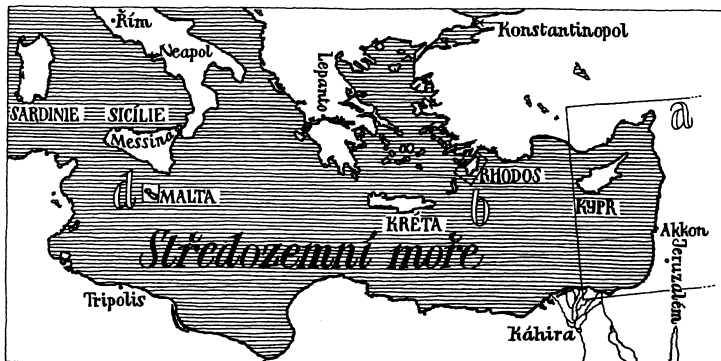

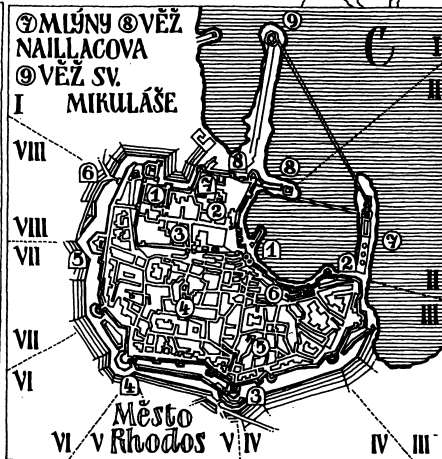
JIRÍ POŘÍZKA
ŘÁD
MALTÉZSKÝCH
RYTÍŘŮ
Z PALESTINY NA VIA CONDOTTI

L'ASSALTO ALLA POSTA DI CASTI
GLIA A DI 29 LUGLIO 1565

JIŘÍ POŘÍZKA
ŘÁD
MALTÉZSKÝCH
RYTÍŘŮ
Z PALESTINY NA VIA CONDOTTI

OSTROV RHODOS
 A Rodos B Ialysos
 C Kremasti D Kamiros
 E Kastellos F Monolithos
 G Parassonissi
 H Lindos I Arhangelos
 1 M. Filerimos
 2 Eleoussas 3 Attavyros
 4 M. Ag. Georgiou

① VELMISTRŮV PALÁC ② ARZENÁL
 ③ KONVENT ④ OBCHODNICKÁ ČTVŘT
 ⑤ ŽIDOVSKÁ ČTVŘT ⑥ ADMIRALITA
 BRANY: ① NÁMORNÍ ② SV. KATEŘINY
 ③ SV. JANA ④ SV. ANTONÍNA ⑤ SV. JIRÍ
 ⑥ D'AMBOISOVA ⑦ SV. PAVLA ⑧ SV. PETRA

KRÁLOVSTVÍ A JERUZALÉMSKÉ BARMÉNSKÉ KYPRSKÉ
 KNÍŽECTVÍ DANIŮCHUSKÉ
 HRABSTVÍ EDESSKÉ
 F TRIPOLSKÉ
 G ÚZEMÍ ASASINŮ

Antiochie
 Apamea
 Edessa

SVATÁ ZEMĚ
 HRADY
 ● JOHANNITŮ
 ⊕ TEMPLÁŘŮ
 ⊕ PANOVNÍKŮ
 1 MARGAT
 2 KRAK
 3 ROUGE
 4 POUTNÍKŮ
 5 BEAUFORT
 6 NEUF
 7 TORON
 8 MONTFORT
 9 TIBERIAS
 10 ASLIS
 11 BELVOIR
 12 IBELIN
 13 BLANCHE GARDE
 14 BEIT
 15 DARON
 16 MOAB
 17 MONTRÉAL

Jeruzalém
 Betlém
 Jericho
 Hama
 Damask
 Tripolis
 Tyrus
 Sidon
 Beirút
 Antiochia
 Apamea
 Edessa
 Antiochia
 Apamea
 Edessa

ÚSEKY OBRANY
 PODLE JAZYKŮ:
 I. FRANCOUZSKÝ
 II. KASTILSKÝ A PORTUGALSKÝ
 III. ITALSKÝ
 IV. PROVENŠÁLSKÝ
 V. ANGLICKÝ
 VI. ARAGONSKÝ
 VII. ALVERNŠKÝ
 VIII. NĚMECKÝ

Ⓕ Neaplus * ŠPÍTALY JOHANNITŮ

Jiří Pořízka

*Řád
maltézských
rytířů*

Z Palestiny na Via Condotti

Praha 1997

Jiří Pořízka:
ŘÁD MALTÉZSKÝCH RYTÍŘŮ

Copyright: © 1997 by Jiří Pořízka
Cover & Illustrations Copyright: © 1997 by Zdirad J. K. Čech
Czech Edition Copyright © 1997 by Elka Press

Pořízka Jiří
Řád maltézských rytířů: z Palestiny na Via Condotti /
Jiří Pořízka. – 1. vyd. – Praha: Elka Press ve spolupráci
s Knižním klubem, 1997. – 248 s. – (Militaria; sv. 8)
ISBN 80-901694-8-1 (Elka Press)
ISBN 80-7176-582-1 (Knižní klub)
27
■ maltézští rytíři – stol. 7.– 20. – monografie

(Údaje pro automatizované systémy veřejných a odborných knihoven)

OBSAH

PROLOG	
Místo děje: Malta	9
V PALESTINĚ	
Zrození Řádu	15
Na vrcholu slávy	21
Češi a druhá křížová výprava	24
Vznik českého velkopřevorství	33
Od Hattínu k Akkonu	35
Z Palestiny na Rhodos	47
NA RHODU	
Štít křesťanské Evropy	57
Turecko – soupeř Řádu	62
K vrcholu moci	65
První obléhání Rhodu	74
Sbírání nových sil	85
Druhé obléhání Rhodu	90
Hořký konec	114
Po boji	119
NA MALTĚ	
Nové sídlo	127
Přípravy k velkému obležení	131
První boj	137
San Elmo	139
San Elmo v tísní	146
Zázrak statečnosti	148
Finále na San Elmu	156
Na radě je Senglea	160
Turci uvnitř birgských hradeb	171
Rozhodnutí	176
Konečně přichází pomoc	181
Po velkém obležení	186
Lepanto	189
Na vrcholu slávy	193
Složitá hra	197
NA VIA CONDOTTI	
Odchod z La Valletty	213
Maltézský řád dnes	216
DODATKY	
Organizační struktura Řádu	227
Členové Řádu a jejich dekorace	235
Seznam velmistrů Řádu sv. Jana	241
Seznam velkopřevorů Českého velkopřevorství	244
Použitá literatura	246

Prolog

Místo děje – Malta

Stránkami řádových dějin můžeme listovat různým způsobem, podle toho, co v nich hledáme, čím se chceme inspirovat, nebo co v nich pokládáme za nejdůležitější. Když A. Č. Ludikar vydal roku 1878 v Klatovech svou zatím nepřekonanou knihu „O Řádu maltánském se zvláštním zřetelem na Čechy“, postupoval přísně chronologicky, jak bylo v jeho době zvykem. Řád tehdy prožíval skvělou renesanci a zvláště České velkopřevorství vstupovalo díky svému veleschopnému představenému Frà. Lichnowskému do nejslavnějšího údobí rozkvetu a vzrůstu. Od té doby se mnohé změnilo. Svět a spolu s ním i Maltézský řád prošly řadou kritických údobí – úpadkem i několika pokusy o oživení. Náš svět je dnes především mnohem dynamičtější, různorodější, protikladnější a tím i daleko nebezpečnější, než byl v poslední čtvrtině minulého století. Naše nejpodstatnější zkušenosti nejsou zdaleka jen duchovní povahy, i když je stále jistější, že právě ony duchovní kvality rozhodnou, zda i nadále přežijeme a zachováme pro sebe i pro potomky kvality nejvzácnější: víru, čistotu a naději ve vykoupení a život věčný.

August Česlav Ludikar přikládal téměř všem událostem z řádových dějin stejný význam, a tak také jím zvolený časosledný postup je nejvhodnější a naprosto oprávněný. Protože naše pojetí je poněkud jiné, s laskavým svolením čtenáře nezačínáme v úvodu líčení první křížovou výpravou, dobytím Jeruzaléma a založením prvních řádových špitálů ve Svaté zemi, ale setrváme ještě v neutěšeném 20. století, abychom v něm našli ony prvky, které se pro nás stanou tou nejvhodnější motivací a nejspolehlivějším východiskem pro další líčení, již více či méně chronologické.

Místo děje: Malta – poslední a nejslavnější sídlo suverénního rytířského řádu, po níž dostal také své ctihodné jméno. V letech 1941 až 1943 přetrpěl tento pozoruhodný ostrov více než tři tisíce leteckých poplachů, z nichž se tisíc dvě stě proměnilo posléze ve skutečné nálety. Z devadesát kilometrů vzdálené Sicílie vzlétaly desítky a stovky strojů k útokům na

Maltu. Nebyly přijímány s odevzdaností osudu, znovu a znovu se jim kladl houževnatý odpor, jak zde bylo zvykem od roku 1565 – od času Velkého obležení. Taková byla ta nejslavnější tradice, která se nezrazuje. Nezáleželo na tom, jako ostatně nezáleží nikdy v dějinách, že po každém takovém útoku se seznam padlých a raněných prodloužil o desítky dalších jmen. Na sklonku zmíněného dvouletí bylo na ostrově celkem osmnáct tisíc budov proměněno v hromadu sutin či bylo těžce poškozeno. Díky prozřetelnosti jednoho z největších řádových velmistrů Frà. Jeana Parisot de La Valette byly před Velkým obležením Malty Turky vybudovány mohutné prstence hradeb na výběžcích Velkého přístavu a podobně i v jím založeném dnešním hlavním městě Vallettě. Po čtyřech stoletích, v dobách druhé světové války, byly tyto masivní hradby drceny několikacentovými leteckými bombami, takže jejich zdivo, stejně jako zdivo bašt, redut, bastionů a paláců, létalo vzduchem za hluku silných explozí. Těžké pumy vážně poškodily také velmistrův palác, prolomily střechy a zdi půvabných hospiců, budovy opery, knihovny, soudu a škol. Také monumentální katedrála sv. Jana Křtitele byla poškozena výbuchy tříštivých náloží.

Obě nejvýznamnější města Valletta a Senglea, stejně jako ostatní, připomínala svými ulicemi smutný obraz pískovcových lomů, v nichž se po většinu dne vznáší bílý prach. Jakmile Maltané prolomili v suti nejnútnejší průchody, objevila se znovu bombardovací letadla a za nesnesitelného vytí se z nich znovu sypaly další náklady bomb, které proměňovaly prostá stavení i vzácné architektonické památky v beztvárovou změť kamení. S neúprosnou zatvrzelostí, podmíněnou nepochybně geneticky, obdělávali maltští zemědělci v přestávkách mezi jednotlivými nálety svá malá terasovitá políčka. Spojenečtí vojáci hrdinně čelili nepřátelským leteckým útokům, které byly právě zde – na Maltě – nejprudší v celém Středomoří. A v přestávkách bojů pomáhali pěšáci a námořníci zemědělcům v práci na polích i v odklizení trosek. Katastrofální situace nastala v zásobování. Zásoby obilovin, ukryté před válkou do podzemních sil, se rychle zmenšovaly navzdory tomu, že byly mezi obyvatelstvo rozdělovány v těch nejmenších přídělích. Daleko horší situace byla s pitnou vodou, neboť ostrov postrádá vlastních zdrojů, nemá jedinou řeku či potok. Doposud byli tamní obyvatelé odkázáni na zachycování dešťové vody do

zvláštních kamenných jímek, které na ostrově nechali vyhloubit právě maltézští rytíři již v polovině 16. století. Téměř všechny tyto vodní nádrže byly bombardováním buď úplně zničeny, nebo znečistěny do té míry, že se staly nepoužitelnými. Smutný osud potkal také domácí a hospodářská zvířata – většina z nich padla za oběť náletům, nebo byla prostě poražena z nouze. Proslulé maltské kozy musely být téměř do jedné vyhubeny, neboť se staly z podvýživy nositelkami nebezpečné infekce, přenosné i na člověka.

Ostrov, který před válkou kypěl čilým životem, se stal během několika měsíců neutěšeným pohřebišťem lidí i kulturních památek. Celkem dvě stě sedmdesát tisíc lidí ztratilo všechno nebo téměř všechno osobní majetek, odolávalo přívalu bomb, trpělo hladem a kritickým nedostatkem vody. Navzdory tomu všemu obyvatelstvo denně zpívalo, modlilo se a budovalo podzemní úkryty.

Již mnozí přede mnou vyjádřili přesvědčení, že žádný jiný ostrov na světě by nemohl podobné boží dopuštění přežít. Malta to dokázala. Je sice pravda, že v Tichomoří byly některé ostrovy za války proti Japonsku dobývány s ještě větší sveřepostí a intenzitou, ale tento tlak byl většinou výhradně zaměřen pouze na vojenské objekty a fronty, trval krátce a až na malé výjimky se téměř netýkal civilního obyvatelstva. Klademe-li si na tomto místě otázku: Co dalo vojákům a obyvatelům Malty sílu k tomu, aby vytrvali na svých místech i navzdory obrovským ztrátám, potom nutně docházíme k závěrům, že to byl nepochybně rytířský duch Malty, který se zde zrodil v polovině 16. století, v čase obležení. Vnější projevy tohoto ducha – hradby, chrámy, paláce a hospice se zřítily. Zůstaly ale kilometry podzemních chodeb, vytvořené od 16. století právě při lámání kamene pro vznešené stavby na povrchu. Právě zde, nezřídka dvacet metrů pod zemí, vznikala nouzová obydlí, kaple, školy a bezpečné kryty pro ty, kteří přišli o všechno. V podzemí na sebe duch Malty bral podobu nespočetných kaplí a oltáříčků, u nichž se lidé modlili. Vytí padajících bomb a jejich třaskavým explozím odpovídali Malťané modlitbami a nábožným zpěvem. Byl to duch Malty, který se projevoval v odvaze a síle tamních plavců, kteří na svých malých člunech podobných benátským gondolám dopravovali raněné či opatrovali nezbytnou potravu, a to někdy i během náletů. Ve Vallettě je dosud vzpomínán jeden

z těchto rybářů, který během nejprudšího u náletu vesloval po Velkém přístavu, v obloucích se vyhýbal gejzírům výbuchů a na místě každé takové exploze pak vytahoval v síti velké množství ryb, jež výbuch právě usmrtil. Není tedy divu, že Malťané byli prvním národem v dějinách, jemuž britský panovník ještě před koncem války udělil výsostné vyznamenání impéria – kříž Řádu svatého Jiří.

Dne 8. prosince 1943 přistálo na britském vojenském letišti v La Vallettě letadlo s prezidentem Spojených států amerických F. D. Rooseveltem na palubě. Maltu – nepotopitelnou letadlovou loď, jak se ostrovu již tehdy říkalo – navštívil při návratu z významných spojeneckých porad v Teheránu a v Káhiře. Poté, co jeho letadlo přiletělo ze směru, z něhož již 1000 let před Kristem připlouvaly na Maltu fénické lodě z Tyru a Sidonu, přistál na místě, které bylo před devatenácti sty lety svědkem ztroskotání sv. Pavla. Prezident USA stanul na břehu, z něhož obyvatelé ostrova před čtyřmi sty lety pozorovali přistávací manévry řádové flotily přivážející rytíře sv. Jana z ostrova Rhodu. Za přítomnosti britského maršála Gorta, představitelů vojenské a civilní správy ostrova, před nastoupenými jednotkami britského královského letectva, válečného námořnictva, královského maltského dělostřelctva, Královského maltského pěšího pluku a maltské domobrany, jakož i zástupců dvou set sedmdesáti tisíc maltských obyvatel, přednesl pak významný projev.

„Ve jménu lidu Spojených států severoamerických,“ praví se v něm, „zdravím Maltu, její lid i obránce, kteří pro myšlenku svobody, spravedlnosti a slušnosti na celém světě vykonali nedocenitelné služby daleko nad to, k čemu je zavazuje povinnost. Pod neutuchajícím deštěm ohně z nebes stála Malta osamocena, ale bez bázně, uprostřed moře, jediný světlý plamének v temnotách – maják naděje v jasnější dny, které nastaly. Zářný příběh Malty, příklad lidské síly a statečnosti, bude potomstvo číst s obdivem a s vděčností pro všechny věky. To, co dokázal tento ostrov, se zcela vyrovná nejslavnější tradici hrdinných mužů a žen, kteří od prvopočátku času žili a umírali, aby chránili civilizaci všeho lidstva.“

To je duch Malty.

Jeho počátky však musíme sledovat na místech jiných – jen nepříliš vzdálených. Vraťme se tedy, jak se sluší a patří, ke zrození Řádu svatého Jana v Jeruzalémě.

I.

V Palestině

Zrození řádu

Dnes už nemá valný smysl dohadovat se o přesném vročení vzniku Řádu svatého Jana v Jeruzalémě. Naprosto zřejmou a jasnou skutečností zůstává, že tento řád je opravdu nejstarším z rytířských řádů v křesťanských dějinách. Počátky jeho působení jsou zajisté poněkud nejasné, protože sahají mimořádně hluboko.

Díky blahodárnému působení Marka Aurelia dochází ve druhé polovině druhého století po Kristu ke konsolidaci poměrů ve východních římských provinciích, zejména v Jeruzalémě – římské kolonii, nazývané Aelia Capitolina. Střediskem země se stává přímořská Caesarea. Palestina se probouzí po létech chaosu a zmatků jako centrum raného křesťanství. Právě sem směřují nejprve stovky, později i tisíce křesťanských poutníků ročně. V 5. a 6. století znamená tento pohyb též stimulaci hospodářského rozkvětu země a vzrůst stavební činnosti, což se projevilo zejména v posvátném Jeruzalémě. Není pochyb o tom, že pohyb poutníků k Božímu hrobu vyvolal zvýšenou iniciativu evropských kupců a dopravců, především z Janova, Benátek, ale též odjinud. Tito Italové získali mezi křesťany v Jeruzalémě záhy určité výsadní postavení. Ve Svatém městě se objevují přechodné i stálé komunity křesťanských poutníků, jejichž přítomnost si ze sociálních a zdravotních důvodů vynucuje určité zaopatření. Kdo, kdy a kde byl v tomto směru první, nevíme. Jisté však je, že nejpozději od roku 603 poskytuje své cenné služby poutníkům – především ubytovací, stravovací, ale též lékařské – dům či intimněji domov s kostelem Panny Marie. Lékařská péče zde poskytovaná spočívala především v základním existenčním zaopatření potravinami, vodou a v uspokojení nejzákladnějších hygienických potřeb. Toto zdánlivé minimum znamenalo však pro většinu poutníků, zvláště těch ocitnuvších se z jakýchkoliv důvodů v nouzi, zázrak přežití. Jak napovídá sám původní název této instituce podle již zmíněného kostela – Santa Maria Della Latina – byl živel spravující onen protošpitál zajisté převahou latinský, tedy italský. Svědčí o tom i ta

skutečnost, že nejspíše roku 1048 převzali jeho správu kupci a plavci z italského Amalfi. Jistě špitál do té doby skromný a nevelký přebudovali, rozšířili a řekli bychom zmodernizovali. Připojili k němu též nově vysvěcený kostel sv. Jana Almužníka. Od té doby je dům či domov již oficiálně nazýván *sacra domus hospitalis*, tedy špitál se vším všudy, včetně dvou oddělených budov pro muže a ženy.

V období od roku 603 do roku 1048 však není v Jeruzalémě vakuum, jak by se zdálo podle některých historických monografií, které tato léta prostě pomíjejí. Jsou dokonce pro pochopení toho, o čem budeme dále psát, zcela zásadní. Na počátku 7. století vstupuje do světových dějin nový významný činitel – islám. Toto hnutí natrvalo ovlivnilo světové dějiny. Islám se stal základním civilizačním stimulem politického a kulturního vývoje západní Asie, severní Afriky, vyvolal nebyvalé podněty a reakce v samotné Evropě. Po smrti zakladatele třetího semitského monoteistického náboženství proroka Muhammada roku 632 se stal jeho nástupcem chalífa Abú Bakr. Právě jím nastalo období výbojů a nebyvalé expanze islámu. Ve smyslu prorokových strategických plánů projevoval Abú Bakr největší zájem především o Sýrii a Palestinu. V čele celé expanze stanuli Arabové, kteří se stali vládnoucí vrstvou. Podle arabského zvykového práva války bylo všechno dobyté území se vším obyvatelstvem, které na něm zůstalo, válečnou kořistí muslimů. V politickém převratu či přesněji revoluci roku 749 převzali vládu nad světem islámu Abbásovci, kteří dobudovali mohutnou říši s centrem v Bagdádu. Její rozklad a přetvoření pak dokonali seldžučtí Turci, kteří se v první polovině 11. století stali rozhodující vojenskou a politickou silou v islámské říši.

Až do arabské expanze byly Palestina a Sýrie součástí byzantské říše. Po ní byly politické, kulturní a náboženské poměry na tomto okupovaném území značně komplikované. Skutečností však zůstává, že zatímco příslušníci ostatních vyznání byli násilně islamizováni, židé a křesťané byli ponecháváni relativně na pokoji. Pro křesťany však platila některá diskriminující omezení. Především byli podrobeni vyššímu zdanění, což se později chápalo jako výkupné z vojenské povinnosti. Dále nesměli křesťané jezdit na koni a nosit zbraň. Nesměli se ženit s muslimskými ženami a byli nuceni nosit oděv, který je odlišoval od muslimů. Požadovalo se od nich,

aby zachovávali jakousi formální loajalitu vůči učení islámu – nepodrobovali je tedy kritice ani jiným útokům. Velké množství obyvatelstva přestoupilo dobrovolně či pod tlakem k islámu, daleko více lidí však začalo používat arabštinu jako úřední a obecně dorozumivací jazyk. Navzdory všem uvedeným vlivům zůstaly celé souvislé oblasti venkova, jakož i převážná většina měst při syrském a palestinském pobřeží až do 11. století křesťanskými. Nelze ovšem skrýt, že značná část křesťanů z pestré mozaiky různých věroučných směrů a učení byla ochotna spolupracovat spíše s kultivovanými Araby než s křesťanskými vládci Byzance, kteří je podrobovali neustálým čistkám, prověrkám, ale i pronásledování.

Islamizovaní seldžučí Turci získali v Prorokově říši vedoucí postavení díky své bojovnosti, tvrdosti a celkem jednoduché organizaci donedávna ještě nomádského způsobu života. Pod jejich náporom se rozevřela dokonce i opevnění byzantské hraniční linie. V bitvě u Manzikertu (Malázgirdu) u Vanského jezera roku 1071 porazili Seldžuci pod vedením svého nového sultána Alp Arslana byzantského císaře Romana IV. Diogena. V zápětí obsadili téměř celou Malou Asii a zredukovali byzantské panství pouze na malou část v její severozápadní oblasti. Současně Seldžuci pronikli do Sýrie a Palestiny, kterou tak odňali egyptským Fátimovcům. To byl pravý počátek řetězové reakce vyvolávající sérii křížových výprav a mohutnou expanzi Evropy do zemí Předního Východu.

Vítězný nástup Seldžuků vyvolal totiž u byzantských císařů téměř hysterické obavy o další osud jejich okleštěné říše. Obavy o moc se proměnily v pronikavé volání po křesťanské sounáležitosti a v žádost o pomoc Západu.

Z Byzance vypravovali četná poselstva směřující na Západ, především do Itálie, a popisující s dramatickým akcentem ohrožení křesťanstva na územích zasažených islámskou invazí. První z těchto zpráv byly určeny především papeži Řehoři VII.

Ten na ně také přiměřeným způsobem odpovídal.

Pomineme-li politické a náboženské faktory plynoucí z vnitřní situace největších a nejvlivnějších evropských států, pak zajisté mezi nejdůležitější příčiny první křížové výpravy patří ta okolnost, že po roce 1071, kdy Jeruzalém obsadili Seldžuci, zesilovala persekuce křesťanských poutníků. Šikanování a různým způsobem utiskování jsou poutníci ve Svatém

městě i mimo něj. Nezřídka jsou ohrožováni i na životě. Omezována je i činnost jeruzalémských poutnických útulků, včetně hospicu Svatého Jana. Znovuzískání Jeruzaléma Fátimovci roku 1098 a tím i částečná konsolidace poměrů už nic nemění na rozhořčení křesťanského světa, stejně jako na cíli první křížové výpravy. Důvody k ní byly nepochybně povahy emociální i politické – výrazná snaha zbavit svatá místa nadvlády muslimů a oslabit, případně zastavit tlak islámu na křesťanský svět. Katalyzátorem tohoto pohybu bylo nepochybně znovudobývání muslimského Španělska, které získalo na intenzitě roku 1085, v němž křesťanská vojska dobyla a znovuobsadila Toledo. První křížová výprava, vyhlášená papežem Urbanem II. na církevním koncilu v Clermontu dne 27. listopadu 1095, dosáhla po nelidských útrapách účastníků svého cíle: dne 7. června 1099 stanula křížácká vojska pod mohutnými hradbami Svatého města Jeruzaléma. Město bylo tehdy jednou z nejmohutnějších pevností své doby, hájenou kvalitní posádkou pod egyptským velením. V krátké době zbudovali obláhatelé několik desítek obrovských obléhacích věží. Útok začal dne 14. července a skončil vítězstvím následujícího dne navečer. Posádka města byla kompletně zmasakrována, značná část obyvatelstva vyvražděna, město vypleněno.

Pro křížácké bojovníky bylo zajisté překvapením, když se po dobytí Jeruzaléma setkali poblíž Svatého hrobu s dobře organizovaným a stále činným špitálem, spravovaným dokonce neformálním křesťanským bratrstvem, žijícím dobrovolně podle ustanovení benediktinské řehole. Nyní nastaly špitálu Svatého Jana zlaté časy: vyčerpané, nemocemi sužované, velkým množstvím raněných strádající křesťanské vojsko s nemalým doprovodem civilistů pestrého složení vyžadovalo rozsáhlou lékařskou, charitativní a v neposlední řadě i duchovní péči. K tomu všemu poskytovalo bratrstvo svatého Jana svůj vzor, i když kapacitou špitálu ani počtem ošetřovatelů svému úkolu zdaleka nedostačovalo. Nevíme přesně, jak probíhaly první kontakty mezi nově příchozími křesťany a křesťanskými starousedlíky, či spíše těmi, kteří dobývání přežili. Je jasné, že mezi nimi nepanovala ve všem úplná shoda. Změny byly tedy nasnadě.

Nejprve však bylo nutné rozdělit si kořist. Někteří z vojevůdců první křížové výpravy pokládali dobytí Jeruzaléma za její konečný cíl a po jeho dosažení se chystali k návratu domů.

Byli to zejména skvělí bojovníci Robert Flanderský a Robert z Normandie. Ti nečekali, až se na ně při dělení dostane. Méně skromní a zdrženliví byli Lotrinčané a Provensálci, mezi nimiž nastalo okamžitě soupeření o moc a vliv v Palestině. Ze soupeření nakonec vyšel vítězně Godefroi z Bouillonu, který však odmítl titul krále jeruzalémského, ale přál si být oslovován jako „ochránce Svatého hrobu“. Neméně slavný válečník Raimond z Toulouse odtáhl se svým vojskem z Jeruzaléma do Jericha a v Latakii se stal vládcem jako leník byzantského císaře Alexia. Balduin Lotrinský se prohlásil za knížete v Edesse, Bhemund Tarentský panoval v Antiochii, prozíravý a statečný Tankred Normanský se zmocnil Judeje. Nejvýznamnější křižáckou državou se stal přirozeně Jeruzalém, tedy království jeruzalémské, jemuž byly ostatní křižácké státy formálně podřízeny.

Právě do období zřízení jeruzalémského království spadají závažné změny ve vedení, sídle a organizaci špitálního bratrstva svatého Jana. Jak jsme se již zmínili, špitál v Jeruzalémě získal již od prvních dní po dobytí města značně na vážnosti a významu. Z malého a působností omezeného útulku se stalo doslova přes noc vyhledávané místo křesťanského dobrodiní, kterého bylo v onom čase a na oněch místech tolik zapotřebí. Proto na sebe záhy upoutal pozornost mocných i vděčnost těch, kteří zde našli pomoc a ošetření. Poprvé byli mezi ošetřovanými rytíři a významní velitelé. Někteří z nich se v té době stali členy bratrstva, a to částečně z vděčnosti, částečně také proto, že jim zranění či následky vleklých nemocí nedovolovaly chopit se meče. Tato změna v sociální skladbě bratrstva měla zásadní vliv na jeho další vývoj. Do čela bratrstva byl postaven provensálský šlechtic Gérard Tunc, pravděpodobně příslušník družiny Balduina z Bouillonu, nástupce na jeruzalémském trůnu. Godefroi zemřel na úplavici v srpnu roku 1100. Balduin byl korunován králem v Jeruzalémě 11. listopadu téhož roku. Byl nepochybně tvrdý a rázný voják, označovaný často za skutečného zakladatele a ochránce ne vždy pevného království. Podobnými vlastnostmi vynikal též Frà. Gérard, o jehož předcházejícím životě toho navzdory legendám mnoho nevíme, ale z jehož skutků můžeme přesně usuzovat na vynikající kvality. Byl si zajisté vědom toho, že poměrně volně organizované špitální bratrstvo je nutné reorganizovat na pevnějších základech. Gérard byl rytíř, a tak

i jeho první organizační změny v bratrstvu se týkaly upevnění struktury a disciplíny. Z laického špitálního bratrstva vytvořil nové společenství, které přijalo za svou řeholi sv. Augustina. Obléháním Jeruzaléma téměř zbořený kostelík sv. Jana Almužníka byl přestavěn, či spíše nahrazen kostelem novým, tentokrát zasvěceným svatému Janu Křtiteli, patronu nového bratrstva. Právě podle tohoto kostela byli bratři nazýváni špitálníky svatého Jana, zkráceně johanité, později v úředních dokumentech označovaní jako Fratres hospitalarii s. Johannis B. Hierosolymitani, tedy Špitální bratři sv. Jana Křtitele Jeruzalémského.

Podle legendy uvedl Frà. Gérarda do hodnosti představeného či rektora špitálu ještě opat kláštera zbudovaného při původním kostelíku Santa Maria Della Latina. Nemůžeme potvrdit ani vyvrátit legendární činy Frà. Gérarda, jako je například předchozí věznění od muslimů, které ho přivedlo k péči o raněné a nemocné. Nevíme také přesně, jakým způsobem byl prvotní špitál vydržován. Je však zřejmé, že se skutečně těšil mimořádné přízni jeruzalémského krále, a není vyloučeno, že dostával opravdu nemalou část z odkazů či pozůstalostí těch, kteří v zámoří zemřeli a patřili k zámožným vrstvám. Tak pověst, bohatství a význam špitálu sv. Jana neustále vzrůstaly.

Na vrcholu slávy

Špitální bratrstvo Svatého Jana Křtitele bylo oficiálně schváleno a potvrzeno bulou papeže Pascala II., datovanou dne 15. února 1113. Touto významnou listinou byli johanité postaveni pod ochranu Svatého stolce a bylo jim zaručeno právo svobodné volby nástupců bez vměšování církevních či světských autorit. Řadovým patronem byl bulou ustanoven sv. Jan Křtitel. Od tohoto data se zpravidla uvádí oficiální vznik samostatného exemptního církevního řádu, který záhy nabyl značného významu též na úrovni politické. Jeho zakladatel a první rektor jeruzalémského špitálu Frà. Gérard zemřel dne 3. září 1120. Za své neobyčejné zásluhy o řád a službu nemocným ve Svaté zemi byl záhy poté blahorečen.

Vynikající panovník a válečník král Balduin I. zemřel již roku 1118. Jeho nástupcem se stal Balduin z Le Bourgu, hrabě z Edessy a bratranec Balduina I. Přijal při té příležitosti titul „král latinských národů ve svatém městě Jeruzalémě“. Nezůstával nikterak pozadu za vzorem svého strýce a proslul jako vynikající strateg a taktik, tvůrce nových způsobů boje, zvláště při využití vycvičené pěchoty a mechanických samostřílů.

Představeným řádu a jeruzalémského špitálního domu se stal po smrti Gérarda francouzský šlechtic Frà. Raymond de Puy, později blahorečený, který současně přijal též titul mistra, což svědčí o změněné funkci řádu. Po nástupu Balduina II. na trůn roste bojová aktivita a nový řád na změněnou situaci reaguje opatřeními vojenského rázu – posiluje totiž svou funkci obrannou a bojovou, stává se řádem rytířským. Úplná transformace řádu zahrnující období od roku 1124 až do roku 1136 nebyla jednoduchou záležitostí. Bylo nutné vytvořit nové statuty, organizační zásady a především vojenské řády, které vedle templářských bojových regulí patří k těm nejstarším na světě, bylo nutné určit bojové sestavy, insignie, které hrály v tehdejší způsobu boje velkou roli (například postavení bojové korouhve atd.), signály, péči o koně a jiné nezbytnosti. V roce 1124 se hotovost jeruzalémského krále skládala asi z pěti set obrněných rytířů na koních, dále přibližně z 250 rytí-

řů johanitů a asi stejného počtu rytířů ostatních vazalů či spojenců. To bylo jádro křesťanského vojska, k němuž bylo nutné připočíst několik tisíc mužů skvělé italské pěchoty.

Rok 1124 je pro vojenské dějiny Řádu neobyčejně významným, neboť právě v této době se jeho rytíři poprvé společně účastní válečné akce. Následujícího roku kontingent Řádu bojoval v urputné bitvě u Azazu, v níž král Balduin II. na hlavu porazil muslimská vojska. Získal velikou kořist a mohl tedy vykoupit mnoho rukojmí.

Zda byla vojenská povinnost obrany Božího hrobu a aktivního boje proti nevěřícím a nepřátelům kříže johanitům svěřena již při schválení nových regulí papežem Kalixtem II. roku 1120, nebo podle jiných pramenů teprve Honoriem II. roku 1127, není zcela jasné. Bojová aktivita řádových rytířů po roce 1120 však svědčí spíše ve prospěch prvního data.

První vojenské úspěchy Řádu, či spíše skromněji účast na vojenských úspěších jeruzalémského krále urychlily konstituování johanitů v rytířskou organizaci rostoucího významu. Řádový mistr se stává skutečným vojenským velitelem, který je zván na velkou radu ke králi. V této době také Frà. Raymond de Puy ustanovil řádové znamení, bílý osmihrotý kříž na levém rameni černého pláště a bílý břevnový kříž na červeném bojovém kabátci. Takto byl řádový rytíř oděn pro válečnou službu v poli. Protože ale od té doby skládal také slavné řeholní sliby, tzn. slib chudoby, čistoty a poslušnosti, byl současně také řeholníkem, jemuž příslušel černý oblek s již popsaným řádovým pláštěm. Podobné odění bylo určeno i řádovým kněžím. Služební bratři a řádoví žoldněři nosili zpravidla hnědý plášť s bílým osmihrotým křížem. V řádové službě se v té době začínají objevovat též ženy, a to jako řeholnice urozeného původu i jako služebné sestry pro práci ve špitálech. Rytíři jsou přijímáni jen na základě prokázaného šlechtického původu. Jejich odkazy, jakož i dary ostatních zámožných osob a příznivců, umožňují řádu budovat vlastní hrady a opevnění ve Svaté zemi, rozšiřovat špitály a zvětšovat politický vliv Řádu v zámoří i v Evropě. Řádový mistr byl současně představeným největšího špitálu v Jeruzalémě, který měl kapacitu až 2000 nemocných, zařízení, které nemělo ve své době obdoby. Protože v subtropickém klimatu propukaly často choroby, s jejichž léčením si evropští ošetřovatelé a lékaři nevěděli vůbec rady, bylo nutné zaměstnávat ve špitálech

mezinárodní tým odborníků, především židů, ale také muslimů, kteří měli s diagnostikováním a léčbou exotických chorob zkušenosti. Nešlo zdaleka jenom o úplavici, tyfus, malárii a různé pohlavní choroby, ale především o malomocenství čili lepru, s níž vedl Řád urputný boj téměř po celé následující tisíciletí a teprve nedávno v něm, zdá se, definitivně zvítězil – alespoň ve středomořské oblasti a v severní Africe, tedy v místech svého tradičního působení.

Politický, zejména však hospodářský rozmach Řádu si vynutil nový, pružnější způsob organizace a správy řádového majetku, který se utěšeně rozrůstal. Podle jednotlivých správních území, v nichž se nacházel řádový majetek, byly zřizovány takzvané receptorie, později komendy či komturie spravující jak řádové pozemky, kláštery, kostely a špitály, tak školy a jiné majetky, které se nacházely postupně nejen ve Svaté zemi, ale rovněž po celé Evropě.

Češi a druhá křížová výprava

Jakkoliv se křížácké státy v Levantě těšily určitým dílčím úspěchům, zejména na poli vojenském, nebyly pro svou nejednotnost schopny rozšířit svá území na úkor okolních muslimských vládců a zůstávaly omezeny na poměrně úzký pruh syrského a palestinského pobřeží. Vnitrozemí bylo nadále v muslimských rukou. Dokud trvala nejednotnost a vzájemná revnivost muslimských vládců, mohly se křížácké státy těšit určitému relativnímu bezpečí a zaměřit se v boji pouze na neklidné jednotlivce. Tato příznivá situace však netrvala příliš dlouho. Po třiceti letech od první křížové výpravy zahájil roku 1127 Zengí, atabek mausilského seldžuckého prince, expanzi směrem na západ ve snaze rozšířit území jeho státu.

V srpnu 1130 zemřel v Jeruzalémě král Balduin. Vzhledem ke komplikovaným nástupnickým poměrům po něm nastoupila na trůn jeho dcera královna Melisanda a její choť král Fulco. Následovala série vojenských neúspěchů, z nichž dokázal s obratností sobě vlastní těžit především atabek Imád ad-Dín Zengí. Přicházela jedna pohroma za druhou. Neutěšený stav ve vedení válečných operací byl způsoben především nejednotností strategického velení. V ní vynikala zvláště revnivost mezi představiteli bratrských rytířských řádů, především mezi johanity a templáři. Templáři vznikli sice již roku 1119 jako bratrstvo francouzských rytířů zavazujících se k ozbrojené ochraně křesťanských poutníků, oficiálně však byly jejich statuty potvrzeny až roku 1139 papežem Innocencem II. (Nejmladší z trojice proslulých rytířských řádů – Řád teutonský či německý – byl založen v Akkonu roku 1190 vévodou Friedrichem Švábským a účastnil se ve Svaté zemi vlastně až finálních bojů.) Velmistř johanitů spolu s velmistřem templářů zasedali společně v královské válečné radě a jejich názory na postup ve vedení operací byly nezřídka protikladné. Někdy docházelo úmyslně k odděleným akcím vojenských kontingentů obou řádů a ke vzájemným intrikám. To všechno mohlo vést jedině ke katastrofě. Ta na sebe skutečně nenechala dlouho čekat:

O Vánocích roku 1144 pod náporem seldžuckých Turků za vedení atabeka Zengího padla mohutná křesťanská pevnost Edessa, hájená statečným edesským arcibiskupem Hugonem. A tak řevnivostí mocných a chybami statečných byly křesťanské státy tragicky oslabeny. Událost vyvolala bouřlivou odezvu v Evropě. Vedle zděšení a obav o další osudy Jeruzalémského království a Božího hrobu vzrostlo přesvědčení o nutnosti společného postupu všech evropských křesťanských států při organizování a zajištění účinné pomoci. Papež Evžen III. svou výzvu k nové křížové výpravě adresoval nejprve do Francie. Volil neobyčejně dobře, neboť právě Francie byla osobami z řady šlechtických rodů těsně spojena se zámořím. Důrazně formulované poselství se neminulo účinkem. Král Ludvík VII. a spolu s ním představitelé mnoha významných rodů přijímají na sněmu v Bourges roku 1145 kříž. Vzrušený impuls nejvyššího pontifika vyvolává řetězovou reakci. K výzvám se připojují mnozí jiní. Vyniká mezi nimi především vášnivý kazatel, řečník a mystik, muž pozoruhodného temperamentu i nadání, Bernard opat z Clairvaux, později prohlášený za svatého a učitele církve. Právě jemu je možné přiřknout snahu učinit ze II. křížové výpravy záležitost vpravdě celoevropskou. Jeho agitace ve Francii byla velice úspěšná, mohl zde využít své popularity a nezměrného duchovního vlivu. Ve svých odvážných projektech přikládal velký význam německé účasti na tažení k obraně Svatého hrobu. Byl si dobře vědom nejen značné vojenské síly německých panovníků, ale též jejich politického vlivu v Evropě, kterého bylo nutné rozvázně využít spolu s vlivem francouzským. Jak ukázal další vývoj událostí, nešlo o jednoduchou záležitost. Čelný představitel Štaufů Konrád III. (1138–1152) byl zaujat vlastními mocenskými problémy v německých zemích a silnou vlnou křížáckého nadšení zůstal nedotčen. Nepohnulo jím ani osobní a velice výmluvné vyzvání Bernardovo, které prostě odmítl. Horlivý ideolog kruciáty se však nenechal tímto gestem světského panovníka odradit, naopak, povzbudilo jej k ještě většímu úsilí. O Vánocích roku 1146 se vypravil na říšský sněm do Špýru, kde se prosadil v jednání energickou a odhodlanou řečí. Německá knížata byla ve svém uvažování vždy střízlivější, ale většina z nich neodolala plamenným slovům Bernardovým. Znovu se ukázalo, jak silný myšlenkový a emociální proud vycházející z jediné individuální vůle doká-

že způsobit rozsáhlý společenský pohyb. Pod Bernardovým vlivem se Konrád přihlásil k bojovníkům kříže.

To byla událost bezprostředně významná pro české země. Bernardova posílená iniciativa se nedala zeslabit ani papežovými diplomatickými výhradami. Následující sněm v Řezně v únoru 1147 rozmnožil opět řady účastníků budoucí kruciáty a pozdvihl nadšení i mezi vysokým klérem. Právě na tomto sněmu přijal biskup Jindřich Zdík účast na Bernardově misi pro české země. Svého úkolu v přímém Bernardově pověření se zhostil jedinečně. V osobách obou prelátů se vytvořilo duchovní spojení nad jiné významné, které se, bohužel, vyskytuje jen velmi vzácně.

Síla Bernardova přesvědčení a jeho výmluvnost byla opravdu strhující. Již počátkem roku 1147 se obrátil přímo na českého knížete Vladislava, veškerou českou šlechtu a veškerý český lid, aby je všechny nadchl ke společnému tažení do Svaté země.

Přímou účast Čechů na první křížové výpravě nelze dosud spolehlivě doložit. Jak zaznamenal Kosmas ve své Kronice české, několik oddílů křížáků z Francie a z Porýní prošlo českými zeměmi, ale přidalo se k nim patrně jen několik desítek jedinců. O tom, že by se některý z českých křížáků ze zámoří vrátil, není známo nic.

Kníže Břetislav II. (1092–1100) se myšlenkou první kruciáty nenadchl, neboť byl silně zaneprázdněn řešením vážných domácích problémů v oblasti církevní politiky i v záležitostech světských.

Dne 17. února 1140 byl po neutěšeném vývoji vnitřních poměrů v zemi prohlášen knížetem českým Vladislav II. (1140–1173). Navzdory všem počátečním kalkulacím s jeho nepřilíh slavnou minulostí (měl za sebou značně nepokojné mládí) se třicetiletý kníže začal projevovat jako panovník důstojný, vyrovnaný a moudrý. Značný vliv na Vladislavovo rozhodování ve věcech duchovních, církevních i diplomatických měl zajisté vynikající český prelát, biskup olomoucký Jindřich Zdík, který ve shodě se závěry koncilu lateránského z roku 1139 podporoval zejména uplatnění církevních řádů v Čechách a na Moravě. Za Zdíkova působení se stal Vladislav spolu s manželkou Gertrudou Babenberskou štědrým podporovatelem četných řádových konventů povolanych v té době do českých zemí.

Právě v případě Vladislavově dopadlo naléhavé a výmluvné volání opata z Clairvaux na úrodnou půdu:

„Vévodovi Vladislavovi a ostatním urozeným a všemu lidu českému clairvauxský opat Bernard posílá pozdravení v Kristu! Chci k vám promluvit o věci Kristově, v němž je pravá spása. Pravím to proto, aby nehodnost písícího omluvila u vás vážnost Pána, aby ji omluvilo rozjímání o vašem prospěchu, aby ji omluvila snaha lásky, jež je v nás. Jsem skromný, ale neskromně si žádám Vás všechny v lůně Kristově. Tato horlivost mě nutí, abych psal, ač bych se raději snažil živým hlasem vepsati do srdcí Vašich, kdyby byla možnost, jako nechybí vůle. Avšak «duch zajisté hotov jest, ale tělo nemocno». Vyhověti nemůže křehké tělo touze duše, ani zemitá hmota nepostačí držeti krok s rychlostí ducha.

Ale proč si stěžujeme? Je vzdálena od vás část naše, ale jen ta, která je bezcennější. Srdce naše však je vám otevřeno, ó Čechové, srdce naše až k vám dosáhlo, ačkoliv obtížné tělo zdržují země mezi námi ležící. Slyšíš tedy vaše veškerenstvo slovo dobré, slyšíš slovo spásy a obejmíš nabízenou hojnost odpustků zbožnými, smím-li tak říci, pažemi duchovními. Neboť ani to není doba podobná ostatním dobám, které až dosud minuly. Přišla z nebe nová hojnost slitování božího, šťastni, které zastihl na živu rok, v němž lze usmířiti Pána, rok odpuštění, rok obzvláště milostivý. Pravím vám: neučinil tak Pán žádnému minulému pokolení a nevyžil tak přehojně na otce naše dar milosti. Vizte, jakého umění užívá k vašemu spasení, pozorujte hlubinu lásky a žasněte, hříšníci! Buďte to koná, nebo předstírá, jako by to bylo pro něho nutností, když chce pomoci Vaším potřebám.

Z Nebe přišla tato rada, a není od člověka, nýbrž vzešla ze srdce Lásky Boží. Pohnula se a zatřásla země, protože Pán nebes začal ztrácet svou zemi, ve které ho bylo přes třicet let vidět žít jako člověka mezi lidmi. Svou zemi, kterou poctil svým narozením, osvětil zázraky, posvětil krví, obohatil pohřbem... Tuto zemi zaslíbenou jali se napadati nepřítelnicí, a nebude-li kdo by se postavil na odpor, dychtivě sáhnou po samotné svatyni našeho náboženství a pokusí se poskvřnit to místo, na němž pro nás Pán života zesnul v smrti, a znesvětili přesvatá místa ... Proč meškáte, synové kříže, proč se přetváříte vy, kterým nechybí ani síla tělesná, ani statky pozemské? Vezměte na sebe znamení kříže a papež, náměstek toho,

jemuž řečeno: »Cokoli bys rozvázal na Zemi, bude rozvázáno i na Nebi«, vám udělí plné odpuštění všech hříchů, z nichž se se zkroušeným srdcem vyznáte, přijměte nabízený dar a pospěšte předejít jeden druhého k nenávratné možnosti odpuštění ...

A abyste znali, kdy, kudy a jak třeba táhnouti, poslyšte plán cesty: o nejbližších Velikonocích vytáhne vojsko Páně a nemalá jeho část se rozhodla jít přes Uhry. I to bylo ustanoveno, aby nikdo neoblékl šaty pestré nebo šafránové, nebo dokonce hedvábné, ani aby nedával na kovové ozdoby koní žádné zlato, nebo stříbro, pouze na štít a dřevo sedel, která budou mít, až vytáhnou do bojů, budou směti dáti zlato a stříbro ti, kdož budou chtít, aby zazářilo na nich slunce a strachem aby byla rozehnána udatnost národů.

Měl bych podrobněji a obsírněji vše to vylíčit, ale máte u vás moravského biskupa pana Jindřicha, muže svatého a učeného, který má být podle našeho přání tak roznícen, aby se podle své moudrosti, která je mu dána od Pána, velmi horlivě snažil k tomu povzbuditi vaše veškerenstvo. Poslal jsem vám také opis listu pana papeže a jeho výzvu musíte nejpozornějším uchem vyslechnout a jeho ustanovení zachovávat. Buďte zdrávi v Pánu!“

List byl čten v Čechách po kostelích a na shromážděních šlechty. Jeho obsah a jednotlivé myšlenky biskup Zdík horlivě citoval a komentoval. V této duchovní atmosféře, ale jistě také pod politickým vlivem knížat vládnoucích v sousedství, především působením Konrádovým, přijímal Vladislav II. kříž a spolu s ním též množství domácí šlechty. Mezi významnými účastníky křížové výpravy lze z české strany jmenovat především knížete Jindřicha, bratra Vladislavova, a jeho bratrance Spytihněva, který již jednou pouť do Jeruzaléma podnikl.

Konrád III. zahájil svou účast na výpravě bez velkého spěchu teprve koncem května roku 1147. O letnicích – 8. června – se k němu se svým doprovodem a vojenským kontingentem připojil též český kníže Vladislav II. Později se k Čechům přidal rovněž Vladislav Polský se svými oddíly. České vojsko bylo tedy součástí říšské výpravy a Vladislav byl v ní, alespoň po nějakou dobu, podřízen velení Konráda III. Nevíme ovšem, jak se později tyto subordinační vztahy vyvíjely, neboť k tomu chybí pramenné podklady. Velitelské kompetence nelze ovšem v té době, zvláště pokud jde o vládnoucí knížata,

poměřovat moderními vojenskými pravidly a předpisy. Nemůžeme dokonce ani spolehlivě doložit skutečnost, zda české oddíly postupovaly společně s německými či zda Vladislav volil jiný pochodový směr.

Jediným poněkud obsáhlejším pramenem vypovídajícím o české účasti na II. křížové výpravě je Letopis Vincenciův, který ovšem o této události pojednává dosti obecně:

„Léta od Vtělení Páně 1147 vzniklo ohromné hnutí křesťanů na obranu chrámu jeruzalémského proti králi babylonskému. Neboť francouzský král Ludvík, pohnut kázáním opata z Clairvaux, pana Bernarda, muže veskrze zbožného, jak se vyprávělo, svými modlitbami uzdravil přemnoho nemocných, aby jeho kázání bylo potvrzeno, první ze všech přijal s přemnohými vévody, hrabaty, velmoži a barony své země kříž na výpravu za moře. A když se pak kázání tohoto muže dostalo jak písemně, tak živým slovem k panu králi Konrádovi, přijal z lásky k Pánu s nesčíslným vojskem svého království kříž, aby bojoval za mořem proti pohanům. A tak to kázání svrchu jmenovaného muže v poslaném listě došlo k uším českého vévody pana Vladislava a k jeho velmožům a předákům a bylo před ním, biskupem, duchovenstvem a lidem veřejně čteno, svrchu řečený vévoda, podnícen v hloubi srdce svého, přijal z lásky k Pánu pro odpuštění hříchů svých s rodným svým bratrem, panem Jindřichem, a se svým bratrancem, panem Spytihněvem, a s přčetným vojskem svých předáků kříž a rozhodl se táhnout za moře a bojovat proti pohanům. Správu svého vévodství zanechal svému mladšímu bratru, panu Děpoltovi, muži rozvážnému a ve zbrani udatnému ...“

Vladislav procházel se svými vojsky Konstantinopolí, kde pravděpodobně složil obvyklou lenní přísahu byzantskému císaři, což svědčí o jeho samostatnosti a svrchovanosti v rámci výpravy. Češi pak pronikli do Malé Asie a podíleli se na některých bojích – svědčí o tom níže uvedené ztráty. O taktickém nasazení českých oddílů v rámci výpravy mnoho nevíme. Zdá se, že Vladislav postupoval značně samostatně a respektoval pouze hlavní strategické cíle výpravy. Svůj pochod do hloubky nepřátelského území záhy zastavil a s ohledem na velké ztráty se rozhodl pro návrat. Zpáteční cesta české výpravy směřovala přes Nikaeu, Rusko a Polsko. Behem tohoto putování, skýtajícího bohatě příležitosti k diplomatickým jednáním, bojům, jakož i k překonávání nej-

rozmanitějších překážek, nabyl Vladislav mnoha významných zkušeností a politického rozhledu.

Se sobě vlastní kronikářskou stručností a výpovědní příležitostí nás o výpravě opět informuje kanovník Vincencius:

„Léta od Vtělení Páně 1148 vrátil se domů král Konrád a francouzský král Ludvík z výpravy, kterou podnikli proti Turkům, na ní byla většina jejich vojska pobita mečem, jiní byli od Turků zajati. A nebylo divu! Vždyť Bůh pokořuje všechno pyšné. Neboť svrchu řečení králové vydali se na takovou cestu se svými manželkami a jiní pánové vyhledávali styk s lehkými ženami, a tak tam vznikaly přemnohé neřády Bohu ohavné. Nehodí se dobře k sobě a nesnášejí se na jednom místě válečné zbraně a obcování s nevěstkami.

Téhož roku se vrátil vévoda Vladislav z téže výpravy, na níž byl zabit s přemnoha jinými jeho maršálek Jiřík, muž urozený a statečný, který měl jediného syna Jiříka, velmi nadaného. Kancléř pak svrchuřečeného vévody, Bartoloměj, byl s přemnoha jinými od Turků zajat a o něm jsme se nemohli dovědět nic jistějšího.“

Jak je z citovaného textu patrné, nechoval Vincencius příliš velký obdiv k výsledkům výpravy a byl k jejím účastníkům značně kritický. Však svým názorům dával průchod zcela bez omezení. Ačkoliv nelze český podíl na druhé kruciátě přeceňovat, nebyl jistě ani tak úplně bezvýznamný. Češi sice nezasáhli do rozhodujících bojů, ale střetli se se Saracény v řadě drobných srážek, v nichž poznali novou taktiku manévrování a jiné způsoby boje. Zdrženlivý Vincencius uvádí doslova „přemnohé“ ztráty na padlých, a skutečnost, že jmenovitě zmiňuje pouze ztráty z těsné blízkosti vévody, neznamená, že by v boji nepadlo více příslušníků méně významné české šlechty. Vedle zkušeností z vedení války v písečném a drsném horském terénu poznali významní mužové z knížecí družiny nové země a jejich politické, hospodářské a kulturní poměry. Všichni se pak seznámili a do značné míry nadchli funkcí a vlivem rytířských řádů v zámoří.

Právě v této době nabývají v Čechách na významu ideály rytířství ve své mezinárodní, západoevropské podobě. Čeští rytíři se od té doby pohybují v západním dvorském prostředí bez toho, aby na nich bylo patrné, že jim jeho atmosféra není vlastní. Nelišili se nikterak od rytířů německých, francouzských či italských, a to ani mravy či mentalitou.

Rytířský lesk Vladislava a jeho vojska se ukázal v plném jasu i při účasti na italské císařské jízdě. V čele několikatisícového sboru (poněkud nadsazeně se někdy uvádí i 10 000 jezdců) s pestrými vlajíci praporci vyjel Vladislav koncem května roku 1158 z Prahy. Císař Friedrich Barbarossa (1152–1190) odměnil vévodu Vladislava II. pro jistotu ještě předem na slavném říšském sněmu, konaném 11. ledna 1158 v Řezně, korunou královskou. Získání královské koruny nebylo pouhou odměnou za spojenectví, nýbrž především výslovným uznáním privilegovaného postavení Čech a jejich panovníka. Ačkoliv ještě nešlo o dědičný titul, přestala být Vladislavova země provincií, ale stala se rovnoprávným královstvím s takovou mírou nezávislosti a suverenity, jakou její vládcové pro ni dokázali uhájit.

Tento vzestup české společnosti měl ovšem také za následek znatelný vzrůst sebevědomí domácí šlechty, s níž měl král posléze nejednou příležitost změřit síly.

Vedle králova bratra Děpolta, biskupa Daniela a historika, či chcete-li kronikáře Vincencia, se výpravy do Itálie účastnil též vážený králův kancléř GERVASIUS. Nahradil ve významné funkci již zmíněného Bartoloměje, který padl do saracénského zajetí ve Svaté zemi a již se nevrátil. Gervasius jako probošt vyšehradský měl velmi významný hlas v královské radě a je pro nás stěžejní postavou vzhledem ke své pozdější roli při založení chrámu, kláštera a jurisdikce johanitů v Praze. Tento prelát byl mužem učeným, současně ale také obratným diplomatem a rytířem. V blízkosti Vladislavově je připomínán již záhy po jeho nástupu na knížecí stolec. Gervasiův příbuzný, kameník a stavitel Wernher, povoláný z ciziny, prováděl opravu chrámu a kláštera sv. Jiří na Pražském hradě, poškozeného za obležení v roce 1142.

Gervasius nebyl s největší pravděpodobností českého původu. Náležel ke kosmopolitní církevní inteligenci, pro vládnoucí knížata té doby nepostradatelné. S českým prostředím se dokonale sžil a prokázal králi i zemi neobyčejné služby. Byl to právě kancléř Gervasius, který spolu s biskupem Danielem, jemuž byl vynikajícím a rovnocenným partnerem, dojednal ve Würzburgu o letnicích 1156 s císařem Friedrichem Barbarossou tajnou dohodu o české účasti na jeho výpravě proti Milánu. Odměnou pak mělo být propůjčení královské koruny Vladislavovi a navrácení Budyšína.

O vzdělaném pražském biskupovi Danielovi I., proslulém moudrostí a politickou rozvahou, je známo, že studoval v Paříži. Probošt Gervasius získal zcela jistě rovněž vzdělání na zahraničních školách a ze svých znalostí, jakož i z mezinárodních konexí mezi vzdělanými diplomaty pak vydatně těžil.

Byl představeným (proboštem) kapituly kostela sv. Petra na Vyšehradě, bezprostředně podřízené apoštolskému stolci v Římě. Do své funkce byl jmenován králem českým, neboť ten byl současně patronem kostela vyšehradského. Konečný výběr z možných kandidátů byl velice přísný co do požadavků vzdělání, rozhledu a schopností, protože s tímto důstojenstvím byl současně spojen úřad nejvyššího kancléře království a pochopitelně i vysoké příjmy a důchody. Šlo tedy o první hodnost v české církevní hierarchii po pražském biskupovi. Čeští panovníci udělovali zmíněné důstojenství a úřad příbuzným z knížecího rodu, pokud byli vhodní, nebo mužům vynikajících kvalit duchovních se zkušenostmi ve státních službách. Kancléř Gervasius obstál ve svém úřadě se ctí po mnoho let a pro krále Vladislava se stal nezastupitelným rádcem. Vychoval také svého synovce Martina jako zdatného juristu a královského notáře, který se osvědčil při mnoha diplomatických jednáních. Snad doufal a věřil v možnost jeho nástupnictví ve své funkci. Naposledy je Gervasius připomínán v roce 1178 jako probošt vyšehradský a je pravděpodobné, že v témže roce i zemřel.

Pověst českého krále jako svrchovaného vládce pronikla i do zámoří. Ačkoliv se Vladislav netajil upřímnou touhou navštívit Svatou zemi, jeho výprava cíle nedosáhla. Snad proto alespoň poskytl johanitům štědrý dar na opravu proslulého řádového hradu Crak des Chevalliers v Libyi, poničeného řadou zemětřesení v srpnu a září 1157. Na znamení díků poslal velmistr Frà. Raymond de Puy klíče od opravené pevnosti. Tím toto obrovské opevněné sídlo dával formálně k dispozici. Král velmistřovo gesto ocenil, neboť dobře chápal jeho význam a cítil se jím zavázán. Duchovní a rytířské pouto mezi Řádem johanitů a českým sídelním městem, mezi hlavou Řádu a českým králem bylo utvrzeno a došlo svého vyvrcholení v zakladatelském díle králově – v pozvání bratrů johanitů do Prahy a vybudování jejich řádového sídla. Tím byly položeny pevné základy staroslavného českého velkopřevorství.

Vznik českého velkopřevorství

Vybudování řádového chrámu v Praze znamenalo mimořádné posílení významu a vlivu johanitů ve střední Evropě. Pevné zakotvení Řádu v českých zemích je právně vyjádřeno v listině krále Vladislava. Obsah nedatovaného dokumentu stvrzuje panovníkovo darování pozemku, do té doby náležejícího koruně království českého. Pozemek se rozkládal v Praze (dnes na Malé Straně) za řekou, blíže mostu mezi čtyřmi cestami. Ze zmíněného textu vyplývá, že král chce mít na vybudování chrámu a špitálu, stejně jako na faktickém uvedení kongregace „zbožných mužů společného života“, tj. řeholníků sv. Jana Křtitele, svůj podíl, což mu právem vládce náleželo. O přesném vrocení Vladislavovy darovací listiny byly vedeny diskuse a spory. Pravděpodobně byla vydána mezi lety 1158 až 1169, spíše blíže druhému datu.

Obsah listiny je mimo jiné zajímavý také tím, že uvádí další nadání a majetky, jimiž byl Řád v Čechách obdarován, aby byla zajištěna existence konventu, špitálu, případně školy. Vedle Kampy v Praze to byly především vesnice Letky, Kozárovice, Mirovice, Březiněves, Nouměřice, Radotín, Pačlavice a Hrušovany. Z toho je jasné, že darování bylo velkorysé a král předpokládal rozvoj Řádu na našem území. Také Gervasius, kancléř království a probošt vyšehradský, stejně jako jeho synovec, podkancléř Martin, se rozhodli věnovat značnou část svého majetku na založení kostela blahoslavené Panny Marie.

Jak bylo tehdy obvyklé, ke stavbě řádového kostela Panny Marie se přikročilo velmi brzy, pravděpodobně již roku 1169. Spolu s chrámem byl současně budován klášter, špitál a snad i menší hospodářské budovy. Kolem kostela vznikal postupem času i hřbitov. Později, ve 14. století, byla na dvoře konventu vystavěna „Svatomařská“ škola, nevelká stavba s věžičkou, která zanikla někdy za husitských válek, když byl těžce pobořen celý komplex.

Dokončení stavby chrámu a špitálu je doloženo listinou papeže Lucia III., vydanou ve Velletri roku 1182. V ní papež potvrzuje špitálu sv. Jana Jeruzalémského v Praze vlastnictví kostela Sv. Marie a kostela v Manětíně, o němž se praví, že jej Martin, probošt pražský, a Gervasius, probošt vyšehradský, vlastním nákladem vystavěli.

V edici Kosmova pokračovatele nacházíme zprávu z roku 1253 o tom, že kostel Panny Marie křižovníků byl opevněn valem, zdí a baštami, neboť tvořil předpolí vlastního opevnění Starého Města. Vedle základních funkcí duchovních a špitálních plnilo tedy johanitské sídlo potenciálně též obrannou úlohu v rámci vznikajících souvislých městských hradeb. Vojenskou funkci však vzhledem ke složení řádové komendy její pražské sídlo nikdy nemělo. Od počátku svého působení v Praze se johanité zaměřovali především na činnost špitální a pastorační. Podle staré zprávy se před husitskými válkami zdejší konvent skládal z patnácti kněží, jednoho jáhna, jednoho podjáhna, dvou akolytů a devíti řádových rytířů vyššího věku. Lze soudit, že rytíři v takovém počtu a složení netvořili obvyklou posádku, nýbrž byli zde více méně ve výslužbě. Bojovou funkci plnila za husitských válek komenda strakonická, jejíž význam v té době značně vzrostl.

Významným činitelem při získávání majetku a vlivu Řádu sv. Jana na Strakonicku byl starobylý a pozoruhodný český rod Bavorů ze Strakoníc. Dlugomil z jejich moravské pošlosti vykonal pouť do Svaté země a zemřel při návratu roku 1123. Nejslavnější z rodu, Bavor I., byl účastníkem třetí křížové výpravy, během níž bojoval při hrdinné obraně Akkonu roku 1190. Byl to právě stárnoucí Bavor I., který patrně pod silnými dojmy z křížové výpravy a na základě svých zkušeností spolubojovníka svatojánských rytířů věnoval roku 1243 větší část hradu právě johanitům. Bavor III. pak pokračoval v obdarovávání Řádu a rozšiřování jeho panství a vlivu na Strakonicku. Roku 1402 přešel celý hrad s množstvím nemovitostí do vlastnictví řádu a stal se tak na více než pět století řádovou baštou v Čechách a poté, co husité zničili pražský konvent, nadlouho dokonce rezidencí velkopřevora.

Od Hattínu k Akkonu

Druhá křížová výprava roku 1147 nedosáhla výraznějšího úspěchu. Roku 1154 se Zengího syn Núruddín zmocnil Damašku a tím dosáhl sjednocení syrského vnitrozemí a severní Mezopotámie v jediný stát. Tak vznikla nová vážná hrozba pro další existenci křížáckých států v zámoří. Rozhodujícím faktorem se nyní stal Egypt. Jeho ovládnutí mělo zásadní vliv na rovnováhu sil. V Egyptě získal největší vliv roku 1171 Saláhuddín Júsuf ben Ajjúb – Saladin. Právě Egypt se pro něho stal základnou pro rozhodující a úspěšný boj s křížáckými státy. V těchto bojích sehrály již klíčové role rytířské řády, především johanité a templáři. Jak jsme se již zmínili, nebyly ovšem jejich záměry a činy vždy ku prospěchu věci. Neobyčejný vzrůst jejich vojenské síly a moci vedl k intrikám a k soupeření, nezářídka přímo nepřátelskému. Ke sjednocení mezi nimi docházelo jedině v okamžiku největšího společného ohrožení.

Příkladem nejednotnosti a rivality byla roku 1186 i pohroma u pramenů Cressonsi v Galileji, kde měly oba řády mohutné hrady a základny. Templáři z hradu La Feve se rozhodli o své újmě porušit příměří se Saladinem, jímž se necítili být vázáni. Neodhadli správně sílu Saladinových mamlúků, které pokládali pouze za výzvědnou hlídku, a rozhodli se na ně zaútočit. Na hradě La Feve byl přítomen také velmistr johanitů Frà. Gilbert d'Assailly, který radil k opatrnosti a zdrženlivosti, templáři ho však obvinili ze zbabělosti, takže mu nezbývalo nic jiného, než se se svými rytíři k útoku připojit. Necelé dvě stovky řádových rytířů – templářů a johanitů – zaútočily na sedm tisíc mamlúků. Stalo se to, co se v takovém případě muselo stát. Velmistr johanitů na místě padl, velmistrově templářů a třem rytířům se s těžkými zraněními podařilo z boje uniknout, jinak všichni zahynuli. Pro oba řády to byla pohroma, z níž se těžko vzpamatovávaly. Po Núruddínově smrti v Damašku roku 1174 se Saladinovi skutečně podařilo tradiční syrsko-egyptské spojenectví obnovit. Obratným diplomatickým jednáním také získal potřebný čas k posílení vojenských

jednotek. V roce 1187 se již cítil dostatečně silný k tomu, aby zaútočil. A bylo jasné, že jeruzalémské království se není schopno společnému útoku Sýrie a Egypta ubránit.

Po celé léto toho roku mobilizovaly obě strany veškeré své síly. Zvláště představení obou řádů byli dychtiví odčinit potupu porážky u Cressonských pramenů. Johanité povolávali k boji každého schopného rytíře, snažili se shromáždit co nejvíce finančních prostředků k najmutí pomocných pěších i jezdeckých jednotek – turkopolů. Stejně tak činili templáři. Na sklonku května se v okolí Saffuríje shromáždilo více než pátáct set obrněných rytířů, tři tisíce turkopolů, deset tisíc pěšáků a lučištníků. Hlavní velení nad vojsky patřilo podle tradice králi jeruzalémskému, jímž byl v té době Guy z Lusignan. Ještě nikdy nebyla k bitvě shromážděna taková síla křesťanských vojsk. Saladin táhl do pole s dvacetitisícovou armádou a jeho postup byl velice taktický a uvážený. Věděl, že křižácké město Tiberias je chráněno jen malou posádkou, neboť všichni odtáhli s králem. Ve městě byla také Eschiva, manželka jednoho z předních křižáckých vládců a rytířů Raymunda z Tripolisu. Saladin tedy nezaútočil na Saffuríju, nýbrž na Tiberiadu. Dovolil ale, aby posel s žádostí o pomoc ke králi mohl opustit obležené město. Mezi Tiberiadou a Saffuríjí vytvořil pak v bezvodé poušti důmyslnou past. Král Guy svolal ve svém stanu válečnou radu, jejímiž členy byli významní velitelé jeho vojska a velmistři obou rytířských řádů. Raymund Tripolský varoval, navzdory ohrožení své manželky, před tažením na pomoc Tiberiadě. Věděl, že Saladinův manévr není nic jiného než léčka. Vyjádřil také přesvědčení a víru v rytířské ctnosti Saladinovy, které mu nedovolí ublížit bezbranné ženě, byť manželce nepřátelského rytíře. Velmistr templářů Gérard z Ridefortu Raymunda z Tripolisu ostře napadl a označil ho veřejně za zbabělce. Vyzval k záchraně křesťanů v Tiberiadě. Měl v tomto směru výjimečně podporu velmistra johanitů. Rada se však přidala k mínění Raymundově, s nímž nakonec vyslovil souhlas i král. Ještě než se král uložil ke spánku, navštívil ho ve stanu velmistr templářů s pohružkou, že oba rytířské řády, templáři a johanité, opustí vojsko, jestliže král nedá příkaz k tažení na pomoc Tiberiadě. Král si byl velmi dobře vědom podpory, jíž se mu od obou řádů dostalo při jeho volbě, a stejně tak věděl, že odchod rytířů od jeho vojska by pro něho znamenal pohromu. Změnil tedy své rozhodnutí

a dal příkaz k tažení na Tiberiadu. Ráno před východem slunce dne 3. července 1187 se křesťanské vojsko vydalo ze saffurijských oáz bohatých na vodu na pětadvacetikilometrovou pouť rozpálenou a vyprahlou plání. V poušti trpělivě čekal Saladin, vědom si toho, že mu z křižáků nikdo neunikne.

Předvoj královského vojska s oddílem johanitů vedl Raymund z Tripolisu. Ve středu postupoval král se svými rytíři a vazaly. Zadnímu voji, v němž byli zastoupeni i templáři, velel Balian z Ibelinu. Záhy po vstupu na pláň začali vojsko znepokojovat saracénští harcovníci, kteří se snažili zasáhnout co nejvíce válečných koní rytířů. Postup byl zpomalen, protože pěchota byla nucena krýt postup jezdeckva velkými štíty, ale i vlastními těly.

Vojsko podněcovala nejen křesťanská víra, ale též vědomí, že budou bojovat za své majetky, léna, rovněž za své rodiny v Akkonu, Tyru či Bejrútu a v neposlední řadě i za vlastní holé životy. Rytíři se ani náležitě nezásobili vodou v přesvědčení, že rychle dosáhnou Genezaretského jezera. Osobní zásoby vody spotřebovali většinou ještě předtím, než začal největší sluneční žár. Vládlo nesnesitelné vedro a vápencový prach z cesty se lepil do očí a do úst, a zvyšoval tak pocit palčivé žízně. V tu dobu zaútočil Saladin se svými Saracény po mírných svazích vedoucích přímo k cestě. Zaútočil dvěma křídly, vlevo pod velením atabeka Keukburi, vpravo velel Taki al-Din. Křižácká vojska byla obklíčena. Jejich střelci z kuší, většinou Janované či Nizozemci, udržovali po nějaký čas útočníky v bezpečné vzdálenosti, ale střelba do slunce a prach snižovaly jejich výkony. Křižácký pochodový proud byl nucen pod žhnoucím sluncem zastavit. V deset hodin dopoledne byla vojska již plných šest hodin na pochodu a jejich stav se blížil vyčerpání. Bylo nutné dostat se za každou cenu k pramenům vody. Raymund z Tripolisu přemluvil krále, aby si vojsko vynutilo přístup k pramenům na sever od pochodové osy u vyvýšené osady Hattínu. To ovšem znamenalo vzdát se přechodně pochodu k Tiberiadě. Změna pochodového směru vyvolala zmatek, v němž se někteří rytíři na koních pokusili bez krytí pěchotou dosáhnout co nejdříve osvěžujících pramenů. Saladin se obával, aby mu kořist neunikla, a proto přikázal svému synovci Taki al-Dinovi, aby se svými oddíly přístup k pramenům u Hattínu blokoval. Jediný, kdo pochopil a poznal nutnost prolomit Taki al-Dinovo manévrování, byl

Raymund z Tripolisu. V okamžiku, kdy se připravoval k rozhodnému boji, přišel králův rozkaz zastavit postup a utábořit se. Zadní voj templářů byl už totiž na pokraji sil a nemohl dál. Rytíři byli horkem a žízní zcela vyčerpáni. Zastávka bez vody však znamenala konec. Tábor křižáků byl obklíčen a vojska po celou noc znepokojována zuřivým křikem, bubnováním, troubením a provokativním vyléváním zásob vody do písku. Aby toho utrpení nebylo málo, připojili se ještě škorpióni, jedovatí pavouci i jiná havěť, která pronikala pod bojové oděny a způsobovala bolestivá zranění. S východem slunce se žíznivá, neodpočinitá a ztrápená vojska vydala směrem k pramenům. Saraceni vystupňovali šarvátky, ostřelování z luků, dokonce zapálili okolní suché porosty, takže dým ztěžoval dýchání obklíčených a ještě více vysušoval jejich sliznice. Morálka křižáckého vojska značně poklesla. Mnozí dezertovali k nepříteli, mnozí se začali na vlastní pěst drápat do svahu v naději, že se tak k pramenům dostanou. Nepomohla ani výzva ke shromáždění a obraně pravého svatého Kříže, neseného v křesťanském vojsku. Tuto nejvzácnější relikvii měl původně za povinnost nést patriarcha jeruzalémský Héraklius, ale ze zbabělosti ji svěřil do opatrování biskupovi z Akkonu. Malé skupině rytířů pod vedením Raymunda z Tripolisu se podařilo probít se do hor. Zbytek rytířů se shromáždil kolem králova nachového stanu s relikvií pravého Kříže a zde statečně odrážel jeden útok za druhým. Mezi těmi posledními obránci byli i johanité a templáři. V poslední chvíli prorazili obklíčení také Balián z Ibelinu a Rainald ze Sidonu, za sebou nechali svého krále i Svatý kříž. Nikdo jim to později nevyčítal, bili se statečně a v okamžiku, kdy opustili bitvu, šlo již o pouhý masakr. Mamlúci mohli bez obtíží onen poslední hlouček křižáků zničit střelbou z luků, stáli však o čest a slávu pobít je všechny v boji muže proti muži. Odložili proto luky a vrhli se na poslední rytíře s meči, sekýrami a kopími. V tom okamžiku padl biskup z Akkonu a Svatý kříž byl ztracen.

Zbývající rytíři včetně krále leželi na zemi vedle svých umírajících koní, vyčerpáním se už neudrželi na nohou. Nikdo neprosil o milost, nikdo se už nebránil. Všichni byli spoutáni a odvedeni do zajetí. Zaját byl i velmistr templářů. Roger de Moulins, první z johanitů, který se podepisoval rovněž jako „*summus magister*“, tedy velmistr, se těžce zraněn probil

z obklíčení, ale zemřel následujícího dne v Askalonu na úplné vyčerpání.

Všichni zajatí řádoví rytíři, johanité i templáři, kromě velmistra, byli neprodleně rozsekáni na kusy, neboť Saladin nepochyboval o tom, že by všichni pokračovali v boji, jakmile by byli propuštěni za výkupné. Řádoví pěšáci byli hromadně prodáni do otroctví.

Oba rytířské řády se z porážky u Hattínu jen velmi těžko vzpamatovávaly. Johanitů zůstalo již jen několik desítek (mimo kněze a ošetřovatele). Z templářů se udržela malá posádka pouze v Gaze, kde je Saladin vyzval k vydání pevnosti jako výkupné za jejich velmistra. Přestože šlo o porušení řádových regulí, templáři svolili. A pak po pádu Askalonu už Saladinovi v tažení na Jeruzalém nestálo nic v cestě. Dne 20. srpna stanul před jeho hradbami.

Obrany města se ujal Balian z Ibelinu, statečný rytíř a opravdový křižák. Mluvil plynně arabsky a byl nadán neobyčejným diplomatickým talentem. V Jeruzalémě našel pouze dva nemocné rytíře, ostatní vyjeli svého času k Hattínu. Aby posílil bojového ducha obránců, pasoval na rytíře všechny mládeže z urozených rodin starší patnácti let a třicet vybraných měšťanů. Většina z nich padla při obraně města. Zbylí obránci se vzdali dne 2. října 1187. Podle dohody se Saladinem se obyvatelstvo mohlo výkupným zachránit před otroctvím. Peněz z pokladnic johanitů a templářů bylo použito k vykupování nemajetných, kterých tak bylo zachráněno dvacet tisíc.

Vojenská moc johanitů nebyla po Hattínu v předcházející slávě již nikdy obnovena. Část řeholníků, zejména však řeholnice, odešla ze zámoří do Španělska a do Itálie. Došlo k rozkvětu řádových komend v Evropě, začala se psát nová kapitola Řádových dějin.

Pád Jeruzaléma vyvolal v křesťanském světě vlnu zděšení a příboj bojových nálad. Výjimku tvořil byzantský císař Izák Angelos, který Saladinovi písemně blahopřál k velikému vítězství a prosil ho, aby správa svatých míst byla vrácena do řeckých rukou. Saladin této zdvořilé prosbě velkomyslně vyhověl. Naproti tomu český kníže Bedřich se na sněmu v Mohuči v únoru 1189 přihlásil ke křížové výpravě proti Saladinovi. Neučinil tak zajisté pouze z oddanosti a vděčnosti k císaři Friedrichovi Barbarossovi, ale také z vnitřních pohnutek křesťanských, mezi nimiž hrála určitě vážnou roli sympa-

tie k rytířskému řádu johanitů, jehož byl ctitelem a ochráncem. Ještě před shromážděním křižáckých vojsk k výpravě však roku 1189 zemřel. Jeho nástupce Konráda Otu Bedřich i císař k dodržení slibu zavázali. České křižácké výpravě ale nevelel sám, nýbrž pověřil jejím vedením svého strýce Děpolda. Jejich cesta do zámoří byla strastiplná a nutila je k dramatickým bojům již na Balkáně. Friedrich Barbarossa, do jehož vojska český kontingent patřil, byl zkušený válečník a Němci mu byli bezmezně oddáni. Zúčastnil se již druhé křížové výpravy a věděl dobře, co na něho a na jeho vojska ve Svaté zemi čeká. Naneštěstí vstoupil dne 10. června 1190 v plné zbroji v kilikijské nížině do řeky Salef a utopil se. Jeho nástupcem se stal Friedrich Švábský, který dovedl německé a české křižáky až k hradbám Akkonu. Město bylo dobyto 12. července 1191. Převážná většina Čechů se však tohoto úspěchu nedožila. Zemřeli strádáním a v bojích, stejně jako jejich velitel kníže Děpold, o němž již před dobytím Akkonu mizí všechny zprávy. Nemáme také žádných spolehlivých důkazů o tom, že se z Čechů někdo z výpravy ve zdraví vrátil.

Anglický král Richard Lví srdce, který obléhání Akkonu velel, nechal po dobytí města pobít všechny válečné zajatce, asi dva tisíce sedm set mužů. Tím přiměl Saladina k tomu, že ten od té doby zabíjel bez milosti všechny křesťanské zajatce s výjimkou těch mimořádně bohatých, od nichž bylo možné očekávat zajímavé výkupné.

Při obléhání Akkonu byl založen Řád německých rytířů, který však v té době nebyl příliš početný a jeho velmistr neměl patřičný vliv při rozhodování o válečných operacích. Oba původní rytířské řády se v té době poněkud vzpamatovaly z předchozích ztrát a jejich představitelé se Richarda snažili pohnout k útoku na Jeruzalém. Velmistrem johanitů se roku 1190 stal Frà. Garnier de Naplous. Neměl rozhodně lehkou pozici, neboť při neustálém mocenském soupeření s templáři musel často stanout i proti nim. Velmistr templářů stranil spíše králi Richardovi, johanité byli na straně francouzské. Rozpory pokračovaly i po Richardově odchodu ze Svaté země. Než ale odjel, uzavřel dne 2. září 1192 se Saladinem smlouvu. V ní se Saladin zavázal zachovat mír s křesťany alespoň po dobu pěti let, ponechat stávající državy v jejich rukou, s výjimkou Askalonu. Neozbrojení poutníci budou mít přístup na svatá místa v Jeruzalémě, kde smějí nejvýše čtyři

latinští kněží vykonávat bohoslužby. Neozbrojení muslimové směli naproti tomu obchodovat v křesťanských přístavech. Množství křižáků se pak začalo ze zámoří vracet zpět do Evropy.

Ještě před svou smrtí 3. března 1193 daroval Saladin svatý Kříž řeckým kněžím spravujícím Boží hrob.

Jednou z pozoruhodných a pro pozdější vývoj událostí významnou epizodou třetí křižové výpravy bylo Richardovo dobytí Kypru roku 1190. Tím byla pro zámoří získána důležitá zásobovací a strategická základna. Později prodal Richard tento ostrov templářům. Ti zde sice nějaký čas vládli, ale bylo to pro ně spíš břemenem než výhodou. Proto se snažili ostrov prodat zpět Richardovi. Když se transakce nepodařila, koupil Kypr titulární král jeruzalémský Guy Lusignan, čímž se stal současně králem kyperským.

Čtvrtá křižová výprava vznikla nepochybně rovněž z ušlechtilých náboženských a rytířských pohnutek. Vyvrcholila však trapným dobýváním křesťanského města Konstantinopole, které bylo dne 12. dubna 1204 skutečně završeno. Tím mocenské a hmotné zájmy převážily nad cíli ušlechtilými.

Ve Svaté zemi zavládl na krátkou dobu mír. Také velmistr johanitů Frà. Alfonso Portugalský se pokoušel využít vzácné doby klidu zbraní a utichnutí neustálých třenic v samotném křesťanském táboře k tomu, aby konsolidoval poměry v Řádu. Nebyly nijak zvlášť utěšené. Podařilo se sice částečně nahradit ztráty nejstatečnějších rytířů padlých u Hattínu, zájem o členství v Řádu i jeho bohatství neustále vzrůstaly. Leč nové rytířstvo již neplanulo tak ohnivým nadšením. Řádový kříž nosily často i malé děti z urozených rodin, aniž měly s Řádem co společného. Vyskytla se dokonce jakási móda spojená s řádovou symbolikou. Frà. Alfonso se roku 1204 pokusil prosadit přísnější znění řádových regulí, ale neuspěl. Znechucen stavem věcí a svým neúspěchem, vzdal se hodnosti a odjel zpět do Portugalska.

V té době se členství v Řádu pro většinu významných rodů stalo do značné míry prestižní záležitostí. Nebývale vzrostl počet řádových statků, vesnic a komend, zvláště ve Francii a v Itálii. Ve značném počtu byly budovány též špitály a improvizované ošetrovny, jejichž počet se odhadoval na 1200. Také Frà. Guérin (1231–1236), šestnáctý velmistr johanitů, usiloval o snížení napětí mezi bratrskými rytířskými řády.

Po neúspěchu páté křížové výpravy ztratil totiž majetek ve Svaté zemi na přitažlivosti a rytíři se zde přestali usazovat. Pozornost řádů se začala upírat stále více na evropské državy. Evropskou válečnou iniciativu zahájili právě johanité, ale i templáři svou účastí na rekonkvistě islámských držav na Pyrenejském poloostrově. Roku 1212 dosáhla spojenecká vojska Kastilie, Leonu, Navarry a Aragonu spolu s johanity a templáři rozhodujícího vítězství nad Maury u Las Navas de Tolosa. Moc johanitů vzrostla ve Španělsku tou měrou, že jejich rozsáhlé územní državy zde požívaly naprosté soudní a daňové imunity. Velkopřevorové valencijský a aragonský se stali dokonce poručníky prince Alfonsa, a ten se pod vlivem jejich příkladu zřekl nástupnictví, složil slavné sliby a stal se profesním řádovým rytířem. Ostatně vzor johanitů a templářů měl nepochybně velký vliv i na vznik španělských rytířských řádů, zasvěcených právě boji proti Maurům: alcantarského (1156), calatravského (1158) a svatojakubského (1161).

Finále páté křížové výpravy bylo ve znamení dvou velkých bitev, v nichž ale bojová sláva johanitů a templářů nebyla korunována vítězstvím, přestože rytíři obou řádů zde bojovali neobyčejně statečně. Dne 18. října 1244 se u Gazy střetl výkvět palestinského křesťanského rytířstva se značnou přesilou egyptsko-chorezmijských vojsk. Řádoví rytíři bojovali několik hodin v prudké bitvě s nevšedním odhodláním a vytrvalostí, byli však nemilosrdně pobíjeni. Do zajetí nebyl vzat téměř nikdo. Opět padli přední velitelé obou řádů. S četnými zraněními přežilo 26 johanitů a 33 templářů. Řádové majetky v zámoří se ztenčily tou měrou, že se nepatrný zbytek rytířů neměl ani kam uchýlit.

Velmistrovi Frà. Guillaumovi de Chateauneuf (1242–1258) se sice podařilo rozptýlené skupinky opět soustředit, doplnit novými rytíři a vést je do další zoufalé bitvy u Jeruzaléma (v níž roku 1248 zvítězil), ale za cenu ztráty naprosté většiny právě těch nejdatnějších rytířů. Z tohoto důvodu se někdy vyskytují pochybnosti o tom, zda šlo skutečně o vítězství. V kritickém období posledních zápasů křížáckých států o existenci vyvrcholilo také mocenské soupeření mezi johanity a templáři. Nebylo to poprvé, kdy oba řády proti sobě vedly skrytou válku, v roce 1259 se však jejich rytíři střetli v otevřeném boji poblíž Akkonu. Nebyla to bitva příliš dlouhá, zato bratrovražedná a krvavá. Podle johanitských pramenů byli

templáři poraženi, podrobnější zprávy však o bitvě nemáme (jak známo, templářské archivy byly zničeny).

Velmistr Hugues de Revel (1258–1277) byl prvním z řádových představených, jenž opustil na delší dobu Palestinu, aby v Evropě získal podporu a pomoc pro řádové zámoří, kterému viditelně ubývalo sil. Nové rytíře k odhodlaným bitvám však již nepřivedl. Přicházeli pouze jednotlivci. Všude se setkal s verbální podporou a uznáním, mocní byli ochotni obětovat i peníze, nikoli však své životy, jak tomu bylo za prvních dvou křížových výprav.

Roku 1261 získává Řád významné privilegium soudní výjimečnosti, která náležela nyní pouze stoličce papežské. Klement IV. také zvláštním brevem z 18. listopadu 1267 potvrdil užívání titulu velmistr. I když byl tento titul používán představenými všech řádů již předtím, papežská kurie se ve svých listinách držela důsledně titulu mistr. Oslabení, ba i ztráta pozic v zámoří byly stále patrnější. Roku 1284 uhájili ještě johanité svoji pověstnou a strategicky významnou pevnost Margat. Následujícího roku ji však saracénská vojska pod vedením sultána Melek-Saisy dobyla a zničila. Velmistrovi Frà. Jeanovi de Villiers (1284/85–1293/94) bylo dopřáno, aby bránil poslední řádovou pevnost a současně poslední opěrný bod křesťanstva v zámoří – Akkon. Osm dní se saracénská vojska pod velením egyptského sultána al-Malika al-Ašrafa připravovala ke generálnímu útoku. Dvojitý prstenec pevných hradeb města byl sevřen množstvím pravidelně rozmístěných obléhacích strojů a čtvrtmilionovou armádou, k níž denně přibývaly další posily. Volání obležených o pomoc se nesetkávalo po řadu předcházejících měsíců v křesťanském světě s žádnou vážnější odezvou – mimo ujišťování a slibů. Na poslední chvíli dorazilo necelých dvě stě lombardských střelců z kuší a snad dvě desítky potulných rytířů, jimž už život nebyl tou nejvyšší hodnotou. Johanité, templáři a němečtí rytíři shromáždili všechny dostupné síly k poslednímu boji ve Svaté zemi. Právě jim byla svěřena především obrana jedenácti důležitých věží s branami na vnějším pásmu hradeb. Johanité a templáři hájili tentokrát bok po boku pásmo hradeb Montmusartu od Dáblovy věže až po bránu svatého Antonína, což byla nejnáročnější a nejdělsí část obrany. Navzdory tomu templářský maršál Burchard ze Schwanden odmítl i jménem johanitů jakékoli posily.

Postřelování obranných věží a bran z velkých katapultů nařídil mamlúcký velitel Hamy al-Malik al-Musafar dne 5. dubna 1291. Tím byl zahájen všeobecný útok. Ještě v noci se obránci pokusili vyřadit z činnosti alespoň několik obléhacích věží tak, že od mola u sv. Tomáše vypravili veslici, na jejíž palubě byl umístěn velký katapult. Doprovod tvořily menší veslice obsazené množstvím lučištníků a střelců z kuší. Za svítání začali postřelovat pravé křídlo mamlúckého postavení. Po nějakou chvíli bylo účinné, pak se ale loď s nevyváženým katapultem převrhla a potopila. Tím byla tato ofenzivní akce zmařena. Jakkoliv bylo řízení obrany Akkonu svěřeno bratrovi kyperského krále Amalrichovi, na svých úsecích měli rozhodující taktickou iniciativu především maršalové – tj. vojensští velitelé zmíněných rytířských řádů. Obránci disponovali stále ještě značnou silou – asi tisíci obrněnými jezdci a lehkým jezdecktvem, spolu s patnácti tisíci pěšími, z nichž svou bojovou kvalitou vynikali především střelci z kuší z italských měst Benátek a Pisy. Janované, kteří tradičně patřili k nejužitečnějším spojencům křižáků, zůstali tentokrát stranou, neboť se cítili být dotčeni benátskou konkurencí. Jejich absence na obraně Akkonu citelně zmenšila šance křižáků na úspěch. Předehra k nejhoršímu trvala celý měsíc. Po tu dobu se obléhatelé a obležení vzájemně postřelovali, ničili opevnění i obléhací stroje, se střídavými úspěchy a nadšením podnikali výpady, při kterých ale obránci vzhledem ke svému postavení měli obrovskou nevýhodu – ztráty na koních neměli odkud nahrazovat. Poslední velkou posilou a morální vzpruhou pro obránce byl příchod kyperského krále Jindřicha dne 4. května. Jeho vylodění v akkonském přístavu, který nepřítel neblokoval, vyvolalo vlnu velikého nadšení. O Jindřichovi bylo známo, že je vynikající rytíř a dobrý velitel. Ale i když z Kypru vzal s sebou všechno a každého, kdo byl schopen držet zbraň, nebylo toho mnoho: stovka plně vyzbrojených rytířů a přibližně dva tisíce pěšáků. Záhy se dostavila deprese – byly to poslední síly, jichž se bylo možné z křesťanského světa nadít. Bylo zřejmé, že nikdo další už nepříjde, a také nepřišel. Král Jindřich se jako zkušený diplomat a zodpovědný velitel města pokusil učinit ještě naposledy maximum pro civilní obyvatele Akkonu. Vyslal k sultánovi poselstvo s žádostí o mír. Vzhledem k naprosto zřejmé situaci nebyli poslové přijati příznivě: chybělo málo a byli by povražděni. Sultán sice

vyhlásil, že je ochoten přistoupit na mír, avšak pouze s tou podmínkou, že všichni křesťané co nejrychleji vyklidí město a už nikdy se do něj nevrátí. Veškerý majetek pochopitelně ponechají na místě. To bylo pro obyvatele města všech společenských kategorií a tříd ovšem nepřijatelné.

K rozhodujícímu úderu došlo 15. května. Muslimové dobyli vnější opevnění a z vnitřního opevnění jim byla překážkou pouze brána sv. Antonína hájená johanity a templáři. V pátek 18. května podnikli Saracéni poslední mohutný útok. Prolomili vnitřní opevnění a nastal krvavý boj v ulicích města. Při obraně hradeb a brány sv. Antonína byl zabit velmistr templářů Frà. Vilém z Beaujeu, který do posledního okamžiku statečně bojoval s hrstkou svých rytířů. Velmistr johanitů Frà. Jean de Villiers byl v témže boji těžce zraněn a řádoví rytíři ho doslova vyvlekli do přístavu, kde se připravovala kvapná evakuace. Velení nad zbytkem johanitů převzal řádový maršál Matyáš z Clermontu, který také zabezpečil velmistrovu záchranu tím, že ho umístil na jednu z posledních veslic, která ve zmatku opouštěla přístav. Němečtí rytíři padli do jednoho. V boji byl zabit jejich velmistr Konrád a stejně tak maršál Herman, kterému krátce před tím vržený kámen přerazil nohu. Evakuaci zbývajících obránců se pokusil organizovat rytíř Otto z Grandsonu, který přibyl do města s posledními obětavými bojovníky a prokázal při jeho obraně nevšední odvahu. Námořní evakuaci zajišťovali z větší části Benátčané. Lodí však bylo zoufale málo. Na jednu z posledních, na jejíž palubu přinesli také staříckého patriarchu jeruzalémského, se díky jeho neustálým výzvám nahnulo takové množství lidí, že se ještě v přístavu potopila. Množství obránců hledělo na poslední odplouvající lodě se zoufalstvím a beznadějí.

Závěrečné dějství krvavé slávy akkonské patří templářům. Poslední chvíle jejich hrdinného odporu vylíčil jeden z nich – Vilém z Tyru. Od něho víme, že zbytek rytířů se spolu se zraněnými uchýlil do jedné pevné věže a zde se ještě několik dní po pádu města bránil. Zraněný maršál templářů, který chtěl zachránit poslední bojovníky a raněné, uvěřil sultánově výzvě k míru a vyšel s několika rytíři ven. Byl okamžitě spolu s ostatními sťat. Zbylí obránci se odhodlali k zoufalé obraně a zahynuli v sutinách podkované věže. Nepřežil z nich nikdo – také o to valně nestáli. Město bylo vydrancováno, mnoho zbylých obyvatel pobito, ostatní prodáni do otroctví.

Zároveň se vzdala také mohutná křesťanská pevnost Tyros – bez jakéhokoliv odporu. Posádka templářského hradu v Sidonu unikla jako zázrakem v červenci po moři. Nakonec padl zradou také Bejrút. Do konce roku 1291 ovládl Svatou zemi islám. Největší sláva křižáckých tažení pohasla.

Vojenské řády touto zdrcující porážkou nezanikly. Naopak jich ještě přibylo. Jejich sláva se ovšem nikdy nevyrovnala slávě získané v bojích ve Svaté zemi.

Do značné míry ztratily všechny řády své opodstatnění a snažily se nalézt náhradní důvod pro svou další působnost.

Některým se to nepodařilo. Johanité a templáři našli po pádu Akkonu záchytný bod na Kypru, kde oba řády měly svá převorství a komendy. Jako by čekaly, že se do Svaté země opět vrátí. Templáři se posléze stali obětí prvního politického monstrprocesu v dějinách (roku 1307 jich bylo 2000 zatčeno a obviněno z vyznávání Antikrista). Velmistr řádu Jakub Molay byl upálen a Řád samotný papež Klement V. roku 1312 rozpustil.

Němečtí rytíři se sice na nějaký čas uchytli ve Východním Prusku a na Baltu, ale jejich moc skončila krvavou porážkou ve střetnutí s polsko-litevskou silou u Grünwaldu roku 1410. Pouze johanité zůstali v dalších staletích nejbliže svému původnímu určení a smyslu existence.

Z Palestiny na Rhodos

Po útěku z Akkonu se velmistr Jean de Villiers uchýlil s necelou desítkou přeživších rytířů na řádový hrad Kolossi nedaleko Limassolu na Kypru. Tento hrad byl pro johanity na ostrově již od roku 1210 pevnou základnou, odkud vysílali posily a válečný materiál do nedaleké Svaté země. Byla to strohá vojenská stavba, vyhovující pouze své základní obranné funkci bez zřetele na poslání reprezentační. Tomu měl být hrad přizpůsoben po rozsáhlé přestavbě, zahájené již roku 1292 a probíhající v několika etapách. Velmistr, který se zatím zotavil ze svých zranění i z bolesti nad ztrátou Svaté země, však usiloval především o to, aby po posledních pohromách vyvedl řád z krize, která v nové situaci zákonitě nastala. Svolal proto v červnu 1292 do Limassolu velkou generální kapitulou, která byla největším řádovým shromážděním do té doby. K jednání se dostavili zástupci všech převorství z celé Evropy. Výsledky měly pro budoucnost řádu zásadní význam, neboť zde bylo definitivně rozhodnuto nevzdalovat se od Svaté země a působit pokud možno jako hráz islámské expanzi ve Středomoří, čemuž také Řád po následujících pět století věrně dostál. Zásadním úkolem rovněž bylo upevnit vnitřní morálku Řádu a přesněji definovat jeho poslání. Vedle již zmíněného boje proti nepřátelům víry, který zůstal prvotním cílem, byly opět zdůrazněny cíle humánní, to znamená péče o křesťanské poutníky, ošetřování nemocných a zraněných, pomoc chudým a potřebným, čímž se v té době rozumělo mimo jiné též vykupování křesťanů z krutého muslimského otroctví.

Král Jindřich z Lusignan, který byl suverenním vládcem Kypru a byl působení Řádu neobyčejně nakloněn, potvrdil jeho privilegia a daroval mu dokonce budovy a kostel v samotném Limassolu. Udělil rovněž velmistrovovi souhlas k vybudování nových opevnění kolem Kolossi a najímání, později postavení nových válečných plavidel pro boj na moři, kam se měla nyní přenést bojová aktivita Řádu. Zde vznikl zárodek řádového loďstva.

Navzdory našemu křesťanskému přesvědčení o významu

křížových výprav byla tato tažení Evropanů na Přední Východ pro muslimy spíše epizodou. Týkala se po nějaký čas pouze Sýrie, Palestiny a Egypta, ostatní rozsáhlá muslimská území zůstala naprosto nedotčena. Dobytím Akkonu a vypuzením křížáků ze zámoří se konflikt dále zúžil na boje mezi křesťany a vojsky egyptského sultána a později osmanskou říší. Tíhu těchto bojů na křesťanské straně nesl po několik století právě Rytířský řád sv. Jana Jeruzalémského, později zvaný rhodský a maltský.

Jeho postavení na Kypru však bylo i přes značnou vstřícnost tamního krále velice komplikované. Řád nemohl podnikat samostatné námořní a vojenské operace, aniž by k nim získal jeho souhlas. Vládcí Kypru hrozilo, že se vzhledem k této iniciativě dostane do vážných obtíží se svými sousedy. Problematický byl v tomto směru často postoj byzantské říše, rozvrácené stále těžšími vnitropolitickými problémy. Řešením by pro Řád bylo získat samostatnou námořní základnu a nové sídlo suverénní řádové vlády.

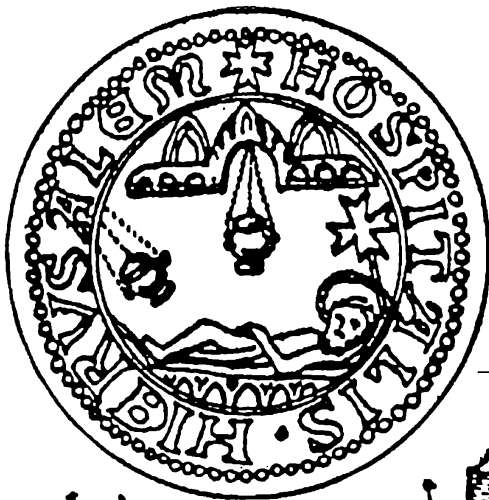
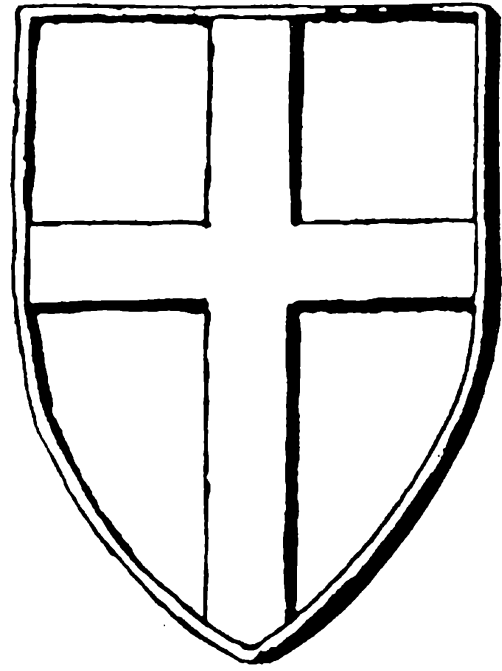
Velmistr Odon de Pins (1294–1296) nebyl mužem, který by se mohl tak náročného úkolu organizačně a diplomaticky zhostit. Za jeho krátké vlády docházelo v řádu k poklesu kázně a rozkolům. Teprve po jeho smrti velmistr Frà. Guillaume de Villaret (1296–1305) upevnil vnitřní jednotu a kázeň, především však opět oživil bojového ducha Řádu. Johanité a templáři se ještě naposledy spolu bok po boku účastnili několika válečných operací na podporu íránského vládce proti mamlúkům. I když se v oficiálních řádových dějinách často píše o vítězstvích, neměly ony tři kombinované námořní a pozemní operace v letech 1299, 1300 a 1302 v Sýrii žádný zjevný vojenský ani politický význam, mimo již vzpomenuté posílení bojového ducha Řádu.

Kyperský král si ale stále zřetelněji uvědomoval, že moc a politický vliv spolu s vojenským potenciálem johanitů a templářů daleko přesahují jeho království. Snažil se proto ze své pohostinnosti stále více těžit a několikrát po sobě zvýšil oběma řádům poplatky a daně spojené s jejich pobytem na ostrově. Jakkoliv šlo v obou případech o řády bohaté, nesli představení johanitů i templářů tuto svévoli kyperského krále velmi těžce. Docházelo ke konfliktům a nedorozuměním plynoucím jednoznačně ze ztráty dobré vůle na obou stranách. Templáři záhy z jeviště zmizeli v důsledku tragického zrušení

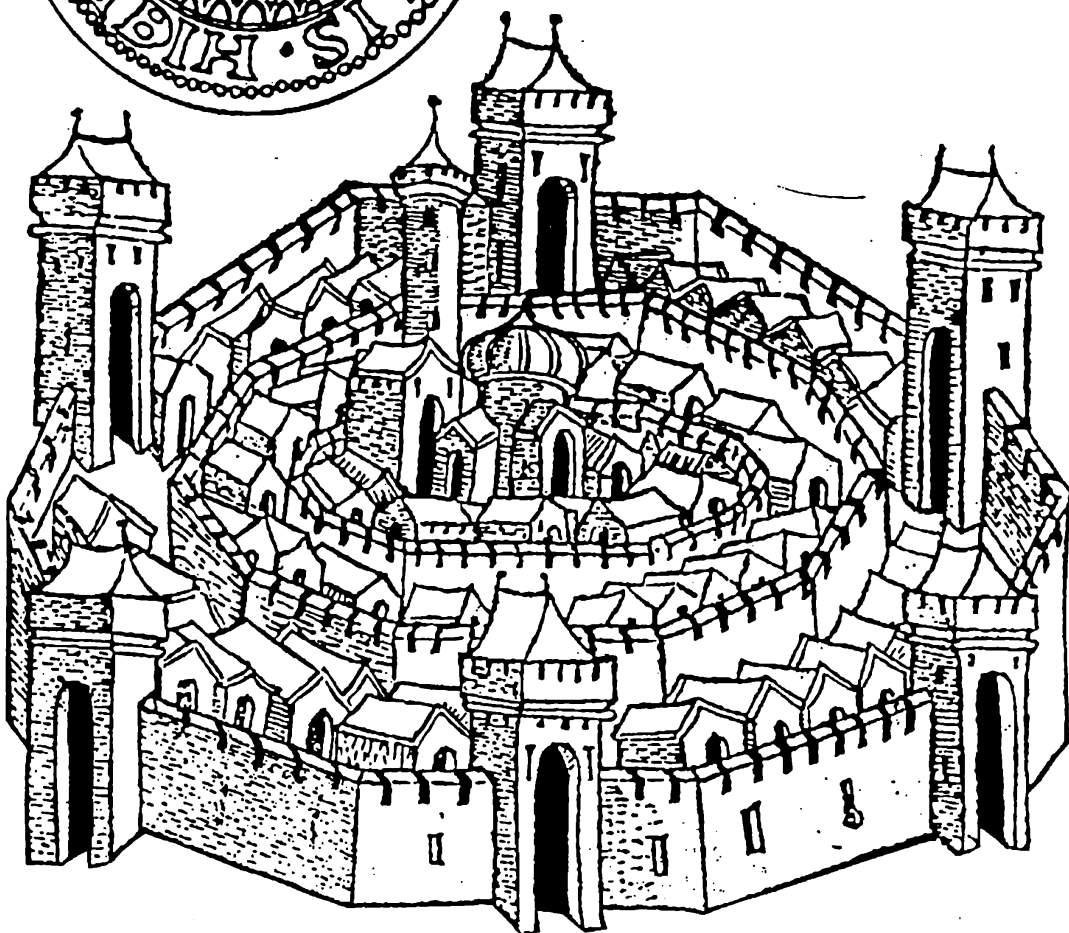
řádu a johanité byli nuceni čelit neblahé situaci na ostrově sami. Bylo jasné, že poměry jsou nadále neudržitelné.

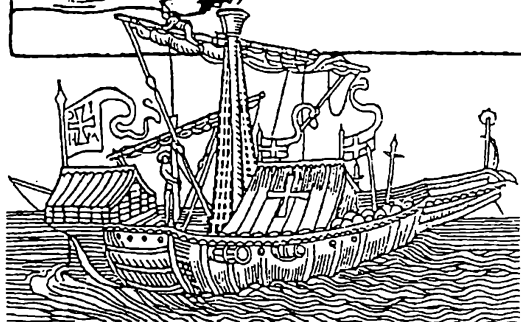
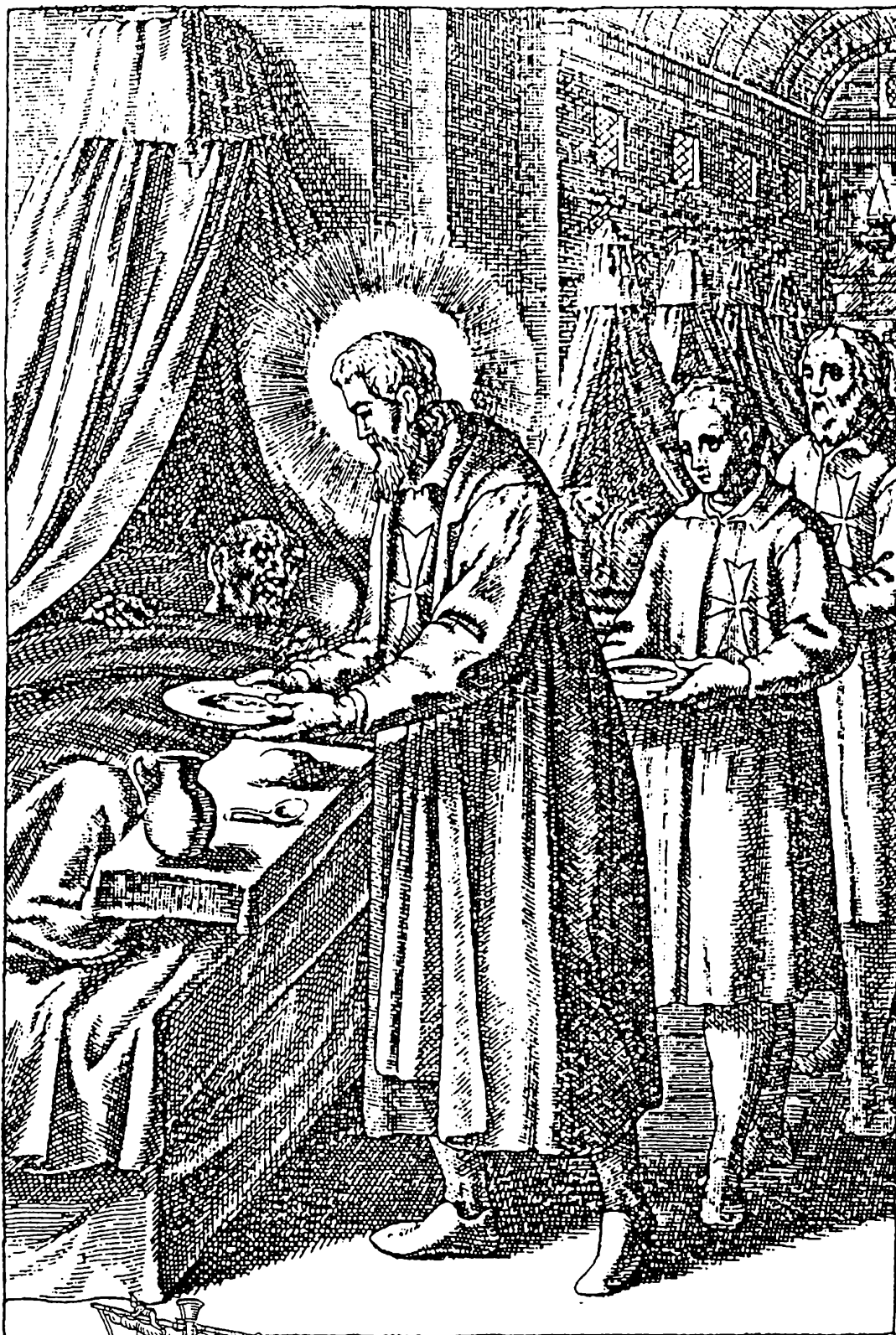
Po nástupu nového velmistra, jímž byl bratr předešlého, Frà. Fulco de Villaret (1309–1323), bylo konečně korunováno úspěchem invazní dílo vedoucí k obsazení souostroví Rhodos, přináležejícího byzantské říši. Řád se zde pokoušel uchytit od roku 1306, ale jeho vliv se omezoval pouze na malou část území. S přibývajícím počtem Turků na souostroví a se vzrůstající hrozbou jeho anexe, již nebyla Byzanc s to čelit, nabýval na věrohodnosti argument Řádu, že je nutné obsadit tato území vlastními silami. Finální operace proběhly roku 1309, kdy se řádové vojsko za pomoci obchodních lodí z Janova a ze Sicílie vylodilo na dosud neobsazených částech souostroví a dobylo je. Jistý zesílený odpor spojeneckým řádovým vojskům kladlo pouze hlavní město Rhodos, které bylo sídlem řeckého guvernéra a nevelké posádky. Město bylo po obléhání a námořní blokadě obsazeno dne 15. srpna 1310, kdy se celé souostroví stalo definitivně majetkem Řádu. Podobná operace pochopitelně nebyla možná bez podpory či alespoň tichého souhlasu Říma a největších křesťanských velmocí. O podporu se postarali především představitelé řádových převorství v evropských zemích, kteří zastávali velmi významné politické funkce a byli spřízněni s nejvýznamnějšími domácími rody. Ohlas této agitace byl tak velký, že se na podporu Řádu v jižní Itálii dokonce organizovala menší křížová výprava, v níž byli zastoupeni jak odhodlaní bojovníci, tak i dobrodruzi z Německa, Itálie, Francie a ze Španělska. Pouze část těchto sil však zasáhla do vlastních bojů na Rhodu.

Souostroví Rhodos je ovšem značně členité a zahrnuje množství dalších ostrovů a ostrůvků, z nichž některé byly odedávna základnami pirátů. V roce 1310, po dobytí hlavního města a strategického přístavu Rhodu, bylo ještě několik drobných ostrůvků využíváno muslimskými korzary. Jejich pacifikace a naprostá kontrola ze strany Řádu si vyžádaly další dva roky bojů. Sláva, již si řád na souostroví vydobyl, mu přinesla mimo jiné též rozhojnění názvu o přívlastek „rhodský“.

TABULE I
Pečeť a znak řádu,
dole Jeruzalém na
středověkém dřevorezu

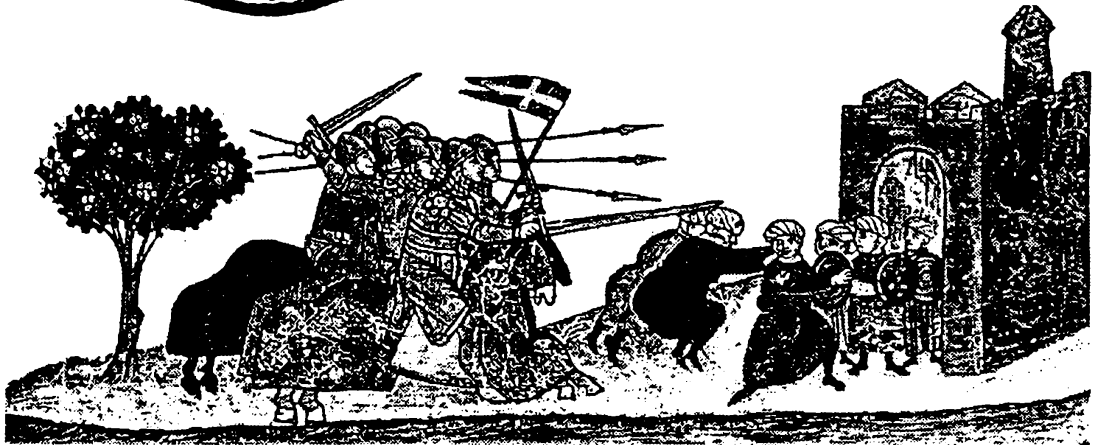
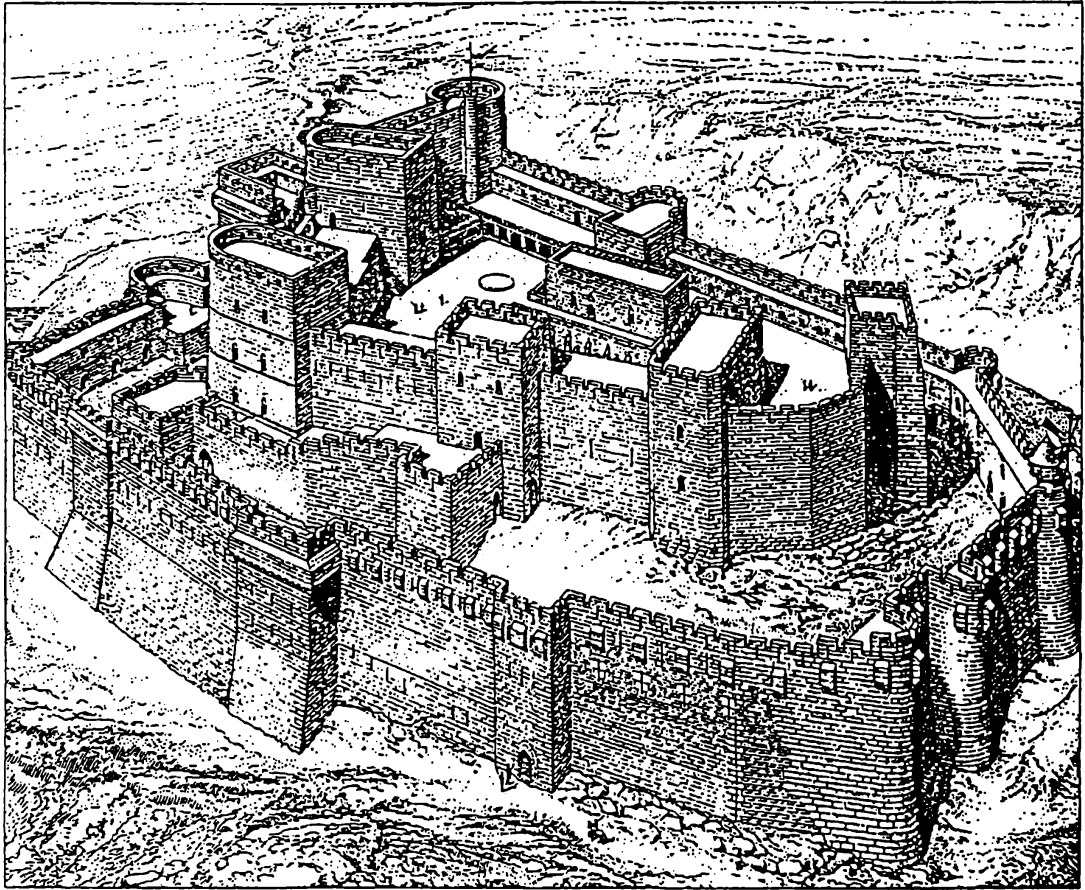
TABULE II. a III.

Nahoře: Frà Gérard ošetřuje nemocné.

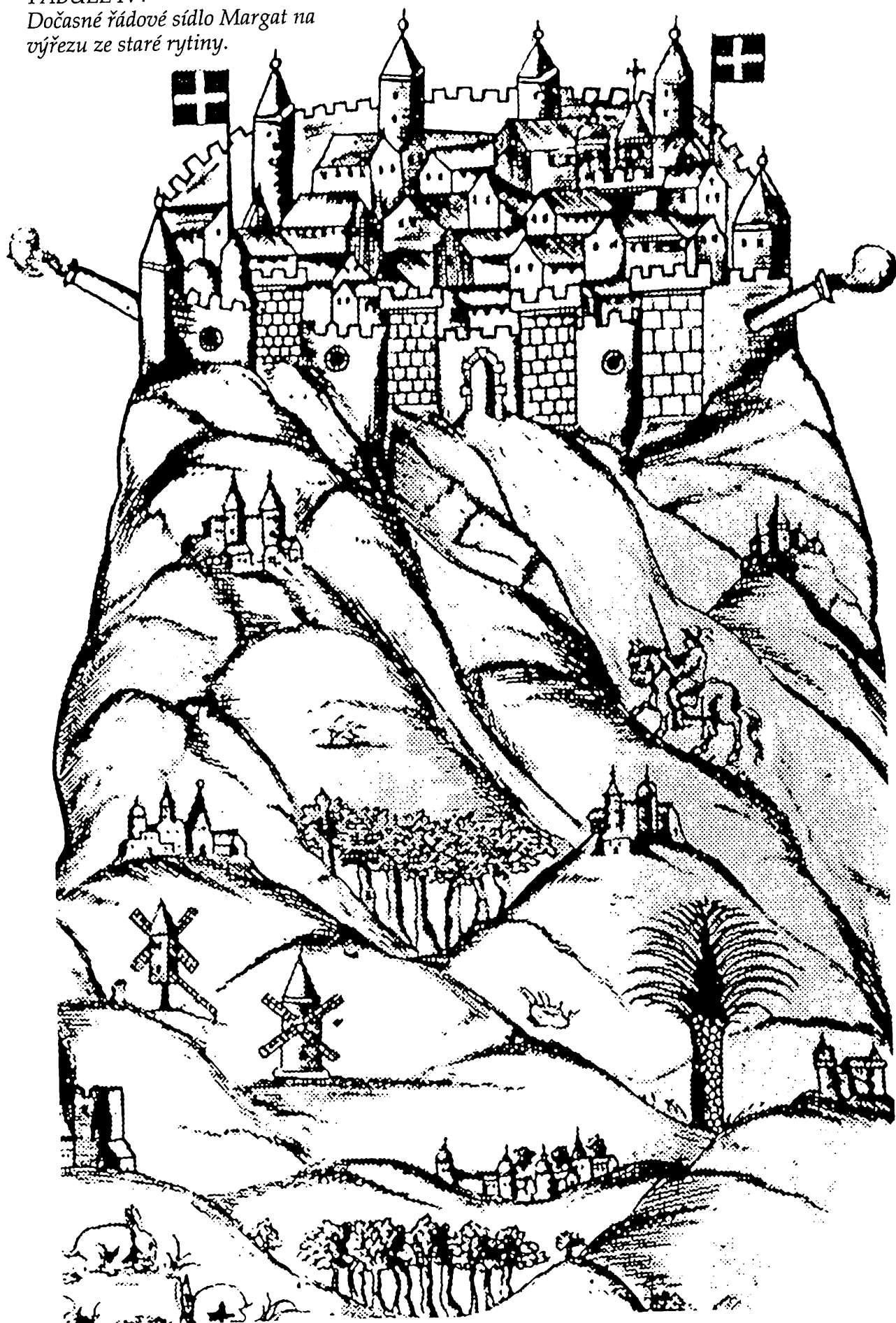
Vpravo nahoře: Hrad Crak des Chevaliers (rekonstrukce).

Vpravo uprostřed: Pečeti velmistřů Frà Rogera de Pins a Frà Raimunda Berengara.

Dole: Křižáci obléhají muslimské město.

TABULE IV.
Dočasné řádové sídlo Margat na
výřezu ze staré rytiny.

II.

Na Rhodu

Štít křesťanské Evropy

Rhodos je rozlohou 1398 km² největším z ostrovů v souostroví Dodekanesos v Egejském moři. Vyniká sice příjemným a zdravím prospěšným podnebím, ale zatímco v létě zde mohly lodě pohodlně kotvit u jihovýchodního pobřeží, v zimě, v mlze a nepohodě s příznačnými jižními větry bylo třeba velké obratnosti a značných zkušeností lodníků při navigaci mezi ostrovem a pobřežím Malé Asie. Vzhledem k pevnině je Rhodos vzdálen asi 1111 km od Istanbulu, 500 km od Athén, 315 km od Kypru a 2600 km od Marseille. Veslicím s plachtami trvala cesta z Marseille na Rhodos plných dvanáct dní, z Kréty a Kypru dva až tři dny, ale naproti tomu z tureckého pobřeží z Physcu či z Marmarice za příznivého větru pouhé čtyři hodiny. Rhodos je jedním z nejkrásnějších ostrovů v celém Středomoří. Jeho vnitrozemí je hornaté a zalesněné, vládne na něm velmi příjemné středomořské podnebí. Odedávna je proslulý svým lahodným vínem, ovocem a mořskými houbami. Obchodním a kulturním centrem byl již v mykénském období. Dórské osídlení zde bylo podle archeologických nálezů zaznamenáno již před koncem druhého tisíciletí př. Kr. Vznik prvního státu je datován rokem 408, kdy se na ostrově spojily tamní obce a zvolily si centrální vládu. V helénském období, kdy Rhodos byl významným přístavem, obchodním a kulturním centrem, zde byl vybudován proslulý rhodský kolos – Héliova socha vztyčená na paměť úspěšné obrany ostrova proti Démétriovi Poliorkétovi roku 304 př. Kr., jeden ze sedmi divů světa. V době, kdy se Řád ujal na ostrově vlády, zde existovalo ještě velké množství zachovaných antických staveb a památek, a stavební činnost Řádu za nimi nezůstávala pozadu. Řád k nim přistavěl ještě další. Mimo již zmíněnou přestavbu hradu Kolossi též vystavěli reprezentační sídlo velmistra a řádové vlády v městě Rhodu a upravili přístav v takovém rozsahu a vybavení, aby vyhovoval potřebám silné námořní flotily.

Vznikl tak konečně suverénní řádový stát, jehož základní politickou ideou byla neutralita ve vztahu ke křesťanským

státům a panovníkům, i aktivní obrana křesťanského světa proti výbojnému islámu, zejména ve východním Středomoří. Řádová vláda byla velmi rychle uznána velkou většinou zemí křesťanské Evropy a zahájila neprodleně diplomatickou iniciativu na podporu zmíněných cílů. Bylo nutné získat především finanční prostředky, ale též další členy Řádu, nezbytné k hájení řádového teritoria a k uskutečňování námořních výprav – karavan.

Finanční prostředky plynuly na Rhodos mocným proudem nejen z řádových převorství a komend, ale také jako osobní dary panovníků a knížat ze Španělska, Itálie a německých zemí. Prohloubila se také národnostní či spíše jazyková diferenciace uvnitř Řádu, původně převládající živel italský či francouzský byl již definitivně neutralizován. Řád bylo nutné organizačně přebudovat, a to právě na jazykových základech. Nejprve byl Řád rozdělen na sedm řádových jazyků podle původu jednotlivých rytířů: Provence, Auvergne, Francie, Itálie, Aragon, Anglie a Německo. K poslednímu „langues“ náležely také Čechy, Rakousko, Uhry a Polsko. Po roce 1464 přibyl ještě jazyk Kastilie-Portugalsko. Jednotlivým jazykům odpovídaly mateřské provincie na úrovni převorství či velkopřevorství, rozdělené zpravidla ještě do menších ekonomicko správních celků, bailiv a komend. Této struktuře kategorií pak odpovídaly uvnitř Řádu i jednotlivé hodnosti, konstituované právě na Rhodu. Rytíři jednotlivých jazyků užívali samostatné domy, které se staly určitým prototypem pozdějších vojenských kasáren. Představení těchto domů zastávali současně i významná místa v řádové vládě, často již tradičně přidělovaná jednotlivým jazykům. Řádoví kněží sídlili v klášteře – konventu a všichni společně užívali konventního chrámu a špitálu. Řádovou vládu tvořili vedle velmistra též rhodský konventuální převor, později biskup, představení jednotlivých národností – jazyků „pilieri“ (pilířové), velkopřevorové a kapitulní bailivové. K nejvyšším vládním hodnostářům dále patřili především nejvyšší kancléř, tj. šéf diplomacie a státního protokolu, maršál, který se změnil právě na Rhodu na admirála velícího vojskům na moři i na pevnině. Dále turkopolír, velitel jezdeckva a generální strážmistr a konečně velký baili, původně dozorce nad stavbou pevností a fortifikací, na Rhodu též velitel nejmohutnější pevnosti sv. Petra, strategického klíče k ostrovu.

Na přelomu 14. a 15. století dochází na Předním východě ke zrodu osmanské říše, která převzala úlohu sjednotitele sunnitské části islámského světa a stala se dědičkou a pokračovatelkou byzantské říše, čímž byla bezprostředně ohrožena podstatná část křesťanské Evropy. Nelze ovšem zatajit, že někteří významní křesťanští vládcí hleděli na muslimské Turky jako na neutrální pomocníky či dokonce rozhodčí a spojence. Díky tomu se vytvořily podmínky pro překvapivě úspěšný postup Turků do jihovýchodní Evropy. Rozbroje v byzantské říši byly hlavním důvodem, proč se Turci vypravili na evropský břeh. Znali bohatství Byzance, neboť jejich bejové podnikali výpravy přes úžiny již dříve. Konečně v letech 1352–1354 opustili taktiku omezených loupežných tažení a osmanský emír zahájil plánovitě obsazování Balkánu. Do roku 1396 ovládli Turci celou Thrákii, obklíčili Konstantinopol, podmanili si Bulharsko, Srbsko, Albánii a větší část Bosny. S velkým prodlením vyhlásil císař Zikmund proti Turkům křížovou výpravu. Evropa si uvědomila své ohrožení a poskytla téměř stotisícovou armádu. Ta byla ovšem dne 25. září 1396 v bitvě u Nikopole rozdracena tureckou přesilou. Cesta do středu Evropy se pro Turky otevřela. Sultán Bajazet pokračoval ve vojenských výbojích: v roce 1397 ovládl Attiku a Peloponés a v roce 1400 konečně znovu obklíčil Konstantinopol a chystal se ji dobýt. Stejně tak úspěšně pokračoval i v Malé Asii.

Vedle hrdinné Konstantinopole vzdoroval turecké expanzi již jenom Rhodos. Pro Turky to byly poslední dvě překážky bránící úplnému ovládnutí východního Středomoří a jižní Evropy.

Již roku 1322 podnikl sultán Orchan námořní výpravu ke Rhodu, aby se této nepříjemné třísky v patě zbavil. Jeho loďstvo tvořilo 80 veslic a množství drobných zásobovacích lodí. Podařilo se mu vylodit na ostrově Episkopii ve Rhodském souostroví a obsadit ho. Řádová flotila čtyř velkých veslic a 26 doprovodných lodí dopravila na Episkopii vlastní invazní jednotky, které v jediné rozhodující bitvě turecké expediční vojsko úplně zničily. Kdo z nepřátel přežil, byl bezohledně prodán do otroctví. To byl ovšem teprve počátek.

V roce 1323 byl novým velmistrem zvolen francouzský rytíř Frà. Hélión de Villeneuve (1323–1346). Byl to neobyčejně bystrý člověk, kterému bylo jasné, že předcházející relativně klidné období, vzrůst bohatství a moci Řádu vedly i k určitému

morálnímu úpadku, s nímž bylo nutné se co nejrychleji vypořádat. Svolal tedy ihned po svém zvolení generální kapitulu, a to nikoliv na Rhodos, jak bylo zvykem, ale do francouzského Montpellieru. Zde se mu skutečně podařilo prosadit některá opatření k omezení korupce, která se již tehdy projevovala tím, že některým rytířům byla záměrně propůjčována různá výnosná obročí a prebendy, takže se začali věnovat spíše svým osobním zájmům než blahu Řádu. Velmistr dbal napříště o to, aby výnosné úřady a statky byly řádovým rytířům udělovány jen jako odměna za mnohaletou službu Rhodu, za zranění či jiné mimořádné zásluhy o Řád.

Velmistr Villeneuve se také zasloužil o rozšíření a zkvalitnění opevnění na Rhodu. Právě jeho péčí byl vybudován nový skvostný hrad na ostrově, který byl na jeho počest pojmenován Villanova. Pozůstatky tohoto hradu si můžeme na ostrově prohlédnout dodnes. Než došlo ke generálnímu náporu Turků po moři směrem na západ, omezovaly se operace řádové flotily spíše na policejní hlídkování a bezpečnostní akce namířené proti korzárům a islámským nájezdníkům, jejichž aktivita však rok od roku narůstala. Záhy se stali tak velkým nebezpečím, že ohrožovali veškerou dopravu po Středozemním moři. Zainteresované strany, tedy především Benátky a Kypr, uzavřely s Řádem dohodu o vytvoření námořního obranného spolku, v níž se zavazovaly vydržovat společnými náklady námořní hotovost dvaceti velkých veslic pro okamžitý zásah proti nepříteli na moři. Náklady na takovou flotilu byly nemalé, neboť vedle lodí a námořníků bylo nutné v neustálé pohotovosti udržovat i vojenské oddíly, které v okamžiku naléhavé potřeby vytvořily bojové posádky lodí. K tomu bylo ovšem třeba nalézt nové zdroje peněz. Řád se totiž uvázal vydržovat šest z oněch dvaceti veslic, a to i s vojenskou posádkou. Protože se v té době začaly v řádových financích objevovat dluhy, bylo rozhodnuto o zavedení nových poplatků – tzv. mortuaria čili odúmrť, daň z uprázdňení (*vacant*) a kořistné (*spolium*). Všechna tato daňová břemena (s výjimkou kořistného) byla uplatňována též v Českém velkopřevorství. Všeobecně je známo, že Frà. Villeneuve učinil jako velmistr velmi mnoho pro stabilizaci řádových financí a vnitřní ekonomiky. Stejných výsledků dosáhli i jeho nástupci Frà. Theodat (Dieu-Donné) de Gozon a Frà. Pierre de Corenillana. Za vlády velmistra Rogera de Pins (1355–1365) se poprvé jasně projeví určité

kompetenční spory mezi papežem a velmistrem. Papež si osoboval některé pravomoci vztahující se k obsazování významných řádových funkcí a majetků ve prospěch vlastních oblíbenců. Velmistr se těmto neradostným snahám velmi těžko bránil. I zasloužilí rytíři opouštěli za takových okolností Rhodos, neboť jim bylo jasné, že si jejich právoplatnou odměnu rozeberou papežovi milci. Sám Frà. Roger byl vzorem křesťanského sociálního cítění – veškerý svůj osobní majetek a veškeré své příjmy rozdal bez sebemenší okázalosti chudým. Sám žil neobyčejně skromně jako opravdový řeholník, mající na paměti především blaho druhých, zvláště trpících.

Za vlády Frà. Raymonda de Bérenger (1365–1374) vybojoval Řád několika skvělých vítězství, včetně přechodného dobytí Tripolisu, ovšem uvnitř Řádu opět propukly neshody, rozpory a řevnivost. Aby dosáhl vnitřního smíru, svolal velmistr na papežův pokyn tzv. assemblée, jakési mimořádné shromáždění nejstarších a nejzasloužilejších rytířů, jehož hlavním úkolem je řešení především vnitřních problémů Řádu. Upřesněn byl také volební řád budoucích velmistrů. Až doposud byl velmistr volen generální kapitulou, ta však měla často proměnlivé národnostní složení. Proto bylo ustanoveno, aby velmistra volili z každého jazyka dva nejstarší rytíři. Velká rada měla být nadále složena z osmi bailivů, velkopřevorů, dvou nejstarších rytířů a velkošpitálního. Velmistr, který radě předsedal, disponoval dvěma rozhodujícími hlasy.

Turecko – soupeř řádu

Každý z četných soupeřů, s nimiž musel Řád bojovat, byl kvalitativně odlišný, ačkoliv byl zpravidla vždy nepřátelsky naladěný vůči křesťanství a jeho vlivu ve Středomoří. Turci však představovali po dlouhou dobu vysoce organizovanou moc, funkční centralizovaný stát s mimořádně kvalitní armádou i námořnictvem. V době, kdy mezi ním a Řádem došlo k nejostřejším bojům, byla již turecká společnost oslabena množstvím poruch, které znemožňovaly každý pokus o pozitivní změnu a oživení organismu. Náboženství a kultura sultánátu, jakož i jeho zákony, zvyky a obyčeje, stejně jako stravovací návyky a móda byly v naprostém protikladu k tomu, co se ve stejné době dělo ve Vídni či ve Versailles. Jediným společným jmenovatelem byla monarchie a lidská smrtelnost. Sultán vládl absolutisticky, v povýšeném majestátu oddělen od lidu zbytnělým dvorem s přísnou etiketou. Faktická moc ve státě se skládala z několika základních prvků, z nichž rozhodující byl jistě sultán sám jako vládce věřících i jako představitel církve ve funkci kalifa. Dalšími mocenskými faktory byl serail (sultánův harém), dvůr, vládní kanceláře a tělesná garda, představující stát ve státě. Čas od času se vlivným faktorem stával i parlament ulice, tvořený elitním sborem janičářů, znepokojenými trhovci z bazaru, derviši a lůzou. Praktický výkon vlády a odpovědnost za politické záležitosti všedního dne spočívaly na bedrech velkovezíra jako držitele moci výkonné jak v časech míru, tak v dobách války. Jeho náměstkem byl buď jeden hodnostář, řekněme říšský rada, nebo kolegium ministrů dívánu, kde se mohla do jisté míry a za zvláštních okolností vyskytnout i volná diskuse. Vše záleželo jen na nestálém válečném štěstí, na vlivu právě oblíbených harémových dam, na intrikách islámského kněžstva a tlaku lidového mínění. To se projevovalo zpravidla v bazarových kraválech a skandálech ve spojení se zradou či přeběhnutím k nepříteli. Hlavy se v souvislosti s tím nesrážely, neboť k exekucím se používala šňůra, a to buď obyčejná konopná či hedvábná, podle dosažené hodnosti popravovaného či z milosti odstavovanému odsouzenci.

Občas podlehl intrikám i sultán, aby byl okamžitě nahrazen některým jiným příslušníkem osmanského domu. Díván se scházel čtyři dny v týdnu a předsedal mu sultán nebo velkovezír, od 17. století pak zpravidla už jen velkovezír, protože sultán se této povinnosti vzdával. Stálými členy dívánu byli velkovezírův kiaja beg – ministr vnitra v míru, za války pak náčelník hlavního štábu, dále pak velkoadmirál kapudan paša, ministr zahraničí reis effendi, aga janičářů, strážce pečeti nišandži a říšský pokladník deftedat effendi, který byl vlastně ministrem financí, nikoliv sultánovým osobním pokladníkem. Podle potřeby mohli v dívánu zasednout ještě dva nejvyšší soudci, případně kádí asker z Anatólie a Rumelie, jakož i kádí (starosta) hlavního města. Strážce pečeti zabezpečoval administrativní funkci vlády jako přednosta vládní kanceláře. Právě on ověřoval všechny listiny a dokumenty ještě předtím, než byly opatřeny sultánovou kaligrafickou pečetí. Téměř rovnocenné postavení s velkovezírem sdílel istanbulský muftí, užívající titul šejch-ul-islam, nejvyšší autorita islámského práva. Od něho byly vyžadovány nálezy a dobrozdání o tom, že vydávané zákony a předpisy jsou v souladu s Koránem.

Velkovezír byl prakticky samovládcem, ale jen dotud, dokud se těšil sultánově přízni. Současně byl vrchním velitelem vojska, u něhož často prodléval, zatímco v Istanbulu proti němu ostatní hodnostáři popouzeli sultána, za mocného přispívání intrikujícího serailu.

Jako pavouk v síti trůnil představený černých eunuchů kislar agasi, mocný již z titulu své funkce „nejvyššího strážce harému“ a generální ředitele všech „zbožných nadací říše“, z nichž rozděloval podle svého uvážení tučné prebendy především svým příznivcům a pochlebníkům. V součinnosti s matkou panujícího sultána ve funkci vládkyně harému měl příznivý či naopak osudový vliv na běh státních záležitostí. Mimo černých eunuchů působil u dvora také sbor bílých eunuchů, ti ovšem do politických záležitostí nijak nezasahovali, byli to pouze vnější strážci harému.

Nikdo z uvedených hodnostářů si nebyl nikdy zcela jist svým postavením ani životem, i když byl obklopen přáteli a zaštitěn vlivnou rodinou. Pokud upadl v nemilost, byl bezohledně likvidován se všemi svými blízkými a přáteli. Funkční období bylo zpravidla jednoleté. Přežít ten rok bez újmy na životě se rozhodně všem nepodařilo.

Kolem roku 1330 se za panování sultána Orchana zrodila myšlenka vybudovat moc otomanské říše na kastě nesvobodných vojáků. Právě tehdy byl zformován první janičářský sbor. Idea využití válečných otroků nebyla ovšem nijak nová, na stejném principu byly vytvořeny i oddíly mamlúků. Dokonce velmi podobným způsobem bylo zabezpečováno služebnictvo sultánova dvora, získávány nové síly státní administrativě a podobně. Říkávalo se, že turecký dvůr není ničím jiným než vězením, kde všichni jsou otroky, a to, co je odlišuje od veslařů na galérách, je pouze jejich přepychový oděv. Janičáři – elitní jednotky turecké armády – byli doplňováni odvodem dětí, převážně křesťanského původu. Každý druhý rok bylo například z balkánských zemí odváděno několik tisíc chlapců. Loupežemi a koupí byly získávány děti též v oblasti Kavkazu a Černomoří. Pěti až šestiletí chlapci byli shromažďováni na určitých místech a posléze posíláni do Anatólie k výchově do muslimských rodin. Ve věku deseti let byli soustředěni v kasárnách, aby absolvovali základní vojenský výcvik. Zde se také prováděl výběr: silní a agresivní jedinci byli předurčeni k další vojenské výchově a výcviku, slabší chlapci intelektuálního založení dostávali vzdělání, připravující je pro dvorskou a administrativní službu. Odtud se jim otevírala cesta k těm nejvyšším metám, ale také strmým pádům.

Známou skutečností, potvrzenou i posledním vývojem v Evropě, zůstává, že každá dlouho trvající despotie, ať již jakékoliv ideové orientace, vylučuje rychle zasychající sekret, privilegovanou vrstvu aparátčků a vládní byrokracie, která je svírána tvrdým krunýřem konzervatismu, protože není svobodná, nýbrž otrocky závislá na nositelích skutečné moci. Jejím příslušníkům je jasné, že jejich blahobyť je založen pouze na příslušnosti ke státnímu aparátu, bez ohledu na to, jaký ve skutečnosti je. V privilegovaných vrstvách turecké společnosti tedy panovalo přesvědčení, že žádné reformy a inovace, zvláště ty, které mají původ na Západě, nemohou být lepší než jejich staré a osvědčené postupy. V okamžiku, kdy se tento konzervatismus projevil především kritickým zaostáváním bojové techniky, zanikl i stát, který na takové moci spočíval.

K vrcholu moci

Řád získával ve východním Středomoří význam opravdové mocnosti a jeho postavení bylo ještě více posíleno, když papež rozhodl o tom, aby velmistr zastupoval v této oblasti zájmy Svaté stolice. Diplomatické aktivity se týkaly převážně vztahů ke Kypru, kde vládly díky často propukajícím osobním sporům uvnitř panovnické rodiny značně neutěšené politické poměry. Ani Řádu nebyla situace na Kypru lhostejná. Ostrov stále patřil mezi nejvýnosnější řádové provincie a byl častým spojencem v řadě politických i vojenských akcích. Díky osobním kvalitám a diplomatickému taktu, jimiž velmistr vynikal, se mu tato choulostivá úloha po řadu let dařila. Tím Řád získal v Římě na prestiži.

Zvýšenou vojenskou aktivitu výbojů zaznamenal Řád za vlády velmistra Roberta de Julliac (1374–1376). Poměry ve východním Středomoří byly neobyčejně komplikované, neboť na relativně malém prostoru se střetávalo velké množství různorodých zájmů, které i spojenci prosazovali s často sobeckou bezohledností. Jen někdy docházeli k dočasnému souladu a společnému postupu, a to obvykle v okamžiku krajního ohrožení, nebo když si uvědomili, že některá ze stran na vytčený úkol nestačí. Taková situace nastala právě roku 1375, kdy začala být opět krajně aktuální obrana Smyrny. Tento významný přístav a obchodní středisko na tureckém pobřeží Egejského moře ovládali již od 13. století Janované. Dříve byla Smyrna součástí byzantské říše, posléze se stala tureckým Izmírem. Než se tak stalo, pokusili se zde křesťané svůj vliv zachovat. Janované ovládali především přístav a doky, jakož i přilehlou část města, a na jejich pomoci byli zcela závislí johanité, kteří zde udržovali posádku pevnosti, jedinou na islámském území. Janované proto vyvíjeli silný tlak na Svatou stolicí, aby byla přítomnost ve Smyrně posílena a tím zabezpečena obrana přístavu. Na papežův přímý pokyn svolal velmistr velkou radu do Avignonu, kde se mělo o celé záležitosti rozhodnout. Jako vždy bylo největším problémem získat dostatek lidí a peněz. Řád byl vyčerpán svými operacemi

v Alexandrii (pokusil se o její dobytí ve spojení s Kyprem roku 1365) a poněkud úspěšnějšími výpravami k syrskému pobřeží. Nezbytné bylo posílit nejen posádku ve Smyrně, ale také na samotném Rhodu. Nakonec se v Evropě podařilo získat pět set rytířů a služebných bratří, kteří v krátké době na Rhodos odpluli. Svého času probíhaly diskuse o tom, zda se právě na této posile Rhodu poprvé nepodílelo výrazněji i České velkopřevorství. Jisté náznaky o tom svědčí. Nepodařilo se sice dosud objevit dokumenty se jmennými seznamy českých účastníků, ale existuje korespondence o vymáhání responsí, tj. řádových poplatků určených právě k udržování expedičních sil. V některých velkopřevorstvích bylo jejich placení tak liknavé, že muselo být vymáháno až hrozbou exkomunikace. České velkopřevorství obvykle neplatilo své peněžní závazky vůči ústřední vládě s velkou hbitostí, ale právě v tomto období žádné velké problémy nemělo. Zdá se tedy, že vláda na Rhodu byla s přístupem velkopřevora Šimona Těšínského (1373–1391) spokojena.

Velkou diplomatickou obratností, ale i osobní statečností v boji byl nadán třicátý druhý řádový velmistr, příslušník neobyčejně vznešené rodiny Frà. Juan Fernandéz de Heredia (1376–1396). Tento skvělý rytíř nejenže obratně urovnal trapné spory a soupeření uvnitř Řádu, spojené s papežovým zasahováním do výsostných řádových záležitostí, ale stal se též na nějakou dobu rozhodující osobou při diplomatickém řešení konfliktů mezi Francií a Anglií. Když se nepodařilo spory a nároky konfliktních stran urovnat diplomaticky, stanul sám na francouzské straně a bojoval v několika bitvách stoleté války. Byla to osobnost s neobyčejně silným vlivem na papeže Innocence VI., stejně jako na Řehoře XI., kterého podporoval nejen svými konexemi, ale i penězi. Jeho finanční zdroje nebyly sice vždy úplně čisté, což bylo v té době obvyklé, ale svého bohatství a vlivu využíval především k posílení moci Řádu.

V dramatickém soupeření mezi Benátkami a Janovem, vrcholícím roku 1379 bitvou u Chioggie, se velmistr Heredia přidal na stranu Benátek. Ty sice zvítězily, ale jejich obchodní a mocenské soupeření s Janovem trvalo dál. Po porážce Janova se Benátky pokoušely dobýt na Turcích zpět některé své námořní a obchodní základny. Cílem jejich první expedice se stal Patras na severozápadním pobřeží Peloponésu u Jónského moře. Spolu s několika desítkami rytířů se této výpravě

zúčastnil také velmistr Heredia. Vynikl zde nevšední osobní statečností a byl mezi prvními útočníky, kterým se podařilo zdolat hradby a proniknout hluboko do města, kde s mečem v ruce zabíjel každého, kdo se mu postavil do cesty. Je nutné připomenout, že té době nepatřil již mezi mladé rytíř, věkem se blížil k šedesátce.

Povzbuzen zajisté svým výkonem a slávou, kterou v bojích o Patras získal, rozhodl se velmistr pokračovat v tažení po boku Benátčanů. Tentokrát se stal cílem výpravy Korint na Korintské šíji v Řecku, se strategickou pevností Akrokorintem ovládající šíji, která spojuje střední Řecko s Peloponésem. Turci měli v Korintu silnou posádku a moře kolem něho kontrolovaly jejich stálé hlídky. Velmistr se rozhodl osobně velet oddílu, který měl provést rekognoskaci pobřeží před vyloděním hlavních invazních sil. Jakmile oddíl vystoupil na pobřeží, byl přepaden a současně mu byl odříznut ústup na moře. Frà. Heredia byl po krátkém boji zajat a odveden do pevnosti Akrokorintu, proslulé svými ne právě útulnými vězeňskými kobkami. Zde byl držen celé tři roky, zatímco se jednalo o jeho vykoupení. Benátčané za něho Turkům nabízeli nedávno dobytý přístav Patras, čelní představitelé Řádu byli ochotni se dát sami do tureckého zajetí, jen aby byl velmistr propuštěn. Turci si byli velmi dobře vědomi toho, koho mají ve své moci, a tak všechny návrhy zatvrzele odmítali. Jednání neulehčoval ani sám velmistr, který hrdě odmítal, aby byl za cokoli vyměněn, a přál si v tureckém vězení zemřít jako mučedník s poukazem na svůj pokročilý věk. Na Řád tehdy dolehla opět nejen finanční, ale i morální krize, vyvolaná vrcholícím církevním schizmatem. Turci byli posléze ochotni přistoupit na velmistřovo propuštění za značnou finanční náhradu, neboť jim bylo jasné, že nezůstane dlouho naživu. Aby zemřel v Akrokorintu bez jakéhokoliv zisku pro vězňatele, to by bylo nerozumné. Zcela podle vlastních představ o hrdosti se Frà. Heredia vykoupil z vězení za téměř veškerý svůj majetek. Po jeho návratu na Rhodos řád zasáhly v plné míře důsledky schizmatu. Zmiňovali jsme se již o tom, že Heredia podporoval Řehoře XI., posledního avignonského a francouzského papeže. Ten se sice roku 1377 slavnostně vrátil do Říma, ale záhy zemřel. Roku 1378 byl zvolen papežem Urban VI., záhy na to ve Fondi další papež Kliment VII., a aby jich nebylo málo, byl roku 1409 zvolen v Pise třetím papežem Alexandr V. Drama

vrcholilo tím, že žádný z papežů nebyl ochoten se své hodnosti zříci.

Tato situace musela ve svých důsledcích zasáhnout také johanity. Po volbě italského papeže Klimenta VII. se velmistr Heredia připojil k jeho straně, část rytířů na Rhodu a některé řádové provincie se však připojily na stranu Urbana VI., vypověděly poslušnost stávajícímu velmistrovi a zvolily si svého vlastního, přesně v duchu schizmatu. Vzдорovelmistr, kapuánský převor Richardo di Carraccioli, však roku 1395 zemřel. Frà. Heredia se po celou dobu choval tak, jako by jeho rival neexistoval. Snažil se všemožně konsolidovat hospodářské i vnitřní poměry Řádu a využíval k tomu své vysoké osobní autority a prestiže, projevované zejména při zasedáních generální kapituly. Současně musel čelit opětovnému ohrožení ze strany Turků, kteří vyvíjeli soustavný ozbrojený tlak na předsunutou základnu Smyrnu, ale i na samotný Rhodos. V posledních letech života věnoval Frà. Heredia všechny své prostředky, osobní příjmy a zisky na posílení vojenské moci Řádu.

Následující velmistr Frà. Philibert de Naillac (1396–1421) proslul zejména svou účastí na křížové výpravě proti Turkům, završené tragickou bitvou u Nikopole v Bulharsku.

Zatím sultán Bajazet I., zvaný Jildirim (Blesk), dovršil dobytí Bulharska. V roce 1393 padlo hlavní město Trnová a o dva roky později pevnost Vidin.

Z papežova podnětu vyhlásil císař Zikmund Lucemburský křížovou výpravu proti Turkům, neboť bylo jasné, že nyní je již přímo ohroženo jeho uherské království. Podařilo se mu sice shromáždit obrovskou armádu, ale opravdovou bojovou hodnotu z ní mělo pouze asi osm tisíc obrněných jezdců. Zbytek tvořila pěchota a lehké nepravidelné jezdecko-peší složení a různorodé kvality, celkem asi 100 000 mužů. Nejlepší část těžkého jezdeckva tvořily vedle johanitů a vybraných císařských a francouzských korouhví také oddíly Řádu německých rytířů pod osobním velením velmistra Friedricha Hohenzollernského. Blokádu delty Dunaje v Černém moři zajišťovala expediční flotila johanitů podporovaná Benátčany.

Sultán Bajazet měl v Nikopoli k dispozici asi 200 000 mužů, z toho více než polovinu elitních spahiů a janičářů. Císař Zikmund se svým vojskem město oblehl a 25. září 1396 zaútočil na dobře zbudovaná turecká postavení před hradbami.

Čest prvního útoku náležela Francouzům pod velením maršála Jeana de Bouciquata. Francouzští rytíři se den předtím oddávali naprosto bezstarostným radovánkám a hodování v očekávání, že nastávající boj nebude než jejich pokračováním. Do útoku se také vrhli s neobyčejnou vervou a prudkostí, takže zatlačili turecký předvoj hluboko do jeho vlastní obrany. Za útočným klínem Francouzů postupoval střed Zikmundovy bitevní sestavy pod velením velmistra Naillac, v němž se nacházeli i johanité a němečtí rytíři. Francouzi jako omámení poměrně snadným úspěchem se hnali i se svou pěchotou do průrvy v turecké obraně. Pak se ale na ně vrhli spahiové pod Bajazetovým osobním velením s takovým důrazem, že masu francouzské pěchoty okamžitě obrátili na útěk a nemilosrdně je šavlovali. Prchající způsobili nepřehledný a nezvládnutelný zmatek v obrněném jezdecktvu, takže na protiútok nebylo možné ani pomyslet. Nastala krvavá řež a pronásledování prchajících. Na útěk se dal přirozeně i císař a velmistr Naillac. Oba zachránila řádová flotila v ústí Dunaje a dopravila je na Rhodos. Mnohá plavidla přetížena uprchlíky se potopila ještě v deltě či po vyplutí na širé moře. Francouzi byli u Nikopole téměř do jednoho pobiti, velké ztráty utrpěli rovněž rytíři obou řádů. Pro křesťanský svět to byla katastrofa, která islámu otevřela cestu k příštím ziskům, přestože se Bajazetovi v r. 1400 nepodařilo dobýt obleženou Konstantinopol. Zatím se velmistřovi de Naillac dařilo udržet významné východní základny, především Smyrnu a Korint, a navíc rozšířit državy Řádu dobytím maloasijského Halikarnassu (tureckého Bodrunu), rozsáhlé antické pevnosti, kterou přestavěl na předsunutou řádovou baštu Petroneon, nejvýchodnější opevněnou křesťanskou základnu ve Středomoří. Jeho pokus získat koupí ještě poloostrov Moreu byl ale pro odpor pravoslavného řeckého obyvatelstva neúspěšný.

Naillac dosáhl také celé řady významných diplomatických úspěchů, ať již přímo z pověření Svaté stolice, nebo z titulu suverénního vládce. Za nejvýznamnější z nich lze považovat mírovou smlouvu s egyptským sultánem z roku 1407, skýtající Řádu možnost jisté kontroly nad svatými místy v Jeruzalémě, kde se mohlo od té doby zdržovat šest rytířů a pečovat zde o křesťanský hospic a poutníky. Smlouvou byly také zpřesněny podmínky výkupu křesťanských otroků z islámského zajetí, což bylo za tehdejší situace mimořádně význam-

né humanitní dílo. V rámci smlouvy byly navázány také určité obchodní kontakty mezi Rhodem a egyptským sultanátem, které po několik let skutečně fungovaly.

Velmistr se jako vysoký prelát římské církve také účastnil církevních sněmů a koncilů. Vystupoval zde jednak jako právoplatný delegát, ale současně též jako velitel čestné stráže a bezpečnostní služby. V této funkci se účastnil rovněž sněmu v Kostnici.

Rozkol v církvi a zřetelná krize, do níž se dostala, způsobovaly vážné problémy uvnitř Řádu samého. Jednak proto, že se někteří vlivní rytíři a provincie přikláněly k rozličným stranám a ne vždy a ve všem podporovaly řádovou vládu na Rhodu, a za druhé téměř všichni odpírali placení povinných poplatků, čímž vyvstávaly téměř pravidelné finanční krize. A ke všemu vratká stabilita poměrů ve východním Středomoří, zaručená mírovou smlouvou mezi Řádem a egyptským sultánem, byla vážně narušena, když mamlúcký Egypt začal uvažovat o připojení Kypru.

Velmistr Frã. Antonio Fluvian de la Rivera (1421–1437) se pokusil zabránit nejhoršímu, tedy přímému útoku mamlúků na Kypr. To se mu ale nepodařilo. Roku 1426 obsadila mamlúcká invazní vojska ostrov a zajala kyperského krále. Teprve velmistřova hrozba útokem spojeného řádového a benátského loďstva sultána k vyjednávání pohnula. Tak Řád mohl zprostředkovat výkupné za krále a jeho rodinu, když přijal do zástavy kyperské korunovační klenoty, které pak po nějakou dobu uchovával ve své pokladnici na Rhodu.

Napětí mezi Řádem a mamlúckým sultánem se tím pocho-pitelně neumenšilo. Naopak, mamlúci posílení značným výkupným a vojenskými úspěchy začali připravovat pokračování v expanzi. Opět hrozila válka. Posádka na Rhodu však nebyla v té době tak početná, aby zajistila účinnou obranu ostrova. Velmistr tedy vydal příkaz, aby z každého velkopřevorství bylo vypraveno nejméně 25 rytířů plně zaopatřených k boji. Neposlechla však zdaleka všechna velkopřevorství, některá se ocitla v tak vážných nesnázích, že nebyla schopná vypravit nejen rytíře, ale ani zaplatit obvyklé řádové poplatky. Netýkalo se to jen Českého velkopřevorství, sužovaného husitskými válkami, ale také Francie a Polska. Nezbylo nic jiného než některé řádové majetky v Čechách, ale také v Polsku, Uhrách, v Dánsku a Braniborsku prodat. Na Rhodu

samotném byla zavedena úsporná opatření a za prostředky původně určené k vydržování dvora a řádové vlády byl na ostrově vybudován nový špitál.

Ani Mehmed I. ani Murád II., vládci osmanské říše, nedobyli Konstantinopol, ačkoliv se o to všemožně pokoušeli, naposledy Murád II. roku 1422. Zato se mu ale podařilo dobýt roku 1430 Soluň, po Konstantinopoli největší přístav v Egejském moři. Koncil ve Florencii roku 1439 rozhodl o další křížové výpravě proti Turkům. Ti ale byli rychlejší, a ještě než se nová výprava sešla, zaútočili roku 1440 na Rhodos, kde v té době panoval velmistr Frà. Jean de Lastic. Dobrá bojová morálka a připravenost řádové flotily však nedaly osmanské invazi nejmenší šanci. Turecké loďstvo bylo nejen odraženo od rhodských břehů, ale ještě utrpělo citelné ztráty. Vítězství u Rhodu mělo v Evropě velký ohlas a posílilo opět zájem o vstup do Řádu u mnoha mladých mužů z urozených rodin. Na ostrov připlouvaly desítky a stovky nových rytířů odhodlaných k obraně křesťanského Středomoří.

V roce 1444 byla v Bulharsku u Varny tureckými vojsky na hlavu poražena křížová výprava vedená knížetem Hunyadym. Padl zde také polský král Ladislav II. Jagellonský. Ve stejném roce napadl mamlúcký sultán opět Rhodos. Připlul k ostrovu s mohutným loďstvem, ale soustředil se z větší části jen na ostřelování přístavu a města a na blokádu celého ostrova. Houževnatá obrana a soustavné protiútoky řádového vojska neposkytovaly mamlúkům možnost se vylodit, i když se o to několikrát pokusili. Po čtyřiceti dnech blokády a obléhání ostrova byli nuceni odplout s nepořízenou.

Tehdy Řád stanul na vrcholu svých vojenských sil. Ostrov byl dobře bráněn, strategické body obrany náležitě opevněny a opatřeny dostatečným množstvím pevnostních děl. Řádová flotila se skládala stabilně z osmi velkých veslic a čtyř válečných korábů spolu s dvaceti doprovodnými veslicemi. To byla v celém Středomoří velká síla. Posádky byly dobře vycvičeny a měly značné zkušenosti z četných bojů a potyček s korzary. V dobách výjimečného ohrožení či velkých výprav připlouvaly na Rhodos také posily z italských námořních republik, Francie i ze Španělska.

Porážka křížové výpravy u Varny vyvolala značnou depresi a přesvědčení, že turecký nápor již nebude možné zastavit. V každém případě se pokládala za ztracenou dunajská kotlina

a za přímo ohroženou střední Evropa. Státy v pásmu přímého ohrožení byly ponechány svému osudu a mohly se spolehnout jen samy na sebe. Opuštěno zůstalo též byzantské císařství a Konstantinopol. Konečný pád byzantské říše se stal neodvratným a byl jen otázkou času. Murád II. sice po vítězství nad Hunyadym zaměřil veškeré své úsilí na dovršení porážky Konstantinopole, ale vítězství mu nebylo dopřáno, neboť v čase plných příprav obléhání byzantské metropole zemřel. Vavříny vítězství získal až jeho syn Mehmed II. Fatih (Dobyvatel). Ten sice uzavřel s johanity a s řeckým císařem mír, ale intenzivně se připravoval k rozhodujícímu útoku. Na jaře roku 1453 oblehl Konstantinopol a po třiapadesáti dnech houževnatých bojů ji 29. května 1453 dobyl. Z Konstantinopole, byzantských císařů se stal Istanbul, sídelní město osmanských sultánů. Ztráta této východní křesťanské metropole měla dalekosáhlé následky. Byla největším strategicky významným městem východního Středomoří a důležitým obchodním střediskem na cestě mezi Východem a Západem. Její dobytí bylo pro Turky velikou morální vzpruhou a podnítilo je k další mohutné expanzi. Osmanský sultán se již netajil záměrem ovládnout Uhry, Německo, Itálii a celé Středomoří. Věděl, že mimo Rhodos mu již na cestě za tímto cílem nestojí žádná vážnější překážka. Osmanská říše na východě svým způsobem nahradila byzantské císařství – přežilý a vnitřními krizemi zmítaný státní útvar vystřídal mladý organismus prožívající bouřlivý vnitřní vývoj a navenek schopný rozsáhlé expanze.

V letech 1458–1463 ovládli Turci celý Balkán. Srbsko se definitivně stalo součástí říše v roce 1459 jako její provincie. Následujícího roku se Osmané zmocnili Morey a roku 1463 Bosny. Vzdurovala již jen některá města v severní Dalmácii. Dubrovník se změnil v závislou městskou republiku. Po smrti albánského vládce a národního hrdiny Skanderbega ovládli Turci znovu Albánii. Moldávie a Valašsko se v roce 1476 staly vazalskými státy s právem volby vlastního knížete. Série těchto pronikavých úspěchů podnítila roku 1480 Mehmeda II. k invazi do Itálie. Vylodění bylo překvapivé a dobře provedené, takže Turci ovládli na krátký čas jižní Itálii a Otranto. Dověřeno bylo též ovládnutí Anatólie, která hrála důležitou roli v tranzitním obchodě mezi Východem a Západem. Právě při jejím dobývání vystoupil opět jako závažný politický

a vojenský činitel Řád rhodských rytířů. Na Anatolském poloostrově totiž přežil poslední pozůstatek byzantského císařství – císařství Trapezuntské. Mimo obrovský ekonomický význam měl Trapezunt též nezanedbatelnou úlohu strategickou, neboť představoval jediné vážné ohrožení osmanské říše z východu. Frà. Giovanni Battista Orsini (1467–1476) jako velmistr johanitů vyvíjel neobyčejnou diplomatickou aktivitu, aby právě zde našel posledního spojence v odporu proti Turkům na východě. Jeho zásluhou a za spolupůsobení Benátek se v Anatolii zformovala pozoruhodná koalice, v jejímž čele stanul garamánský sultán Uzun Hasan, trapezuntský císař, velmistr johanitů a Benátky. Velmistr našel také okamžitou podporu pro své diplomatické snahy v odlehlém koutě Středomoří u významného římského aristokratického rodu Orsiniů. Trapezunt sice padl pod náporom Turků roku 1461, ale Uzun Hasan se právě díky námořní podpoře johanitů a Benátek držel až do roku 1475, kdy byl se svými vojsky v Anatolii poražen a jeho území připojeno k osmanské říši. V prozíravé snaze zmocnit se všech obchodních spojů mezi Východem a Západem, neutralizovat a zničit poslední konkurenci Benátek a Janova i jejich spojenců, mezi které patřili rovněž johanité, pronikali osmanští sultáni do všech přístavů a obchodních středisek ve východním Středomoří, ovládali je a zakládali nová centra v nově založených přístavech a městech. V roce 1475 utrpěli Janované těžkou ztrátu na východě. Mehmed II. obsadil všechna jejich obchodní střediska na jižním Krymu, zejména Theodosii (Kafu). Janované totiž na Černém moři pravidelně napadali turecké lodě a znepokojovali tak osmanské vládce v tomto strategicky významném prostoru. Krymské přímoří se po uvedeném roce stalo součástí osmanské říše. V osmanském moři čněla osaměle poslední výspa a skála křesťanstva – Rhodos.

První obléhání Rhodu

Dějiny obléhání Rhodu Turky pod velením sultána Mehmeda Přemožitele (roku 1480) a opakovaně roku 1522 Sulejmanem Velikým se podrobně zabývala řada starších autorů. Na prvním místě stojí ti, kteří se některé z obou kampaní osobně zúčastnili a jejichž líčení jsou autentická. Hodnotné je dílo Williama de Cauoursin, vicekancléře Řádu, který byl při obléhání roku 1480 a jehož obsáhlé latinské svědectví bylo vydáno s prodlením několika málo let v Benátkách. Frà. Cauorsin je rovněž autorem oficiální řádové relace o pohnutých osudech následníka otomanského trůnu Djema, který byl zavražděn v křesťanském zajetí.

Svědectví o prvním obléhání podal rovněž řádový rytíř Frà. Giacommo de Curti v podrobném dopisu adresovaném bratru do Benátek, kde bylo také vydáno. Jde o velmi barvitě líčení dramatických událostí, snad jen příliš zdůrazňuje význam autorem zkomponovaných žalmů, uvedených v plném znění, které obránci údajně neustále zpívali.

Dalším často citovaným pramenem je zpráva samotného velmistra Pierra d'Aubusson zaslaná ze Rhodu císaři Bedřichovi III. záhy po skončení obležení. Kampaň z roku 1522 autenticky popsal i rytíř Jecques de Bourbon a vydána byla v Paříži roku 1526. Další přímé svědectví pochází z pera vlámského juristy Jakuba Fontana, který byl v době popisovaných událostí na Rhodu apelačním soudcem. Jeho líčení je připsáno papeži Klementovi VII. a bylo vydáno v Římě roku 1524.

Je politováníhodné, že turecké prameny jsou k uvedeným událostem velmi skoupé a úplná autentická líčení vlastně ani neexistují. Z pozdějších historických děl stojí za zmínku snad jen knihy Said und-Dina vztahující se ke kampani roku 1480 a dílo Mustafy Gewlal-Zade z roku 1522. Jejich význam tkví především v přesnější chronologii, která je v evropských pramenech poněkud zmatená a rozporuplná.

V době turecké expanze, za velkého nadšení a ještě větších nadějí, se roku 1476 stal čtyřicátým řádovým velmistrem Pierre d'Aubusson. Autentická podobizna tohoto pozoruhodného

muže bohužel neexistuje. Tradiční medailony, které lze nalézt v edicích Řádových statut či na mnohokrát reprodukováných rytinách, jsou zjevně pozdějšího původu. Ukazují muže atletické postavy v nejlepších letech, oblečeného do šatů jednoduchého střihu. Má hladký kulatý obličej a masivní nos s malými ústy a plnými rty, se šedýma či modrýma očima položenýma daleko od sebe.

Novější portrét od italského malíře Renzo Basileho nepřidává k uvedené charakteristice nic nového. Jde o manýristické zobrazení panujícího knížete oděného do půlbroje pro pěší boj, s maršálskou holí v ruce a s konvenčním vznešeným výrazem ve tváři. O jeho prostých lidských kvalitách a slabostech z těchto oficiálních portrétů nevyčteme naprosto nic.

Řádový historik Pantaleone o něm nicméně praví, že byl vynikající osobností s pronikavou inteligencí, který si lehce získával přátele a jemuž se všichni snažili zalichotit. Zdá se, že u něho skutečně převažovaly pozitivní rysy a kvality – byl tedy zřejmě ze všech velmistrů nejbližší kanonizaci. Narodil se roku 1423 na panství rodiny La Marche v srdci Francie, jako druhorozený syn pana Monteill, vikomta La Marche, a urozené paní Migueritte de Chambon. Rod La Marche patřil k dědičné lenní šlechtě, od 9. století vládnoucí rodnému kraji.

Budoucí velmistr vyrostl a byl vychován v duchu křesťanského rytířství, s vřelým vztahem k Francii. Bylo mu sedm let, když byla Johanka z Arku upálena na náměstí v Rouenu. Srdce mladého rytíře planulo oddaností ke katolické církvi. Zdá se, že mu byl od počátku předurčen osud válečníka. Svě vzdělání získal ve službách císaře Zikmunda. První vojenské tažení absolvoval s dauphinem (pozdějším Ludvíkem XI.) roku 1444 proti Švýcarům. Bojoval v řadách vojska Karla VII., kde se zřejmě seznámil s taktickým užitím dělostřelectva, a nebylo mu více než jedenadvacet let, když s doporučujícími dopisy v sedlové brašně odcestoval na Rhodos. Zde byl s radostí přijat krajany auvergneského jazyka. Jeho postup byl dosti strmý, ještě před ukončením povinné služby byl pověřen správou komendy. Poctěn důvěrou velmistra de Lastica, vykonal roku 1454 jako jeho zplnomocněnec diplomatickou misi po evropských panovnických dvorech s cílem získat jejich pomoc proti očekávanému tureckému útoku na Rhodos.

Druhým protagonistou obléhání Rhodu a protivníkem velmistra d'Aubusson byl Mehmed II. Narodil se v Adrianopoli

30. 3. 1432 a vzhledem k jeho nechvalně známé krutosti při tažení v Evropě o něm máme dostatek informací. Ve sbírkách Národní galerie v Londýně se nachází jeho proslulý portrét od Gentile Belliniho. Byl namalován v listopadu 1480, kdy bylo osmanskému panovníkovi 48 let. Z obrazu k nám vzhlíží muž v dobré kondici, prostředního vzrůstu, atletické tělesné stavby. V obličejí jsou nejvýraznější pronikavé černé oči pod klenutými oblouky obočí a tenký orlí nos, zahnutý až nad plně rudé rty. Tvrdí se o něm, že připomínal svým zjevem papoušek chystajícího se klovnout do červené třešně. Vynikal vznešeným chováním a rezervovaností. V evropských křesťanských pramenech se často připomíná jeho náklonnost k alkoholu, proto prý nemohl být považován za zbožného. Projevoval přívětivost a zdvořilost, zvláště k vědcům a umělcům. Jeho dětství nebylo právě nejšťastnější, neboť byl sice dítětem sultána Muráda, ale jeho matkou byla turecká otrokyně. Snad právě tím si můžeme vysvětlit jeho podezřívavost, aroganci a nezřízenou touhu po dobovatelských činech.

Sultán Mehmed II. neprojevil ve snaze pokořit a dobýt Rhodos sebemenší smířlivost či pokles iniciativy. Po průzkumu bojem v prosinci 1479, kdy předvoj tureckého loďstva testoval sílu Řádové obrany a snažil se nalézt její slabá místa, došlo konečně 23. května 1480 ke generálnímu útoku. Turci se k němu připravovali poměrně dlouho. K této přípravě využívali většího množství křesťanských přeběhlíků mnoha národností (přeběhlíků z turecké strany bylo minimálně). Zmínění poturčenci pracovali jako experti různých zbrojních řemesel, zejména prosluli při lití děl, ale i jako odborníci na opevňovací práce a v neposlední řadě také jako zpravodajci, kteří měli pro Turky mimořádný význam. Několik takových tureckých špiónů evropského původu působilo přímo na Rhodu. Mezi nejznámější patřil jakýsi mistr Georg Frapan, který dříve pracoval na ostrově ve službách Řádu jako zeměměřič a odborník na opevňovací práce. Znal velmi dobře terén i systém opevnění, a tak mohl Turkům předat úplné plány obrany, stejně jako jiné cenné informace. Před zahájením vlastního obléhání ho Turkové znovu dopravili na Rhodos, aby zde působil v jejich prospěch. Ještě se s ním později setkáme.

Řádová flotila neměla v době útoku víc než pět galér, jednu karaku, neboli „velkou loď“, a nevelký počet pomocných plavidel. Flotila byla ale podle potřeby doplňována plavidly nej-

různějších korzárů a pirátů, najímaných velmistrem „na smlouvu o dílo“ po dobu určité kampaně. Posádka řádových pevností na Rhodu neměla víc než dva tisíce mužů všech zbraní a bojového určení.

Na úsvitu dne 23. května spatřila hlídka na strážním stanovišti hory sv. Štěpána turecké loďstvo. Víc než padesát lodí s 15 000 muži na palubách směřovalo v jihovýchodním kurzu na Akra Milos. Pro každého pozorovatele to musel být zajisté úchvatný pohled: loďstvo zaujímal na obzoru formaci ve tvaru půlměsíce s pomalými a těžkými plavidly ve středu a vzadu a s trirémami (veslicemi s třemi řadami vesel na každém boku) na křídlech. Tyto hbité veslice byly připraveny odrazit každý nenadálý útok řádových galér. „Celé moře bylo pokryto plachtami, kam až oko mohlo dohlédnout,“ píše Corti. Na všech stožárech vlály rudé prapory s bílým půlměsícem a vedle nich praporce s bunčuky janičářských a spahijských velitelů zdobené koňskými žíněmi.

Signál z hlídkové věže ve městě vyhlásil pohotovost. Téměř současně se rozezněly zvony všech kostelů, aby shromáždily lid k pobožnosti a k prosbě o ochranu u Matky Boží. Zázračná ikona Naší Milé Paní z Phileremosu, patronky Řádu, byla do města přivezena z kláštera Koskinos a byla neustále vzývána a velebena.

Na přípravu k aktivní obraně zbývalo vlastně jen několik málo hodin. Turecká flotila změnila u Akra Milos kurs a zamířila proti Marmarice. Tam ji očekával Misa paša s přeběhlíkem mistrem Georgem a několika dalšími zvědy převážně řeckého původu. Mistr Georg sám byl původem Němec, ale ovládal dokonale řečtinu, latinu a mluvil i turecky.

Navečer se rychle setmělo. V těchto končinách není vlastně žádný soumrak – noc padá rychle, jako opona v divadle. S ní začala první invazní plavidla z Marmarice přistávat. Manévrovala kolem Akra Milos a zakotvila v Trianském zálivu, chráněným horou sv. Štěpána, s několika vydatnými prameny čerstvé vody, které nevysychají ani za parného léta. Ze strany Řádu nebyly učiněny žádné pokusy vyloďení zabránit. Velmistř si byl totiž dobře vědom toho, že nemůže riskovat oslabení obrany města výpadem na pobřeží, kryté palbou z tureckých lodí. Navzdory rozkazům došlo k menším šarvátkám nedočkavých obránců s předsunutými tureckými hlídkami.

Na úsvitu 24. května vytvořili Turci předmostí a postupova-

li kolem úpatí hory sv. Štěpána, aby prozkoumali obranu města. Vrchní velitel tureckých invazních sil Misa paša nechal vybudovat své velitelské stanoviště na horské stráni a dal okamžitě příkaz k zahájení obléhacích prací. Město bylo systematicky obklíčeno a kolem jeho hradeb byla vybudována dělostřelecká palebná postavení krytá košatinami s hlínou z okolních zahrad. Hlavně děl byly namířeny ke kostelu sv. Antonína a proti věži sv. Mikuláše.

Podle relace velmistra d'Aubusson měly nepřátelské baterie neuvěřitelnou palebnou sílu, například posledně jmenovaná se skládala ze tří bronzových bazilišků ráže devět šířek dlaní (asi 700 mm). Proti nim postavili svatojánští rytíři tři bombardy v zahradě Auvergnského paláce, aby jejich palbou mohli znepokojovat nepřátelské dělostřelecké obsluhy a mařit jejich činnost. Při tom došlo k několika šarvátkám před hradbami paláce a k první ztrátě na straně Řádu: jako první v nastávajícím boji padl auvergnský rytíř Murat de la Tour.

Těsně před tím, než zahájil ostřelování města, vyslal Misa paša herolda k pevnostním zdem, aby vyzval posádku i obyvatelstvo města ke kapitulaci. Zvláštní milost a mírné podmínky odchodu slíbil usedlému řeckému obyvatelstvu. Velmistr přikázal na výzvy odpovědět palbou. Záhy na to otevřely palbu také turecké baterie. Dělostřelci volili záměrně své cíle v civilních částech města, aby tak oslabili morálku a vůli k obraně především u řeckého obyvatelstva. Obléhací děla velkých ráží a moždíře drtily zdivo věže sv. Mikuláše, která chránila vstup do přístavu řádových galér a té části města, kde se nacházely řádové paláce a hospice.

Kdyby se Turkům podařilo obsadit úzký výběžek pevniny s hrází a pevností sv. Mikuláše, mohli by proplout do přístavu, obejít francouzská obranná postavení a branami sv. Petra a Pavla proniknout do města. Mistr Georg, který řídil tureckou palbu, neboť velmi dobře znal řádová opevnění, se chlubil, že jeho bombardování nelze odolat. Zdálo se, že má pravdu, neboť podle velmistrovvy zprávy pro německého císaře Bedřicha III. zničila turecká děla během několika málo dní celkem devět věží a srovnala se zemí velmistrovský palác.

Soustavné ostřelování města plnilo jeho obyvatele hrůzou a strachem. Jak popisuje ve své korespondenci otec de Curti, „země se neustále chvěla pod nohama a nikdo z řádových rytířů nikdy neviděl taková děla“. Turci vystupňovali účinek

ostřelování užitím zápalných granátů a smolných střel z luků a kuší. Následky této palby odborně likvidovaly speciální hlídky, které velmistr nechal procházet ulicemi města. Chránily tak obyvatelstvo před zbytečnými ztrátami a zmenšovaly jeho utrpení.

Ve zdívu pevnosti sv. Mikuláše se začala objevovat trhлина teprve po třech stech zásazích. Palba z velkých obléhacích děl nemohla být příliš rychlá, neboť vzhledem k velkým náložím prachu se jejich hlavně silně přehřívaly. Za den z nich bylo vypáleno asi čtrnáctkrát. Baterie z městských hradeb dobře mířenou palbou turecké obsluhy silně znepokojovaly a rovněž střelci z hákovnic rozmístění po celé délce hráze sv. Mikuláše nezahláceli. Hráz se proměnila v dlouhé souvislé opevnění a její význam vzrůstal úměrně tomu, jak se zdi pevnosti sv. Mikuláše měnily v sutiny. Obranou zbytků pevnosti byla pověřena speciální skupina dobrovolníků pod velením rytíře Fabrizia del Carretto. Obránci hráze měli rovněž velké ztráty a Misa paša rozhodně s tak houževnatým odporem nepočítal.

Na úsvitu 28. května spatřila hlídka na věži sv. Petra vysokou elegantní postavu, stojící na vnější straně okopu, volající a mávající směrem k pevnosti. Jeden z obránců, který byl dříve vězněn v Istanbulu, v ní poznal mistra Georga. Ten žádal, aby byl vpuštěn do města. Při výslechu, který řídil jeden z německých řádových rytířů, mistr Georg ujišťoval přítomné, že to bylo jeho svědomí a křesťanská víra, které ho přivedly opět na stranu svaté církve, již nabízí své služby. Velmistr přijal přeběhlíka zdvořile a vychválil jeho rozhodnutí. Vyslovil též naději, že bude užitečný církvi a Řádu. Mistr Georg odpověděl snaživě na všechny zpravodajské otázky o počtu a rozmístění nepřátelských sil. Uvedl, že Turci disponují počtem 100 000 vojáků a rovněž počty a mohutnost jejich dělostřelectva silně nadsadil. Ačkoliv názory na dezerci mistra Georga se značně lišily a nechyběly ani hlasy požadující jeho okamžité oběšení, nakonec zvítězil dojem, který vyvolával jeho osobní šarm, vlídnost a výmluvnost, s nímž k obráncům sugestivně promlouval. Jeho věrohodnost posílily i výpovědi tureckých zajatců, v nichž tvrdili, že Misa paša se s mistrem Georgem pohádal a vytkl mu malou účinnost dělostřelectva, kterou se na počátku obléhání tak holedbal. Německý přeběhlík měl údajně strach vrátit se do Istanbulu. Velmistr se

nebránil možnosti využít přeběhlíkových služeb, současně však ustanovil skupinu šesti rytířů k jeho neustálému sledování.

Bombardování města, jakož i nápor proti jednotlivým obranným věžím zesílily. Navzdory tomu se dne 1. června podařilo jedné karace ze Sicílie naložené obilím a posilami proplout do obchodního přístavu a vyložit náklad. Stejně tak nepřítel nezpozoroval řádovou loď, která vyplula z Rhodu, aby vyvezla kopie plamenné výzvy velmistroy určené všem členům Řádu, datované 28. května. V ní upozornil na to, že výsostné sídlo Řádu čelí obrovské přesile a volal všechny k účasti na boji za svatou víru Kristovu.

Misa pašu ovšem již opouštěla trpělivost. Velký vliv na to měla jistě sicilská loď s posilou sta mužů, i když to samo o sobě mnoho neznamenal, ale daleko závažnější byla skutečnost, že se jí podařilo proniknout tureckou blokádou. Dále tureckého vrchního velitele rozčilovaly velmistroy inspekční cesty, které konal na své galéře slavnostně ozdobené prapory podél hráze sv. Mikuláše či na svém bílém syrském válečném koni, na němž se v přepychové zbroji projížděl po celé hrázi, aniž dbal na tureckou palbu. Misa paša proto naléhal na urychlené dobytí pevnosti sv. Mikuláše.

První masivní útok na toto místo obrany přišel počátkem června po deseti dnech nepřetržité dělostřelecké přípravy. Turci se nalodili na speciálně upravené trirémy, z nichž byly odstraněny stožáry, plachty a ozdoby, jejich boky byly zesíleny a vybaveny lehčími děly. Paluby byly přeplněny ozbrojenými spahii. Útok byl zahájen za ryčnou tureckou hudbu a všemožného hluku. Blížící se invazní plavidla však obránci přivítali silnou palbou z bombard a hákovnic. Spahiové, jež by bylo těžké obvinít z nedostatku odvahy, se v palbě vrhali z palub veslic do mělké vody, ale mnozí zde uvízli v nedokončených zátarasech a utopili se či byli zasaženi palbou. Jedna z trirém po zásahu vybuchla a potopila se. Útočníky, kteří se dostali na pobřeží, obránci u naspů pobíjeli. Zbylé veslice se pokoušely obrátit a odpoutat se od pobřeží, z něhož přicházela stále silící střelba. Galejníci u vesel byli do krve bičováni a zasahováni palbou, a to se ke břehu ani nepřiblížili. Útok nebyl dobře naplánován a byl chaoticky proveden, což stálo životy mnoha jistě statečných mužů. Podle Curtiho ztratili Turci kromě zmíněné veslice asi 600 mužů.

Další útok zaměřil nepřítel dne 7. června proti jižní části města v anglickém, provensálském a italském pásmu obrany. Za tímto pásmem ležela židovská čtvrť, která nebyla nijak zvlášť mohutně opevněna. Turecká dělostřelba zde skutečně způsobila pohromu. Jedině díky bezmezné obětavosti obránců a všech obyvatel byla poškozená opevnění rychle nahrazena kolovou hradbou a navršenými valy. V bojích na místě průrev se zvláště vyznamenal osobní statečností populární františkánský kazatel Frà. Fadio, který se v podkasané kutně a s vypůjčeným kyjem pobitým hřeby vrhal do té nejprudší vřavy.

Ztráty na životech nebyly v řadách obránců kupodivu velké, ale hrůza z neutuchající palby byla všeobecná. Proto se otec de Curti snažil uklidňovat obránce vroucí starozákonní modlitbou:

„Vzpomeň si, že jsi nazýván

Bohem milosrdenství, nikoliv Pomsty,

Našich hříchů je pravda více než mořského písku,

Ale vzpomeň si na svou lásku a svou štědrost a vyslyš naše modlitby, aby lid neřekl, že Hospodin není jejich Bohem.“

Dne 13. června začalo nové zuřivé bombardování pevnosti sv. Mikuláše a celé přilehlé hráze, které trvalo plné čtyři dny a noci. Pod ochranou této palby obléhatelé dopravovali k hrázi stavební materiál, budovali pontonový most a další pohyblivé mostní konstrukce, dosahující z pobřeží až na horní římsu hráze. Jejich pohyb byl ovládán pomocí jednoduchého mechanismu a tažných lan. Mostní plošina byla tak široká, že umožňovala postup šestici mužů stojících těsně vedle sebe. Jakmile nastala noc 18. června, začali Turci s celou mostní konstrukcí manévrovat, aby ji dopravili na nejvýhodnější místo pobřeží a hráze. Janičáři nastoupili v šestistupu na mostní plošinu a všechno se již posunulo na určené místo, když obránci vyhlásili poplach. Velitel Fabrizio del Carretto a jeho muži spali ve zbroji, takže ihned přivítali pronikající nepřátele s velkým odhodláním. Mostní plošina přeplněná janičáry v prošívaných brigantinách se stala snadným cílem palby francouzských děl. Ti z Turků, co spadli ve zbroji do vody, se již nemohli zachránit. Mezi invazní lodice obránci zavlekli menší plavidla naložená střelným prachem, takže díky obětavosti několika rytířů a rhodských námořníků vzplály čtyři turecké galéry a několik pomocných plavidel přímo

pod hrází. Obránci postupně masakrovali vlny útočníků zdvihající se z pobřeží. Té noci velmistrovi na hrázi střepina granátu srazila přilbu z hlavy a vedle něho byl zabit jeden z obránců. Del Carretto nato prosil velmistra, aby se vzdálil na bezpečnější stanoviště, a ten mu odpověděl: „Nebezpečná místa jsou moje. Mám-li zemřít, musíš se více znepokojovat o svou vlastní budoucnost a ne o moji!“ Turecký útok byl definitivně odražen kolem desáté hodiny ranní 19. června. O jeho následcích Caoursin poznamenává: „Celé tři dny si moře z pobřeží odnášelo mrtvolky často oděné v drahá roucha, třpytící se stříbrem a zlatem. Jiná těla se na dně přístavu houpala v mořském proudu, jako by je tam umístila sama příroda. Mnozí z Rhodésanů pak ke své velké radosti sbírali na pobřeží vyplavenou bohatou kořist.“ Otec de Curti neopominul dodat, že „hlavy mnohých janičářů byly ukazovány z věže a moře bylo rudé jejich krví“. Mezi mrtvolami vyplavenými na pobřeží pod hrází bylo i tělo Ibrahima beje, milovaného zete sultána Mehmeda, dále Merlah beje, admirála nad galérami. Přiznané ztráty byly na turecké straně 2500 mužů. Misa paša, deprimován nezdarem, se uzavřel ve svém nádherném stanu a po tři dny z něho nevycházel. Ve městě vítězství u pevnosti sv. Mikuláše oslavovali s náležitou okázalostí. Velmistr projížděl ulicemi v čele nádherného průvodu všech řádových hodnostářů. Po průvodu bylo v konventuálním chrámu slouženo slavnostní Te Deum. Radost z vítězství byla sice v následujících dnech zkalena pokusy vyvolat mezi obránci poráženecké nálady zprávami, že v Istanbulu je připraveno nové invazní loďstvo se 100 000 muži na palubách, které tentokrát povede ke břehům Rhodu sám sultán Mehmed, velmistr ale těmto zprávám čelil s neobyčejnou rozhodností a rázností, takže každý si mohl lehce spočítat, co ho za šíření podobné zprávy čeká.

Šípy s rozličnými informacemi přelétávaly neustále přes hradby a měly nejrůznější smysl. Některé varovaly před mistrem Georgem, jiné vyzývaly usedlé Rhodésany ke kapitulaci, slibovaly jim beztrestnost a zachování majetku. Cílem sultánovým že je pouze obsadit ostrov a zničit Řád sv. Jana. Lojalita civilního obyvatelstva ostrova však zůstala nepodlomena. Následovaly další pokusy s různě honorovanými návrhy a sliby – všechny však zůstaly bez náležité odezvy. Také mistr Georg začal stupňovat svou iniciativu. Nejprve vystupoval se

zastřenými i zjevnými défétistickými projevy, posléze se vnucoval s radami na účinné přemístění baterií. Pokud by byly ale baterie skutečně podle jeho rad přemístěny, došlo by okamžitě k nepřátelským dělostřeleckým útokům na nechráněná místa. A tak, když velmistr nabyl ve svém podezření jistoty, dal mistra Georga zatknout a vyslýchat na mučidlech. Ten se ke svým zrádným úmyslům v plné míře doznal a jako zrádce byl souzen a oběšen.

Na sklonku června se dostalo oběma stranám nečetných posil, jejichž význam byl spíše morální. Přesto je oba tábory ocenily a přijaly s velkou radostí. Ukázalo se také, že podpora obrany Rhodu z moře je možná, což dokázali námořníci z italské Verony na galéře, kterou obratně navigovali Licianským mořem. Nejtvrdíší boje probíhaly dále na konci června u opevnění židovské čtvrti, v němž již zelo několik rozsáhlých průlomů, bráněných všemi silami. Hájení největší průrvy se s odhodláním účastnil také velmistr, doprovázený svými korouhevníky nesoucími sv. Kříž a posvátné standarty řádu. Velmistrova zbroj byla doslova zalita krví, nepřítel i jeho vlastní. V jednom okamžiku byl z bezprostřední blízkosti napaden obrovitým janičářem, který kopím jeho zbroj probodl na pravé straně hrudi a zasáhl velmistrovu plíce. Když velmistra na nosítkách odnášeli z místa boje, bylo pro něho povzbuzující vidět, jak jsou Turci vytlačováni průrvami ve hradbách ven a pronásledováni. Výkvět rytířstva pod vedením Antoina d'Aubusson, generálního kapitána, admirála Piozzasca a Fabrizia del Garretta hnál ustupujícího nepřítele až za jeho předsunuté baterie a do tábora na úpatí hory sv. Štěpána. Zde pak rytíři ukořistili zlaté a stříbrné otomanské standarty, jakož i hlavy mnoha tureckých velitelů. Kritický okamžik na bodu zvratu, kdy byl velmistr v průrvě pevnostního zdiva obklíčen a téměř poražen, byl vysvětlován zázračnými úkazy na obloze. Daleko pravděpodobnější je však psychické selhání invazních oddílů, v jejichž řadách se nacházelo i množství původně křesťanských přeběhlíků, jejichž věrnost Prorokovi nebyla zřejmě silnější než zbytky někdejší víry.

Turecké ztráty jsou odhadovány asi na 3500 mrtvých, což je zřejmě poněkud nadhodnoceno. Ztráty obránců se po dvou hodinách boje vyčíslují v několika desítkách padlých, mezi nimiž bylo několik významných osob, jako například baili německý. Celkové ztráty jsou značně nepřehledné a často jsou

uváděna naprosto fantastická čísla. Zdá se, že Misa paša ztratil asi čtvrtinu svých sil, ale značné ztráty způsobily nepochybně i nemoci.

Velká část města se ocitla v troskách, včetně nejvýznamnějších Řádových staveb, přilehlá krajina byla zpustošena a spálena. Řád však zůstal nepokořen a vítězný, jeho bílý kříž na rudém poli vlál dále nad zříceninami Rhodu.

Po celých deset dnů se Turci věnovali bourání tábora, shromáždění raněných, nalodění výzbroje, výstroje a zásob. Na pobřeží po nich zůstalo množství provazů, údajně určených ke spoutávání zajatců, a rovněž hromady kúlů, na něž měli být nabodeni všichni muži, ženy a děti starší deseti let. Misa paša domů příliš nespěchal, zdržel svou flotilu jedenáct dní na Marmarice, jako by zde přemítal o tom, jaké má po návratu šance na přežití. Rozzuřený sultán ho skutečně odsoudil k trestu smrti, ale záhy svůj verdikt změnil na vyhnanství v Gallipoli. Teprve ve stáří byl Misa paša vzat na milost a stal se vládcem Egypta jako zástupce sultána Selima Hrozného.

V době, kdy se velmistr d'Aubusson zotavoval v řádovém špitále ze zranění, která byla nejprve pokládána za smrtelná, připravovala se v Istanbulu nová expedice na Rhodos. Zmařila ji ale posléze sultánova smrt a s ní spojené následnické konflikty.

Sultánova smrt byla v křesťanském světě přijímána s vděčností jako projev nejjasnější Boží milosti. Poněkud předčasně. Vlady v osmanské říši se ujal Bajazet II. Řádový historik Ludikar o tomto sultánovi sice naivně poznamenává, že byl „více milovník knih nežli zbraně a ještě větší milovník vína a vlnadných záletnic nežli vědy“, ale podle toho, co o Bajazetovi víme z nestranných pramenů, byl především oddán mystice a askezi. Sám nebojoval, což bylo u sultánů obvyklé již od dob Saladinových, přesto ho nemůžeme pokládat za neschopného válečníka. Řídil velice úspěšně pokračující expanzi osmanské říše – během roku 1483 ovládla jeho vojska celou Hercegovinu a vytvořila z ní podřízený pašalík.

Sbírání nových sil

Boje pokračovaly v Uhrách a na Ukrajině, kde podlehla řada měst. Se střídavými úspěchy vedla turecká flotila vojska boje s Benátkami v Řecku a Dalmácii. Předvoje tureckých armád pronikly do Kraňska, Korutan a Štýrska. Tak obrovského rozsahu jako za Mehmeda II. však turecká expanze již nedosáhla. Omezení expanzionistických tendencí Osmanů za Bajazeta II. nebylo způsobeno sultánovou zálibou ve víně či nadměrnou erotickou aktivitou dotyčného, ale daleko prozaičtěji jeho soustředěným zájmem na řešení vnitropolitických a ideologických problémů. Tato situace oddalovala finální útok na Rhodos.

Bajazet nebyl ale příliš úspěšný v bojích s egyptskými mamluky, kde dokonce zaznamenal určité územní ztráty. Řád se pokoušel diplomaticky využít situace a získat čas ve svůj prospěch. Velice mu v tomto směru prospělo nabytí významného rukojmí. Bajazet měl staršího bratra Djema, kterého zbavil zákonného nároku na sultanát. Ten se sice pokoušel své nároky uplatnit, ale nebyl úspěšný ani diplomaticky ani vojensky. Jak tomu v podobných případech bývá, hledal pomoc v zahraničí. Johanité na Rhodu mu ji byli ochotni velkoryse poskytnout. S Řádovou pomocí připlul princ Djem 23. května 1482 na Rhodos spolu se svým nevelkým dvorem. Byla to událost zajisté nevšední, neboť poprvé pobýval na řádovém Rhodu jako host příslušník osmanské panovnické rodiny; není však zcela jasné, do jaké míry bylo jeho pozdější prodlévání na Rhodu dobrovolné. Bajazet několikrát žádal velmistra o Djemovo vydání, ale marně. Jeho mezinárodně politická situace byla tímto bratrovým azylem značně komplikovaná. Ještě na Rhodu podepsal Djema mírovou smlouvu s Řádem pro případ, že by se někdy v budoucnu stal sultánem, a Bajazeta bratrovo setrvávání u Řádu přimělo k mírovým jednáním. Velmistr k nim vyslal do Istanbulu své zplnomocněné zástupce. Další kolo jednání se odehrávalo na Rhodu. Nakonec se Turci zavázali vyplatit náhradu za škody způsobené Řádu při obléhání Rhodu roku 1480. Na znamení dobré vůle

daroval Bajazet roku 1484 velmistrovi skvostnou cypřišovou schránku, v níž byla přechovávána pravá ruka svatého Jana Křtitele, patrona Řádu. Tento sultánův dar patřil k základním Řádovým relikviím. (Od konce 2. světové války je nezvěstný.)

Po uzavření smlouvy s Bajazetem ztratil Djem jako rukojmí podstatně na ceně a stal se předmětem rozličných spekulací a intrik. Ačkoliv byl formálně stále rukojmím johanitů, putoval po Francii a byl internován na různých místech. Velký tlak na velmistra vyvíjel zejména papež Innocenc VIII., který požadoval vydání prince Djema s ohledem na vlastní politické záměry související s údajnou křížovou výpravou. Ze zcela pragmatických důvodů se generální kapitula roku 1488 rozhodla Djema papeži vydat. Nebylo to zadarmo. Papež za tento ústupek poskytl Řádu četné výsady, včetně připojení rytířských řádů svatolazarského a Svatého hrobu k johanitům, spolu s jejich majetky. Od dob zrušení templářů a připojení jejich statků k řádovému majetku šlo o největší obohacení Řádu v jeho dějinách. Mimo jiné projevy přízně udělil papež velmistrovi kardinálskou hodnost. Na těchto počtách a ziscích nic nezměnila skutečnost, že princ Djem byl roku 1488 převezen do Říma, zde internován a izolován. Po nástupu Rodriga Borgii jako Alexandra VI. na papežský stolec byl roku 1492 údajně na jeho pokyn zavražděn.

Není zcela jasné, zda šlo o přímou souvislost, ale od Djemovy násilné smrti prudce vzrostla aktivita islámských korzárů ve Středomoří. Prakticky žádná křesťanská loď si zde od té doby nebyl jista bezpečím plavby. Ani Řádová galera della guardia – jakási stálá námořní policejní služba – na tomto stavu mnoho nezměnila.

Poslední léta života velmistra d'Aubussona byla trpká. Roku 1499 propukla na ostrově Rhodu epidemie cholery, které se snažil čelit různými opatřeními. Aby ušetřil rytíře a posádky Řádového loďstva, poslal celou flotilu na moře. Civilní obyvatelstvo pak nechal hospitalizovat v řádových domech a nemocné podrobil karanténě. Všechno dění podléhalo vojenské kázní a jen díky ní se podařilo epidemii zažehnat. Velké starosti a problémy způsobovala velmistrovi papežova svévole, s níž obsazoval Řádové hodnosti a majetky v provinciích svými oblíbenci, bez ohledu na mínění představených Řádu. Tyto problémy, pro velmistra vlastně neřešitelné, zkrátily bezpochyby jeho život, přivodily selhání srdce a smrt. Ještě

než se tak stalo, učinil velmistr účinná opatření proti přepychumilovnosti některých rytířů a porušování kázně. Mnoho rytířů pro tyto přestupky z Řádu vyloučil. Vyhostil ze Rhodu také Židy, kteří se zde věnovali naprosto bezohledné lichvě a nabývali v hospodářské oblasti nekontrolovatelného vlivu.

Poměry v církvi za vlády papeže Alexandra VI. Borgii měly neblahý vliv na Řád také za panování velmistra Frà. Amaury d'Amboise (1503–1512). Prakticky se všemi zlořády vládnoucími v církvi bylo možné se setkat i v Řádu. Opatření, jimiž se velmistr snažil stíhat hazardní hry, opilství, rvačky, noční výtržnosti, lichvu a jiné nepravosti, by se asi minula účinkem, kdyby k tomu ozdravným vlivem nepřispělo vážné vnější nebezpečí, což je vždy nejspolehlivější faktor upevnění kázně. Od roku 1504 dochází ke stále častějším útokům islámských korzárů proti Rhodu. Situace se ještě vyostřila, když se na Rhodos uchýlil Amurat, syna nešťastného Djema. Dalo se totiž očekávat, že Amurata čeká stejný osud jako jeho otce. Egyptská invazní plavidla však tentokrát nezamířila k hlavní pevnosti, ale začala s postupným dobýváním méně významných pevností. Jako první byl napaden ostrov Leros. Ten se ale díky dobrému dělostřelectvu a hrdinství posádky ubránil. Stále častěji také docházelo k rozsáhlejšími střetnutím na moři. Nebyly to již potyčky mezi několika řádovými plavidly a korzáry, ale námořní bitvy v pravém slova smyslu, trvající několik hodin. Čilá bojová aktivita na moři trvala až do roku 1512 a řádové loďstvo si tehdy vydobylo nejen slávu, ale také bohatou kořist. Velitelem loďstva byl v té době mladý francouzský rytíř Villiers de l'Isle-Adam, který si získal mimořádnou zásluhu dokonalým výcvikem posádek veslic a jejich taktickým použitím, přinášejícím pravidelný úspěch. Byla to doba mohutnosti a moci řádového loďstva, ale také doba lesku ostrova Rhodu a jeho hlavního města, které nabylo charakter renesanční metropole spojující v sobě vojenskou strohost pevnosti, okázalost rezidence vládnoucího knížete a orientální kouzlo Předního východu. Něco z této atmosféry můžeme dosud pocítit při procházce po Rytířské třídě či během prohlídky paláců a hospiců.

Nad velkolepostí Rhodu a jeho mocí na moři se však stahovala temná mračna. Za pomoci janičářů se roku 1512 zmocnil osmanského trůnu Bajazetův mladší syn Selim I. Aby se zbavil jakékoliv možnosti mocenské konkurence, nechal zavraž-

dit svého otce, tři bratry a řadu dalších mužských příbuzných. I když podobné způsoby převzetí moci nebyly na Předním východě ničím neobvyklým, byla Selimova důslednost při likvidaci možných rivalů z řad vlastní rodiny pokládána přeci jen za značně tvrdou, takže vynesla sultánovi přezdívku Jevuz Krutý. Vedle bezohledného pronásledování šiiťů vedl též úspěšná válečná tažení, která změnila poměr sil ve východním Středomoří opět výrazně ve prospěch Osmanů. Dobyl Anatolii a neutralizoval vliv Persie. S ohledem na postavení Rhodu však důležitou roli hrálo především dobytí mamlúckého Egypta. Došlo k němu na jaře roku 1516. Po zdrcující palbě dobře sehraného osmanského dělostřelectva přestalo v bitvě u Halabu mamlúcké vojsko egyptského sultána existovat. Krátce nato byla obsazena Káhira a v důsledku toho přestal existovat též egyptský mamlúcký sultanát. Dosud obě islámské říše – Osmani a mamlúci – které byly všechno možné jenom ne spojenci, vytvářely ve Středomoří zvláštní rovnováhu, z níž mohl Rhodos do značné míry těžit, navzdory tomu, že střídavě bojoval s oběma sultanáty. Nyní se situace podstatně změnila. Dobytím Egypta se Selim stal pánem celého východního Středomoří a Higázu s jeho svatými městy. Konečně bezezbytku ovládl také tepnu tranzitního obchodu. Sféra zájmů osmanských sultánů se začala šířit dále na jih a na východ, ale také do západního Středomoří a hlouběji do Evropy. Nebývalou měrou vzrostla rovněž osmanská moc na moři. Byly budovány stabilnější a rychlejší veslice s větší palebnou silou, jimž nebylo snadné odolat. Mnohá děla ulili italští mistři v osmanských službách a také mnohé obsluhy děl byly vycvičeny za dozoru bývalých křesťanských odborníků. Osmanští vezírové za takové služby velkoryse platili. Za pomoci severoafrického korzára Chajruddína ovládli Turci Alžír námořní výpravou spojenou s úspěšnou invazí. Ovládnutím části severoafrického pobřeží pronikli osmanští Turci do mocenské sféry soupeřících velmocí Španělska a Francie.

Obrovská expanze osmanské říše vzbuzovala oprávněně obavy na východě i západě. Všichni si kladli otázku, kde se tato expanze zastaví, či spíše jak jí úspěšně čelit, neboť nebyly žádné náznaky, že by se tento výboj zastavil sám od sebe. Jisté krátkodeché naděje vzbudila náhlá smrt Selima I. v roce 1520, ale bez velkých problémů nastoupil vládu jeho syn Sulejman II., v křesťanské Evropě nazývaný Magnificus. Byl to v pra-

vém slova smyslu renesanční velmož libující si v přepychu a okázalosti. Byl nejen náruživým stavitelem, ale také milovníkem umění od literatury po skvostné zlatnické práce. Nebyl však pouhým zjemnělým bonvivánem. Dodnes je v islámském světě uznáván a ctěn jako veliký zákonodárce, politik a organizátor veřejného života. Dokázal si zvolit a vybrat ty nejlepší rádce, většinou fundované právníky a vojenské odborníky. Vynikal také jako obratný diplomat, znalý terénu, na němž se pohyboval. Jeho zahraničně politický zájem směřoval jak na západ, tak i na východ. Hlavním cílem na západě bylo upevnění severozápadní hranice říše a dosažení převahy ve Středomoří. Východní cíle představovaly především vztahy s Persií.

Již v prvním roce své vlády zahájil Sulejman velmi důrazně další expanzi do střední Evropy. V roce 1521 byl obsazen Bělehrad. Zde se ale navzdory dynamickému a úspěšnému nástupu postup náhle zastavil. Sultán si uvědomil, že ve svých zádech ponechává mohutnou nepřátelskou pevnost s aktivním loďstvem – Rhodos. Obrátil se tedy se vši energií proti němu.

Druhé obléhání Rhodu

Roku 1521 umírá na Rhodu starý velmistr Fabrizio del Carreto. Jeho náměstkem je ustanoven kancléř d'Amaral, velkopřevor kastilský. Patřil v generální kapitule mezi velmi ambiciózní a na cestě k nejvyšším poctám nevolil vždy ty nejčestnější prostředky. Proto také při volbě nové hlavy Řádu neobdržel ani jeden hlas. Těsnou většinou zvítězil velice populární a zasloužilý řádový rytíř Villiers de l'Isle Adam.

Velmistr Filip Villiers de l'Isle Adam je jednou z klíčových postav Řádové historie. Jeho osobní velikost není založena jen na hrdinství, odvaze a rozhodnosti, které prokazoval při hájení Rhodu, ale spočívá také na víře a nezdolnosti, jež mu umožnily překonat trpkost porážky a pomohly mu nakonec vyvést Řád z propasti zániku.

Velmistrovu podobu známe naštěstí alespoň z posledních let jeho života. Z té doby se zachovala řada rytin a portrétů, zejména na Maltě. Snad nejznámější je jeho vyobrazení na Favrayově rekonstrukci slavnostního příjezdu do Mdiny, hlavního města Malty, z roku 1530. Je na něm zachycen vysoký, dynamický a elegantní muž s pohledným obličejem, prozrazujícím citlivost, s výraznými lícními kostmi a aristokratickým orlím nosem, s měkce povlávajícími bílými vousy a vlasy: přísný vladař, obratný a taktní diplomat a upřímný křesťan.

Narodil se roku 1464 v Beauvais, v kraji Isle de France, jako mladší syn rozvětvené rodiny Villiersů. Byl tedy příbuzným velmistra Jeana de Villiers z časů bolestivé ztráty pevnosti Jean d'Acre roku 1291. Rodově byl spřízněn též s mocnými vévody de Montmorency. Do Řádu vstoupil v době svého dospívání a na Rhodos se dostal v čase, kdy se ještě zcela nezacelily rány po turecké invazi z roku 1480. První, s čím se setkal, byly zříceniny města a zpustošený venkov. Vzhledem ke svému původu se nemohl vyhnout tomu, aby se záhy nestal předmětem intrik, které se tehdy stejně jako nyní nazývaly diplomacií. Jeho osobní kvality však kultivovaly také jeho diplomatickou aktivitu, neboť dával vždy přednost skut-

kům před slovy. Podle všech známek byl také dobrým námořníkem a velitelem. V hodnostech kupodivu nepostupoval tak rychle jako někteří jeho předchůdci stejného původu. Nejvyšším hofmistrem (senešalem) na Rhodu a generálním kapitánem nad galérami, tedy vrchním velitelem loďstva, se stal roku 1510, kdy mu bylo 46 let. Velkopřevorem Francie se stal před svým padesátým rokem. Když velmistr Fabrizio del Carretto roku 1521 zemřel, byl velkopřevor Villiers právě v Paříži. Kandidáti na uprázdněný stolec byli tři: d'Amaral, velkopřevor Kastilie a kancléř Řádu, Thomas Docwer, velkopřevor Anglie a turkopolír, a nakonec Villiers. D'Amaral byl neoblíbený i u příslušníků svého vlastního jazyka, především pro svou aroganci a nadutost. Kandidatura Thomase Docwera byla výrazem rovnováhy politického středu mezi pravicí, představovanou francouzskou stranou, a levicí, reprezentovanou Kastilií a Leonem. Villiers v hlasování zvítězil rozdílem jednoho hlasu, d'Amaral se vůbec neumístil. Budoucí velmistr zůstal po celou dobu volby ve Francii a neučinil nic, aby výsledek voleb ovlivnil, což mu slouží ke cti. Po oznámení výsledku volby vyslala Vysoká rada velkou karaku, ukořistěnou egyptskou loď Mogarbina, nyní nesoucí hrdý název Santa Maria, jako velmistřův doprovod na Rhodos. Po boku Santa Marii plula ještě čtyři menší plavidla. Po velmistřově vyplutí od břehů Francie vypukl na brigantině Reine des Mers požár, který se podařilo zdolat jedině pod velitelovými pohružkami, že každého, kdo opustí loď, čeká provaz. Je jisté, že své hrozby mínil Frà. Villiers vážně. Za bouře nedaleko Malty udeřil do velitelské lodi blesk. Devět členů posádky bylo zabito a velmistřův meč byl výbojem spálen, aniž by byl jeho nositel zraněn. Tato událost byla posléze vykládána jako projev Boží vůle a znamení do budoucnosti. Velmistřova flotila byla nucena vrátit se do Syrakus, kde měly být provedeny nevyhnutelné opravy. Během zdejšího pobytu hlídkové čluny zjistily přítomnost lodí námořního piráta v otomanských službách, Cortoglua. Jeho eskadra dobře ozbrojených galér byla připravena k útoku. Velmistr vyčkal do setmění na příznivý vítr. Vzhledem k rychlosti jeho galér a výkonu posádek neměl Cortoglu žádnou šanci a brzo se pronásledování vzdal. Na Rhodos doplul Villiers 19. září 1521. Bylo mu právě 57 let. Byl tedy ve stejném věku jako velmistr d'Aubusson, když musel roku 1480 čelit první turecké invazi ostrova.

Sultán Sulejman II., povzbuzen svým vítězstvím u Bělehradu, zahájil zatím mohutnou expanzi na jih s cílem napravit neúspěch svého předchůdce na Rhodu. Byl pravnukem Mehmeda II. a jediným synem sultána Selima Hrozného. Podle tureckých historiků, neuznávajících Sulejmana, syna Bajezeta II., je uváděn jako Sulejman I. Již za svého života byl obdivován a vážen. Na západě byl nazýván *Il Magnifico*, ve své zemi *Quanuni*, tedy *Zákonodárce*. Bylo mu tehdy necelých 26 let – byl básníkem, mužem zběhlým v politice a zákonech, mecenářem umění, výborným organizátorem, náboženským reformátorem a obratným diplomatem. Netrestal své odpůrce a ty, kteří ho zklamali, na rozdíl od svého anglického současníka Jindřicha VIII. Justičních vražd požíval jen jako krajního politického nástroje, nikoliv jako projevu nepříně a rozmrzelosti. Často bylo jeho chování uváděno jako příklad zdvořilosti a velkodušnosti.

Velmistra Villierse nenechal Sulejman dlouho na pochybách o svých úmyslech. Učinil tak formou sobě vlastní, krátce poté, co Villiers připlul na Rhodos a ujal se úřadu. Zvláštní velvyslanec sultánův předal velmistrovovi osobní dopis následujícího znění:

„Sultán Sulejman, z Boží milosti král králů, vladař vladařů, největší císař Byzance a Trapezuntu, mocný král Persie, Arábie, Sýrie a Egypta, nejvyšší pán v Evropě a v Asii, kníže Mekky a Aleppa, pán Jeruzaléma a vládce světových moří, Filipovi Villiers de l'Isle Adam, velmistrovovi na ostrově Rhodu, s pozdravem: Blahopřeji Ti k Tvému povýšení a příjezdu do Tvých teritorií. Nepochybuji o tom, že budeš vládnout úspěšně a moudře. Daleko úspěšněji než Tvoji předchůdci. Chtěl bych se těšit ze Tvé přízně. Raduj se tedy se mnou jako můj drahý přítel, že jsem ve šlépějích svého otce, který opanoval Persii, Jeruzalém, Arábii a Egypt, dobyl nejmocnější z pevností Bělehrad, a to v pozdním podzimu ...“

Ve svém dopise sultán pokračuje výčtem svých dalších úspěchů, dobytých měst a pevností, popisem ničení obyvatel ohněm a mečem, zotročení zbývajících. Nyní poslal vojska do zimních kvartýrů a v triumfu se vrací ke svému dvoru do Istanbulu. Citovaný list je datován 10. září 1521.

Velmistr pochopil pod květnatým slohem skryté výhrůžky. Odpověděl stroze, snad poněkud příkřeji, než velel diplomatický takt:

„Bratr Filip de Villiers l'Isle Adam, velmistr nad Rhodem, Sulejmanovi, sultánovi nad Turky.

Obsahu dopisu, který jsem obdržel z rukou Tvého velvyslance, jsem dobře porozuměl. Tvé mírové návrhy jsou pro mne stejně nepřijatelné, jako budou pro Cortoglua. Snažil se mne přepadnout bez výstrahy, a když se mu to nepodařilo, pokoušel se alespoň oloupit některé z mých obchodních lodí, obsluhovaných Benátčany. Byl ale nucen uprchnout a ponechat na místě svůj lup, který získal okradením čínských kupců. Měj se dobře.“

Ze stejné doby pochází dopis adresovaný francouzskému králi Františkovi I.:

„Sire! Jakmile odplula loď s Vaším velvyslancem na palubě, poslal mi Turek dopis, který je psán v Bělehradě desátého minulého měsíce a v němž nás informuje o tom, že násilím opanoval toto město.

Sire, poté, co se stal Turek sultánem, je tento dopis jeho prvním, který byl poslán na Rhodos. Nepřijímáme ho jako nabídku přátelství, nýbrž jako zastřenou hrozbu. Dáno na Rhodu 28. října 1521.“

V čase, kdy se turecká invazní flotila již shromažďovala v Istanbulu a několik jejích plavidel napadlo ostrov Kos, obdržel velmistr sultánovo ultimátum, datované 10. června 1522:

„Sultán Sulejman Villiersovi de l'Isle Adam, velmistrovi rhodskému a jeho rytířům, jakož i všemu lidu.

Vaše do nebe volající nepravosti proti mému trpícímu lidu vzbudily ve mně soucit a spravedlivé rozhorlení. Proto Vám nařizuji okamžitě opustit Rhodos, ostrov i pevnost. Jedině tak máte dovolení odplout v bezpečí a se svými cennostmi. Pokud se rozhodnete zůstat pod mou vládou, nebudu od Vás požadovat žádnou daň, zachovám vaše práva a zdržím se boje proti Vaší víře. Pokud jste moudrý, dáte přednost mému přátelství před krutou válkou. Jestliže tuto válku prohrájete, bude vám vytrpět všechna příkoří a ponížení, která jsou dovolena vítězi a proti nimž budete úplně bezbranní. Neočekávejte žádnou pomoc zvenčí ani od svých pevností, které rozdrtím a srovnám se zemí. Jestliže ale zvolíte mé přátelství před válkou, nebude proti Vám použito ani lsti ani násilí. Na to přísahám, jako je Bůh na nebi, on Stvořitel země. Prísahám při čtyřech evangelistech, při čtyřech tisících prorocích, kteří sestoupili z nebe, z nichž nejpřednější je Muhammad, zaslu-

hující slávy, při duších mých předků a otců a při mé vlastní posvátné, majestátní a císařské hlavě.“

Na toto ultimátum Řád neodpověděl.

Bylo jasné, že velmistr ve skutečnosti nemůže spoléhat na pomoc křesťanských panovníků ani na pomoc papeže. Francie a Španělsko byly zaneprázdněny vzájemnými střetnutími a užívaly Itálie jako válčiště. Karel V., syn Johany Šílené a Filipa Sličného z Vlámka, se ujal císařství, které nyní zahrnovalo Španělsko, Nizozemí a formálně též Německo. Na druhé straně se přes hranice států šířila švýcarská reformace. Německá říše byla ve větším nepořádku než za vlády Maximiána I. Rovněž východní Evropa neskýtala žádné záruky toho, že by byla s to poradit si se silným otomanským náporom. Polsko sice přežilo, ale nacházelo se ve stálém strachu před Moskaly. Nesmiřitelná nenávisť Rusů k římské církvi a snaha založit novou byzantskou říši nevzbuzovaly žádnou velkou naději na spojenectví. Anglie neobyčejně zesílila, ale Jindřich VIII. již ohrožoval řádové statky v naději, že jejich prodejem získá prostředky k vedení dalších zbytečných válek ve Francii.

Papežovi Lvů X. (Giovannimu de Medici) se zatím sice podařilo zastavit rozkol ve francouzské církvi, ale byl bezpochyby tím, čím ho nazýval Luther: ovečkou mezi lvy.

Přemrštěný výklad Lvovy encykliky *Indulgens*, která měla za cíl získat prostředky ke stavbě baziliky sv. Petra v Římě, uspišil rozklad křesťanské pospolitosti. Nizozemec Adrian Florenz, informátor Karla V., který spočinul na stolci sv. Petra jako Hadrián VI. (1522–1523), sice v krátké době svého pontifikátu vykonal maximum, ale i nejznamenitější muži jsou závislí na čase, ve kterém žijí, jak stojí v epitafu na jeho náhrobku v kostele Santa Maria dell'Anima v Římě.

V zimě a na jaře 1521 až 1522 byli všichni turečtí špioni na Rhodu čile zaměstnáni. Již sultán Selim umístil jednoho židovského lékaře přímo do srdce Řádu, a to do jeho hlavního špitálu. Naoko se vydával za křesťanského konvertitu a byl odhalen až na podzim roku 1522, kdy obléhání Rhodu již značně pokročilo. Své cenné informace posílal po kupcích připlouvajících na Rhodos z ostrova Chios, který Turci okupovali. Ve své relaci z počátku roku 1522 informoval sultána o tom, že Řád provádí stavební práce na opevnění a na třídě de Auvergne. Dále psal, že několik italských rytířů, kterým

papež přestal poskytovat ochranu, se vzbouřilo a požadovalo odchod zpět do své komendy, a že v Řádu roste počet těch, kteří si přejí dohodu se sultánem.

Řádoví špioni na pevnině posílali naopak své zprávy na ostrov rychlými kurýrními lodicemi. Informovali o tom, že Sulejman shromažďuje velkou armádu na pobřeží a vojsko sváží lodmi ze všech stran. Velitelem invazní flotily byl ustanoven sultánův švagr Mustafa paša a námořní pirát Cortoglu byl jmenován náčelníkem námořního štábu.

Všechny turecké přístavy byly uzavřeny a všechny v nich kotvící lodě byly buď najaty, nebo zabaveny. Podle anonymního tureckého rukopisu z té doby se prý sultánovi zjevila jeho mrtvá matka a předpověděla mu naprosté vítězství. Sultán již dále neváhal.

Velmistr spěchal s přípravami k obraně. Opevnění v auvergnském sektoru byla dokončována, všechny pevnostní příkopy byly prohloubeny a rozšířeny. Potraviny a válečný materiál přivážely lodi z Neapole a Romagne. Víno, tehdy prakticky všelék, z Candie. Příbuzný proslulého řádového historika a obratný diplomat Antonio Bosio získal od opatrných Benátčanů patnáct lodních nákladů krétského vína a ještě k tomu přemluvil posádky lodí, aby sloužily dále Řádu se zbraní v ruce.

Řádová flotila byla vyslána ke spížování na blízkých ostrovech, kde skutečně pobrala, co mohla, včetně lidí, a ponechala zde pouze malé hlídky. Dvě galéry pozorovaly okolí ostrova Kos, aby byla včas zjištěna jakákoliv aktivita Turků. Na sklonku dubna bylo na ostrově sklizeno všechno, co mohlo sloužit za potravu, a krásné zahrady s předměstskými vilami byly zničeny.

V květnu vykonal velmistr přehlídku veškeré Řádové hotovosti, domobrany a žoldnéřských oddílů. Aby umocnil dojem z pochodujících oddílů, nechal některé vybrané jednotky defilovat dvakrát, aby tak všem přítomným dodal sebevědomí a odvahy. Tušil, že toho bude mimořádně třeba. Oba na ostrově přítomní biskupové, římský Geonese Leonardo Balestri a řecký Clement, byli požádáni, aby ve svých kázáních mobilizovali všechny morální síly Rhodésanů a připravovali je na svatou válku. Posádky vyzýval, aby veškeré rozkazy byly předávány zřetelně, zvukným hlasem a bez koktání.

Řádovým velkokřížníkům byly rozděleny úseky obrany

podle jazyků, jak bylo zvykem: d'Amaral velel na úseku Auvergne a Německo, anglický turkopolír John Buck Aragonu a Anglii, francouzský velkopřevor Pierre de Cluys Francii a Kastilii, a konečně navarrský převor Greoire de Morgut Provinci a Itálii. Frà. Didier de Tholon se stal nejvyšším velitelem dělostřelectva.

Ve městě bylo vyhlášeno stanné právo a zřízen stanný soud, složený z velkokřížníků, s pravomocemi nad životem a smrtí. V předsednictví soudu se střídali Claude de St. Prie a Jean Boniface z Francie, Inigo Lope de Avala a Ugo Capones z Aragonu.

Klíčové pozice na baště sv. Mikuláše byly svěřeny Provensálci Guidovi de Castellac. Všechny podřízené úseky dostaly rovněž své velitele: Faimond Ricard velel na úseku Provence, Jean de St. Simon Francii, Raymund Rogier Auvergni, Giorgio Aimari Itálii, William Weston Anglii, Juan de Barbaran Aragonu, Christopher Waldner Německu a konečně Fernando Sollier Kastilii a Portugalsku.

Velmistrovský palác, jehož severní opevnění zahrnovalo francouzské pozice, byl svěřen Angličanovi Thomasu Sheffieldovi, komturovi z Beverly a velmistrovskému senešalovi. Rovněž každý z pěti hlavních bastionů v opevnění měl svého velitele: Jean de Mesnyl z Auvergne, Tomas Escarrieros ze Španělska, Nicholas Hussey z Anglie, Jean de Brinquier de Lionel z Provence a Androetto Gentile z Itálie. Velmistrovská standarta byla svěřena Henrymu Mansellovi z Anglie.

Obchodní přístav byl uzavřen dvěma mohutnými řetězy, upevněnými na závorách. Přístav galér byl zablokován kromě jediného úzkého kanálu, na jehož dně byly potopeny lodice s nákladem kamenů, aby sem nemohly vplout velké lodě s hlubším ponorem. Poslové byli vysláni k novému papeži Hadriánovi VI., v něhož skládali mnozí velké naděje, dále k císaři Karlovi V., Františkovi I. a Jindřichovi VIII. Jak se dalo očekávat, kromě ušlechtilých slibů se Řádu od těchto panovníků nedostalo ničeho užitečného. Všichni byli zaměstnání svými vlastními problémy. Tvrdí se, že kardinál Giulio de Medici, pozdější papež Klement VII., který byl sám členem Řádu, se marně pokoušel pohnout papeže k vyslání posil na Rhodos. Hadrián VI. ale nakonec raději využil své vojenské síly v boji proti Francii.

Z rozkazu velmistra byla utvořena zvláštní tříčlenná komise

prověřující stav zásob potravin, zbraní a střeliva. Výsledkem její činnosti bylo konstatování, že pevnost je zásobena na jeden rok obléhání.

Také sultán činil zvláštní opatření politického rázu, aby po dobu obléhání Rhodu zabezpečil co nejstabilnější vnitřní poměry v říši. Velkovezírem byl v té době Pir Mehmed paša, oslavovaný tureckými básníky jako přímý potomek Abú Bakra, Prorokova průvodce. Byl tedy etnický Arab, nikoliv Turek. Druhým vezírem se stal Mustafa paša, který byl později uvolněn ze své funkce a pověřen správou Egypta. Vertot potvrzuje jeho nevšední odvalu a vojenský talent. Mustafa paša byl starším sultánovým švagrem a oporou na válečném poli stejně jako při diplomatických jednáních. Třetím vezírem, který převzal velení po Mustafa pašovi, byl Ahmed paša, původem Albánec, povýšený po obléhání Bělehradu na bejlerbeje nad Rumelií. Turečtí historikové jej charakterizují jako muže nevalné povahy, nepřejícího a pyšného. Vynikal především intrikami a neukojitelnou ctižádostivostí. Po dobytí Rhodu prosil sultána o hodnost guvernéra v Egyptě. Tam ovšem roku 1524 podnikl vzpouru, při níž však byl ubit a stát. Jeho hlava pak byla přivezena do Istanbulu.

Mezi dalšími významnými postavami tureckého dvora byl také Ayas paša, Albánec, který byl kdysi agou janičářů a měl následovat Ahmeda jako bejlerbej v Rumelii. Na Rhodu později vzbudil sultánovu nevoli a byl uvězněn, posléze omilostněn a v roce 1537 jmenován velkovezírem. Podle tureckých pramenů to byl moudrý a spravedlivý muž.

Vůdce janičářů byl Bali aga. Při jednom z četných útoků, které osobně vedl, byl vážně zraněn. V soudobých básních je opěvován jako „řvoucí lev“. Tureckým jednotkám proti anglickému obrannému pásmu na Rhodu velel Quasim paša. Byl synem otroka ve službách sultána Bajazeta II. a pocházel z Anatólie. Admirálem nad invazní flotilou byl Mustafa paša, ale velení měl v rukou šéf jeho štábu, pirát Cortoglu.

V noci 8. června spatřili pozorovatelé na Rhodu signální světla ve směru ostrova Physca. Byla k nim vypravena brigantina pod velením Francouze Frà. Mennetoua s lodivodem Jacobem Jaxim, který hovořil plynne turecky. S tureckou stranou byla dohodnuta výměna zajatců a Jaxi byl vyslán na pevninu, aby ji uskutečnil, ale už se nevrátil. Podle pozdějších zpráv byl doveden před sultána a mučením nucen, aby pro-

zradil vše, co ví o přípravách Řádu k obraně. Na pomoc Menetouovi byla vyslána galéra, a ta se vrátila se Sulejmanovým dopisem velmistrovi, který jsme již citovali.

Ve zprávách z Kosu se pravilo, že útočná eskadra o síle třiceti lodí vysadila na pobřeží jednotku spahiů, kteří zajali sedláky a rybáře. Když se spahiové přibližovali k pevnosti, vyjel jim vstříc oddíl pod velením komtura Prejeana de Bidoux, který je okamžitě napadl a jen málo Turků ponechal na živu. Pod komturem byl zastřelen kůň.

Pravidelné šarvátky a potyčky menších jednotek měly za cíl průzkum bojem a získání zajatců, jejichž výsledky doplňovaly obraz nepřítele. Frà. Jean Beauloyes, přezdíváný Vlk, přepadl se svou galérou tureckou brigantinu, jejíž posádka vypověděla, že invazní flotila čítá pouhých 200 lodí, vesměs starých, poškozených a špatně vyzbrojených. Na všech tureckých galérách byli jako otroci křesťanští veslaři.

Bylo známou skutečností, že janičáři byli proti frontálním útokům na opevnění a spoléhali především na účinky podminování hradeb a jejich postupnou destrukci. Proto byl také expediční sbor doplněn velkým množstvím odborníků na ženijní práce, kteří vesměs pocházeli z bosenských a valašských teritorií. Protože se o tom velmistr dověděl včas, pokoušel se ještě v poslední chvíli získat podobné odborníky. Na prvním místě mezi ně patřil Gabriel Tadini de Martinengo, známý specialista na miny a obléhací práce. Byl aktivním vojákem a vojenským inženýrem ve službách Benátek, původem z Bergama.

V roce 1522 se zdržoval na Krétě. Jakmile se guvernér dozvěděl o úmyslech velmistra získat Tadiniho do svých služeb, zakázal mu ostrov opustit a vyhrožoval přísnými tresty každému, kdo by mu při útěku pomohl. Tadiniho z Kréty propašoval lstivý obchodník s vínem Antonio Bosio. Na Rhodos se dostal několik dní před tím, než byl na obzoru spatřen předvoj turecké invazní flotily. Jeho tajný útěk z Kréty se stal počátkem dlouholeté spolupráce s Řádem, kterému prokázal zcela výjimečné služby. Později při kapitulaci roku 1522 je velmistr de Villiers tak znepokojen obavami o jeho budoucí osud, že ho nechá za značného rizika v noci ze Rhodu propašovat.

Turecké lodi proplouvaly provokativně mimo dostřel kolem pevnosti Rhodu. S vlajícími prapory a s ryčnou hudbou se předváděly v elegantních sestavách, aby přiměly obsluhy

baterií v pevnosti sv. Mikuláše k palbě. Na den Těla Kristova zakotvila invazní flotila přibližně deset kilometrů jižně od Rhodu, v zátocce Kalitheas. Následujících čtrnáct dní připlouvaly další konvoje a transporty pomocných lodí od ostrova Phycos. Sansovino zaznamenává, že turecká flotila kotvila původně před Villa Nuovo na severozápadním pobřeží. Když se přemístila na Capo di Bove, dostala se prý na dostřel velkého pevnostního děla u brány sv. Jana. To by ovšem znamenalo, že dělo muselo mít dostřel víc než pět kilometrů.

Bourbon odhadoval celkovou sílu tureckého invazního loďstva v zálivu Kalithea na 103 galéry, 35 galeas, 15 mahon a 20 menších plavidel. Invazní síly byly ještě posíleny eskadrami ze Sýrie, čímž síla Turků rozložených mezi Rhodem a Marmarice vzrostla na 400 lodí a 200 000 mužů s veškerou potřebnou výzbrojí a výstrojí. Z tohoto počtu mělo být 60 000 zkušených minérů. Ačkoliv lze soudit, že počty jsou nadsazené, přesto se před Rhodem objevila nebývalá vojenská a námořní síla.

Řád měl k dispozici 500 rytířů a ozbrojenců, 1000 žoldněrů a 500 mužů rhodské domobrany. V průběhu celého obléhání se dostavily i posily: 50 rytířů a urozených dobrodruhů z celé Evropy, 100 až 200 vojáků a námořníků.

Velitel tureckého loďstva vyčkával s výsadem do chvíle, než byly všechny lodě pohromadě. Námořní kapitán z Florencie jménem Bartoluzzi navrhoval, aby byly k zakotvenému tureckému loďstvu za tmy vyslány řádové paličské lodě. Měly být naloženy hořlavinami a střelným prachem a měly vyplout v noci těsně před tureckým výsadem. O návrhu se uvažovalo, ale posléze jej velmistr zamítl, neboť by v případě neúspěchu šlo o velkou ztrátu materiálu, zejména střelného prachu.

Od 20. června začalo vyloďování děl, střelného prachu, dříví, volských kůží, kúlů, tažných zvířat a ostatního materiálu, včetně potravin a stanů. Všechno muselo být s obtížemi dopravováno od pobřeží k městu. První turecká baterie byla postaveny proti anglickým pozicím na kopci sv. Kosmy a Damiána. Zahájila palbu ještě dříve, než byla dokončena její palisádová ochrana. Druhá baterie stála proti opevnění Provence a třetí proti španělskému a aragonskému úseku. Po prvních salvách však byly všechny tři baterie zničeny dobře cílenou palbou obránců a ženijní jednotky Turků musely z dosahu palby ustoupit.

Obléhatelé se pak nemohli po několik dní dohodnout na

tom, jakou taktiku po prvním neúspěchu zvolí. Dne 28. června, čtvrtý den ramadánu, připlul z Physca sám Sulejman. Na břeh vystoupil v doprovodu vybrané tělesné stráže janičářů, za pozdravné palby a zvuků janičářských kapel. Odebral se k odpočinku do Megasandra, vesnice vzdálené asi 6 či 7 kilometrů od města, kde byl zbudován jeho hlavní stan. Postavení obláhatelů vytvářelo téměř symetrický půlměsíc, v němž bylo opevněné město Rhodos uzavřeno. Velkovezír Pir Mehmed paša vytvářel svými oddíly pravé křídlo opírající se o mořské pobřeží proti italským pozicím. Druhý vezír Mustafa paša zaujímal postavení vedle něho proti Provenci a s Quasim pašou bejlerbejem anatolským proti anglickým pozicím. Ahmed paša stál proti Španělům s Ayas pašou proti Auvergni. Aga janičářů Bali stál proti Němcům a Francouzům na levém křídle a opíral se o přístav galér. Pirát Cortoglu velel bojovým galérám a karakám. Jeho úkolem byla blokáda obou přístavů a bombardování města při každé vhodné příležitosti. Dne 9. srpna dorazily ještě oddíly Khair beje ze Sýrie, které posílily úsek Pira paši.

Informace o tureckém dělostřelectvu se dosti rozcházejí. Bourbon uvádí, že celkem 60 či 80 děl bylo původně umístěno v bateriích po třech nebo čtyřech kusech, ale palbou obránců byl jejich počet redukován na polovinu. Podrobně se zmiňuje o 12 bombardách pro střelbu projektilů průměru 9 – 11 dlaní, o 13 bazilibroch na šestilibrové koule, 15 železných a bronzových kanónech různých ráží (obvykle 3 libry). Dále uvádí 15 dvojkanónů na železné koule, 12 moždířů a velký počet malých děl rozličných konstrukcí a ráží ke střelbě zápalných projektilů.

Čtyři nejtěžší děla byla postavena proti anglickému a aragonskému opevnění, dvě proti italskému. Proti anglickému úseku bylo umístěno osm moždířů, jež měly ostřelovat také židovskou čtvrť. Dva byly postaveny proti věži Koskino, nebo také proti bráně sv. Jana, a dva proti Auvergne.

Stejný pramen dále vypočítává intenzitu turecké dělostřelecké palby od 29. července do konce srpna. Uvádí 1316 projektilů a 8 velikých kamenných koulí. Podle jiných údajů jich bylo vypáleno 1721 či dokonce 2000.

Po měsíci nepřetržitého bombardování bylo ve městě pouhých 25 mrtvých. Se systematickým obléháním pevnosti však Turci začali až 29. července. Kryti silnou palbou, hloubili na

Ahmedově frontovém úseku zákopy a navázeli obranný val proti aragonské věži. Trpěli při tom ostřelováním obránců, takže s prací začínali až po setmění. Záměry Turků při budování protiopevnění nebyly zcela jasné. Proto se jeden z Rhodésanů jménem Basilos Carpazio dobrovolně nabídl, že spolu se skupinou svých přátel, z nichž všichni hovořili plyně turecky, nepřátelské záměry zjistí. Za noci vypluli v rybářském člunu z přístavu galér. V Symijském zálivu nalovili ryby a ráno se přiblížili k pobřeží za liniemi Pira Mehmeda, kde byl zřízen improvizovaný turecký trh. Pro Basila a jeho spolence nebyl problém vmísit se mezi Turky, Čerkesy, Araby, Anatolijce, Peršany a odpočívající arogantní janičáře. Obtížnější bylo získat zajatce. Po setmění se sice podařilo přilákat k zakotvené lodi dva tři vojáky, horší je bylo dostat na palubu. Po několika ranách do hlavy jeden z Turků projevoval stále vysokou míru agresivity, takže ho byl Basil nucen setnout.

Večer předstoupila skupinka odvážlivců před velmistra s hlášením, dvěma vystrašenými zajatci a jednou uťatou hlavou. Zajatci vlivem nikoliv jemného zacházení nakonec prozradili, že navršený val má posloužit k umístění dělostřelecké baterie, která by palbou z vyššího postavení měla umlčet děla obránců v tomto úseku a umožnit obléhatelům v klidu dokončit zákopy a podkopy k podminování pevnostních zdí.

Dne 1. srpna přijal velmistr ve zvláštním slyšení Gabriela Tadiniho. Při té příležitosti mu byl udělen titul magistrálního rytíře, byl vyznamenán velkokřížem a obdařen slibem udělení první řádové komendy, která se na území italského jazyka uvolní.

Tadini okamžitě zahájil kontraminování a otroci pod jeho velením začali s hloubením tunelů pod pevnostními zdmi. Vybrané Rhodésany mistr Gabriel cvičil v užívání „minových detektorů“, které vynalezl. Šlo o speciální bubny opatřené jemným pergamenem s rolničkami, které signalizovaly v podzemí každý úder nepřátelských motyk a usnadňovaly tak orientaci při hloubení tunelů.

Dne 1. srpna zahájili Turci postřelování německých pozic, které trvalo deset dní. Němečtí dělostřelci palbu hbitě opětovali, takže Turci byli nakonec nuceni svá postavení opustit. Předtím se jim ale podařilo několikrát zasáhnout a zničit dominantní věž kostela sv. Mikuláše, která sloužila jako výteč-

ná pozorovatelná pro řízení palby a jejíž zvony vyhlášovaly poplach.

Celkem 12 baterií přemístili Turci pod pláštěm noci na římsu u pobřeží proti věži sv. Mikuláše, ale jejich palba byla málo účinná. Florentští inženýři odvedli při rekonstrukci věže mimořádně dobrou práci a dělostřelci tamní posádky dokázali svou palbu tak přesně zaměřovat, že Turci byli s to vydržet ve svých postaveních pouze jednu hodinu denně. Pokusili se sice ještě o noční bombardování, ale ani to nemělo žádoucí účinek. Nakonec své baterie přemístili na Ahmedův úsek proti anglické a aragonské obranné pozici. Zde drtilo rhodské hradby čtrnáct baterií, především těžkého dělostřelectva. Dne 14. srpna se ve zdivu začaly objevovat povážlivé trhliny. Během noci byly škody opět opraveny, ale s úsvitem je začala nepřátelská kanonáda znovu bořit. Nejvíce trpěli Angličané, jejichž úsek požadoval posily, neboť právě zde bylo možno očekávat útok pěchoty.

V dělostřeleckých soubojích byl zmrzačen turecký mistr střelby Mehmed, syn proslaveného tureckého dělostřelce Topgi Baši. Ztratil obě nohy. Sultán Sulejman událost komentoval tím, že by raději obětoval některého ze svých pašů než Mehmeda.

Těžké ztráty utrpěli také obránci. Zabit byl Rostam, španělský mistr střelby. Na aragonském úseku padl velitel Juan de Barbaran, a Juan d'Homedes, pozdější nástupce velmistra de Villierse na Maltě, přišel o oko.

Pod hradbami pokračovaly podzemní práce oběma směry. Hlavní stan byl přemístěn do kostela Naší Paní Vítězné a velmistra rytíři přemluvili, aby povolil několik výpadů z hradeb, ačkoliv se snažil zabránit každé zbytečné ztrátě. Tadiní podnikl dne 19. srpna spolu s oddílem dvou set rytířů a zbrojnošů na koních výpad na turecká postavení na úseku Pira Paši. Turky v zákopech nabodávali na kopí, jejich dělostřelecké baterie zneškodnili a nejbližší pozice zapálili. Návrat výpadového oddílu kryla hustá palba z hradeb. V následujících dnech se podařilo několik podobných výpadů, z nichž se rytíři vraceli s živými zajatci i se statými hlavami nepřátel na píkách.

Dne 23. srpna se uvnitř města přihodila tragická událost. S oddílem otroků, kteří se vraceli z opevňovacích prací na auvergnském úseku, si provokativně „zažertovalo“ několik

mladých rytířů a některé otroky přitom zranilo. Otroci je odvetou napadli a stráže na hradbách v domnění, že jde o nepřátelský oddíl, který pronikl do města, je všechny postřílely. Tomuto incidentu padlo za oběť dvacet mužů a řádový historik Bourbon o této události píše s politováním.

Dalšího dne se na Rhodos vrátil zvláštní Řádový velvyslanec Frà. Emeric de Preaus, který se v Evropě snažil získat pomoc. Přivezl náklad potravin, dále tři čtyři rytíře a hlouček žoldnéřů. Nejvíce byl obtížen sliby, které se nikdy nesplnily.

V tu dobu byly hradby pevnosti tak rozstřílené, že se dal každou chvíli očekávat masový útok.

Neúnavný Antonio Bosio byl vyslán do Neapole a Říma a Frà. Nicholas Husey do Provence, aby se pokusili zodpovědná vládnoucí místa k dodržení slibů přimět. Vypluli společně 28. srpna. Skutečnost, že poměrně lehce překonali tureckou blokádu admirála Cortoglua, vedla k domněnkám, že nepřátelská flotila nemá na moři k dispozici opravdu to nejlepší, nebo že admirál není se svým úkolem a postavením plně spokojen. Ať tomu bylo jakkoliv, projevil sultán svému admirálovi krajní nelibost a nechal ho veřejně zmrskat u stožáru jeho vlastní vlajkové lodi. Mezitím nechal Tadini zamířit nově postavené baterie u ústí průlomů a na taktických místech byli rozmístěni ostrostřelci, aby ostřelovali každého, kdo se vynoří z tureckých zákopů a chodeb. Několika tureckým sapérům se však podařilo dostat až k pevnostním zdem, kde pod ochranou mokřých volských kůží začali znovu hloubit podkopy.

Dne 2. září obdržel sultán zprávu, že Qara Mahmud, kterého pověřil okupací Tilosu, byl zabit, ostrov však už předtím kapituloval.

Ostřelování Rhodu pokračovalo. Pantaleone nás informuje o použití speciálních bomb, obtočených lněnými šňůrami. Projektil šířil odporný zápach a při dopadu do města se okamžitě roztrhl. Velké množství kovových střepin bylo infikováno, snad fekáliemi. Zřejmě šlo o jeden z prvních pokusů o vedení bakteriologické války.

Na počátku září obránci zjistili, že pod pěti šestinami hradeb jsou podkopy. Celkem asi padesát tunelů vedlo do různých směrů. Tadiniho tunely křížily chodby Turků, docházelo k dramatickým střetnutím minérů, kteří se předháněli v odpařování min a protináloží.

Odpoledně 4. září vybuchla nálož pod anglickým opevněním. Exploze otřásla celým městem a v pevnostní zdi se objevil otvor v šířce jedenácti metrů. Turci se okamžitě vyřítili ze svých zákopů, obsadili poškozený bastion a vztyčili na něm prapor. Angličané je pak napadli meči a píkami. Mušketyři zahájili do hustě obsazené průrvy palbu.

Na ohroženém místě byl i velký muž z Bergama, Tadini, spolu s kapitánem galéry Michaellem d'Argillemontem, kterého zde zasáhl šíp do oka. Velmistr, v jehož doprovodu byla nesena standarta Ukřižování, spěchal z děkovné modlitby v kostele Naší Paní Vítězné přímo na pomoc Angličanům.

Odpor obránců byl odhodlaný a houževnatý, takže Turkům nezbývalo než ustoupit. Útok se osobně účastnil paša Mustafa, ale i on byl vytlačen do příkopu. Mával kolem sebe zakřivenou šavlí, nadávkami a hrozbami se snažil zastavit útěk svých vojáků a přimět je k novému postupu do průrvy v pevnostní zdi. Boj muže proti muži trval plně dvě hodiny. Posléze Turci zastavili boj a stáhli se do svých zákopů, aniž by zaopatřili a odnesli své raněné a padlé.

Svým zraněním podlehl Frà. d'Argillemont, kapitán galéry, stejně jako velký komtur Gabriel de Pommerlos a vlajkonos Henry Masell.

Představitelé města Nisyrosu přinesli dne 6. září Sulejmanovi klíče od městských bran a poddali se dobrovolně islámu. To sultána neobyčejně povzbudilo.

Dne 9. září vybuchly dvě miny pod opevněním Provence, díky Tadiniho včasnému zásahu však výbuch nezpůsobil vážnější škody. Na anglickém úseku však další nálož vyrvala zdivo v šíři téměř dvou metrů. Útočníci se znovu vyhrnuli ze zákopů a vnikli do trhliny. Byli však zastaveni oddílem pod vedením praporečníka Frà. Joachima de Cluys. Mustafa nutil své muže k dalšímu postupu hrozbou mrskání a nadávkami. Když se jim podařilo vylézt na hradby, okamžitě je napadli řádoví rytíři a v boji muže proti muži jim ukořistili standartu. Bourbon vyjadřuje lítost nad tím, že Turci neměli s sebou více než jednu. Uvádí také, že nepřítel nebylo možné pronásledovat, protože Mustafa nechal před svými pozicemi vyhloubit tzv. „liščí nory“ a celý tento prostor byl ovládán ostřelovači. Turecké ztráty se poněkud nadsazeně odhadovaly na dva až tři tisíce mužů. Řádové prameny uvádějí, že padlo třicet křesťanských vojáků, mezi mrtvými byl i velitel místní baterie Frà.

Guyot de Marsillac. Nový praporečník Joachim de Cluys přišel o oko.

K dalším útokům proti anglickému úseku došlo 11. září. Ztráty byly těžké pro obě strany. Ve dnech 13. a 14. září vzplály boje po celé délce bojové linie Ahmedova a Mustafova úseku. Pokračovalo také minování a kontramínování, při němž zahynuly stovky mužů především na turecké straně. Díky Tadinimu byly alespoň v podzemí křesťanské ztráty velmi nízké.

Převor provensálského jazyka ze St. Gilles, v boji obávaný Prejan de Bidoux, utřzil těžkou sečnou ránu na krku. Podle autentických zpráv se ale nakonec uzdravil.

Dne 19. září byla odhalena zrádcovská činnost židovského lékaře Renata Apella. Byl přistižen právě ve chvíli, kdy z kuše vystřeloval šíp se zprávou do tureckého ležení, v níž referoval o ztrátách a poměrech ve městě. Při výslechu doznal, že spojení s Turky udržoval již od časů sultána Selima a že od počátku obléhání Rhodu vyslal k Turkům pět zpráv. Radil v nich nepříteli, jak řídit palbu, a upozorňoval je, že střelba z moždířů je pouhým plýtváním prachem. Objevil se ovšem také názor, že svým počínáním chtěl chránit civilní obyvatelstvo. Bourbon o něm praví, že po vynesení rozsudku přiznal své hříchy, byl oběšen a rozčtvrcen a zemřel jako dobrý křesťan, neboť byl konvertitou.

Dne 20. září zahájil Pira paša tvrdý útok na italské pozice a současně proti Provenci, Anglii a Aragonu. Turci obsadili zbytky obranné věže a aragonská opevnění. Tvrdili přitom, že se zmocnili pěti křesťanských praporů. V několikahodinové řeži se používaly všechny dostupné zbraně včetně řeckého ohně, vroucí smoly, oleje i obyčejných kamenů. Nakonec byl turecký útok přece jenom odražen a podle Bosia dosáhly nepřátelské ztráty dvaceti tisíc mužů, zatímco křesťanů padlo dvě stě. Číslo je nutné patrně přepočíst v poměru 10:1.

Dne 22. září vybuchla pod aragonským úsekem další mina. Celé město se otřásl a vnitřní staré opevnění bylo na tomto místě úplně zničeno. Nová zeď, postavená prozřetelně za starou, však vydržela díky tomu, že Tadini nechal vyhloubit speciální průduchy snižující tlaky při explozi v podzemí. Při výbuchu zahynulo v podzemních chodbách také množství janičářů, kteří se nestačili včas stáhnout.

Od setmění 23. září hlásili strážníci zvýšenou aktivitu v turec-

kém ležení. Bylo slyšet zvuky pochodu oddílů přemísťovaných ze severního křídla sestavy. Za svítání bylo jasné, že Sulejman soustředil velké síly na úsecích Aragonu, Anglie, Provence a Itálie. Generální útok bylo možné očekávat co nejdříve. Před jitřní modlitbou dne 24. září, jak praví turecké prameny, byla zahájena palba na křesťanské pozice. Vypalovány byly jakési kouřové granáty vydávající černý dým, který obráncům znemožňoval orientaci. Do útoku nastoupili nejprve janičáři vedení svým agou. Dosáhli hradeb a vztyčili asi 20 či 40 praporců a korouhví na aragonských pozicích, ještě než se rytíři stačili plně zorganizovat k účinné obraně. Od aragonského úseku se muslimové hnali k pozicím italským, aniž se přitom zdržovali příčnými valy z kúlů či palbou ze střech.

Zdálo se, že velmistr je přítomen všude. Jeho praporec Ukřižování vlál stále nad ním. Kde se objevil, tam nápor Turků okamžitě slábl.

Také rhodští obyvatelé se bili statečně vším, co měli po ruce. Ženy přinášely střelný prach a projektily, poskytovaly obráncům jídlo a vodu, ošetřovaly raněné.

Jedna z žen, milenka anglického zbrojnoše, jejíž jméno nám historie nezachovala, se při pohledu na mrtvé tělo svého milence tak rozzuřila, že nejprve zabila své děti, aby zabránila jejich poturčení, a potom si navlékla kyrys padlého a nastoupila na jeho místo. Vrhla se do nejprudšího boje mezi janičáře, kteří byli tak překvapeni touto „fúrií s copy“, že mnozí padli její rukou, než zahynula.

Znovu se vyznamenali františkáni, povzbuzováni příkladem svého válečnického bratra Julia II. Jednu chvíli utěšovali umírající v krvi zbrcených troskách hradeb, aby vzápětí v litém boji s pohany obratně mávali svými kyji, pobitými hřeby.

Po celých šest hodin se vlny zápasu přelévaly od hradeb do příkopů, ke košatinám turecké obrany a zpět.

Jacques de Bourbon byl vybrán, aby se znovu zmocnil aragonského opevnění. Sám vypráví, jak s družinou vojáků postupoval podzemním tunelem. Turecké prapory stále ještě vlály nad kupami bezvládných těl. Přežili snad jen dva tři muži.

Nicholas Roberts psal hraběti ze Surrey:

„Guvernéři Velkého Turka udělali do hradeb městského opevnění takové díry, že na více místech jimi mohl vjet

dovnitř i muž na koni. Na jiných místech bylo zdivo rozmetáno až k základům, takže nám při tureckém útoku neskýtalo vůbec žádnou ochranu. Díky Bohu a sv. Janu Křtiteli jsme nepříteli pokaždé přinutili k ústupu, takže nikdy nedosáhl svých cílů.“

Konečně umlkly výstřely z kanonů, třesk pušek, křik umírajících, prskání vařící smoly, válečné pokřiky a řinčení železa. Žádné další výhrůžky, bití či sliby ráje nemohly muslimy přimět k opětovnému útoku na rozdrcené zdi, na nichž stále ještě neochvějně stáli oceloví rytíři.

Sulejman pro sebe nechal vybudovat vyvýšenou plošinu, z níž pozoroval průběh bojů. Byl rozhněván tím, co spatřil, a největší díl jeho zloby patřil Mustafa pašovi. Ten mu totiž před vyplutím neprozřetelně slíbil snadné vítězství. Od vyplutí flotily uplynuly celé čtyři měsíce a vítězství bylo v nedohlednu. Poslední útoky přišly Turky velice draho. Mezi padlými byli mimo jiné i bejové z Tekke a Valony. Sultán se rozhodl odsoudit Mustafa pašu k smrti. Pira paša, nejstarší z vezírů, ho zapřísahal, aby se smiloval, a tak Sulejman odsoudil k smrti i jeho a Ayas pašu nechal ukovat do řetězů. Zbylí pašové ale sultána přesvědčili, že by takovými činy nakonec potěšil leda své nepřátele, a tak nakonec svá rozhodnutí změnil. Mustafafovi bylo ovšem odňato velení, které získal jeho rival Ahmed.

Stav obránců nebyl ovšem také nijak záviděníhodný. V bojích padlo nejméně 200 mužů a dalších 150 bylo raněno či z jiných důvodů neschopno boje. Bourbon byl zraněn, Frà Francois de Fresnay z Romagny a anglický turkopolír Frà John Buck, stejně jako Němec Christofer Walder, padli. Mnoho dalších umíralo na svá zranění. Ztráty zbrojnošů, žoldněřů a městské milice, stejně jako otroků, které nejsou nikde zaznamenány, musely být podstatně vyšší.

Posádka začala trpět nedostatkem materiálu na opravy, zvláště dřeva, hrozil nedostatek potravin pro všechny.

Mustafa paša, který byl degradován a stále v nemilosti, se pokusil o znovunabytí sultánovy přízně. Snažil se přimět své bývalé vojáky k dalšímu útoku na opevnění. Nikomu se ale nechtělo riskovat život za ztracenou prestiž bývalého velitele. Po tomto neúspěchu mizí Mustafa paša z historické scény úplně.

Abbé Vertot k tomu poznamenává, že kdyby tehdy Mustafa

paša své vojáky k útoku zvedl, byla by oslabená pevnost ve velkém nebezpečí.

Dne 30. září došla sultánovi zpráva, že se mu narodil syn, a tak svým mužům dopřál několik hodin odpočinku, aby mohli událost náležitě oslavit.

V noci 4. října pronikl do pevnosti Frà. Jean de Bressol z Neapole s nadějnou zprávou, že záhy vyrazí pomocná expedice. V Mesině se údajně shromažďovaly posily, které však nakonec nevypluly s poukazem na nepřízeň počasí. Byla to obvyklá výmluva pro muže bez dostatečné vůle a odvážného srdce. Z Doveru naproti tomu navzdory všem obtížím a pokročilé době vyplul pomocný oddíl Angličanů pod vedením Frà. Thomase Newporta. Lod' však ztroskotala uprostřed října v Biskajském zálivu.

Nastaly velmi chladné dny s mrazivými nocemi. V horách se již objevil sníh. Vítr silně vanul od východu a v tureckém ležení vypukly choroby. Ahmed ovšem nikterak nepomýšlel na ukončení bombardování a neustoupil od úmyslu umlčet baterie městské obrany. Cílem jeho náporu se stala klíčová opevnění Aragonu a Anglie. Ve zříceninách aragonského postavení zbyla pouhá dvě děla schopná palby, a jejich ochrana proti nepřátelské palbě byla nedostatečná. Tadini doporučoval strhnout věž a použít zdivo na zákopy a valy, budované neustále po celém městě. Dělostřelecká postavení na auvergnském úseku a věž Koskino byly posledními překážkami tureckých útoků, od jejichž opakování se Ahmed paša navzdory vysokým ztrátám nenechával odradit. Jednotky tureckých zákopníků a ženistů padaly jedna za druhou, ale byly okamžitě nahrazovány dalšími.

Dne 11. října byl Gabriel Tadini střelou z muškety zasažen do pravého oka. Projektil mu vyšel z ucha. Šest následujících týdnů nebyl schopen účastnit se žádné akce, což byla pro obránce citelná ztráta.

Na aragonském, anglickém, provensálském a italském úseku došlo k hlubokým průlomům vnějšího opevnění i vnitřních hradeb. Město bylo otevřeno, jen na aragonském úseku stály ještě zbytky obranných věží a opevnění, z nichž bylo možné vést palbu na všechny strany.

Tadini nechal proti každé průrvě v hradbách zhotovit valy a násypy, odkud se obě strany bedlivě střežily.

Nejslabším úsekem obrany se stala anglická postavení,

kteřá byla také nejčastěji napadána. Většina Angličanů již zahynula nebo byla zraněna. Velení tohoto úseku bylo tedy svěřeno Francouzi Jeanovi Bin de Malicorne a jeho oddíl tvořily zálohy ze všech sedmi řádových jazyků.

Dne 14. října pronikla blokádou brigantina z Neapole, která připlula od Kréty a na své palubě dovezla jako posilu čtyři italské rytíře a jednoho nováčka, mladičkého synovce komtura ze San Stefana, jménem Giovanni di Desualdo, který při té příležitosti požádal o vstup do řádu. Byl přijat 15. října a následujícího dne padl při pokusu o výpad.

Další posila doplula na ostrov 15. října z Candie v síle dvaceti žoldnéřů a čtyř zkušených dělostřelců. Pět dní nato připlulo ještě dvanáct vojáků a dva osvědčení inženýři-zákopníci z ostrova Lindos.

Velmistr byl nyní přinucen vyklidit dosavadní vnější postavení a pokoušel se udržet pouze vnitřní pozice. Začalo docházet střelivo a výzbroj vůbec. Bylo nařízeno zahájit palbu pouze na výslovný rozkaz vyššího velitele. Mělo se také zamezit vysílání zpráv z města pomocí střel z kuší. Šířily se zvěsti o páté koloně nepřítelů ve městě.

Jeden z odvážných Rhodésanů jménem Lucio Castofilaco se vzepřel rozkazu a veřejně prohlásil, že bude dále střílet, jak bude sám chtít. Byl postaven před soud a odsouzen za zradu k trestu oběšení. Současně byla oběšena i jedna turecká otrokyně, o níž se vyprávělo, že chtěla založit oheň na strategických místech ve městě.

Ke konci ranní hlídky dne 27. října zpozoroval strážný na věži sv. Jiří něco podivného. Zahalen do svého pláště, který ho jen zčásti chránil proti mlze šířící se od moře, vyhlédl z hradby a dole pod sebou na valu spatřil postavu zahalenou rovněž do pláště a držící v ruce kuši. Seběhl hbitě na val a zadržel muže, který právě přikládal napjatou kuši k rameni. Dalším šetřením bylo zjištěno, že jde o židovského konvertitu jménem Blasco Díaz z Portugalska, který byl ve službách převora z Kastilie a kancléře Řádu Andreie d'Amarala. Po svém propuštění za výkupné z tureckého zajetí sloužil kancléři po mnoho let jako jeho sluha a komorník. Zpráva připevněná ke střele byla adresována Ayas pašovi.

Díaz nejprve odmítal vypovídat, ale po užití práva útrpného učinil úplné přiznání. Vypověděl, že cokoliv učinil, stalo se na příkaz kancléře, a že to nebylo poprvé. V zachycené zprávě

byli Turci vyzýváni, aby rozhodně pokračovali v obléhání. Stav posádky byl popsán jako neutěšený. Zásoby střeliva nedostatečné. Nepostačují na to, aby bylo možné odrazit jediný masivní nápor Turků. Městské obyvatelstvo je údajně připraveno ke vzpouře. Jestliže Turci nabídnou přijatelné podmínky, bude velmistr nucen je přijmout. Díaz ještě dodal, že jeho pán byl v trvalém styku s nepřítelem ještě před zahájením obléhání.

Vzhledem k tomu, že se zpráva o Díazově zatčení rychle rozšířila, dostavovali se svědkové, jejichž zřetelnou snahou bylo uspišit pád neoblíbeného a arogantního kancléře. Město se zaplnilo pověstmi o zradě. Polobláznivá španělská věštkyň procházela otrhaná a bosá městem a šířila proroctví o záhubě. Svolávala Boží pomstu na hlavy zrádců na nejvyšších místech. Žid Renato Apella byl popraven, Castrolilaco také, proč by se spravedlnost měla vyhýbat kancléři? Na velmistruv příkaz byl d'Amaral zatčen a uvězněn ve věži sv. Mikuláše. Jeden z řeckých kněží dosvědčil pod přísahou, že před několika týdny spatřil kancléře s Díazem na ochozu hradeb. Díaz měl v ruce kuši a d'Amaral se tvářil, jako by mu poskytoval krytí. Dokonce se zeptal kněze, co na hradbách pohledává, a nařídil mu, aby rychle zmizel. Kněz prý tuto událost nehlásil z obavy před kancléřovým hněvem. Starší rytíř d'Amaralova vlastního jazyka potvrdil pod přísahou, že v lednu 1521 po velmistrově volbě kancléř v jeho přítomnosti prohlásil, že Villiers bude posledním velmistrem na Rhodu.

Jiní kastilští a portugalští rytíři výpověď potvrdili a ještě doplnili o jeho údajné prohlášení, že by prodal duši ďáblu, kdyby mohl způsobit pád Řádu a velmistra současně.

Jakási žena z Candias vypověděla, že jí Díaz říkal o d'Amaralově dlouhodobé konspiraci s vezíry. Záměrně prý snižoval zásoby prachu a střeliva ve skladech a podával o tom nepravdivé zprávy Radě.

Další tři italští rytíři vypověděli o tom, jak je Amaral přemlouval k odplutí z ostrova pod záminkou potíží v jejich komendách.

Dnes už se nedovíme, zda všichni tito svědkové měli proti kancléři opravdu věrohodné důkazy viny. Jeho vlastní výpověď byla vynucena mučením. Údajný zlostný Amaralův výbuch u příležitosti vítězství jeho protikandidáta na hodnost velmistra nemusí pozdější zradu prokazovat. Soupeření na

těchto úrovních bylo v Řádu docela běžné. Zásoby prachu a střeliva neposuzoval Amaral sám. Ke stejným informacím měli přístup i jiní a skutečný stav věci se nedal utajit.

Neexistoval vlastně žádný jiný věrohodný svědek, kromě Díaze. Není známo, který právoplatný soud d'Amarala odsoudil. Víme jen, že byl z příkazu velmistra zatčen, vyslýchán a mučen. Kompetentní instancí byl pravděpodobně jedině zvláštní vojenský soud, který ustanovil velmistr na počátku obležení, akta z jeho působení se však nedochovala. Kancléř neučinil sebemenší pokus, aby se obhájil. Byl to muž nezlomné odvahy, spíše násilnický, vůdčí typ, který oddaně sloužil Řádu po celých 40 let, a to jak na moři, tak na pevnině. Byl velmi ctižádostivý, nepochybně arogantní, spíše zachmuřený, dodržující v Řádu přísnou kázeň a disciplínu. Už to samo o sobě vyvolávalo značnou neoblíbenost. Není vyloučeno, že d'Amaral velmistra skutečně nenáviděl, neboť byl přesvědčen, že jeho vlastní nároky na úřad a důstojenství jsou oprávněnější. Je možné si v této souvislosti vzpomenout na hádku obou mužů před bitvou u Laiazza roku 1516.

Ke skeptickým názorům na další osudy Řádu na Rhodu nebylo třeba zloby ani věšteckého nadání. Kancléř velmi dobře znal mocenské poměry ve východním Středomoří i v křesťanské Evropě. Nedělal si naprosto žádné iluze. Snad právě v tom bylo jeho největší provinění: jeho rozum byl silnější než posvátné nadšení a víra. Tímto prismatem je také nutné posuzovat celou kauzu a její širší souvislosti.

O jeho osobních kvalitách svědčí též chování při mučení – prokázal při něm neoblomnost a dokázal všem, že nemá vlastně co prozradit. Přítomní mohli na jeho těle spatřit jako výmluvné svědectví leda šrámy a jizvy po ranách utržených v bojích ve službách Řádu. „Mám nyní lhát, abych ušetřil své staré kosti bolestí na skřipci?“ To byla jeho výmluvná slova.

Nejtěživější obvinění týkající se sabotáže lze snadno vyvrátit jednak zmíněnou několikanásobnou kontrolou – o stavu zásob byla Rada pravidelně informována k tomu účelu sestavenou komisí. Nedostatky kladené za vinu kancléři byly spíše než sabotáží způsobené nedostatečným plánováním, ale také i značnou aktivitou Tadiniho, jehož minérské práce musely odčerpat obrovské množství střelného prachu. Těžko také někdo mohl předvídat, jak dlouho bude obležení trvat.

Ať je tomu jakkoliv, objektivní podklady pro posouzení tohoto případu chybí, zato je dostatek zaujatých komentářů. V současném řádovém archivu chybí k uvedenému procesu veškerý materiál a tzv. Acta Consiliorum nebyla v letech 1480 a 1522 patrně vůbec vedena.

Velmistr byl zřejmě vlivem svého okolí o Amaralově vině přesvědčen, jak o tom ostatně svědčí i jeho dopis adresovaný dne 13. listopadu synovci Anne de Montmorency, maršálovi Francie:

„Říkám Vám, synovče, že jsem nebojoval jen s Turky, ale i se členem Nejvyšší rady, který v důsledku závisti a ctižádosti proti mně dlouho konspiroval, aby vydal město Turkovi. Prozřetelností Boží se věc prozradila a potvrdila a on byl popraven ...“

Nepřekvapuje, že vedení Řádu uvádělo Amaralovu „zradu“ za jednu z příčin své porážky. Stejně tak se zachovali i oficiální historikové Řádu a jiní spisovatelé. Vůbec nebrali na vědomí skutečnost, že sultán zmíněnou zprávu od Díaze nikdy nedostal a sám byl již dlouho předtím rozhodnut v obléhání pokračovat za každou cenu, a bude-li to třeba, na Rhodu i přezimovat. Také řada nezávislých historiků odmítá uznat v tomto případě zásadu presumpce neviny a zohlednit skutečnost, která je nad jiné jasná, že Amaral byl spíše než zradou vinen svými osobními vlastnostmi, které vyvolávaly bratrskou nelásku či spíše nenávisť. Obětován byl při první nejbližší příležitosti. Ospravedlnit d' Amarala není rozhodně lehké a není to také naším cílem. Z historického hlediska nemohly tehdy žádné polehčující okolnosti zabránit rozsudku.

Byl shledán vinným, zbaven hodnosti a všech svých vyznamenání. Protože po mučení nebyl schopen chůze, odnesli ho na popraviště ve zvláštních nosítkách. Zemřel zatrpklý, navíc povýšeně odmítl jakoukoliv duševní útěchu. Tím si pochopitelně u dobových svědků a kronikářů reputaci příliš nevylepšil. Jeho hlava a části rozčtvrceného těla byly dne 8. listopadu 1522 nabodnuty na kůly a vystaveny na různých místech hradeb.

Dne 9. listopadu připluly ve dvou brigantinách další posily. Bylo to dvanáct rytířů a sto vojáků se zásobami potravin, střelného prachu a kulí. Další drobné posily se dostavovaly ještě v následujících dnech, šlo však vždy spíše o malé skupiny dobrovolníků.

Turci postupovali v hloubení tunelů stále dále pod město. Jejich cílem bylo dosáhnout pásma za vnitřní obrannou linií. Pozorovatelé a minéři vycvičení Tadinim však také nezaháleli. Často jen tloušťka prkna dělila v podzemí Rhodésany od nepřítele.

Dne 21. listopadu zahájili nový útok na anglické a italské opevnění. Po urputném boji byli zahrnutí zpět do svých vodou zatopených zákopů. Východní vítr totiž přinesl déšť a kroupy.

Dne 30. listopadu došlo k poslednímu generálnímu útoku na opevnění města. Přinesl jen další obrovské ztráty na obou stranách. Turci měli údajně 11 000 padlých, obránci 2000. Zdá se, že údaje jsou opět značně nadsazené. Ať je tomu jakkoliv, je jasné, že od tohoto dne již Turci generální útoky nepodnikali. Znásobili však své úsilí na poli ženijních a minérských prací.

Pod vedením uzdraveného Tadiniho byl 1. prosince učiněn pokus zastavit činnost tureckých zákopníků v podzemí. Při této akci byl Tadini znovu zraněn úderem zakřivené šavle do kolena. Italské a anglické opevněné pozice byly již tou měrou poddolovány, že pouze jako zázrakem stály na svém místě a nezřítily se.

Hořký konec

Na řadu přicházelo vyjednávání o kapitulaci. Iniciativa přišla z turecké strany. Dne 3. prosince se před branou Koskino objevil janovský kupec Girolamo Monile a vyzval obránce k zastavení bojů. Ujistil je, že jim Sulejman zachová jejich životy. Byl poslán pryč s nepořízenou. Za dva dny se objevil znovu, tentokrát chtěl hovořit s jedním z předních měšťanů, se svým krajanem Matteem de Via. Když mu bylo sděleno, že Mattei je nemocen, oznámil, že jeho skutečným posláním je předat sultánův list velmistrovi. Střelba z mušket nad jeho hlavou ho od brány zahнала.

Příštího dne se na stejném místě objevil albánský posel. Ani ten neuspěl. Ve městě se ovšem o sultánových návrzích začaly šířit pověsti. Podle Bourbonových svědectví lze soudit, že názory na další postup se mezi civilním obyvatelstvem a Řádem začaly příkře odlišovat. „Měšťané se spíše než o čest starali o sebe a své rodiny!“ poznamenává rozhořčeně de Bourbon. Mluvčími měšťanské strany se stali biskupové Balestri a Clement. Objevila se hrozba separátního míru v případě, že velmistr nepřijme podmínky kapitulace.

Velmistra, smířeného se smrtí, přemluvili, aby svolal Vysokou radu. Generální převor ze St. Gilles Frà. Prejan de Bidoux podal zprávu o neutěšeném stavu: nejsou pracovní síly k přemístování děl a k opravě obranných postavení, zásoby střeliva jsou minimální. Není žádná naděje na záchranu města. Tadini potvrdil, že nepřítel se v podzemí vlastně již do města dostal, a přiznal tak beznadějnost situace. Podle dosavadních zkušeností nebylo možné doufat ani v pomoc zvenčí. Další ztráty na životech by byly zbytečné.

Frà. Lopez de Pas z aragonského jazyka vyjádřil tehdy obecné pocity nejpřesvědčivěji: „Nyní, když každá lidská naděje zmizela, je naší povinností dohodnout se tak, abychom naši ztrátu kompenzovali později a na jiném místě. Moudří lidé se sklánějí před nevyhnutelným. Jakkoliv může být naše smrt oceňována, uvažujme, zda není ke škodě naší církve víc než kapitulace.“ Zdálo se, že promluvil popravený kancléř d' Amaral.

Zatímco Frà. Lopez pronášel tato slova, někdo zabušil na dveře poradního sálu. Dostavili se zástupci města vyděšení možností, že by se rytíři rozhodli bez ohledu na jejich názory. Přišli s pláčem a s prosbami a jejich mluvčí pronesl následující řeč: „Lidé ve městě, kteří se doslechli o dobrých nabídkách Turka, který jim přislíbil ponechat jejich životy a majetky, přicházejí k velmistrovi s rozhodnutím, aby nabídka byla přijata. Je nutné při tom uvážit, že městské hradby jsou zničeny, většina rytířů a civilních obránců je mrtva a naděje na pomoc zvenčí není.“

Když velmistr vyslechl tento názor, omdlel, a když se probíral z mdloby a slyšel, že se v řeči pokračuje ve stejném duchu, dal konečně svůj souhlas ke kapitulaci.

Dne 10. prosince nechal Sulejman vyvěsit bílý prapor na věži kostela Naší Paní. Kostel se už nacházel v tureckých rukách a sultán tímto gestem naznačoval těm, kteří chtějí zůstat pod jeho vládou, aby pokojně zůstali, a těm, kteří nechtějí zůstat, aby pokojně odešli. Velmistr odpověděl bílým praporem nad jednou z věží brány Koskino. Zde se také vzápětí objevili turečtí poslové. Vedl je synovec Ahmed paši. Přijali je převor ze St. Gilles a Tadini, jim byl také předán sultánův dopis o podmínkách kapitulace. Sultán v něm mimo jiné sliboval, že velmistr a celý Řád může opustit město v míru a vzít s sebou všechnu osobní majetek a také civilní osoby, které ho chtějí následovat. Alternativou byl masakr všeho živého s výjimkou koček, které muslimové chovali v oblibě. Sultán naléhal na rychlou a jednoznačnou odpověď. Villiers de l'Isle Adam svolal ještě jednou radu. Sulejmanovy podmínky byly přijaty. Všichni členové rady hlasovali pro kapitulaci, jen velmistr namítl: „Od té doby, co Řád bojuje s nevěřícími, mají rytíři dávat přednost čestné smrti pro svou svatou víru před úzkostným zachováním svého života, a tak to má také zůstat.“

Dne 11. prosince byl do tureckého ležení vyslán Frà. Antoine de Grolée a Roberto Peruzzi, jeden ze soudců rhodského soudu. Dorazili do nádherného stanu Ahmed paši a žádali zde třídní lhůtu pro kapitulaci a upřesnění jejich podmínek. Návrh příměří byl přijat s tím, že musí být okamžitě zastaveny jakékoliv vojenské operace, přesuny a práce na opevněních. Následujícího dne se Peruzzi vrátil do města, Grolée zůstal u Turků jako rukojmí. Ve vsí zdvořilosti zde pak disku-

toval s Ahmedem o uplynulých bojích. Ahmed prý otevřeně přiznal, že Turci ztratili celkem 64 000 mužů a k tomu ještě 50 000 nemocných. Čísla jsou to až neuvěřitelná. Stejně neuvěřitelná je ale houževnatost, odolnost a životaschopnost mužů, kteří přežili za daných podmínek tak těžká zranění, jako jsou průstřely plic, poranění lebky a ztráta končetin. Jejich přežití by nezaručovala moderní medicína ani dnes.

Příměří mělo vypršet 15. prosince. Turecké prameny hovoří o tom, že se velmistr pokoušel získat čas a doufal v připlití posil. Sulejman tuto taktiku tušil, a proto sáhl k výstražce. Prohlásil, že příměří bylo porušeno. Dva křesťanští vojáci byli zajati, když v Ahmedově frontovém úseku převáželi hlínu. Turci jim uřízli nosy a uši a poslali je k velmistrovi s listem nepřijemného obsahu. Také jeden dělostřelec na auvergnském opevnění nezvládl své emoce a vypálil na jednoho Turka, který si údajně pyšně vykračoval po pevnostním valu. Proto sultán 15. prosince přikázal znovu zaútočit na obranné pozice křesťanů. Děla se rozezněla po celé délce frontové linie. Odpověď obránců byla podstatně slabší – chyběl střelný prach.

Velmistr nebyl spokojen s průběhem jednání ani s jeho výsledky a vydal příkaz, aby se všichni lidé shromáždili na svých obranných stanovištích. Po výstražné popravě jednoho z nich opravdu přišli, ale postavení po dvou třech dnech opět opustili.

Ve dnech 17. a 18. prosince se turecké útoky na aragonském a anglickém úseku neúspěšně opakovaly. Rhodésané však začali projevovat únavu z bojů, nespokojenost a tendenci k otevřené vzpouře. Žádali o možnost volby samostatných vyslanců, kteří by za ně jednali s Turky. Dva z nich se také spolu s de Groléem setkali se Sulejmanem, jemuž je představil Ahmed paša. Dne 24. prosince děla znovu utichla. Sulejman byl nyní ochoten dovolit Řádu nerušený odchod se ctí, dokonce přislíbil opatřit i lodě pro případ, že by rytířům vlastní nestačily. Opakoval také své sliby týkající se životů a majetku obyvatelstva a připojil, že lidé mají možnost opustit jeho zemi ještě po třech letech.

Od hodiny podpisu smlouvy dostali rytíři lhůtu dvanácti dní k tomu, aby zajistili nalodění, vzali s sebou Řádové relikvie, kultovní předměty a Řádový archiv, jakož i válečnou výzbroj a vybavení galér. Dvacet pět rytířů, z nich dva velkokřížníci, mělo být posláno do tureckého tábora spolu s pěta-

dvaceti zástupci města. Čtyři sta janičářů mělo být vpuštěno do pásma obrany jako hlídky. Zbytek obránců měl být stažen asi dva kilometry za linii hradebních příkopů.

Velmistr a sultán Sulejman se setkali osobně celkem třikrát. Jak všechna jednání probíhala a o čem se hovořilo, není v úplnosti známo. Dobové výpovědi se ale shodují v tom, že při jednáních převládala zdvořilá, až srdečná atmosféra. Také rytíři museli přiznat, že sultán je velmi moudrý, zdvořilý a diskrétní muž.

Popisy poměrů na Rhodu po vstupu Turků do města se rozcházejí. Fontanus například píše, že vtrhli do města branou Koskino, všude se nacpali, zneuctili všechny kostely a potom je zasvětili Mohamedovi. Křesťany používali jako tažná zvířata, až jich přitom několik přišlo o život. Sochy představující Krista vyváleli v blátě a špíně, obyvatelstvo veřejně haněli a ponižovali. Pantaleone vypovídá, že Řád byl nucen odevzdat veškeré zbraně kromě bronzového kanónu, ale mohl si podržet svaté relikvie jako dřevo ze svatého Kříže, trn z koruny, pravou ruku sv. Jana Křtitele, tělo sv. Eufemie a další méně významné pozoruhodnosti. Odvézt si mohl také posvátnou ikonu Naší Milé Paní z Philermosu, která následovala rytíře na Maltu a zůstala v kostele sv. Jana až do roku 1798.

Mustafa Gelal-Zade uvádí, že oddíly Pira a Ahmeda vstoupily do města 24. prosince s Agou a jeho janičáry. Druhého dne byly kostely přeměněny na mešity a křesťanské symboly z nich byly vymýceny. Bourbon vypráví, že Turci bili a ponižovali křesťany, vykrádali kostely, otevřeli hrobky velmistřů, aby hledali poklady, a znásilnili několik žen. Janičáři prý kradli potraviny a soukromý majetek při inspekci lodí, ale když si křesťané u Ahmeda stěžovali, potrestal viníky a donutil je vrátit lup. Bosio si stěžuje, že Turci nedodrželi podmínky kapitulace a město vyplundrovali. Pantaleone naproti tomu tvrdí, že Turci se chovali laskavě a přesně dodržovali kapitulací podmínky. Nedotkli se posvátných předmětů Řádu, a když janičáři vstoupili do města se Sulejmanem, bylo jim zakázáno vyslovit třeba jen neslušná slova. Nejhůře se chovali ti, kteří se dostali na ostrov až po skončení obléhání. Sulejman je povolal ze svých východních hranic až po kapitulaci.

Dne 27. prosince převzal Sulejman klíče od pevnosti Pheraclos na ostrově Kos. Amurat, syn následovníka trůnu Djema, a jeho vnuci, kteří žili na ostrově, byli popraveni. Amuratova

vdova a jeho dcery byly poslány do Istanbulu. Pevnost sv. Petra byla předána Turkům, a když velmistr opustil Rhodos, posádka směla opustit pevnost se všemi zavazadly. Byla to poslední a nejodlehlejší výspa Řádu na asijské půdě.

Po rozloučení se sultánem odplul Villiers de l'Isle Adam v podvečer 1. ledna 1523 pod svou osobní standartou na karace Santa Maria směrem na Kandii. Mezi sultánovými bonmoty bývají často citována i slova, která pronesl k velkovezírovi Ibrahim pašovi na velmistrovu adresu: „Je mi líto, že jsem nucen vyhodit tohoto odvážného starého muže z jeho domova.“ O čtyřicet tři let později, když se Sulejmanova poražená a zneuctěná flotila vracela po obléhání Malty, mohl zalitovat své mladické šlechetnosti, v níž dovolil těmto „pohanským zločincům“ odejít z Rhodu v míru.

Velmistra na cestě doprovázely galéry Santa Caterina a San Giovanni, španělská galeona San Bonaventura a jedna bárka jménem Perla. Vlajkové lodi velel kapitán sir William Weston. Ve velmistrově doprovodu se nacházel také jeden mladý rytíř, který s nemnohými přežil pád Rhodu. Jmenoval se Jean Parisson de La Valette.

Poblíž Kandie byla malá řádová flotila zdržena špatným počasím, a tak si zde mohli rytíři konečně v klidu odpočinout a léčit svá zranění. V dubnu příplul velmistr do Mesiny, kde ho jásající davy uvítaly jako vítěze. Viděly totiž, že na stožáru vlajkové lodi vlaje drahocenný prapor s obrazem Panny Marie a s latinským nápisem *Ty jsi nešťastných jediná naděje*. Pro situaci při pádu Rhodu se příznačně hodí Bellocův komentář o renesančním papežství:

„Nebyla to chyba papežství a duchovní úpadek, které zavinily, že naše civilizace nebyla zachráněna před ozbrojeným útokem. Vinu nesou křesťanští panovníci, že nedbali obrany křesťanských idejí.“

Když právě korunovaný císař Karel V. vyslechl zprávy o pádu Rhodu, údajně prohlásil: „Nic na světě nebylo ztraceno tak dobře.“

Po boji

Dne 2. ledna 1523 vedl sultán Sulejman všechny své věřící k velkému díkuvzdání v nové mešitě, která byla ještě done dávna chrámem sv. Jana Křtitele.

Dne 29. ledna byl uspořádán triumfální pochod v Istanbulu. Na Rhodu zůstala posádka pěti set vojáků v pevnosti a pěti set janičářů. Správu ostrova sultán svěřil Mohmed bejovi, dosavadnímu guvernérovi z Mytilen.

Z původních pěti či šesti tisíc tureckých zajatců, kteří na ostrově konali ženijní práce, jich přežily asi tři tisíce. Všichni byli osvobozeni.

Rhodské obyvatelstvo přišlo o svou vůdčí elitu. Její příslušníci spolu se svými rodinami byli vystěhováni do Istanbulu a nahradili je přistěhovalci z pevniny. Množství Rhodésanů uprchlo do Egypta, na Krétu či do Itálie. Většina však, jak tomu v podobných případech bývá, zůstala a přizpůsobila se novým poměrům. V lidových pověstech je zachována zpráva o velkém masakru civilního obyvatelstva poté, co sultán opustil ostrov. S touto událostí bývá spojována brána Koskino, nebo též brána sv. Jana, kde prý byly všechny kameny rudé od řecké krve. Tuto bránu pak nazývali Rudou. Je však doloženo, že stejně jí říkali Turci už před kapitulací ostrova, a to zřejmě s ohledem na předchozí krvavé boje.

Je pravda, že všechny latinské kostely byly změněny na mešity, a latinský biskup Balestrieri současně s rytíři odešel do exilu. Ale víme, že na ostrově zůstal řecký arcibiskup, takže patrně některé z řeckých kostelů zůstaly zachovány. Sultán přislíbil řecké (schizmatické) církvi svoji ochranu. Asi tři tisíce Rhodésanů následovalo rytíře, mnozí z nich provázeli velmistra a usadili se s ním posléze na Maltě.

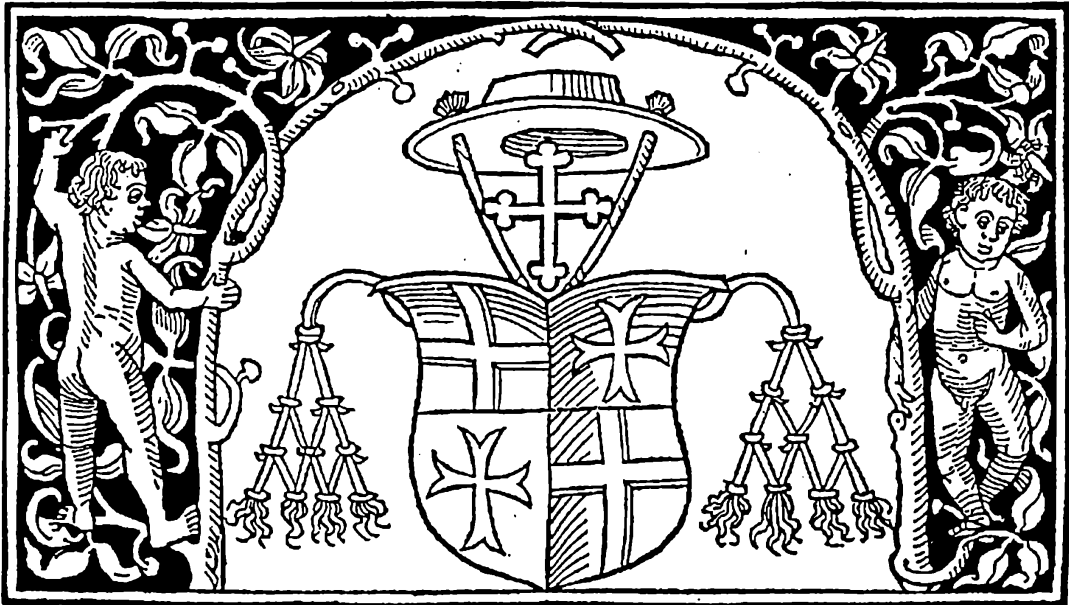
Na řádových plavidlech v Mesině vypukl mor. Po několika týdnech karantény papež vyzval velmistra, aby vyvedl svou flotilu do Civita Vecchia. Zde se k řádovým lodím přidala nová karaka St. Anna, která byla mezitím postavena v Marseilles. V listopadu 1523 byl zvolen papežem Giulio de Medici, příslušník Řádu. Od nového papeže jménem Klement VII. se

dalo očekávat, že bude Řád podporovat všemi možnými prostředky. Ten však měl dost vlastních starostí. Moc papežského státu byla ohrožena. Roku 1527 se mohli nepřátelé křesťanství těšit neobvyklým divadlem, když luteránské voje Karla V. plnily Řím, zabíjely mnichy a znásilňovaly jeptišky.

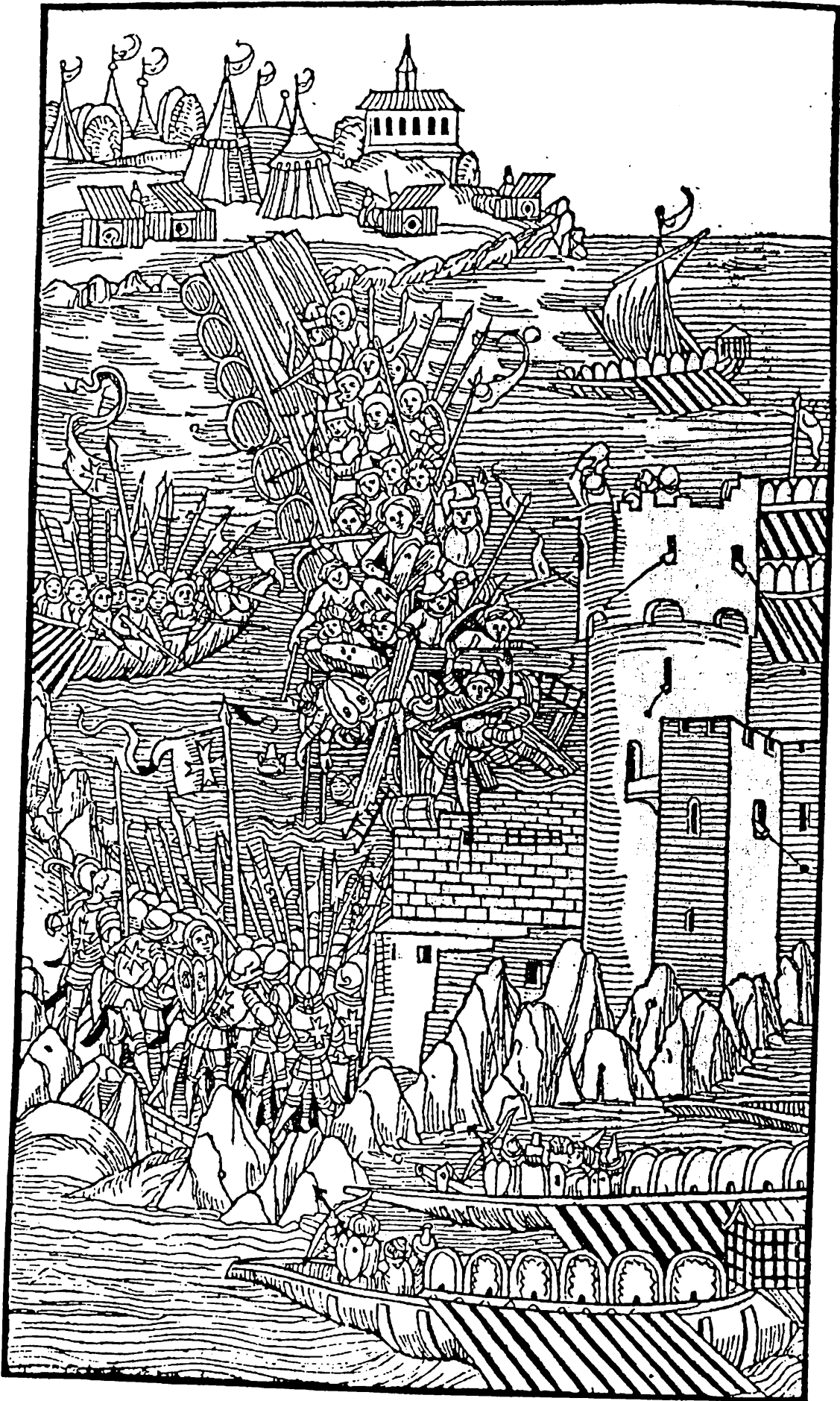
Císař Karel V. nebyl Řádem příliš nadšen, nicméně shodoval se s papežem v tom, že si zasluhuje nejen přežití, ale i podporu, neboť může být použitelný jako vojenská síla – pokud ovšem nebude stát přímo na straně papeže. Aktuální velmistřův úkol tedy spočíval v tom, aby zajistil Řádu přežití. Bylo potřeba celé jeho osobnosti, aby svůj úkol splnil. Zahájil trudnou cestu Evropou. Navštívil dokonce i anglického krále Jindřicha VIII., který měl vlastní plány se zbytky „anglického jazyka“. Na podporu Řádu získal velmistr dar: jedno bronzové dělo.

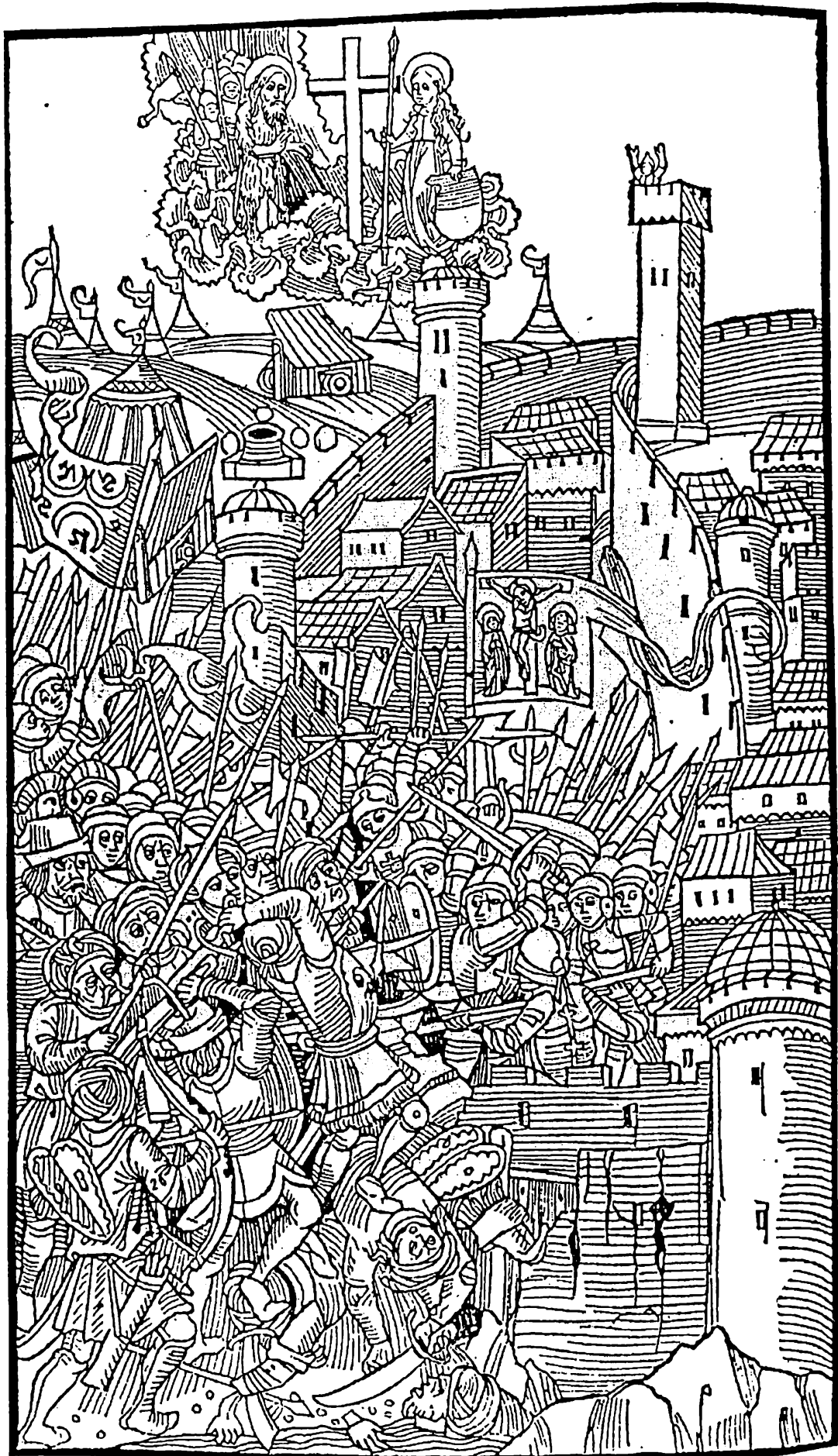
V letech 1523 až 1530 našel Řád přechodný domov ve Viterbu a Nizze. Rytíři se ale se ztrátou Rhodu těžko smířovali. Neúnavný Antonio Bosio se dokonce pokoušel využít sporů mezi Sulejmanem a Ahmed pašou. Podnikl několik utajených zpravodajských návštěv ostrova a organizoval pašování zbraní, jakož i nábor nespokojenců. Všechny pokusy ztroskotaly. Roku 1530 byl Karel korunován císařem. Poté nabídl velmistřovi jako řádové sídlo ostrov Maltu.

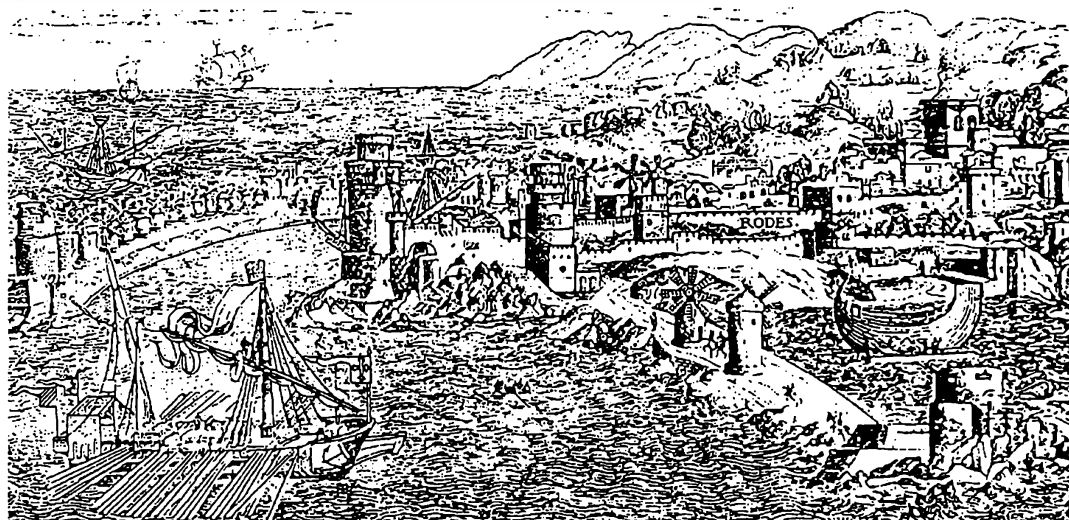
V roce 1531 se Bosiovi podařilo jednat s řeckými a benátskými disidenty v Moreji, okupované Turky. Kapitán galér Frà Bernardo Salviati, papežův synovec a převor římský, zaútočil na ostrov s flotilou čtyř velkých galér. Najal si k tomu ještě dvě velké galéry od Giacoma Grimaldiho z Janova a čtyři brigantiny z Malty. Na palubách lodí se nacházelo množství rytířů a vojáků. U pobřeží Morey přistál na konci srpna. Jeho oddíly dobyly pevnost Modones, město vyplenily a zajaly osm set bohatých Turků s veškerým majetkem. Jakmile se však objevily turecké posily, byla flotila donucena se stáhnout. Lákové vidiny znovuzískání Rhodu pomasly. Tripolis držel Řád jedenadvacet let. Stálo to obrovské vypětí, mnoho peněz a lidských životů. Ještě před jeho ztrátou začal Řád plně uznávat pevnost Maltu jako své budoucí sídlo.

TABULE V., VI. a VII.
Velmistr Frà Pierre
d' Aubusson, nahoře jeho
znak.
Na následující dvoustraně:
Bitevní scény z dobývání
Rhodu v roce 1480.

TABULE VIII. Panna Marie z Philermosu (dole celkový pohled na Rhodos).

III.

Na Maltě

Nové sídlo

V době kapitulace Rhodu byl v Řádu nejsilněji zastoupen francouzský jazyk. Ve Francii také byly jeho nejbohatší statky přinášející pravidelný zisk, francouzského krále velmistr pravidelně ve svých dopisech oslovoval „Můj suverénní pane“. Zdálo by se tedy, že tolik potřebná záchrana přijde odtud. Ale v životě, a tedy i v Řádových dějinách, bývá všechno jinak.

Francouzský král František I. hrál složitou mocenskou hru a proti svému největšímu rivalovi, císaři Karlu V., potřeboval mocného spojence. Třebas i Turky. Více než o náklonnost oslabeného velmistra usiloval proto o přízeň Sulejmanovu, aby mohl do mocných kleští francouzsko-tureckého spojení císaře pevně sevřít. Jenomže Karel V. ho předběhl: daroval johanitům Maltu a Tripolis. Rytíři ale nebyli jen vojáci a námořníci, ale i prozíraví hospodáři, kterým bylo jasné, že na ostrově budou odkázáni sami na sebe a na vlastní zázemí, a tak se před převzetím jeli na Maltu podívat. Roku 1530 tam velmistr vyslal rekognoskační skupinu složenou z rytířů, kteří se vyznali nejen ve válečnictví, ale i v mnoha jiných činnostech.

Nevíme pochopitelně nic o tom, jakým dojmem Malta zapůsobila začátkem roku 59 na svatého apoštola Pavla, když sem mořská bouře načas zahнала loď, která ho z příkazu cesarejského prokurátora Festa eskortovala k soudu v Římě. Víme ale z písemné relace členů řádové skupiny, jak zapůsobila na ně. Byli zdrceni. Ve své zprávě píší: „Malta není nic jiného než skála pokrytá do tří až čtyř stop prachem a naprosto nevhodná k jakékoliv zemědělské kultivaci. Lesy jsou řídké a obyvatelé, mluvící nesrozumitelným jazykem, jsou nuceni užívat při vaření jako topiva kravského či jiného lejna, nechtějí-li jíst syrové maso.“

Ostrov, vlastně souostroví, měl ale výbornou strategickou polohu jihovýchodně od Sicílie a strmé a členité pobřeží, z dobře opracovatelného vápence umožňovalo stavbu znamenitých přístavů. Jako by příroda sama učinila mnohé, aby se tu mohla vybudovat mohutná námořní pevnost rytířského řádu. A pak – nebylo už kam jít.

Velmistr zahájil jednání s císařem. Karel V. byl pochopitelně hrdý na svou královskou a císařskou moc a vojenskou slávu, a tak žádal, aby mu Řád za jeho dar prokazoval vděčnost a úctu blížící se lenní závislosti. To ovšem bylo v příkrém rozporu s Řádovými regulemi, vyžadujícími nezávislost na kterémkoliv světském knížeti. Řešení přijatelné oběma stranami se nakonec našlo ve stanovení kuriózní symbolické daně. Řád nepřijal souostroví jako dar, ale vykupoval ho tím, že měl každoročně na svátek Všech svatých odevzdávat sicilskému králi jednoho sokola.

Z rhodských rytířů se stali rytíři maltští. Připluli na ostrov spolu se svým velmistrem dne 26. října 1530. Již předtím sem dal velmistr dopravit množství náradí a stavebního materiálu. Oba nynější válečné přístavy Marsamussetto a Grand Harbour ani půvabná La Valletta v té době pochopitelně neexistovaly. Hlavní zátoka na nejpřístupnějším pobřeží byla rozdělena vysokým skalnatým a holým poloostrovem na dvě části. Právě na vrcholu středového ostrohu nechal velmistr vybudovat pevnost San Elmo, která chránila vstup do úžiny. Řádový konvent byl postaven na druhém břehu Velkého přístavu, ve starém městě Borgu či Birgu, které chránilo Andělský hrad – San Angelo, sídlo velmistra. Vzhledem k délce pobřeží bylo jasné, že celý ostrov nelze bránit a je nutné v případě nepřátelské akce počítat jak s vyloděním a obležením z vnitrozemí, tak s blokadou z moře.

Původní obyvatelstvo ostrova bylo semitské, převahou arabské, ale v době příchodu johanitů již značně promíšené s jinými středomořskými národy, z nichž postupně nabyli převahy Italové. Toto obyvatelstvo neprojevovalo nad novou vrchností nijak zvláštní nadšení. Bylo již sice převahou křesťanské, ale mělo vlastní šlechtu, z níž některé rody vynikaly úctyhodnou starobylostí a všeobecným respektem. Vznik této šlechty lze vystopovat do počátků 12. století. V roce 1090 dobyl Maltu na Arabech normandský hrabě Roger de Hauteville a svým družiníkům zde přidělil statky, čímž položil základ obvyklým feudálním vztahům. Na vrcholu normanské expanze ve Středomoří se ostrov stal lénem sicilských králů a zůstal jím až do roku 1530. Pod vládou velmistru vznikala nová místní šlechta. Z celkového dnešního počtu dvaatřiceti místních urozených rodin jich velmistři do šlechtického stavu postupně povýšili jedenadvacet. Je poněkud problematičné,

že z těchto rodin nebyl nikdo až do nedávné doby přijat za rytíře Řádu podle práva.

Nezáviděníhodné starosti s Řádem v exilu, jakož i budování nového sídla na Maltě staříckého velmistra značně unavily. K tomu ještě přibyly „národnostní“ rozbroje uvnitř Řádu samého, pronásledování johanitů v Anglii a nakonec zrušení velkopřevorství králem Jindřichem VIII. Ve víru těchto událostí velmistr de Villiers se smutkem v srdci 21. srpna 1534 umírá.

Za vlády dvou následujících velmistrů bylo nutné, aby Řád dokončil nákladné a rozsáhlé opevňovací práce a také znovu vybudoval moderní a rychlé loďstvo, které by vyhovovalo novým strategickým prioritám Řádu. Loďstvo mělo zpočátku necelé dvě desítky větších veslic, a ty spolu se svými posádkami konaly jen menší výpravy policejního charakteru nebo se připojovaly k větším výpravám, jakou byla například císařská expedice do Tunisu roku 1535.

Později, roku 1557, byl dalším velmistrem zvolen Jean Parisot de La Valette. Narodil se roku 1494 a členem Řádu se stal ve svých dvaceti letech. Pocházel z provensálské šlechtické rodiny, z jedné linie dědičných hrabat z Toulouse. Jeho předkové se účastnili již křížové výpravy vedené francouzským králem Ludvíkem Svatým.

Abbé de Brantome popisuje velmistra následujícími slovy: „Urostlý, vysoký muž, klidný a chladnokrevný, který ovládal italštinu, španělštinu, řečtinu, arabštinu i turečtinu.“ Poslední dva jazyky se naučil v zajetí u korzárů na severoafrickém, berberském pobřeží. V roce 1541 byl La Valette těžce zraněn v boji s korzárem Abd–ur–Rahman–Alim, přičemž ztratil svou galéru San Giovanni. Celý rok prožil jako galejník, přikován ke galejní lavici, za nesmírné tělesné námahy, krutého zacházení a nedostatku jídla. Osvobozen byl až při výměně zajatců mezi Řádem a korzáry. Kolo štěstěny bylo v té době tak vrtkavé, že obracelo lidské osudy téměř z hodiny na hodinu. Jako galejník na korzářské galéře se La Valette setkal s postrachem křesťanů Dragutem, který se mu postaral o poněkud snesitelnější životní podmínky. Ironií osudu se stalo, že o osm let později byl Dragut zajat janovským admirálem Doriou. Tehdy se s La Valettem znovu setkali. Velmistr byl v té chvíli pohnut soucitem, ačkoliv se mu to běžně nestávalo, a pravil korzárovi: „Takové jsou zákony války,

monsieur Dragut“. Ten mu s úšklebkem odpověděl: „A kolo-toč štěstí.“

V roce 1554 byl zase zajat někdejší pán nad životem a smrtí galejníka La Valetty Abd-ur-Rahman Ali. La Valette byl v té době velkoadmirálem Řádového loďstva. Velkomožný Abd-ur-Rahman byl spolu s ostatními dvaadvaceti významnými Turky poslán bez jakýchkoliv ohledů k veslům na galeje. V souvislosti s tím se již žádný další velkomyslný příběh netraduje. Život v 16. století byl velmi tvrdý, slabší jedinci hromadně umírali již v dětství a pouze ti nejsilnější měli šanci dožít se vysokého věku. Z nich pak ti, kteří přežili galeje a vrátili se od vesel na svobodu, byli lidé jako kalená ocel.

Velmistr Frà. Jean Parisot de La Vallette patřil mezi neobyčejně aktivní řádové rytíře již v hodnosti velkopřevora ze St. Gilles. Po svém zvolení se přičiňoval stejně jako většina jeho předchůdců především o to, aby zlepšil neutěšený stav Řádových financí. Jeho zásluhou byla dobudována Řádová flotila, pevně zorganizována a pravidelně vysílána na četné „karavany“ (několikadenní námořní vojenské výpravy), které v té době dosáhly největší slávy.

Počátkem roku 1565 se menší řádové karavaně, jíž se zúčastnily tři galéry a pět doprovodných lodí, podařilo zajmout sultánovu přepychovou veslici, na níž se plavilo větší množství eunuchů a mladíků, kteří byli obzvláště blízcí vladařovu srdci. Magnificus totiž přestal být ve stáří vnímavým k ženským půvabům a kráse, čehož údajně příliš nelitoval, neboť mu zůstal obdiv k mladým mužům. Maltští rytíři neučinili tentokrát žádné kavalírské gesto oplátkou za sultánovu velkorysost při jejich vyhnání ze Rhodu a mužský fraucimor mu nevrátili. O jejich osudu není nic dalšího známo. Turečtí zajatci u křesťanů a křesťanští u Turků obvykle končili přikování k veslařským lavicím na galérách a jistě není nijak pravděpodobné, že by právě eunuši a sultánovi milci vydrželi kdovíjak dlouho.

Přípravy k velkému obležení

S rokem 1565 a se jménem ostrova Malta je spojen jeden z významných historických mezníků celé západní civilizace, nalézající se ve stejné významové rovině s porážkou velké španělské Armady roku 1588, s bitvou u Breitenfeldu 1632, tažením na Moskvu roku 1812 a bitvou o Anglii v roce 1940. Porážka Řádu v bitvě o Maltu a obsazení ostrova Turky by pro Evropu měly nepochybně dalekosáhlé důsledky. V dokonalých a strategicky důležitých maltských přístavech mohla být vystrojena mohutná invazní flotila proti Sicílii, jejíž břehy byly vzdáleny jen několik hodin plavby. Její pád a následné ovládnutí Středozemního moře by pak bylo jen otázkou času. Mějme na paměti, že v té době byla Evropa zájmově roztržena a její jednotlivé státy rozeštvány protichůdnými snahami, takže nebyla vůbec schopna bránit se jako celek. Tuto nelehkou roli převzal právě Řád jako malá mezinárodní organizace. Byl to jediný zdařilý pokus svého druhu v celé historii Evropy.

První měsíce osudového roku 1565 jsou poznamenány hektickými přípravami na události, jejichž neodvratnost stále zřetelněji pociťovalo celé Středomoří. Na Maltě opravují turečtí otroci pevnosti, prohlubují příkopy pevností Birgu a Sengley. Pevnost sv. Michaela na Sengleji je vybavena novými velkorážními děly, jejichž pomocí může posádka lépe ovládat Corradinské výšiny a na druhé straně úpatí Sciberry. Pozorovací stanice se signálními ohni jsou zřízeny na ostrově Gozo, ve Mdině, na pevnostech San Angelo a San Elmo. Starodávne strážní věže vroubí celé pobřeží se kvapně opravují a zásobují palivem, v Birgu a Sengleji se zpevňují obytné domy a budují sklady. Po zkušenostech s obranou Rhodu učinil La Valette rovněž opatření směřující k upevnění vnitřní bezpečnosti ostrova a snížení rizika sabotáží ze strany domácího obyvatelstva.

Snadná lámavost a opracovatelnost místního kamene umožňovala vytvořit z ostrova v krátké době ideální přirozenou pevnost, jak předpokládali účastníci první řádové mise již

před lety. Nízká úrodnost ostrovní půdy rovněž zvyšovala šance obléhaných, neboť případné invazní vojsko by bylo odkázáno pouze na pravidelný a vydatný přísun potravin. Tedy změněná situace oproti Rhodu, kde Turci během několika svých invazí vydatně využívali místních zdrojů, od nichž byli naopak obležení odříznuti. Ale celkově byly poměry na Maltě daleko svízelnější. Jakmile to počasí jen trochu dovolávalo, byla na počátku roku vysílána na Sicílii všechna schopná řádová plavidla, aby odtud dovezla co největší zásoby potravin, výzbroje a mužstva. Již před tím vyhlásil velmistr jistý druh „mobilizace“, která měla podobu naléhavé výzvy komendám o urychlené vyslání bojovníků a nezbytných prostředků, včetně peněz. Rytířstvo a pomocné jednotky se shromažďovaly v Mesině na Sicílii.

La Valettovi však bylo od počátku jasné, že s jakoukoli větší pomocí z pevniny nemůže počítat. Francouzský král František I. byl dokonce na základě smlouvy z roku 1536 sultánovým spojencem. I když je na druhé straně nutné dodat, že zmíněná francouzsko-turecká smlouva neznamenalala přímou podporu turecké invaze ze strany Francie, ale vylučovala jakoukoliv podporu a účinnější pomoc tohoto křesťanského státu Řádu. Německý císař sám pocítoval soustředěný turecký tlak na východní pohraniční oblasti své říše a nedokázal mu po řadu let účinně čelit, spíše naopak. Protestantská anglická královna Alžběta I. neměla valný zájem na podpoře Řádu, už s ohledem na lenní vztah mezi ním a jejím úhlavním nepřitelem, španělským králem. Zbývala tedy již jen naděje vkládaná do Filipa II., krále španělského, obojí Sicílie a Neapole. Ovšem Španělsko bylo v té době zangažováno na několika frontách. Proto také velkorysý slib sicilského místokrále Dona Garcii de Toledo pomoci Maltě kontingentem 25 000 mužů skvělé španělské pěchoty bylo možné pokládat stěží za víc než morální podporu a levné kavalířské gesto. Vážný zájem na zachování Řádu měl nepochybně papež, pod jehož jurisdikci maltští rytíři patřili. Pius IV. však dokázal poslat jen nevelkou finanční výpomoc, která byla spíše patetickým gestem.

La Valette potřeboval především kvalitní pěchotu s bojeschopnými rytíři v čele. Na jaře 1565 však velel pouze 541 rytířům a ozbrojeným bratřím, nepočítaje v to kaplany a jiné duchovní osoby, které neměly kanonicky právo nosit zbraň. Mimo to měl k dispozici několik tisíc svých poddaných Malta-

nů, pět set galejníků a tisíc válečných zajatců k pozemním pracím. Velkou většinu těchto lidí však bylo třeba neustále střežit a kontrolovat, protože jejich spolehlivost byla více než problematická. Před zahájením turecké invaze měl Řád k dispozici sedm set ozbrojenců (rytířů a pomocných bratří) a asi šest tisíc Maltanů.

Dne 9. dubna připlul na Maltu sicilský místokrál Don García de Toledo se svými 27 galérami a jeho příchod vyvolal velké naděje, bohužel liché. Don García demonstroval svou dobrou vůli tím, že mezi obránci zanechal svého syna, Dona Frederika (ten také později při obléhání padl), a nešetřil radami. A protože to byly rady starého a zkušeného španělského válečníka, nebyly nezajímavé:

1. omezte počet členů válečné rady na minimum a při jejich výběru dejte přednost ostrříleným veteránům;
2. šetřte materiálem a životy mužstva;
3. šetřte svůj vlastní život, neboť mnohá válečná střetnutí byla prohrána předčasnou smrtí vojevůdce.

La Valette rady pozorně vyslechl, ale tou poslední se nehodlal řídit.

Velký počet mužů ani zvláště významnou materiální pomoc ale místokrál na Maltě nezanechal, a tak největším kladem velkolepé královny návštěvy na Maltě bylo, že s sebou při odjezdu vzal všechny staré a nemocné osoby, které se obrany ostrova beztak nemohly účastnit a byly by pro Řád v jeho kritickém okamžiku jen přítěží.

La Valettovou reakcí na zklamání po místokrálově odjezdu bylo zintenzívnění příprav k obraně, zejména výcviku mužstva. Dal pořádat závody ve střelbě (tři rány pro každou mušketu), nejlepší střelec byl odměněn. Pevnostní sklady dal plnit zásobami potravin, střelného prachu a zvláštními nádobami s vodou, dováženými z Marsy. Vody byl na ostrově odevždy nedostatek. Vlastní pramen vody má jen Birgu, a že byl objeven právě v čase obležení, se rovnalo zázraku. Po celé dny a noci se vyráběly granáty a nálože. Bylo jasné, že pád Malty by znamenal také konec Řádu, nebylo už kam se podít. Osudem bylo přijmout boj za každých podmínek a bránit onu kamennou výspu v moři až do úplného konce. O kapitulaci se vůbec neuvažovalo. Pozemní válečné operace se zpravidla zahajovaly po žních, ale tady byla situace jiná. Dalo se předpokládat, že k námořní invazi dojde na jaře. Manévrování

s flotilou za podzimních a zimních bouří by bylo téměř nemožné. La Valette si byl jist tím, že Turci se pokusí zmocnit Malty ještě před příchodem podzimu, protože velká vzdálenost k mateřským základnám a zdlouhavé zásobování by jim nedovolovaly vydržovat invazní jednotky na ostrově během zimy. Měl pravdu.

Turecká armáda v zimě 1564–1565 nezahálela. Čilý ruch vládl zejména v arzenálech a loděnicích Zlatého Rohu a sultán tam navzdory bolestivým útrapám vyvolaným dnou vykonal několik osobních inspekcí. Velením loďstva pověřil svého zetě admirála Pialiho, velením invazního vojska Mustafa pašu. Piali byl křesťanského původu. Roku 1530 byl během Sulejmanova tažení nalezen nedaleko Bělehradu jako malé opuštěné dítě na poli u pluhu. V roce 1565 byl Piali ve svých pětatřiceti letech již na vrcholu slávy: oženil se s dcerou sultánova syna, a po vítězství u Džerby roku 1558 se stal vpravdě postrachem křesťanů. Spolu s proslulým korzárem Dragutem, o jehož osudu jsme se také zmínili, vydrancoval desítky kilometrů italského pobřeží. Mustafa paša pocházel ze starobylé turecké rodiny, která odvozovala svůj původ od Ben Welida, praporečníka samotného proroka Mohameda. Účastnil se obléhání Rhodu a byl zasloužilým veteránem uherských a perských válek. Proslul krutostí a náboženským fanatismem.

Zástupci obou jmenovaných byli El Louk Ali, alexandrijský guvernér, a Ali Fartax. První z nich byl obávaný námořní důstojník tureckého původu, druhý zběhlý dominikánský řeholník, postrach Egejského moře. Dalšími veliteli byli Salih, paša ze Saliku, a Hassem, alžírský guvernér. Oba mobilizovali k invazi všechny síly ve svěřených oblastech.

Sultán si byl dobře vědom toho, že rozdělené velitelské pravomoci mohou vést ke kompetenčním sporům a problémům, proto oběma vrchním velitelům nařídil, aby Piali ctil Mustafa pašu jako svého otce a Mustafovi pak, aby v Pialim viděl vždy svého milovaného syna. Pro jistotu připomněl, že oba velitelé mohou zahájit bojové akce teprve až po příjezdu korzára Draguta, kterého pověřil tajným dohledem.

Dne 29. března 1565 opustila turecká flotila Bospor. Představovala nebývalou námořní sílu: celkem 130 galér, 30 galeat a galeas, 11 velkých transportních lodí, každá s posádkou šesti set mužů. Flotilu doprovázelo množství dalších plavidel různých konstrukcí a poslání, jejichž přesný počet nelze stanovit.

V odhadech celkového počtu invazních sil se historikové rozcházejí, ale i ti nejopatrnější ji odhadují nejméně na třicet tisíc mužů (soudobí kronikáři uvádějí zpravidla čtyřicet tisíc) vycvičeného vojska, mimo nesčetné lodníky, galejníky, posádky zásobovacích lodí a další. Janičářů bylo 6 300 těch nejlepších, kteří byli vybráni z celkového počtu čtyřiceti tisíc. Spahiů z Anatólie, Karamenie a Rumelie bylo devět tisíc. Jajalářů, speciálních sebevražedných jednotek, které se při útoku vrhaly do průrev v hradbách a podkopů s fanatickým pohrdáním smrtí, bylo devět tisíc. Zbytek armády tvořilo 4 000 dobrovolníků a 5 000 násilně odvedených. Zároveň flotila vezla osmdesát tisíc kulek, 1 300 koulí pro každé dělo, šest tisíc sudů střelného prachu, 12,5 tuny pro ruční zbraně a 7,5 pro děla. V patách invazní armády táhla za svou kořistí smečka přeběhlíků, Řeků, Židů a Levantinců, jako šakalové slídící ve lvích stopách.

Čelit tak obrovské síle bylo něco nepředstavitelného a sultánova zpravodajská služba odhadovala trvání bojů jen na několik málo dní.

Na Maltě vrcholily přípravy. Když velmistr La Valette přiřadil všechny posily ke svému mužstvu, měl k dispozici pouhých sedm set ozbrojenců, rytířů a pomocných bratří, a osm tisíc Malťanů a nejrůznějších dobrovolníků. Čekat na další by bylo marné. Bylo třeba připravit se k boji.

Velmistr nařídil strhnout a srovnat se zemí všechny domy v okolí Birgu a Sengley, dvě galéry odeslal do Mesiny, tři nechal zakotvit v chráněném zálivu za pevností San Angelo a zbylé dvě dal opatrně potopit, aby je bylo možné později vyzdvihnout.

Obyvatelstvo ostrova bylo spolu se všemi zvířaty a zásobami potravin soustředěno do obou hlavních pevnostních měst. Boje neschopní byli dopraveni do vnitrozemského města Mdiny, kam se přesunulo také veškeré řádové jezdecko se všemi koňmi.

Velmistr předpokládal, že Turci zakotví buď v zálivu Maruscetto nebo přímo ve Velké zátocce. V každém takovém případě museli nejprve zaútočit na předsunutou pevnost San Elmo. Proto bylo nezbytné její posádku co nejvíce posílit. Velením pevnosti pověřil sedmdesátiletého veterána Luigi Broglia z Piemonte, jeho zástupcem ustanovil mladého rytíře Juana de Guaras. Původní posádku šesti rytířů a šesti set vojáků posílil

kontingentem dvou set španělských pěšáků, jedinou pomocí od místokrále, pod velením rytíře Juana de la Cerda. Stav byl později ještě doplněn o šestačtyřicet rytířů dobrovolníků.

V polovině května svolal velmistr generální shromáždění příslušníků Řádu na Maltě, kde mimo jiné uvedl: „Nastává okamžik velkého měření sil kříže a koránu. Obrovské množství nepřátel je na cestě proti nám. My, vyvolení vojáci kříže, jim stojíme v cestě. Jestliže si Nebe žádá, abychom obětovali své životy, není a nebude lepší příležitosti, než je tato. Pospěšme bratři, k oltáři!“

Po slavnostní mši zmizela všechna řevnivost a nesoulad. Řád byl jako jeden muž připraven k hrdinskému odporu.

První boj

Na La Valettův přímý rozkaz otrávil řádové hlídky všechny studně v Marse konopím, výtažky z jedovatých bylin a fekáliemi.

Řádové jezdecko dislokované ve Mdině mělo za úkol znepokojovat podle možností turecký tyl. Bojový dotek se spahii jim však byl zakázán. Úseky obrany pevnostních hradeb byly rozděleny podle Řádových jazyků. Mezi pevnostmi San Angelo a Senglea byl napjat dvě stě metrů dlouhý řetěz, vyrobený v Benátkách. Tradovalo se o něm, že každý jeho kovaný článek přišel Řád na 10 zlatých dukátů. Na straně Sengley byl ukotven obrovskou kotvou z bývalé vlajkové lodi na Rhodu zazděnou do skály. Na straně San Angela byl na úpatí skály ovládán obrovským kormidelním vratidlem, které umožňovalo spuštění řetězu ke dnu, aby i lodě s nejhlubším ponorem nad ním mohly bezpečně proplout, nebo naopak napnutí řetězu nad hladinou, napříč celým zálivem. Aby se zabránilo jeho prověšení, bylo ještě připevněno k řadě pontonů, které spolu s ním vytvářely těžko zdolatelnou mořskou překážku.

V sobotu 19. května se ostrovem roznesla zpráva, že se Turci již vylodili na jižní části ostrova v Marsasirocco. Byl to expediční oddíl o síle 3 000 mužů, jehož úkolem bylo zabavit veškerý dosažitelný dobytek a zajistit vodní zdroje. Překvapení Turků bylo zajisté veliké. Již první vesnice, kde se objevili, zela prázdnotou – velmistr pamatoval prozíravě na vše. Za první střetnutí Velkého obležení je možné pokládat šarvátku mezi řádovou jezdeckou hlídkou a tureckými proviantníky. Hlídku vedl rytíř de Copier a prvním padlým byl bratr mdinského guvernéra Dona Mesquita. Při střetnutí byli zajati dva řádoví novicové, a to Francouz Adrian de la Riviera a Portugalec Bartolomeo Faraone. Byli ihned předvedeni před Mustafa pašu k výslechu, a protože si nemohli na nic důležitého vzpomenout, byli předáni katům k mučení. Při útrpném výslechu označili za nejslabší úsek obrany část opevnění na Birgu, hájeném Kastilci. Mustafa paša byl tímto nálezem uspokojen a okamžitě nařídil soustředěný nápor na označené

pozice. Do oblasti Corradinských výšin a Kalkarského výběžku byla okamžitě odtažena děla. Když La Valette spatřil turecký předvoj na předprsni Birgu, nařídil zahájit palbu až v okamžiku největšího přiblížení Turků, kdy budou její účinky nejjistější. Těžko mohl ale kalkulovat s netrpělivostí mládí. Než byla brána pevně uzavřena, podařilo se z ní proklouznout skupině mladých rytířů, kteří okamžitě bez rozkazu zahájili útok na turecký předvoj. Velmistr byl v té chvíli postaven před nelehkou volbu: buď nechat skupinu nerozvážných mladíků bezcitně zmasakrovat, a tím ovšem nepříznivě ovlivnit bojovou morálku, nebo jim poskytnout účinnou pomoc. Učinil to druhé – vyslal za nimi oddíl několika set mužů ze Sengley a z Birgu. Byla to daň prvního spontánního střetnutí.

Jak je známo, teprve bitvou u Ivry roku 1590 se začalo dávat přednost kázni před statečností. V šestihodinovém boji padlo 21 mužů a 150 bylo zraněno. Na turecké straně bylo napočítáno mrtvých několik set. Navarrský rytíř Jean de Morgut přinesl z boje první kořist: na zlatém náramku byl vyryt arabský nápis – „Nepřicházím na Maltu za kořistí a slávou, nýbrž kvůli spasení své duše.“

Mustafa paša se toho večera přesvědčil, že údajné slabé místo řádové obrany bylo pouhou válečnou lstí. Oba zajatí rytíři pak byli ubiti.

Jisté je, že turecké invazní síly nebylo možné zničit při jejich riskantním vylodovacím manévru. Na to neměl La Valette dostatek sil a jasně si to uvědomoval. Proto se také rozhodl pro boj v pevnostech, které vždy kompenzují nedostatečný počet obránců v boji proti přesile.

San Elmo

Vzhledem ke směru prvního úderu se velmistr spolu s válečnou radou domnívali, že hlavní útoky Turci povedou nejspíše na Birgu a Sengleu – vždyť nejpočetnější jednotky nepřátelské armády se již rozmístily na jižních Corradinských pahorcích. Turečtí přeběhlíci a zajatci však vypovídali o něčem jiném. Podle nich měl hlavní nápor patřit pevnosti San Elmo. Válečná rada vrchních velitelů Mustafa paši a admirála Pialiho se nemohla po dlouhou dobu dohodnout. Mustafa paša naléhal, aby armáda obsadila nejprve severní část ostrova a okupovala také ostrov Gozo. Potom měla přijít na řadu Mdina, nakonec teprve Birgu a Senglea. San Elmu nepřikládal žádný velký význam a podotkl, že tam nechá křesťany ještě nějaký čas tábořit. Admirál Piali byl jiného názoru. Jako turecký námořní velitel vycházel z faktu, že mužstvo je lacinější materiál než válečné lodě, na nichž si mimořádně zakládal. Vzhledem k vrtochům počasí nepokládal dosavadní přístav Marsasirocco za bezpečný a požadoval obsazení buď Velkého zálivu nebo Marsamuscetta. K tomu účelu bylo ovšem bezpodmínečně nutné vyřadit obranu San Elma. Podle zpráv sultánových špionů bylo San Elmo pokládáno za pevnost narychlo zbudovanou a hájenou nepočetnou posádkou.

Nakonec se Mustafa paša nechal „svým milovaným synem“ přesvědčit. Tím jistě způsobil La Valettovi velkou radost. Inteligentní a pro obránce ostrova mnohem nebezpečnější postup Mustafa paši byl zamítnut a Turci se soustřeďovali k útoku na San Elmo. Bojovníci Řádu tím získali další cenný čas. Velmistr zatím na San Elmo vyslal posily, jejichž jádrem byl oddíl žoldnéřů z Mesiny pod velením rytíře de Massuez Verocyrana a skupina čtyřiašedesáti dobrovolníků.

Mustafa paša nechal rozmístit své dělostřelecké baterie na Sciberské pláni. Na vytvoření baterijního valu bylo nutné dovézt tisíce a tisíce pytlů zeminy z Marsy. Po téměř neexistujících cestách táhli galejníci a volské potahy těžká děla. K obléhání San Elma byla rozmístěna dvě šedesátipudová děla, deset osmdesátipudových hlavní a jeden stošedesátipudový

bazilišek. Rychlost palby tureckého dělostřelectva byla sice ve srovnání se sehranými dělostřeleckými obsluhami křesťanů znatelně menší, obecně ale mělo turecké dělostřelectvo technickou i taktickou převahu. Po čtyřiceti letech soustavného obléhání a dobývání křesťanských pevností v Evropě povýšili turečtí dělostřelci svou dovednost na válečné umění. A tak drtily těžké projektily muslimských děl minutu po minutě soustředěnou palbou zdivo pevnosti.

Pro obránce San Elma bylo velkým štěstím, že budování vyvýšeného dělostřeleckého náspu trvalo Turkům poměrně dlouho, a dokud nebyl tento násep zbudován, nemohli pokrýt dělostřeleckou palbou přístupové cesty mezi San Elmem a pevností San Angelo na Birgu. Po nich po celou dobu proudily nerušeně zásoby střeliva a potravin i posily. Dne 24. května dal Mustafa paša rozkaz k bombardování. Obránci se obávali, že těžké otřesy explozí způsobí trhliny ve vodních nádržích. Naštěstí se tak nestalo. Z úpatí skalního masívu nad zálivem Marsamuschetto bylo západní opevnění neustálým terčem palby ostřelovačů, jejichž zásahy byly na vzdálenost 150 metrů poměrně přesné.

Téhož dne nechal La Valette vypravit v malých lodicích poselstvo k břehům severní Sicílie. Vezlo žádosti papeži, listy pro každého z evropských velkopřevorů, aby vyprosili u svých zemských knížat a vládců podporu, místokráli sicilskému pak připomínal slib pomoci Řádu ještě před počátkem června. S jeho lodí jedoucí k Maltě se ostatně poselstvo míjelo. Vezla od Dona Garcíi de Toledo plno špatných zpráv. Že turecká přesila je značná a je třeba dlouhého času na shromáždění sil odpovídající velikosti. Že vyslání menších podpůrných jednotek by bylo mrháním mužstvem i materiálem. Že má velmistr pro přepravu slíbené posily poslat do Mesiny tři galéry. Jenže aby to mohl velmistr udělat, musel by z řad obránců vyčlenit tisíc mužů pro posádky a musel by dát spustit přehradný řetěz mezi pevnostmi San Angelo a Senglea. Tak by ale na manévr upozornil posádky tureckých hlídkových člunů a šanci svých lodí vyplout na moře by zmenšil na nulu. Proto musel La Valette místokrálov návrh odmítnout. O tom, co si o celé té zprávě myslel, svědčí slova z jeho odpovědi: „Ujišťuji Vaši Excelenci, že morálka příslušníků Řádu je skvělá, stejně tak i ostatního vojska. Všichni vydrží v boji až do konce.“

Pevnost San Elmo dal pak znovu posílit dvěma sty muži a šedesáti galejníky, křesťany odsouzenými za kriminální delikty, kteří se k boji na exponovaném místě přihlásili dobrovolně. Na pevnosti San Angelo dal vybudovat nová dělostřelecká postavení zaměřená na turecké baterie na Scibeře. Při každé vhodné příležitosti vyráželo Řádové jezdecktvo pod velením rytíře de Copiera ze mdinských hradeb, aby Turkům v Marse narušovalo doplňování životně důležité vody. Tím stále oživovalo otevřenou jizvu na tureckém těle.

Z celkového pohledu ale takové šarvátky mnoho neznamenaly. Početní převaha Turků byla totiž obrovská a muslimští bojovníci se do boje vrhali s orientálním fanatismem, přesvědčení, že odměnou za smrt v boji je pobyt v ráji. Nejhorší byla nepochopitelná bezohlednost, s jakou turečtí velitelé plýtvali lidskými silami. Na základě chladného výpočtu byli ochotni obětovat tisíce vojáků, aby dosáhli vytčeného cíle. Nikdy v historii to doposud nebylo tak patrné jako právě při obléhání Malty. Například při budování valů a okopů na vrcholu Sciberské pláně (přibližně v místech dnešního vallettského předměstí Floriana) hnali dozorcí důtkami nové a nové skupiny tureckých pracovních čet i křesťanských otroků do vražedné palby obránců, která ustávala jen v noci. Denně tu umíraly stovky lidí. Jakkoli se takový postup z našeho pohledu zdá nepochopitelně krutý, byl účinný, a tak už po dvou dnech byl turecký val proti San Elmu připraven natolik, že z něho mohli jejich dělostřelci postřelovat protilehlý ravelin pevnosti. Současně nechal Mustafa paša umístit jednu baterii na pravém břehu Sciberry, aby se zastřelovala na pevnost San Angelo.

Na sklonku května, kdy na Maltě panují velká horka, pokračoval v oblacích prachu z drceného vápence nelítostný boj. Jakmile se v pevnostním zdivu objevila trhлина, byl za ní zbudován nový val. Soustředěným náparem se však prostor San Elma neustále zmenšoval, jako hrad z písku, vystavený na mořském pobřeží přílivovým vlnám. Obránci stáli pod přímou palbou. Narychlo vybudovaná pevnost neměla podzemní chodby ani podzemní úkryty, které poskytují v každé podobné pevnosti obráncům alespoň minimální ochranu a bezpečí.

Večer dne 26. května vyslal baili Luigi Broglio španělského kapitána Juana de la Cerdu s poselstvím k La Valettovi. Posel nesl zprávu, že pevnost je možné udržet jedině za předpokla-

du nočních posil ze San Angela, a to tak dlouho, dokud bude mít obsluhy ke svým dělům. Velitel pevnosti si byl dobře vědom toho, že San Elmo je bezpečné ze směru od moře, průlom však hrozil zcela reálně ze Sciberské roviny. Nešťastnou náhodou pověřil poselstvím člověka patrně již silně demoralizovaného soustavným tureckým bombardováním. Cerdův příchod přerušil na chvíli zasedání rady (Sacro Consiglio). Všichni přítomní byli zvědaví na poslední zprávy. Cerda vylíčil situaci, jak nejčerněji mohl. Zdi pevnosti jsou prý již blízce zřícení, rytíři a jejich muži zcela vyčerpáni. Před tureckou palbou není kam se uchýlit a pevnost je podle jeho názoru odsouzena k zániku. Na dotaz, jak dlouho se může San Elmo ještě udržet, odpověděl, že nejdéle osm dní. Když se velmistr ptal po ztrátách, Cerda se odpovědi vyhnul. San Elmo je nemocným mužem, bojujícím již z posledních sil. Nemůže přežít, jestliže mu lékař okamžitě nepřispěchá na pomoc. „Tím lékařem budu já,“ odpověděl velmistr. „A ti, co mne budou následovat, pokud nevyhlídí váš strach, alespoň nevydají pevnost nepříteli.“

Způsob, jakým Cerda přednesl svou zprávu, velmistra velmi rozhněval. Místo Brogliovy pokorné žádosti o posily vyzněla Cerdova zpráva poráženecky. Dá se pochybovat o tom, zda La Valette měl skutečně v úmyslu vypravit se na San Elmo osobně. Každodenně však dokazoval, že je opravdovým mistrem v jednání s lidmi. Promluvil k rytířstvu jen krátce a z toho, co řekl, bylo jasné, že Cerdu pokládá za zbabělého mluvku. Na jeho výzvu se přihlásilo velké množství dobrovolníků odhodlaných na San Elmo okamžitě odplout. Z nich bylo vybráno padesát rytířů a dvě stě španělských vojáků pod velením rytíře de Medran. Bez prodlení byli do ohrožené pevnosti dopraveni.

Velmistr si byl dobře vědom toho, že se San Elmo neudrží věčně. V daném okamžiku mu záleželo na tom, aby pevnost vázala turecké síly tak dlouho, jak jen to bude možné. Každý den, který pevnost přežila, byl v La Valettově taktice nepostradatelným. Rada, stejně jako Řádové vojsko pochopili, že na Maltě nejde o kapitulaci jako na Rhodu, ale že se na tomto kamenitém ostrově bude bojovat do posledního muže.

Příští den připlul k maltským břehům alexandrijský guvernér El Louk Ali se čtyřmi lodmi střeliva, proviantu a oddílem obratných egyptských sapérů známých svými úspěchy v oblě-

hací technice. Pozdě odpoledne stejného dne došlo k další dramatické události. Komtur de Saint Aubin, který prováděl ještě před tureckou invazí rekognoskaci berberského pobřeží, se náhle objevil u pobřeží v jižní části ostrova. Ještě před odplutím ho velmistr varoval, že může být zaskočen tureckou invazí a nebude se moci vrátit do domovského přístavu. Není pochyb o tom, že o invazi věděl – dělostřelecká palba byla slyšitelná na vzdálenost několika desítek kilometrů. Bez zaváhání navigoval Saint Aubin svou štíhlou galéru k Velkému zálivu, aby se pokusil proplout pod ochranu pevností San Angelo a Senglea. V ústí zálivu však narazil na silnou tureckou blokádu. Aby svou galéru neztratil, provedl rychlý manévr a obrátil k severu. Admirál Piali, který byl právě toho dne zraněn kamenným úlomkem, nemohl uvěřit zprávě o takové nebetyčné drzosti. Okamžitě nařídil pronásledování galéry šesti tureckými veslicemi. Zanedlouho dokládaly kotouče dýmu nad hladinou, že čelní turecká galéra zahájila palbu a že ji Saint Aubin opětoval. Po chvíli provedla galéra další prudký manévr a natočila se k pronásledovatelům svou přídílí, z níž na Turky zela ústí nejtěžších děl. Turecký velitel Mehmed bej nechal pronásledování okamžitě zastavit a vrátil se se svou stíhací flotilou s hanbou zpět. Saint Aubin pak vyplul k Sicílii, aniž byl dále obtěžován.

Vztek admirála Pialiho byl pochopitelný, neboť pohana z neúspěchu pronásledování dopadla před celým vojskem i na něho. Mehmed bej byl okamžitě degradován. Pro řádové rytíře však tato příhoda znamenala morální vzpruhu a potřebný nárůst sebevědomí. Další neobyčejnou vzpruhou pro velmistra a řádové rytíře byl výpad ze San Elma, uskutečněný v časných ranních hodinách 29. května. Vybraný oddíl obránců pod velením plukovníka de Massuez Vercoyana a rytíře de Medran vtrhl přes padací most do první turecké linie. Pracovní oddíly v té době ještě odpočívaly po vyčerpávající noci a neočekávaný přepad vyvolal paniku a zmatek ve větší části jejich ležení. Turci se dali na zmatený útěk. Velmistr stál spolu s Řádovou radou na hradbách a očekával východ slunce, aby se mohl v situaci orientovat. V té době ale již věděl, že bojová morálka obránců je vysoká navzdory chmurným líčením kapitána de la Cerdy.

Nyní nastal pro Turky ten pravý okamžik pro nasazení elity jejich pěchoty – janičářů. Za zvuků velkých bubnů nastupova-

ly do útoku řady urostlých mužů ve vysokých čepicích a v bílých kaftanech, s prvotřídním výcvikem a výzbrojí. Proudý prchajících soukmenovců se před nimi rozestupovaly s větším respektem a strachem než před oddíly křesťanů. Ve střetnutí s touto špičkovou pěchotou neměli unavení obránci žádnou větší šanci a byli v krátké době zatlačeni za pevnostní valy. Hustý kouř zahalil okolí pevnosti a až teprve kolem poledne bylo možné posoudit, že odvážný výpad nepřinesl žádný velký zisk. Naopak. Janičáři nejenže dobyli původní turecké pozice zpět, ale ještě je posunuli do těsné blízkosti hradeb San Elma. Ti z nich, kteří se pyšnili rčením, že padlé tělo jejich druhá je jen schůdkem k dalšímu vítězství, měli pravdu.

Na sklonku května se očekávaná pomoc, která měla vyplout ze Sicílie, prostě nedostavila. Místo ní se dostalo vydatné pomoci turecké invazní armádě. Od břehů severní Afriky připlula eskadra patnácti lodí, vedená Dragutem, největším muslimským admirálem té doby, guvernérem města Tripolisu.

Dragut Rais, turecky zvaný Torgnoud, nebyl v té době již žádný mladík, dožil se právě osmdesáti let. Narodil se roku 1485 v Anatolii jako syn chudých rodičů ze vsi Charabalac. Svou inteligencí a povahovými vlastnostmi upoutal pozornost náhodně projíždějícího guvernéra, který ho vzal s sebou do Egypta a poskytl mu zde dobré vzdělání. Dragut zahájil svou kariéru mezi dělostřelci ve sboru mamlúků. Stejně jako mnoho jeho vrstevníků spatřoval svou příležitost k získání hmotných statků a kariéry v námořních bojích a drancování pobřeží. Jeho žádosti o přidělení k loďstvu bylo vyhověno. Záhy se mu podařilo ukořistit první loď – galiotu a postupem času se vypracoval až na jednoho z Barbarossových podvelitelů. Po smrti velkého korzára v roce 1545 se Dragut stal jeho nástupcem. Podle mínění současníků Dragut ještě zdatnějším a schopnějším námořním velitelem než jeho předchůdce. Na křesťanské straně mu mohl být důstojným protivníkem pouze Řádový rytíř a velitel Romegas.

Dragut znal maltské souostroví velmi dobře, neboť bylo cílem řady nájezdů, jichž se účastnil. V letech 1540 až 1565 byl na ostrovech celkem šestkrát a při své poslední výpravě s sebou odvedl do otroctví většinu obyvatel ostrova Gozo. Přesto byly pro něho výpravy na Maltu spíše okrajovou záležitostí, vždyť

byl schopen zaútočit z moře i na Neapol, vydrancoval Castellamare a zajal jednu z Řádových galér, která k velké smůle vezla na palubě 70 000 dukátů. Při nájezdu na město Bastia na Korsice odvlékł 7000 jejích obyvatel a z města Reggia při Mesinském zálivu pak bezmála všechno obyvatelstvo. Když ho obklíčil na ostrově Džerba velký janovský admirál Andrea Doria, nechal v noci přepravit své lodě po souši na opačný konec ostrova a tím unikl zajetí. Doria byl pak celá léta stíhán posměchem za to, že se nechal takovým způsobem přelstít. Byl to také Dragut, kdo roku 1551 odňal Řádu vládu nad Tripolisem.

Na palubách své flotily přivezl 1500 vybraných mužů a těžké obléhací dělostřelectvo spolu se zásobami střeliva. Za štěstí pro Řád bylo možné pokládat, že Dragut připlul ke břehům Malty již v době, kdy plán obležení byl v plné míře realizován, takže do něho nemohl účinně zasáhnout. Jakmile po prvních rozhovorech s veliteli před Maltou zjistil jejich záměry a přijatý plán obléhání, nemohl potlačit svůj hněv a nesouhlas. Názorově se přikláněl k Mustafa pašovi s jeho plánem odříznutí komunikačních spojů na Sicílii, okupací Goza, zničení Mdiny a teprve nakonec postupné likvidace Řádových opěrných bodů, pevností. O San Elmu se vyjádřil, že spadne vlastní vahou. Admirál Piali přijal kritiku nerudně a hájil se tvrzením opřeným o názory inženýrů, že San Elmo nemůže vydržet déle než pět dní a že on sám potřebuje pro své loďstvo bezpečné kotviště. Orientální úcta k nadřizeným a zvláště respekt, který vzbuzovala sultánova rodina a příbuzní, způsobil, že Dragut se nepokusil provést na plánu obléhání sebe-menší korekci, nýbrž přidal se k obléhání San Elma. Svá děla rozmístnil do daleko výhodnějších pozic, než jaké Turci dosud zaujíмали, a okamžitě postihl slabiny všech dosavadních postupů. Bylo mu jasné, že je především nutné odříznout komunikaci mezi San Elmem a Birgu. Na rozdíl od ostatních vyšších tureckých velitelů si své stanoviště vybudoval v těsné blízkosti čelní obléhací linie.

San Elmo v tísní

Dragutův příchod nesporně ovlivnil v obléhací taktiku a přispěl k vyjasnění koncepce tureckého postupu. Účastník obléhání na straně Řádu, španělský voják Balbi de Corregio ve svých pamětech uvádí: „San Elmo se v těchto dnech podobalo jícnu sopky.“ Neapolský rytíř Pepo di Ruvo, který později v Elmu padl, počítal dokonce jednotlivé dělostřelecké zásahy. Podle něho dopadlo každý den na pevnost šest až sedm tisíc střel. Byl konec května, denní teplota na ostrově stoupla nad 25 stupňů Celsia. Ke každodennímu utrpení z bojů se přidala setrvalá žízeň a stále se stupňující vedro. Ranění leželi v pevnosti na místech bez nejmenšího stínu a veškerá péče o ně spočívala v podávání chleba namočeného ve víně. Z příkopu kolem pevnosti stoupal v palčivém slunci nesnesitelný nasládlý zápach ze stovek zahnívajících mrtvol. Ale také Turci trpěli nedostatkem pitné vody, i když se jim posléze podařilo vyčistit studně a vodní nádrže. Kvalita vody ovšem byla přesto dost nízká a zřejmě právě ona způsobila dysenterickou epidemii, která se v tureckém vojsku šířila takovou rychlostí, že se postižení tísnili v polním lazaretu u Marsy ve stovkách stanů.

Pevnost San Elmo již nebylo možné nadále zásobovat z Řádových pevností San Angelo a San Michael ani v noci. Přes veškeré úsilí veslařů přiblížit se nehlučně k pobřeží odhalili Turci plavbu i té nejmenší lodi.

Dne 3. června objevili turečtí sapéři při průzkumu ravelinu na severozápadě San Elma, že tato část pevnosti vypadá jako opuštěná. Dodnes není zcela jasné, jak k tomu došlo. Bylo to lidské selhání, či hlídku zabil ostřelovač? Nevíme. Ani Balbi, který stál v této jitřní chvíli na hradbách pevnosti San Michael, si není okolnostmi jist. Útok janičářů byl dílem několika minut. Obránci byli pobiti dříve, než si uvědomili, jaké nebezpečí jim hrozí. Nápor janičářů se podařilo zastavit teprve soustředěnou palbou přímo do jejich řad. Obránci použili všech prostředků, jež měli k dispozici, včetně řeckého ohně, zápalných věnců a řetězových střel. U pevnostního mostu a na

sanelmských hradbách zuřil boj až do pravého poledne. Díky zápalným věncům se nakonec přece podařilo nápor zastavit.

Na mnohých z janičářů vzplál oděv a pach spáleného masa se šířil povětrím. Turecké ztráty byly ohromné: dva tisíce mužů elitního janičářského sboru, výkvětu turecké pěchoty. Naproti tomu ztráty Řádu byly poměrně nepatrné: deset rytířů a sedmdesát vojáků. Dobyť ravelinu, významné části obranné pozice, však Turkům za ohromné ztráty stálo. Za soumraku toho dne byl střelou smrtelně zraněn auvergnský rytíř Abel de Bridiers de la Gardampe. Když mu přátelé přispěchali na pomoc, odmítl ji se slovy: „Pomozte raději živým.“ Před večerní pobožností byl nalezen v kapli u oltáře mrtev.

Zázrak statečnosti

Bez ravelinu se elmská pevnost stala trupem bez končetin. Na jeho místě začali Turci energicky budovat náspy a palebná postavení. Zbraně zde umístěné mohly ohrožovat palbou střed řádové obrany.

Dne 4. června v noci se u pobřeží pevnosti vynořil rychlý člun. Když hlídka vystřelila, ozvalo se ze tmy zvolání: „Salvago! Salvago!“ Šlo o Řádového rytíře Raffaela Salvaga, který doprovázel španělského kapitána Dona Mirandu. Miranda byl vyslancem sicilského místokrále a jeho úkolem bylo provést inspekci jak San Elma, tak i ostatních pevností a o stavu jejich obrany podat na Sicílii zprávy. Dvě Řádové galéry kotvící původně v Mesině pronikly tureckou blokádou a připluly až do blízkosti obsazeného pobřeží. Z nich pak na člunu připlula zmíněná mise až do malé zátoky u východní části pevnosti, odkud vedly úzké schody ve skále až na hradby. Zatímco veslaři čekali trpělivě ve tmě, provedl Miranda inspekci. Její výsledek byl jasný – situace byla beznadějná. Ještě před svítáním odrazil člun od břehu u San Elma a zamířil k Birgu. Beze ztrát jediného muže se Miranda dostal až do hlavního stanu k velmistrovi. Závěr: bez čerstvých posil se San Elmo dlouho neudrží.

Bez ohledu na smrtelné nebezpečí se Miranda sám nabídl, že dobrovolně odejde mezi obránce pevnosti. Od Dona Garcíi de Toledo totiž nepřinášel povzbudivé zprávy. Vicekrál velmistrovi opětovně vzkazoval, že může poslat posily již 20. června, ovšem za předpokladu, že velmistr odešle na Sicílii řádové galéry, na něž se posily nalodí. La Valettovi bylo jasné, že jde o pouhou záminku k odkladu. Již jednou se o celé záležitosti jednalo a návrh byl odmítnut jako neproveditelný. Velmistr také věděl, že rytíř de Saint-Aubin v Mesině s určitostí referoval o svém nepodařeném pokusu prolomit tureckou blokádu.

Přestože nemáme k dispozici žádné autentické dokumenty, které by zřetelně vysvětlovaly postoje a jednání Dona Garcíi de Toledo, je známa řada podivných okolností. Řádoví histori-

kové od Bosia v 16. století k Taafemu ve století 19. shodně trvají na odsudku, že vícekrát byl prevít a zbabělec. Nám se zdá daleko pravděpodobnější, že Don García byl spíše opatrný. Jako vládce nad Sicílií byl odpovědný za bezpečnost nejdůležitější državy krále Filipa II. ve Středomoří. Prozřetelně soudil, že Sulejmanův útok na Maltu je pouhým prologem k velkému tažení islámu na kontinent, které by v případě úspěchu smetlo nejen jeho vládu na Sicílii, ale i celé Neapolské království. Pokud by se mu nepodařilo shromáždit dostatek sil a menší oddíly by neuváženou intervencí na Maltě ztratili, otevřel by tím Turkům bránu na Sicílii dokořán. Turecká flotila by v takovém případě spěšně opustila Maltu, aby uchvátila tučnější sousto vyloďením jižně od Syrakus a u Passara.

Dne 4. června přijal velmistr Mirandovu nabídku a v noci ho nechal spolu s několika řádovými rytíři-dobrovolníky a stovkou vojáků dopravit zpět na San Elmo. Zde už nemohla účinná obrana existovat bez neustálého přílivu čerstvé krve.

Již 7. června se Turci znovu pokusili o vzetí elmských hradeb. Útoků předcházela jako vždy intenzivní dělostřelecká příprava. I tentokrát však byli útočníci odraženi. Uprostřed trosek pevnosti se radili tři nejvyšší důstojníci obrany: Luigi Broglio, de Guaras a Miranda. Shodli se na vyslání posla k velmistrovì. Jako nejvhodnější osoba se jim pro tento úkol jevil rytíř de Medran. O jeho odvaze a odhodlání nebylo nejmenších pochyb. První nešťastný posel z Elma, Juan de la Cerda, byl pro svou nešťastnou interpretaci stavu věcí uvězněn v kobce pevnosti San Angelo.

Rytíř de Medran byl přijat velmistrem a Řádovou radou s největší vážností. Tlumočil mínění svých velitelů, podle něhož by bylo nejlépe San Elmo evakuovat a pevnost pak vyhodit do vzduchu. Zbytek posádky by mohl posílit obranu zbylých pevností.

Velmistr se ve své odpovědi zmínil o zprávě Dona Garcíi o pomoci Řádu v termínu 20. června i o její podmínce. Připomněl všem jejich sliby poslušnosti a obětování života pro víru: „Taková situace nyní nastala pro naše elmské bratry, od nichž se očekává, že přinesou tuto nejvyšší oběť.“

Bylo jasné, že Řád přežije jen tehdy, budeli své pozice držet do posledního muže. Známá devíza šlechty „noblesse oblige“ nebyla tehdy ještě prázdnou frází bez obsahu jako dnes.

Šlechta si byla tehdy jasně vědoma, že svá privilegia musí dosvědčit i obětí nejvyšší – obětí života. Proto se také patnáct rytířských dobrovolníků a padesát vojáků mdinské posádky v čele s rytířem de Medran vrátilo zpět na San Elmo přes temné vody Velké zátoky.

Dne 8. června krátce po půlnoci obdržel La Valette obširný list od třiapadesáti rytířů hájících San Elmo. Podepsaní se dožadovali cti posledního útoku z hradeb pevnosti v případě, že nebudou moci být evakuováni. Svou smrt uvnitř hradeb pokládali za zbytečnou a marnou, pokud nebude spojena s poslední hrdinskou obětí. Všech třiapadesát podpisů náleželo mladším členům posádky pevnosti. Před svým rozhodnutím vyslal velmistr zástupce tří Řádových jazyků – francouzského, španělského a italského – na inspekci. Mimo mobilizaci posledních sil k obraně již neměl stejně jinou možnost. „Nemůže se ctí zemřít ten, kdo si ji chce sám vybrat,“ prohlásil. „Povinností vojáka je poslušnost a já vás žádám, abyste všichni zůstali na svých přidělených pozicích,“ byla jeho další slova. Velmistra inspekce našla na San Elmu část rytířstva viditelně se chystajícího k evakuaci – balili si zavazadla, ničili zbývající proviant, zbraně a střelivo. Situace byla blízka kolapsu a inspektoři se jí zhrozili. Ukázalo se však, že starší důstojníci posádky: Broglio, de Guaras, Miranda a de Masssuez si zachovali zmužilost a rozvahu. Podle jejich názoru bylo možné udržet pevnost i nadále. Právě jejich vlivem dospěla inspekce k názoru, že pevnost lze hájit ještě několik dní. Jediný ze tří inspektorů se projevil řekněme méně taktně. Byl to neapolský rytíř Castriota, který mnil, že v této situaci je nutné uplatnit nový pohled na věc. I když nevyjádřil přímo svůj názor, že hlavním problémem je nedostatek odvahy, bylo mu správně rozuměno. Proto ho také signatáři dopisu vyzvali, aby setrval v pevnosti a při opakovaném útoku janičářů „svůj nový pohled na věc“ ukázal.

Po návratu do velmistra hlavního stanu jedině Castriota neshledával situaci beznadějnou. Nabídl velmistrovi, že osobně povede nové posily na San Elmo a svým příkladem dokáže pravdivost předcházejícího tvrzení. Během jedné hodiny se mu přihlásilo šest set dobrovolníků. Navzdory pochybnostem, zda by velmistr povolil odchod tak velkému počtu vojáků, znamenalo jejich rozhodnutí velkou morální podporu. O události byli na San Elmu velmi rychle informováni. La

Valette vyslal do pevnosti nového posla se vzkazem: „Žádosti o evakuaci se vyhovuje. Do San Elma vyšlu nové obránce pod velením rytíře Castrioty, na nichž pak bude záviset bezpečnost a osud našich ostrovů. Přeji si, aby pevnost drželi muži, na něž se lze spolehnout!“ Jakmile byl velmistřův list veřejně přečten, bylo po revoltě. Pevnost byla posílena oddílem patnácti rytířů dobrovolníků a stovkou vojáků. Stalo se tak časně ráno dne 10. června.

Turecké velení neslo s citelnou nelibostí skutečnost, že obléhání postupuje nejen pomalu, ale také špatně. Dobře naplánovaným a nečekaným útokem jezdeckva pod velením mdinského rytíře Copiera byla zničena důležitá Dragutova baterie na Gallows Point. Celkem 23 dní již uplynulo od začátku obléhání San Elma, kterému dávali turečtí stratégové možnost nejvýše čtyřdenního oporu. V důsledku toho nebylo možné realizovat ani soustředěný nápor na další opevněné body Řádu, na Birgu a Sengleu. Mustafa paša neskrýval své obavy z možných posil Řádu připlouvajících ze Sicílie. Jeho obavy se již 10. června v plné míře potvrdily. Dvě Řádové galéry pod velením rytíře Saint-Aubin se pokusily prolomit blokádu. Jejich úsilí bylo bohužel marné, a tak se musely i se svými posádkami vrátit na Sicílii. Na jejich palubách se nacházelo 1000 mužů dychtivých boje, které velmistr v dané situaci tak naléhavě potřeboval. Ve stejné době se válečná rada v čele s Mustafa pašou, Pialim a Dragutem rozhodla k opětovnému vybudování dělostřelecké baterie na Gallows Point s těžšími děly. Dále rozhodla o posílení těchto pozic z pevniny, aby nedošlo k dalšímu překvapivému útoku jezdeckva. Rada měla mimo jiné v plánu zmařit noční zásobování obránců San Elma.

Dne 10. června došlo také k prvnímu ze systematických nočních útoků na elmskou pevnost. Po celodenním postřelování jihozápadního úseku jejího opevnění se do průrvy spolu se soumrakem vrhly oddíly janičářů s pochodněmi a se zápalnými granáty typu Sachetti. Šlo o stejný vražedný vynález, který doposud používali obránce. Turečtí specialisté jej vylepšili tak, že smolná hmota nejprve ulpěla na oděvu zasaženého a potom teprve plnou silou vzplála. Po takových zásazích se obránce stále častěji a častěji vrhali ke kádím se slanou vodou, postavených po celé vnitřní obranné linii, aby se zachránili před uhořením.

Kronikář Balbi, přihlížející událostem z hradeb pevnosti San

Michael, popisuje zmíněnou noc slovy: „Bylo jasno jako ve dne a mračna požárů a výbuchů se válela po vodách Velké zátoky.“ Zář požárů umožňovala dělostřelcům ze San Elma lépe řídit palbu do nepřátelských řad. Na úsvitu byl turecký útok zastaven. Více než 1500 těl janičářů vyrovnalo pevnostní příkopy. Obránci ztratili pouze šedesát mužů. Dezerce ze San Elma byla zaznamenána pouze v jediném případě, kdy jeden španělský pištec byl tak znechucen pobytem v pevnosti, že raději přeběhl k Turkům. Byl předveden před Mustafa pašu, kterému sdělil, že obránci jsou na pokraji zhroutilí. Byl dotazován, jaká opatření by navrhoval pro konečné zlomení obrany. Doporučil zvýšení úrovně palebných plošin pro děla. Turci tak neprodleně učinili. Na odměnu za zradu pištec nijak zvlášť nenaléhal, uprchl z tureckého tábora do Mđiny, kde se vydával za křesťanského otroka uniknuvšího ze zajetí. Ke své smůle však byl poznán skutečným křesťanským přeběhlikem, jakýmsi Italem, uvázán ke koňskému ocasu, kamenován a posléze ubit. To se událo 13. června.

Nejzajímavější z Velkého obležení zůstává skutečnost, že ani jediný Malťan nepřeběhl k nepříteli, i když došlo k několika případům dezercí jak z Elma, tak z Birgu a Sengley. Ostrované neměli žádný zvláštní důvod k tomu, aby rytíře milovali, ale jejich lojalita byla až neuvěřitelná, stejně jako jejich statečnost, kterou dokazovali po celou dobu obležení. Důvodem asi byly téměř nepřetržité nájezdy muslimských korzárů, jimiž ostrovy po celá staletí trpěly. Kromě toho nebylo zajisté bez vlivu, že Maltézané se s neskrývanou hrdostí řadí mezi nejstarší křesťanské národy světa: v době, kdy kolem roku 59 po Kr. zavála náhoda sv. Pavla k břehům jejich ostrova, přijali pravou víru Kristovu. Proslulý Řádový historik Bosio ve svém díle přiznává, že v čase Velkého obležení nebylo národnosti, jejíž příslušník by nepřeběhl k Turkům – z Malťanů však nikdo. Řádoví rytíři byli nepochybně páteří celé obrany, avšak bez přispění pěti až šesti tisíc Malťanů by toho ani oni mnoho nepořídili. Maltézané, krátkonohá, snědá a robustní rasa – možná potomci dávných Fěničanů – snesli i nadlidskou námahu.

Snad žádná válka, mimo občanskou, není tak krvavá, jako je válka obléhací. San Elmo se stalo pro turecké velení zlým snem a utkvělou představou. Také Dragut, který se k přednostní volbě tohoto cíle choval od počátku odmítavě, propadl

představě jeho dobytí. Otázkou muslimské bojové cti se stalo vzetí Elma za každou cenu. Ani Dragut už nepomyslel na to, aby se hlavní nápor přenesl na protější pobřeží Birgu a Sengleu.

Dne 14. června vyslali Turci k Elmu dokonce parlamentáře, aby jeho posádce slíbil nerušený odchod „ve zdraví“ pro všechny, kteří se vzdají. Posel se jen tak tak vrátil – s nepořízenou a v dešti střel. Naskýtá se otázka, zda by se situace nevyvíjela úplně jinak, kdyby nabídka nedošla do pevnosti před příchodem rytíře Castrioty a posledních posil. Mustafa paša nařídil nepřetržité bombardování. Pokud mělo mít demoralizující účinek, svůj účel nesplnilo. Obránci se připravovali odrazit další tureckou zteč a jejich bojová morálka byla vysoká. Za noci na 15. a 16. června došlo k několika menším útokům. Hlavní útok začal za svítání 16. června. Byl doprovázen ječivým vyvoláváním muezzinů, slibující padlým ve svatém boji rozkoše věčného ráje, osvěžení šťávou z hroznů (dovolené muslimům pouze v ráji), spočinutí ve stínu datlových palm v náručí hurisek se stále se obnovujícím panenstvím. To vše podněcovalo věřící k litému boji.

Zteče se účastnily všechny turecké jednotky – pevnost napadly ze všech stran, podporovány palbou turecké flotily ze zátoky Marsamuscetto. Přitisknutí ke zříceninám zdí, unavení a zakrvácení, očekávali obránci se zápalnými granáty, smolnými věnci a nádobami s vařící vodou nápor útočníků. Největší turecký nápor byl zaměřen na jihozápadní valy. Při útoku, který měl být podle Mustafa paši tím posledním, byli elitní janičáři staženi a jejich místa zaujali jajaláři, fanatičtí muslimové bez kvalitního výcviku, pohrdající však svými životy stejně jako životy nepřátel. Útočili omámení hašíšem a s pěnou u úst. V kůžích divokých zvířat a v pozlacených turbanových přílbách vzbuzovali svým nástupem hrůzu i respekt. Byli ozbrojeni pouze zakřivenými šavlemi a kulatými štíty, tedy jen pro boj zblízka. Na počátku svého útoku viděli zajisté za stěnami San Elma ráj. Zastavila je však soustředěná a vydatná palba rytířů, španělských vojáků a Malťanů. Na okamžik je vystřídalaly tlupy stejně fanatických dervišů, aby vlastními těly naplnily příkopy a usnadnily tak postup druhé vlny. V ní vyrazili janičáři jako zběsilý bílý příval. Tito potomci Řeků, Bulharů a jiných slovanských národů, stejně jako Rakušanů a Maďarů, odváděli vždy jen tu nejlepší práci. Navzdory svému opakovanému a houževnatému úsilí byli i oni odraže-

ni. Vzájemné vraždění pokračovalo po celý den. Dělostřelci pevnosti San Angelo také nezaháleli – prorazili do janičářských řad mnoho krvavých děr. Útok po celou dobu pozorovali Mustafa paša s Dragutem. Zvláště Dragut byl neobyčejně agilní a všudypřítomný. Osobně opravoval náměry děl, radil důstojníkům nastupujícím do útoku. San Elmo se stalo osamělým útesem zběsile bičovaným orkánem palby.

Za setmění byl útok zastaven. Že pevnost dosud stála a bránila se, bylo překvapením jak pro Turky, tak i pro křesťany. Turecké ztráty toho dne čítaly asi 1000 mužů. San Elmo mělo 150 mrtvých a asi stejný počet zraněných. Celkový počet ztrát u San Elma se odhadoval asi na 4000 mužů. Mezi významné padlé příslušníky tamní posádky se řadí rytíř Medran a Ital Pepe di Ruvo. Byl-li 16. červen pro křesťany dnem vítězným, pak to bylo vítězství neradostné. I když byly ztráty poměrně malé, další obrana už byla téměř nemožná. Poprvé od počátku obležení odmítl velmistr vydat příkaz k dalšímu posílení San Elma. Navzdory tomu se třicet rytířů a tři sta vojáků dobrovolně přihlásilo na jistou smrt na tomto místě, které už nebylo možné ani nazvat pevností.

Druhý den po útoku svolali Turci poradu nejvyšších velitelů. Dragut navrhoval zbudovat nyní na východním cípu Sciberry val z kamení, zeminy a roští. Za ním by již nebyli Turci ohrožováni palbou ze San Angela a mohli by palbou zamezit pohybu mezi pevnostmi, a tím zastavit přesuny sil a zásob. Když 18. června Dragut s Mustafa pašou osobně dohlížel na stavbu valu, byl zasažen za pravým uchem úlomkem kamene po dopadu dělostřeleckého projektilu. Život mu zachránil mohutný turban. Střelba z protější strany byla cílená, nikoli náhodná. Turecká generalita zachovávala i za polních podmínek dvorské dekorum a leskla se brokáty, hedvábím, šperky a výstředními obleky. Přitahovala proto pozornost ostřelovačů i dělostřelců, pokud se ocitla v jejich dostřelu. Dragut byl z místa odnesen, Mustafa paša se však nepohnul. Druhá koule zabila na Dragutově místě stojícího janičářského agu, ani potom však Mustafa paša z ohroženého místa neodešel. Bez zajímavosti není okolnost, že si Dragut svou smrt „na území Řádu“ sám předpověděl již roku 1544, kdy plnil ostrov Gozo a kdy také na stejném území padl jeho bratr. Dragutův odchod z bojiště byl pro Turky citelnou ztrátou. Nebylo nadále nikoho, kdo byl schopen

koordinovat akce a usmiřovat rozpory ve velení mezi Pialim a Mustafa pašou.

Další den znamenal pokles turecké bojové morálky k bodu mrazu. Řádový rytíř Antonio Gruno totiž zasáhl výstřelem z děla střed skupiny nepřátelských důstojníků. Několik významných velitelů se po tomto zásahu již nepostavilo na nohy. Ani Gruno se však ze svého úspěchu dlouho netěšil – několik minut po jeho výstřelu ho zasahla kule tureckého ostřelovače a těžce ho zranila. Obléhání San Elma trvalo již dvacet sedm dní.

Dne 19. června došlo na San Angelu k explozi jedné z pracháren. Turci zajásali, ale jejich radost byla předčasná. Velmistr je nechal počastovat vydatnou palbou, takže rychle utichli a přitiskli se níže k zemi. O půlnoci toho dne bylo jasné, že dny San Elma jsou již sečteny. Malý člun s velmistrovým poslem, rytířem Boisbertonem, již na Elmo nedoplul. Oba veslaři byli zabiti a posel se zachránil jen s vypětím všech sil. Nyní zůstalo Elmo zcela osamoceno – pouze v rukách Božích.

Finále na San Elmu

Po staletí slavili rytíři významný svátek Corpus Christi, Těla a Krve Páně. Neopomněli tak učinit ani ve čtvrtek 21. června 1565, kdy se jejich průvod ubíral do kaple sv. Vavřince na Birgu. Toho dne bylo prolomeno předsunuté opevnění San Elma na severozápadě pevnosti. Opevnění již nebylo možné dále udržet vzhledem k soustředěné palbě Dragutovy baterie z Point Tigré. Janičáři slezli hradby od zátoky Marsamuscetta a obsadili tak poslední vnější opevnění. Obránci tento úspěch nepřítele okamžitě pocítili – do zad jim začala pražit účinná palba. V poledne toho dne dosáhla teplota 35 stupňů. Baziliky – velkorážní turecká děla – drtily San Elmo na suť a prach. V pátek 22. 6. byl pád pevnosti očekáván již na obou stranách a naděje pro obránce nebyla žádná. Předchozí noci utvořila turecká flotila kolem pobřeží San Elma polokruh. Ze všech stran dopadaly na pevnost projektily z děl i ručních palných zbraní. Bylo neuvěřitelné, že za kouřící hromadou kamení ještě někdo palbu opětuje. Po vybudování západního valu na Scibeře však byly turecké jednotky daleko lépe chráněny proti palbě z pevnosti San Angelo. Řádové dělostřelectvo odsud raději zastavilo palbu, aby snížilo riziko zásahu vlastních lidí, což se již jednou stalo, když jejich projektil zabil na Elmu osm mužů. Turci se na zbytky opevnění San Elma valili v hustých řadách. Palba ustala a začal boj muže proti muži za použití mečů, pík a seker. Na místě pobořených zdí stanuli proti Turkům muži v oceli. Za nesnesitelného horka bojovali rytíři v plátové půlbroji či ve vatovaných a prošívaných brigantinách. Navzdory nadlidské námaze nepřítele se tato hráz lidských těl stále ještě držela na nohou. Boj trval více než šest hodin. Nezřídka se v něm protivníci zřítily do příkopu v těsném objetí. Za den padlo 2000 Turků a Mustafa paša si stále nebyl jist svým vítězstvím.

Obránci Elma ztratili 200 mužů, a když se z turecké strany ozval signál k ústupu, zdvihlo se v pevnosti jásavé hurá! Jeden z Malťanů přeplaval Velký záliv, aby podal velmistrovovi zprávu: v pevnosti již není nikdo, kdo by nebyl zraněn. Velite-

lé de Guaras, Miranda a de Massuez, kteří byli mezi obránci již od počátku bojů, se pro svá zranění nemohli vůbec postavit na nohy. Posel ale zdůraznil, že bojová morálka obránců je skvělá.

Velmistr byl údajně poprvé od počátku obležení dojat až k slzám. Ve slabém okamžiku svolil k vypravení nové posily. Expedici v síle pěti člunů měl vést proslulý řádový námořník rytíř de Romegas. K obráncům se přihlásili i dva Židé, příslušníci národa všemi opovrhovaného – tak silný a strhující byl příklad hrdinství obránců.

Vyslání posil však bylo aktem spíše emocionálním než výsledkem velmistrovsky zralé úvahy. Bylo také od samého počátku odsouzeno k nezdaru. Jakmile Turci spatřili čluny vyplouvající do zátoky, zahájili na ně smrtící palbu. Rytíř Romegas byl nucen vydat rozkaz k návratu. Na Elmu zatím dva Řádoví kaplani Francouz Pierre Vigneron a Španěl Alonso de Zambrana zpovídali a dávali rozhřešení všem, kteří ještě dýchali. Oba se poté chopili zbraní, aby zemřeli spolu s posádkou. Obránci se navzájem mezi sebou loučili objetím. Všechny drahocennosti byly ukryty pod podlahou kaple a kultovní předměty zapáleny, aby nepadly do rukou nepřátel. Jednalo se především o bohoslužebná roucha, obrazy, sochy, korouhve. Jako poslední pozdrav bratrům na protějším břehu se rozezněly zvony elmské kaple.

Dne 23. června se v zálivu Marsamussetto shromáždila celá Pialiho flotila. Zahájila nové intenzivní ostřelování toho, co pevnosti zůstalo, současně byl zahájen též pozemní útok. K velkému překvapení všech se pevnost držela ještě hodinu. Pouze sto mužů bylo schopno, navzdory svým zraněním, udržet v rukou zbraň. Turci se v útoku zastavili a přeskupili. Rytíři de Guaras a Miranda, kteří pro svá zranění nemohli stát, seděli v průrvách na stolicích a z posledních sil kolem sebe bili dvoubřítými meči. Oba byli po nějaké chvíli rozsekáni na kusy. Italský rytíř Francisco Lanfreducci se vyšplhal na nejvyšší bod pevnosti proti Birgu, aby dal kouřem smluvený signál. Nastal poslední okamžik San Elma. Na zvonících řádových pevnostech se rozezněly hlasy zvonů vzdávající poslední poctu padlým.

Mustafa paša vstoupil do pevnosti spolu se svým štábem. Jeho praporečník pak na místě praporu sv. Jana Křtitele vztyčil vlajku Sulejmana Magnifica, císaře východu i západu. Vítěz

shlížel z dýmajících hradeb na hladinu Velkého zálivu. Za jeho zády šlehaly plameny a k nebi se zdvihal zoufalý křik raněných a vražděných. V tomto okamžiku si vzpomněl na Draguta a poslal proto do jeho stanu posla se zprávou, že San Elmo konečně padlo. Dragut se již nezmohl na nic víc, než že na znamení díky pozdvihl oči k nebi. Zanedlouho nato zemřel. Mustafa paša si však byl dobře vědom ceny, jakou za své vítězství musel zaplatit. Proto zvolal: „Alláhu, když nás tak malý syn přišel tak draho, jakou cenu budeme muset zaplatit za jeho velkého otce?“

San Elmo padlo 23. června. Po tři dny bylo úplně odříznuto od ostatního světa. Přestálo jednatřicet dnů nepřetržitého obléhání a jeho vytrvalost a hrdinství měly nakonec přivodit katastrofu celé turecké invazní armádě. Počet tureckých padlých se nejčastěji udává číslicí 8 000. To byla bezmála čtvrtina všech sil, jež se v Istanbulu nalodily.

Obránci ztratili 1 500 mužů, to znamená, že na jednoho padlého křesťana připadlo bezmála šest mrtvých muslimů. Ze 120 padlých Řádových rytířů a zbrojnošů náleželo plných 31 k italskému jazyku, zbytek byl celkem rovnoměrně rozdělen mezi Aragonii, Auvergne, Francii a Provence. Německý jazyk ztratil pět příslušníků, o podílu Čechů z toho nemáme žádnou spolehlivou zprávu. Po masakru, který doprovázel vzetí pevnosti, by zajisté nepřežil nikdo, nebýt Dragutových korzárů, pro něž měl život rytíře přece jenom větší cenu než jeho mrtvola. Kronikář Balbi poznamenal, že do zajetí bylo vzato pět Španělů, tři Italové, mezi nimi také Francisco Landfreducci, a jeden Francouz. O jejich dalších osudech, které byly zajisté pohnuté, není nic známo.

Z posádky San Elma se zachránilo jen několik Maltánů odvážným skokem do vody a přeplaváním na břeh u San Angela. To byli také původci zpráv pro Balbiho o posledních dnech a hodinách hrdinné pevnosti.

V neděli ráno dne 14. června, na nejvýznamnější svátek řádu – narození sv. Jana Křtitele, objevili rytíři na úpatí pevnosti San Angelo hrůzný nález: bezhlavá těla státých bratří ze San Elma přibitá na křížích a zanesená sem mořským proudem. Jen dvě mrtvoly bylo možno spolehlivě identifikovat. Byli to Jacomo Martelli a Alesandro San Giorgio. Jejich bratři sloužili v posádce italského jazyka. Mezi křesťany vzbudil tento nález hněv a nenávist. La Valette vydal rozkaz, aby

všichni turečtí zajatci byli v odvetu sťati, což se také bez prodlení stalo. Dnešní historikové tento čin velmistrovi vytykají jako nehodný velkého vojevůdce. Soudobým kronikářům však něco takového ani nepřišlo na mysl.

Zatímco Turci stahovali své baterie od Elma, vrhala děla ze San Angela uťaté turecké hlavy do jejich tábora. La Valette vyhlásil svým rozhodnutím Turkům totální válku, v níž není místa pro milosrdenství a velkorysá gesta.

Na radě je Senglea

Ještě téhož dne se sešla Velká rada, aby přijala poslední opatření: pět rot pěchoty bylo vysláno ze Mdiny k posílení obou zbývajících pevností. Nakoupeny byly poslední zásoby potravin a ostatního proviantu. V žádném případě nebylo dovoleno rekvírování, tedy zabavování zásob civilnímu obyvatelstvu, což byl od La Valetty moudrý a prozíravý čin. Všichni psi byli usmrceni, aby v noci nerušili hlídky a ve dne neujídali ze skromných přidělů. Nebyli ušetřeni ani nádherní lovečtí psi velmistrovi. Zahynuli stejně jako neurození voříšci Malťanů.

Zprávu o situaci přednesl v radě La Valette na základě informací svých špehů. Hovořil o epidemiích v tureckém táboře, o nedostatku zásob potravin a střeliva. Žádná z tureckých lodí vyslaných za zásobami ke břehům Afriky, Řecka či jinam se již nevrátila.

Turci se snažili vytvořit kruhovou obléhací linii kolem Sengley a Birgu. Přemísťovali sem své baterie od San Elma, ale uzavření linie se jim nedařilo.

V noci před pádem Elma pronikla tureckou blokadou posila čtyř galér, vypravených z Mesiny. Na jejich palubách šťastně doplulo čtyřicet dva rytířů, dvacet šlechticů-dobrovolníků, tři Němci a dva Angličané, kromě nich padesát šest zkušených dělostřelců a šest set příslušníků španělské pěchoty, která byla v té době pokládána za nejlepší v Evropě. Posile pod velením rytíře de Robles bylo ovšem přísně nakázáno nevyloďovat se v případě, že by už pevnost San Elmo byla v tureckých rukách. Velitel flotily Don Juan de Cardona vyslal na pevninu zvěda, který samozřejmě zjistil o stavu San Elma pravdu, ale své poznatky sdělil pouze rytíři de Robles. Ten si informace ponechal pro sebe a přiměl velitele flotily, aby provedl výsadek na západním pobřeží Malty. Robles byl rozhodnut proniknout v noci tureckými liniemi a štěstí mu při tom neobyčejně přálo. I když v červnu jen zcela výjimečně vane z Afriky sirocco, stalo se tak právě v noci na 29. června. Roblesovy oddíly pronikly až na místo dnešní rybářské vesnice Kalkary.

Místo obvyklého vysokého nebe ležela tentokrát v údolích mlha a všechno se třpytilo chladivým vlhkem. Turci seděli schouleni u táborových ohňů a netrpělivě očekávali požehnaní úsvitu.

Výsadek na pobřeží již očekávaly posádky velmistrových člunů. Bez ztráty jediného muže dostihla celá posila bezpečí birgských hradeb. Tato událost se stala dalším z triumfů Řádu. Obránci se s přírůstkem sil nijak netajili a již příštího dne spatřili Turci bojové zástavy jednotlivých oddílů vláť nad hradbami pevnosti. Oněch sedm set nových obránců bylo neocenitelnou vzpruhou.

Mustafa pašu ovšem přísun nepřátelských posil příliš nenadchl. Snad právě proto se rozhodl vyřešit celou záležitost ukončením invaze ve „rhodském stylu“. Vyslal k velmistrovi parlamentáře s návrhem kapitulace za stejných podmínek, jaké před 43 lety přijal na Rhodu velmistr Villiers de l'Isle Adam. Jako posel byl vybrán starý Řek ovládající dobře italštinu či francouzštinu. Protože šlo o křesťana, Mustafa paša předpokládal, že s ním bude dobře zacházeno a naděje na přijetí poselství bude větší. Když Řek vstoupil do Birgu, strážě mu zavázaly oči a předvedly jej k velmistrovi. Ten ho vyslechl bez jediného slova. Když posel skončil, vydal rozkaz, aby ho oběsili. Starý muž se vrhl La Valettovi k nohám a prosil o život. V dětství byl odveden k Turkům, ale víru si zachoval a nakonec mu nezbylo než na Maltě přijmout přikázaný úkol. Je zřejmé, že velmistr nemínil svůj rozkaz zcela vážně. Posel byl opět se zavázanýma očima doveden mezi bastiony Provence a Auvergne. Tam mu pásku z očí sejmuli, aby mohl spatřit mohutnost pevností a hloubku příkopů. Zde mu bylo také sděleno velmistrovo poselství pro Mustafa pašu: „Jediné území, které mu hodlám přenechat, jsou pevnostní příkopy. Ty pak může podle své libosti vyplnit těly svého vojska.“ Nato byl posel propuštěn.

Velmistrova odpověď Mustafa pašu pochopitelně rozzuřila. Zapřisahal se při Prorokově vousu, že neušetří jediný křesťanský život, až srovná Birgu a Sengleu se zemí. Když turecké flotily zakotvily v bezpečném Marsamuscettu, nebylo nesnadné přemístit děla k řádovým pevnostem. Vzdálenost po souši činila sotva tři kilometry. Další turecký nápor měl být soustředěn na pevnost sv. Michaela na Sengleji jako na nejslabší bod stávající obrany. Turci se začali bez prodlení zastřelovat.

Na Mustafův rozkaz bylo osmdesát lodí přepraveno ze zálivu Marsamuschetto přes Sciberskou pláň do Velkého zálivu u Marsy. Stovky tažných zvířat a mužů vlekly koráby pomocí kulatin. Terén byl pro podobný způsob dopravy obtížný, jeho velkou předností však byla malá vzdálenost k cíli – sotva jeden kilometr. Z taktického hlediska šlo o neobyčejně obratný a významný manévr: přesun lodí do Velkého zálivu umožňoval Mustafovi napadnout Řádová postavení jak z pevniny, tak i z moře. Zdá se, že inspirací pro tento čin byl Mustafovi Dragutův podobný manévr, jímž se na ostrově Džerba vyhnul číhajícímu Doriovi, anebo zprávy o dobývání Konstantinopole před téměř sto lety, kde byl ovšem terén pro podobný manévr ještě nevhodnější.

Během několika dní přesunuli Turci část své flotily přes pevninu. Řád neměl tehdy ve vodách jediné plavidlo. Velmistř a jeho rádci proto pozorovali tento pohyb s krajním znepokojením. Věděli dobře, že nepřítel je nemůže napadnout od severu z moře, kde vjezd do Velkého zálivu chrání těžká děla pevnosti San Angelo. Naproti tomu z jižního cípu zálivu, kam Mustafa paša nyní přesouval část své flotily, se mu otevírala celá nechráněná část Sengley. Neblahé tušení potvrdila i zvláštní událost. Velitel hlídky na Sengleji hlásil, že z protějšího břehu Corradinských výšin usiluje o kontakt s pevností jakýsi muž. Záhy byl zpozorován i na turecké straně, kde si rychle domysleli, že jde patrně o dezertéra. La Valette dal příkaz, aby byl přeběhlík dopraven do pevnosti.

Nastala kritická situace, neboť o muže usilovala též nepřátelská strana. Aby se z turecké strany vyhnul zadržení, musel přeběhlík skočit do moře. Protože byl zjevně neplavec, museli se mu tři námořníci ze Sengley vydat na pomoc. Drželi ho nad vodou až do chvíle, kdy připlul člun a nalodil ho. Ukázalo se, že jde o vysokého tureckého důstojníka, původně Řeka z proslulého rodu Lascarisů, který dal byzantskému císařství tři panovníky. Ovládal velmi dobře nejen tureckou strategii a taktiku, ale byl detailně obeznámen též s tureckými plány na Maltě.

Na základě jeho sdělení a s jeho pomocí vydal La Valette rozkazy k opevnění jižní senglejské strany a v moři dal vybudovat palisádu, která Turkům měla zabránit ve vylodění na pevnině pod Sengleou. Lascaris, který se projevil jako neobyčejně udatný voják, byl pro Řád v této situaci učiněným

darem z nebes. O svých motivech k přeběhnutí hovořil zcela otevřeně: jako mladík byl zajat sultánovým vojskem a dobře vycvičen. V turecké armádě dosáhl jistého postavení, avšak když nyní viděl, jak křesťanský Řád vzdoruje obrovské přesile, nemůže zůstat na straně barbarů, kteří povraždili část jeho rodiny.

Plných devět nocí pracovaly Řádové ženijní jednotky na vybudování palisády. Stovky mužů se lopotily ve vodě za nejtěžších možných podmínek, beze světla a náležité orientace. Vždy za úsvitu svou práci opouštěli, aby se soumrakem znovu pokračovali. V potřebném čase byla palisáda zhotovena. Táhla se za řetězem mezi oběma poloostrovy a pokračovala až k pevnosti San Michael na pevnině. Bylo to mistrovské dílo pohotovité improvizace. Řada kúlů byla zapuštěna přímo do mořského dna. Tam, kde to nebylo možné, byly vytvořeny můstky a bariéry z vesel a ráhnoví přibitého vodorovně k zapuštěným kúlům. Hlavice palisád byly opleteny houžvemi, které přidržovaly kovaný řetěz. Podobnou palisádu nechal La Valette vybudovat také na severní straně Birgu proti potoku Kalkara. Jejím smyslem byla ochrana tří obranných pozic – bastionů Kastilie, Německa a Anglie. V prvním červencovém týdnu zahájili Turci mohutnou dělostřeleckou přípravu. Celkem šedesát až sedmdesát děl na Scibeře, Gallows Pointu a na Corradinských výšinách zahájilo divokou křížovou palbu proti oběma pevnostem a opevněným městům Birgu a Sengleji. Nejsilnější palba byla zaměřena na Sengleu a San Michael, dějiště plánovaného přepadu. Když Mustafa paša objevil zbudovanou palisádu, dal před chystaným útokem loďstva rozkaz k jejímu okamžitému stržení.

Vzdálenost 100 až 150 metrů od Corradinské pevniny k palisádě uplavali Turci ozbrojení sekerami překvapivě rychle. Akce byla tak blesková, že obránce zastihla nepřipravené. Velitel Sengley, admirál Monte, dal příkaz k odražení záškodníků. V ranním slunci se odehrával děsivý zápas. Maltští plavci s noži či krátkými zakřivenými tesáky v zubech napadli Turky usilující o rozrušení vaziva palisády. Ve vodě se rozpoutal zuřivý boj. Maltšané byli ovšem lepší plavci, a tak se vítězství záhy přiklonilo na jejich stranu. Následující ráno přikázal Mustafa paša jinému oddílu na člunech, aby upevnil k palisádě lana, jimiž měla být pomocí mohutného vratidla na

Corradinské pevnině stržena. Znovu se vyznamenali maltští plavci, když vsedě na palisádě lana přetali.

Mustafa paša se rozhodl další akce neodkládat. Právě získal posily od alžírského místokrále Hassema, Dragutova zetě. Ten se také s opovržením vyjádřil k obléhání San Elma a neopomněl vychválit vlastní zásluhy, odvahu a statečnost. Jeho zástupce Candelissa měl vést turecké lodě a Hassem měl v úmyslu převzít velení nad pozemním útokem proti San Michaelu. Se škodolibou radostí přenechal Mustafa paša iniciativu mladému místokráli v očekávání, že si při ní vyláme zuby.

Na úsvitu 15. července byl vydán signál k prvnímu útoku. V čele invazní flotily plula tři plavidla s černě oděnými imámy na palubách, vyzývajícími věřící k džihádu. Když se čluny přiblížily k palisádě, zdvojnásobili veslaři své úsilí a prudce najížděli příděmi do improvizované hráze. Protože se ocitli na dostřel obránců, snesla se na ně z hradeb mohutná palba. Candelissa dal pokyn, aby posádky vstoupily do vody a proti palbě se chránily nad hlavou vztyčenými štíty. Tak se jim podařilo dosáhnout pevniny a velkou rychlostí vztyčit též k hradbám žebříky. Ve stejném okamžiku napadl Hassem pevnost sv. Michaela z pevniny. Na nejzazším cípu Sengley vybuchla v téže době prachárna, a když se po explozi rozplynul prach a dým, bylo vidět Alžířany, jak vztyčují nad obsazenými hradbami prapory. Velitel postiženého úseku rytíř Zanoguerra se vrhl do průrvy, kam ho následoval řádový kaplan, Frà. Roberto, s křížem v jedné a s mečem v druhé ruce. Jejich hrdinský příklad strhl k následování i ostatní obránce, kteří se již připravovali k vyhledání bezpečnějšího místa uvnitř pevnosti.

Díky velmistrově prozíravosti a taktickému odhadu byly oba poloostrovy spojeny mostem ze člunů, a jakmile bylo zpozorováno nebezpečí hrozící na senglejském opevnění, byly sem okamžitě vyslány pomocné oddíly. Jejich včasný příchod zvrátil v poslední chvíli nepříznivý vývoj a situace se opět stabilizovala. Ve stejném čase odrážel na jiném obranném úseku jeho velitel, rytíř de Robles, úporné útoky dalšího oddílu alžírského místokrále. Hrozny útočníků visely na hradbách pevnosti sv. Michaela a její obránci je s vypětím sil shazovali do příkopů.

Hassem vyčkal obvyklé dělostřelecké přípravy, která měla

narušit pevnostní hradby a paralizovat morálku obránců. Jeho zdivočelí Alžířané nastupovali do útoku s nebyvalou zuřivostí také proto, aby Turkům dokázali, oč jsou obyvatelé berberského pobřeží lepší než oni. Z Corradinských výšin pozoroval úchvatné divadlo Mustafa paša, netrpělivě vyčkávající, aby rozhodným tahem vychýlil misky vah válečného štěstí na svou stranu. Pro rozhodující chvíli bitvy měl připravených deset člunů plně obsazených janičáři, kteří čekali pouze na jeho povel. Konečně byl očekávaný povel vydán a čluny vyrazily od Sciberry směrem k Sengley. Cílem janičárského útoku měl být severní výběžek Sengleje, na němž bylo umístěno již zmíněné vratidlo ovládající zdvihání a spouštění mohutného řetězu blokujícího úžinu mezi oběma Řádovými městy. Obránci byli v tom čase plně zaměstnáni útokem na své jižní opevnění. Mustafa paša však netušil, že pod pevností San Angelo, téměř těsně u pobřeží, je umístěna dělostřelecká baterie pod velením rytíře de Guiral. Přibližující se plavidla byla pro něj značným překvapením, ale nevyvedla ho z míry. Pohotově vydal rozkaz k nabití děl a k jejich zamíření na přibližující se cíle. Dělo je dvě stě metrů vodní hladiny. Čluny tiše připlouvaly a bylo jasné, že jejich posádky se hodlají vyložit de Guiralovi těsně před nosem. Dělostřelci byli připraveni s hořícími doutnáky, a jakmile se čluny seřadily k provedení vyloďovacího manévru, byl dán rozkaz k palbě. Než janičáři pochopili, co se vlastně děje, byla jejich malá invazní flotila rozstřílena na padrť. Devět lodí z deseti bylo na krátkou vzdálenost zasaženo první salvou. Druhá salva pak dílo úplně zkázala. Ve vodě se ocitlo celkem 800 mužů. Desátý člun se pohotově obrátil a s velkou dávkou štěstí se dostal z dostřelu děl. Projektily vyrážely z hladiny sloupy vody a pěny do výše několika metrů. V pár okamžicích Mustafův mistrovský tah ztroskotal. Janičáři, kterým se podařilo dosáhnout pobřeží, Maltané ubili, ostatní se utopili. Nikdo nepochyboval o tom, že toho dne zachránila Sengleu právě Guirala baterie.

Mustafa paša si patrně ihned neuvědomil rozsah a význam katastrofy. Muslimský útok proti pevnosti San Michael pokračoval jak od Corradinských výšin, tak z pevniny. Hassemovi Alžířané útočili s divokou houževnatostí a zavidlostí. Po pěti hodinách nepřetržitého boje však byla i jejich síla u konce a místokrál je nepřiměl k dalším útokům. Nezbývalo než

vydat signál ústupu. Bilance toho dne byla krvavá: 3000 zabí-
tých muslimů, 250 padlých na straně Řádu. Mezi významný-
mi padlými byl i syn sicilského místokrále Frederic de Toledo.
Právě jeho ponechal místokrál na Maltě jako záruku splnění
svého slibu pomoci při hájení ostrova. Mladík byl po celou
dobu bojů pod zvláštní ochranou velmistra, nakonec se mu
ale podařilo připojit se k oddílu vyslanému z Birgu na pomoc
Sengleji, kde padl.

V okamžiku, kdy se Alžířané obraceli u pevnosti San
Michael k ústupu, otevřela se jedna z bran a několik set mužů
odtud provedlo odvážný výpad. Místokrál Hassem si uvědo-
mil až příliš pozdě, jak draho musí zaplatit za své vychloubač-
né řeči. S tak tvrdým protivníkem se za své válečné kariéry
ještě nesetkal. Také jeho zástupce Candelissa přežil dobro-
družný útok jen náhodou.

Po stažení útočících jednotek byla obnovena dělostřelecká
palba na pozice obránců. Večer i následující dny patřilo mezi
oblíbené aktivity Malťanů lovit ve vodách zálivu těla náklad-
ně oděných muslimů, aby se obohatili jejich výzbrojí, šperky
a osobními drobnostmi. Úlovky byly opravdu bohaté.

Po prvním útoku na Sengleu začal být Mustafa paša opatr-
nější. Rozhodl se využít zkušenosti s „elmskou“ taktikou – to
znamená rozstřílet pevnostní zdi na padrť a teprve potom
napadnout opevnění současně z moře i z pevniny. Se vzpo-
mínkou na operaci na Rhodu se rovněž Turci snažili vnést roz-
kol mezi obránce. Ale přestože jazyk a původ Malťanů byl
blíže Arabům než Evropanům, bylo jejich stanovisko neo-
chvějně stejné: „Raději budeme otroky sv. Jana Křtitele než
spojenci Velkého Turka.“ Pouze jeden jediný z obránců Birgu
i Sengley prohlásil, že podmínky odchodu z ostrova je nutné
přijmout. Šlo o italského pěšáka ze Sicílie, kterého nechal veli-
tel jeho úseku rytíř de Robles okamžitě oběsit – bacil zbabělos-
ti byl velice nakažlivý i v oněch heroických dobách.

Mustafa paša nechal soustředit dělostřeleckou palbu přede-
vším na opevnění Kastilské bašty a hradby městečka Birgu na
pevninské straně. Bombardování pokračovalo nepřetržitě
dnem i nocí. Aby poněkud snížil ztráty na civilním obyvatel-
stvu, nechal Valette vybudovat napříč všemi ulicemi kamenné
barikády. Na práci byli nahnáni muslimští zajatci a veslaři
z galejí, ani je však palba jejich soukmenovců neušetřila. Otrlý
voják a pamětník mnohého, kronikář Balbi, vyjadřuje s těmito

lidmi občas i soucit. Hnání do práce neustávajícím bitím dozorců, vystavení nemilosrdné palbě, umírali po stovkách. Jejich ztráty v oněch dnech byly více než 500 mužů.

Velmistr předpokládal, že bude záhy napadeno také Birgu, a to zřejmě z moře na severní straně, kde byly pro útok nejvhodnější podmínky. Nechal proto naložit prámy kameny, spojit je mezi sebou řetězy a potopit kolem severního birgského pobřeží. Starou palisádu pod Sengleou dal opravit a zpevnit.

Ani 1. srpna nebylo o nějaké pomoci ze Sicílie či odjinud ani vidu ani slechu. Dne 2. srpna za svítání Turci znovu zaútočili. Všechny jejich baterie zahájily palbu současně. Hřmot dělostřelby byl tak silný, že jej obyvatelé Syrakus a Katánie, vzdálení 110 a 160 kilometrů, vnímali jako zvuk blížící se bouře. Byla to nejsilnější palba ze všech, co křesťané na Maltě dosud zažili. Po dělostřelecké přípravě nastoupily husté řady nepřátel do útoku. Trval plných šest hodin, aniž se Turkům podařilo zachytit na hradbách. Den byl krásný s vysokým bezmračným nebem. Teprve odpoledne dal Mustafa paša rozkaz k ústupu. Celé hodiny potom visel dým nad zálivem jako černý mrak, a teprve když od moře zavála čerstvá bríza, jako by zdvihla oponu nad tragickou scénou. Mustafa paša se teprve v tomto okamžiku mohl pokochat dílem zkázy. Obě Řádové pevnosti byly napolo rozbořené, ale vlajka Řádu na nich vlála pyšně dál, všemu navzdory. Vydal rozkaz k novému nepřetržitému pětidennímu bombardování. Za těch dnů nebyla na Sengleji či Birgu jediná paže, která by zahálela. Všichni – muži, ženy i děti – opravovali dnem i nocí pobořené hradby, zpevňovali uliční zátarasy, vyráběli nové střelivo. Dne 7. srpna došlo k dalšímu útoku. Turci obklopili hradby jako bojovní mravenci a snažili se zachytit na jejich parapetech. Sotva zdolali jednu překážku, vztyčila se před nimi další. Za první, vnější hradbou nechal La Valette postavit nové zdi. Byly vytvořeny další slepé ulice mezi vnější a vnitřní zdí a uvnitř mezi nimi byli Turci masakrováni v celých zástupech. Útok na Birgu ochabl.

Nebezpečnější situace hrozila obráncům Sengley a pevnosti sv. Michaela. Velmistr ke svému zděšení zahlédl, jak zde Turci upevňují své praporce na parapetech. Na pomoc nemohl z Birgu vyslat jediného muže. Jakmile Mustafa paša zaznamenal počáteční úspěch svých mužů, dal rozkaz k dalšímu útoku.

V kritické chvíli, kdy se již zdálo, že San Michal i Senglea

jsou ztraceny, došlo k neuvěřitelné události: z turecké strany zazněly signály k ústupu. Nikdo nic nechápal. La Valette se domníval, že se vylodují oddíly vypravené ze Sicílie. Jak tomu v podobných případech bývá, šlo o nedorozumění: Mustafa paša byl informován o tom, že velký oddíl křesťanů napadl jeho tábor v Marse. Protože žádná početnější jednotka křesťanů na ostrově neexistovala, vysvětlil si turecký velitel tuto skutečnost podobným způsobem jako velmistr – vyloděním posil ze Sicílie.

Turci jen s nevolí opouštěli dobyté pozice. Janičáři se dokonce odmítli vrátit. Byli jako divocí psi puštění ze řetězu. Teprve až na osobní zásah a domlouvání jejich agy se stáhli zpět. Turecká vojska se vydala na pochod směrem k Marse. Co se vlastně přihodilo? Guvernér města Mdiny, rytíř Mesquita, již ráno z intenzity palby usoudil, že nastal totální útok a že tedy turecká základna nebude náležitě střežena. Vyslal tedy celé mdinské jezdecktvo pod velením rytíře de Lugny, aby tábor přepadlo. Když se Lugnyho špehům podařilo ověřit si Mesquitovu domněnku, zaútočili jeho jezdci po stráni do Marského údolí jako ďáblův. Turci v táboře se nevzmohli na účinnější odpor. Šlo většinou o stovky raněných a nemocných, kteří byli na místě zmasakrováni. Stany byly zapáleny, terén zničen, stejně jako zásoby proviantu a střeliva. Koně, které nebylo možné odvést do Mdiny, byli podřezáni. Když Turci dorazili ke své někdejší základně, mohli jen konstatovat naprostou zkázu. Mustafa paša si údajně rval vousy a přísahal při Prorokovi, že neušetří život jediného křesťana a že La Valettu přivede k sultánovým nohám v řetězech.

V následujících dnech došla k La Valettovi ze Sicílie zpráva, že místokrál dorazí s posilami 16 000 mužů před koncem srpna. Zpráva však ani velmistra ani radu nijak zvláště nenadchla. Podobných ujištění se jim dostala již celá řada, stejně jako marných slibů. Velmistr znovu zdůraznil posádkám, že mohou spoléhat jen a jen samy na sebe. Dost možná, že ani La Valette sám netušil, jak je blízko pravdy. Na místokrálově dvoře se vytvořily dva tábory. Jedni byli svorně pro to, aby byl Řád ponechán svému osudu. Argumentovali celkem logicky tím, že rytíři nejsou poddanými španělského krále a také za obležení Rhodu jim nikdo nepřišel na pomoc, proč by se měl tedy španělský panovník zachovat jinak? Druzí, a mezi nimi převládali především Řádoví rytíři a příz-

nivci Řádu z řad sicilské šlechty se statky poblíž jižního pobřeží, namítali, že Řádu byla Malta svěřena jako léno od španělského krále a Řád své lenní povinnosti vůči králi vždy vzorně plnil. Pozvolna začala vítězit logika shrnutá v argument: spokojili se někdy Turci s dobytým územím? Na severu již dosáhli Bělehradu a Budapešti. Jakmile Malta padne, použijí ji jako předsunutou operační základnu proti Sicílii. A tento argument posléze zvítězil. Nebylo ale snadné změnit dosavadní vyčkávací taktiku v rychlý a dynamický čin. Donu Garcíovi však bylo jasné, že něco udělat musí – slov již padlo příliš mnoho.

Nastal druhý srpnový týden. Když už nic jiného, byla pro Řád a maltské obyvatelstvo velkým morálním povzbuzením zpráva o vydání papežské buly, v níž Pius IV. vyhlásil plnomocné odpustky pro všechny, kdo padnou v boji proti muslimům. A takový čin měl v té době mimořádný význam. Mustafa paša pokračoval v taktickém plánu rozstřílet co nejdůsledněji Řádové pevnosti. Jeho ztráty od počátku vylodění však byly ohromné. Již 10 000 z jeho mužů se odebralo do Alláhova ráje ke slibovaným potěšením a radostem a jediným jejich pozemským přínosem bylo dobytí pevnůstky San Elmo. Zatímco ale turečtí vojáci mohli odpočívat za relativně bezpečnými liniemi, neměli obránci ani minutu oddechu. Sotva by se mezi nimi našel muž, žena či dítě, kteří nebyli zraněni. Znovu se ukázala La Valettova předvídavost. Zásoby nashromážděné před počátkem obležení stále ještě dostačovaly. Stejně tak i zbraně, střelivo a nezbytná voda. Ani jediný den po dobu obléhání nebyl v ležení hlad, tento záludný nepřítel každé obrany v pevnosti. Na všech důležitých pozicích byly umístěny velké nádoby s vínem ředěným vodou. Obránci nebyli nuceni ze svých stanovišť odcházet. A přísun nezbytných zásob, který zabezpečovaly ženy a děti, byl plynulý a neustálý.

Stejně tak kádě se slanou vodou proti popáleninám při zásahu zápalnými střelami byly rozmístěny po celé obranné linii. Ve chvílích pro obranu nejtěžších se na hradby dostavovali všichni obyvatelé, aby kamením a vroucí vodou častovali nedočkavé útočníky.

Velmistr se dlouho nezdráhal odpovědět na poselství Dona Garcíi de Toledo. Psal mu: „... ostrovní pevnosti jsou v ruinách, ztratil jsem výkvět Řádu. Pošlete mi alespoň dvě naše

galéry z mesinského přístavu, nebylo by správné šetřit Řádové odnože, zatímco hlavní kmen krvácí.“ Měl na mysli především rytířstvo německého jazyka, které se ze svých vzdálených statků nedostavilo na Maltu včas, aby zde hrdinně položilo své životy. Tíhu turecké invaze zatím nesli jen Francouzi, Italové a Španělé.

Mustafa paša se ve svém náporu nyní zaměřil především na Kastilskou baštu hájenou Španěly.

Turci uvnitř birgských hradeb

Poprvé během obléhání Malty zahájili Turci podkopové práce. Podloží pevnosti San Elmo nic podobného nedovolovalo, protože se jednalo o kompaktní skálu. Nyní si ověřili, že pod Birgu a jeho Kastilskou baštu lze vyhloubit od pevniny tunel. Jejich zákopníci od té chvíle neztráceli ani minutu. Práce neustávaly ve dne ani v noci. V čele podkopů postupovali egyptští zákopníci. Vrstva půdy na Maltě je silná nanejvýše dva metry, pod ní se nachází nejčastěji písek a vápencový kámen. V něm je možné poměrně snadno hloubit tunel, postup je ovšem zpomalován nutností výdřevy, neboť stěny sloje se lámou.

V souběhu s ženijními pracemi na podkopech a přístupovém tunelu pokračovala dělostřelecká palba. Mustafův plán spočíval v generálním útoku na Sengleu, kterým vyláká přísun posil po mostě z Birgu, a potom nechá vybuchnout silné náložky pod Kastilskou baštou. Hned po výbuchu měli do útoku přejít janičáři, průrvou v hradbách proniknout do města a završit takvítězství. K zesílení útoku na Kastilskou baštu nechal velitel zhotovit obléhací věž s padacím mostem, takže Turci mohli za hradby proniknout dvěma cestami současně.

Už 18. srpna byl tunel dokončen. Zákopníci oznámili, že jsou uprostřed Kastilské bašty, a uložili zde tak silnou nálož, že se bašta zajisté celá zhroutí. Piali měl vést útok na Birgu, Mustafa paša na Sengleu. Týž den se objevil mezi obránci přeběhlík, který oznámil, že Mustafa paša se rozhodl vyhubit všechny za hradbami s výjimkou velmistra. La Valette pak pronesl jeden ze svých krátkých, ale rozhodujících projevů: „V nejtěším okamžiku prohlašuji, že si obléknu oděv prostého pěšáka, abych s vámi společně zemřel!“ Totéž učinil poslední byzantský císař při pádu Konstantinopole.

Jak se ukázalo, dělostřelectvo mělo při obléhání Malty rozhodující podíl. Při obléhání Rhodu měli Turci k dispozici 100 000 mužů, ale jejich dělostřelectvo bylo nepočetné. Naproti tomu za maltského tažení vypálili Turci 70 000 projektilů různých ráží. Již ráno 18. srpna svědčila soustředěná dělostře-

lecká palba na Sengleu, že to bude místo dalšího nelítostného útoku. Birgu bylo zatím ponecháno v klidu. Útokem na pevnost Sv. Michaela však Turci nedosáhli očekávaného cíle. Velmistr sem z Birgu nepřemístnil žádné posily. Snad skutečně pochopil, že se jedná o válečnou lest, alespoň o tom kronikáři a dějepisci píše s naprostou jistotou. V okamžiku, kdy bylo jasné, že k přesunu sil nedojde, dal Mustafa paša rozkaz k odpálení nálože pod Kastilskou baštou. Velmistr přirozeně věděl o jejím podminování, nebyl si pouze jist tím, kde se nálož přesně nachází. Když mohutná nálož vybuchla, zmizela větší část zdiva bašty v příkopu. Ještě než se rozptýlila mračna prachu a dýmu, vrhli se janičáři se svým strašidelným jekotem do vzniklé průrvy. Byl to kritický okamžik a obránce zachvátila panika. Ve všeobecném zmatku se na chvíli zdálo, že je celá bitva ztracena. V konventním chrámu sv. Vavřince se rozezněl zvon oznamující, že nepřítel pronikl do města. Zděšený kaplan Frà. Giulaume přiběhl k La Valettovi na birgské náměstíčko se zprávou, že bitva je neodvratně ztracena a že všichni musí ustoupit do pevnosti San Angelo. Nyní nastala rozhodující chvíle celého Velkého obležení. La Valette nezaváhal. Ani si neoblékl zbroj, nasadil si jen lehkou přílbu a nejbližšímu pěšákovi vytrhl z ruky kopí. Svému doprovodu dal příkaz, aby ho následoval, a rozběhl se do průrvy v hradbách. Obklopen svými rytíři, napadl postupujícího nepřítele s takovou silou a odhodláním, že jeho postup okamžitě zastavil. Tu v jeho blízkosti vybuchl granát a zranil ho do nohy. Ozval se křik a zapřísahání, aby okamžitě opustil bojiště a vyhledal bezpečí. Každý takový návrh velmistr odmítl, neboť věděl, že nemůže být na významnějším místě. Kulhal, avšak pokračoval odhodlaně v boji. Na naléhání svého štábu odpověděl: „Je mi 71 let, co je pro mne čestnějšího a pro muže mého věku lepšího, nežli zemřít mezi svými druhy a ve službě Pánu? Dokud bude jediný turecký prapor vlát v průrvě, své místo neopustím!“ Tuto podmínku rozlícení obránci vyplnili v několika minutách. Potom teprve La Valette opustil nebezpečné místo, aby se nechal ošetřit.

Jakmile byl velmistr ošetřen, vrátil se opět na místo v průrvě Kastilské bašty. Mustafa paša dal rozkaz k ústupu. Bylo jasné, že k dalšímu útoku dojde v noci. Turci skutečně přeskořovali síly. Připravovali se k nočnímu útoku.

Nastala noc bez tmy. Po soustředěné palbě do dýmajících

sutin obou Řádových městeček, provázené oslnivou iluminací, nastoupila opět pěchota. Ale svítání 19. srpna ukázalo jistě, že obě místa jsou dosud v křesťanských rukách. Obráncům se začalo nedostávat střeliva. Byly proto otevřeny rezervní sklady v hlubokém podzemí pevnosti San Angelo.

19. srpen byl zřejmě nejtěžším a nejhorším dnem celého Velkého obležení. Také La Valette cítil neodvratný konec. Na Kastilské baště padl i jeho synovec Henri de la Valette. Zahynul spolu se svým přítelem, s nímž se snažili proniknout na vrchol nepřátelské obléhačích věže. Také v tomto případě se projevila zrádnost užití bohatě zdobené zbroje, která na sebe poutala pozornost protivníka. Turci se dopouštěli stejných chyb, vzpomeňme jen případ smrtelného zranění Draguta. O mrtvoly obou rytířů nastal lýtý boj, v němž nakonec zvítězili obránci, a oba mrtvé pak položili před velmistra. Ten při té příležitosti pravil: „Všichni rytíři jsou mi stejně milí a pokládám je za své děti. Smrt Polastronova mne dojíhá stejně hluboce jako smrt mého synovce. Tito mladí přátelé nás pouze na chvíli předešli. Nepřijde-li pomoc, budeme záhy následovat jejich příkladu.“ Bylo to poprvé, kdy z velmistrových úst zazněla slova beznaděje.

Od 23. června, kdy padlo definitivně Elmo, byla Senglea a Birgu v ohni nepřetržité palby. Průrva v Kastilské baště byla tak rozsáhlá, že ji za daných okolností nebylo možno opravit. Po dobrodružném úsilí svého mladého synovce vzal na sebe nelehký úkol zničení turecké obléhačích věže sám velmistr. Nařídil otevřít hradbu proti úpatí věže. Ve chvíli, kdy byl nepřítel plně zaměstnán ostřelováním, dovlekli obránci k vylámanému otvoru dělo a vypálili z něho do základu dřevěné věže. Zatímco se věž s rachotem zřítila, vtáhli obránci dělo opět dovnitř a pracovní čtyři rychle zazdily vylámaný otvor. Celá akce proběhla tak rychle, že se Turci nezmohli na žádnou záchrannou akci. Zraněné janičáry pod hradbou zasahovala cílená palba z mušket. Pokus o útok pomocí obléhačích věže byl pro Turky dalším velkým zklamáním.

Další překvapení přichystal Mustafa paša obráncům pevnosti sv. Michaela. Na radu svého vojenského inženýra nechal zhotovit obrovský sud naplněný železným šrotem a náložemi střelného prachu. Do tohoto „pekelného stroje“ byl založen doutnák se zpomaleným hořením, jakýsi zpoždovač roznětu. Po totálním útoku na baštu pevnosti navalily turecké oddíly

„pekelný stroj“ přes parapet a okamžitě se stáhly. Naplánovaná exploze měla zničit všechno živé za parapetem a teprve potom měl být útok vítězně dokončen. Došlo však k situaci potvrzující přísloví: „Kdo jinému jámu kopá ...“ Obránci bez zaváhání začali valit pekelný stroj zpět přes parapet. Doutnák při tom dále hořel. K ohromnému zděšení Truků se obráncům podařilo vrátit sud zpět odesílatelům a sud jim vybuchl přímo pod nosem. V tureckých řadách nastala katastrofa. Obránci pohotově vyrazili do protiútoků a dílo zkázy dokončili. Zbytky nepřátelských oddílů se daly na panický útěk. Den, který začal tak špatně, končil téměř vítězstvím, v tureckém táboře se začala šířit malomyslnost a beznaděj.

Každý další den bylo stále těžší a těžší přimět turecké vojáky k opakovaným útokům. Vedle pokleslé morálky se kvapem šířily infekční choroby – k dysentérii a malárii přibýly také první případy moru. Pod žhavým sluncem Středozemního moře, při teplotách kolem 30 – 35 stupňů C. za dne, ležely stovky tlejících a nepohřbených mrtvol, které nebylo možné odsunout ani zahrabat pro soustavné ostřelování. Invazní vojsko začalo pociťovat nedostatek potravin a střeliva. Mustafa paša neměl tušení o tom, že lodě, které vyslal pro zásoby do Tripolisu, se všechny staly kořistí křesťanských galér a korzárů ze Sicílie.

Nastal třetí srpnový týden a Malta dosud nepodlehla. Byl čas uvažovat o tom, že za několik týdnů se povětrnostní podmínky ve Středomoří změní. Invazní síly musely překonat zpáteční trasu do Istanbulu v délce bezmála tisíce námořních mil. Pokud nebude obrana ostrova zlomena do poloviny září, musí invazní jednotky na Maltě buď přezimovat, nebo se vrátit. Na základě vývoje posledních dnů bylo Mustafovi jasné, že se mu během tří týdnů odpor Sengley a Birgu nepodaří zlomit a bude tedy nucen na ostrově přezimovat. Jeho zásobovací situace byla špatná, byl si ale jist, že ani obránci na tom nemohou být o mnoho lépe. Nepřijde-li ze Sicílie žádná posila, bude se Řád nucen vzdát před příchodem jara. Byla to hra o čas. Ovšem Mustafa paša v ní nebyl jediným hráčem. Admirál Piali znovu uplatnil své požadavky a nároky. Zachovalost a bezpečí jeho flotily byly důležitější než taktizování pozemních vojsk. Nehodlal přezimovat na Maltě a netajil se rozhodnutím, že se změnou počasí dá rozkaz k odplutí. Za komplikace s přezimováním armády učinil v plné míře zodpovědným

jedině Mustafa pašu. Skryté nepřátelství a nevraživost obou nejvyšších velitelů nyní propukly plnou silou. Za Dragutova života byla situace trochu jiná, vyrovnanější. Nyní se projevila Sulejmanova chyba v rozhodnutí nejvyšší velení rozdvojit.

Nálada na straně obránců byla zoufalá. Stav jejich pevností připomínal poslední dny San Elma. Mrtvoly ležely na ulicích nepohřbené, neboť nebylo nikoho, kdo by se o ně postaral. Pohotovost v obranných pozicích byla důležitější. Ženy a děti ležely na zemi společně s vojáky a námořníky. V lazaretech nebyl ošetřující personál.

V Mesině, dvě stě padesát kilometrů od Malty, probíhaly nejvyšší rychlostí přípravy k vyplutí pomocných sil. Don García totiž dospěl k oprávněnému názoru, že by ho jeho nečinnost v evropských politických kruzích příliš neproslavila, zvláště ne v okamžiku, kdy se zprávy o hrdinské obraně Malty rychle šířily a udatnost Řádu začala být opěvována. Vyslání posil bylo ovšem stále méně riskantní než boj se zbraní v ruce. Volání o pomoc však přeci jen dolehlo k odhodlaným srdcím, a tak do jižní Itálie a na Sicílii přijížděli každým dnem noví Řádoví rytíři ze vzdálenějších komend a statků. Strana, která prosazovala pasivní stanovisko v celé záležitosti, ztrácela na vlivu a přesvědčivosti. Pohnuti byli i ti, které někdejší povýšenectví a pýcha Řádu rozčilovaly. Tři měsíce hájilo ostrov 9 000 mužů pod velením 600 Řádových rytířů a nápor Turků byl odrážen více než se ctí.

Rozhodnutí

Dne 20. srpna uskutečnili Turci další drtivý útok na Sengleu pod vedením slavného bojovníka, sendžaka Čedera. Osm tisíc mužů opatřených zvláštními přilbami s ochranou proti „řekému ohni“ vyrazilo proti hradbám, či spíše jejich troskám. Čeder přísahal, že buď zvítězí a dobude pevnost sv. Michaela, nebo u jejich zdí padne v boji. Podařilo se mu to druhé. Starého veterána zabil rytíř Pesson, jedno z pážat velmistra La Valetty.

Zuřivý boj se rozpoutal, jak bylo už pravidlem, kolem přepychově oblečené mrtvolky. V tomto boji padl také nám už známý rytíř Juan de la Cerda, nešťastný posel ze San Elma. Byl propuštěn z domácího vězení a zřejmě hledal čestnou smrt, jíž se mu také dostalo. Toho dne se Turkům podařilo přivléci k troskám Kastilské bašty novou obléhací věž. Vybraní janičárští střelci zaujali postavení na její horní plošině. Základna věže byla vyplněna zeminou a kamením, aby se nemohla opakovat dřívější tragédie. Na úsvitu příštího dne začala posádka věže postřelovat zbytky obránců skrytých za rozpadlými hradbami. Po několika hodinách byli obránci v krizi. Velmistrovi bylo jasné, že existence věže a palba z ní paralyzují jakýkoliv pohyb obránců, takže příští turecký útok bude zajiště tím posledním. Znovu byly otevřeny základy obranné zdi a z otvoru vyrazil oddíl pod velením rytíře Clarmonta, komtura aragonského jazyka, a Kastilce Guevareze de Pereira. Oba jmenovaní okamžitě šplhali k vrcholku věže, následování svými druhy. V několika minutách pobili janičáře na horní plošině a z ní pak začali pálit do tureckých řad. Takový nenačekaný úspěch křesťanů se zdál muslimům nepochopitelný a jejich bojová morálka tím značně utrpěla.

Ve stejný den se podařilo řádovému špionovi vystřelit z tureckého tábora šíp do Birgu a doručit tak zprávu o jediném slově: „Čtvrtek“.

La Valette mobilizoval na ten den všechny síly. Rezervy už žádné neexistovaly. Z lazaretů se přibelhali i ranění. Třidvacátého srpna informoval velmistr ve Velké radě všechny pří-

tomné o tom, že Birgu je podmínováno na všech stranách. Kastilskou baštu již není možné opravit. Návrh Rady zněl: „Vzdáme Birgu a se zbytky posádky se uchýlíme do pevnosti San Angelo, kde ještě nějaký čas vydržíme. Tím také soustředíme síly obrany na jedno místo.“ Jediný velmistr byl zásadně proti vyklizení Birgu. Když všichni starší rytíři postupně vyjádřili svůj názor, ujal se závěrem slova La Valette: „Vzdáme-li Birgu, ztratíme Sengleu. Pevnost San Angelo je příliš malá na to, aby pojala posádku i zbytky obyvatelstva. Nemám jedinou myšlenku na to, abych je opustil. Malťané nám zachovali věrnost a my zachováme věrnost jim. Neopustíme ani je, ani jejich ženy a děti. Jestliže pustíme Turky do Birgu a Sengley, je jen otázka krátkého času, kdy budou zničeny zdi San Angela. Zůstaneme na místě a zemřeme!“ Velkokřížníci se podřídili velmistrovu názoru. Na důkaz, že své přesvědčení a záměr míní vážně, dal rozkaz větší části posádky ze San Angela, aby přešla do Birgu, a most mezi nimi byl vyhozen do povětří. Takové opatření učinilo na obránce mnohem větší dojem než jakékoli řečnění. Moudrost tohoto rozhodnutí byla nepochybná. Navzdory všem nevýhodám zůstaly Turkům stále ještě dva cíle. Jeden z nich by soustředěný nápor rozhodně nepřežil. Z Velké rady vzešel návrh, aby posvátné relikvie Řádu byly přeneseny do San Angela. Šlo především o ruku sv. Jana Křtitele a o archiv. Také tento návrh La Valette zamítl se slovy: „K čemu nám bude archiv, jestliže všichni zemřeme? Všechno musí zůstat na svém místě, stejně jako zůstaneme my!“

K Mustafovi se jen hrnuly nepřijemné zprávy. Velká nákladní loď plující k Maltě z ostrova Džerba s nákladem zásob byla křesťany přepadena a zajata. Vrchní intendant mu oznámil, že zásoby mouky pro mužstvo vydrží nanejvýš 25 dní. I kdyby se nyní rozhodl pro návrat do Istanbulu, nevydrží stávající zásoby ani na cestu zpět. Po dohodě s Pialim vypravil k severoafrickému pobřeží nové proviantní lodě. Svízelná situace byla též se zásobami střeliva. Navzdory ohromnému množství munice na počátku kampaně turecká palba postupně slábla, neboť v prvních týdnech obležení se tímto materiálem vysloveně plýtvalo. Nezbyvalo než zmobilizovat veškerý um a důmysl, materiální nedostatky nahradit inteligencí a promyšleným postupem.

Turečtí zákopníci byli přinuceni zdvojnásobit své úsilí. Se zavlou zarputilostí se razily z jedné strany tunely a proti nim

ze strany obránců jiné, aby je zneškodnily. Často se obě skupiny střetly v podzemí a pobíjely se navzájem ve svitu loučí motykami a noži. Provalené tunely pohřbily občas útočníky a obránce společně. Mustafa paša se nemohl stále ještě rozhodnout, zda na Maltě přezimuje či nikoliv. Aby se zabezpečil ve svém případném rozhodnutí, dal rozkaz napadnout Mdinu. Rozbít zimní kvartýry mohl jen uprostřed ostrova u Marsy a pak musel mít krytá zád z mdinské strany. Masakr nemocných a raněných měl stále v živé paměti. Kdyby bylo nutné se znovu nalodit a ustoupit bez naprostého úspěchu, mohlo mu být alespoň ovládnutí hlavního města přičteno k dobru. Dal tedy osudový rozkaz stáhnout se od Velkého zálivu a táhnout na Mdinu. Byl to velký omyl.

Mdina, zvaná též Cittá Notabile, byla hlavním městem Malty již od římských dob. Přestože Řád zvolil za svou rezidenci Birgu, byla Mdina nejlidnatějším městem ostrova. Navzdory neustálému zpevňování nebyly její hradby nijak zvlášť pevné. Pokud by byl uvedený záměr realizován na počátku kampaně, mohl být úspěšný a mít na průběh dalších událostí značný vliv. Nyní však i turecké vojsko vidělo ve změně plánu jen to jediné, co skutečně sledovala: usmířit sultánův hněv. Něco takového nepřidá na bojové morálce ani tureckému vojsku. Napadnout Mdinu bylo možné pouze z jihu, na jiných místech útok znemožňoval srázný terén. Jakmile mdinský guvernér pochopil pravý stav věcí, sáhl k válečné lsti jako ke své poslední naději. Jádrem jeho posádky byli totiž už jen maltští sedláci se svými rodinami. Většinu vojáků odvelel již dříve k podpoře Birgu a Sengley. Sedláky a jejich rodinné příslušníky tedy nechal obléci do částí uniforem a rozestavit na hradby mezi řídká stanoviště skutečných vojáků. Sem také postavil poslední děla, která mohl stáhnout z jiných úseků hradeb.

Když před hradby Mdiny dorazily první útočné oddíly Turků, udělalo se jim při pohledu vzhůru mdlo. Proti jejich očekávání nešlo vůbec o slabě hájené město, když jeho hradby byly plně obsazeny vojskem a ještě jim vstříc burácela silná palba z děl.

Turci se zastavili a jejich řadami se ozývalo hodnocení situace: „To je nové San Elmo!“ Ani důstojníkům nebylo nijak lehké. Tady na ně nečekali utrmácení a vyčerpání obránci Sengley a Birgu, ale čerstvé oddíly, dosud nepříliš dotčené

bojem. Špehové vyslaní na obhlídku města potvrzovali neradostné vyhlídky: celé hradby jsou na všech stranách stejně hustě obsazeny vojskem. Nikde nejsou hluché úseky obrany. Bojové nadšení útočníků pokleslo na nejnižší míru. Zpráva o stavu věcí byla předána Mustafovi. Ten nevěřil tomu, že Mdina je stejně silná jako Birgu v prvních dnech obležení, a přijel situaci osobně zhodnotit. Když viděl velký počet obránců na hradbách a hustou, i když ne zcela efektivní palbu, dal rozkaz k návratu. Zbývalo už jen jediné – obnovit útoky proti Sengleji a Birgu a obě pevnosti dobýt dřív, než bude Piali nucen opustit Maltu.

Velmistr obdržel od zvěděů zprávu, že Turci se vrací od Mdiny do svých výchozích postavení. Tato skutečnost znamenala pro rytíře významnou vzpruhu. Jestliže si Mustafa paša netroufá zdolat slabou mdinskou posádku, jak může zvítězit nad námi? Začalo se dokonce uvažovat o možnosti porazit Turky vlastními silami, bez přispění pomocných sil ze Sicílie.

Portugalský rytíř Don Mesquita ve funkci mdinského guvernéra si mohl jediné blahopřát. Svého vítězství dosáhl s minimálními silami a chabou výzbrojí. Ústup Turků považoval za zázrak a nechal bez prodlení sloužit děkovné mše ve starobylé katedrále, vybudované na místě, kde kdysi pobýval sv. Pavel. Tato katedrála patřila k posvátným místům ostrova a byla střediskem víry.

Na sklonku srpna nedostával velmistr již žádné informace z vnějšku a byl ve své pevnosti úplně izolován. Nevěděl tedy nic o tom, že v Mesině je silně opožděná pomoc již připravena k vyplutí. Více než dvě stě Řádových rytířů, komturů a velkokřížníků čekalo v sicilském přístavu se svými oddíly a bojovými družinami. Jejich chtivost boje a netrpělivost nad neustálými odklady vyplutí zneklidňovaly mesinský dvůr. Auvergnský velkopřevor přestal Dona Garcíu titulovat Vaše Excellence, a když mu to bylo vytknuto, poznamenal, že pro něho jsou Excelenci pouze mužové odvahy. Jakmile se místokrál odhodlá k válečné výpravě, titul mu okamžitě vrátí a k tomu ho bude ještě nazývat mnoha dalšími tituly podle jeho přání.

Dne 22. srpna, kdy se obránci Malty již cítili opuštěni celým křesťanským světem, se na Sicílii konala mohutná vojenská přehlídka. Vojsko o síle osmi tisíc mužů stálo v řadách nad přístavem v Syrakusách. Jeho složení bylo velice pestré a roz-

manité. Šlo především o žoldnéře a dobrodruhy sehnané po celé Evropě. Nejvíce jich pocházelo ze Španělska, bylo tu ale také mnoho Němců a Francouzů. Italský rytíř Ascanio de la Corna byl velitelem pravidelných vojenských oddílů, Vincenti Vitelli velel nepravidelným oddílům dobrovolníků a Španěl Alvarez de Sandé stál v čele takzvaného neapolského pluku, což byli vlastně Španělé v italských posádkách. Titulárním vrchním velitelem byl místokrál, ale nebyl z toho zjevně příliš nadšený. Zdálo se mu, že osm tisíc mužů je příliš malá síla proti turecké invazní armádě. Neměl vůbec ponětí o tom, jak velké oběti stála dosavadní obrana Řádového ostrova.

Zatímco pomocný sbor meškal v Syrakusách, pokračovalo nemilosrdné obléhání obou Řádových pevností. Každý den si La Valette vyprošoval v kostele sv. Vavřince sílu k vytrvalosti. Při každém úspěchu svých mužů pořádal slavné díkuvzdání.

Deset mil od Malty vystupuje z mořské hladiny výběžek Linosa. Sem poslal velmistr ještě několik týdnů před úplnou blokádou pevností malou posádku s informacemi pro místokrále. Linosa byla zvolena za předsunutou zpravodajskou základnu.

Konečně byly dne 25. srpna v Syrakusách zdviženy kotvy a loďstvo vyplulo směrem k Linose. Při posledním sčítání vojsk dosáhl stav posil 10 000 mužů. K Maltě je na svých palubách přepravovalo 28 galér a jiných plavidel. Zdálo se, že pomoc pro obležené je již za dveřmi.

Konečně přichází pomoc

V posledním srpnovém týdnu se zuřivé obléhání změnilo v podivnou válku. Pevnosti sice byly nadále vystaveny dělostřelecké palbě, jinak se ale nic nedělo. Oba turečtí velitelé se nepochybně připravovali k rozhodující ofenzívě. Bylo jim nad slunce jasné, že čas nepracuje v jejich prospěch. Naděje na úspěch tažení se den po dni vytrácela. Rozhodli se vsadit vše na poslední kartu. Velká ofenzíva byla stanovena na 1. září. Útočné jednotky však již nebyly zdaleka té kvality jako v čase prvního náporu na San Elmo. Daleko spíše než o spásu duše se staraly o bezpečný návrat. Množství Turků bylo zdecimováno v boji, daleko více epidemiemi a chorobami nejrůznějších druhů. Islámská vojska v poli neměla příliš velký smysl pro hygienické zásady a zkušenost, která z toho vzešla, stála příliš mnoho životů. Řád naproti tomu základní hygienické zásady ve svých postaveních uplatňoval, a to navzdory primitivnosti prostředků, které k tomu měl k dispozici. Rozdíl mezi oběma soupeři ve schopnosti přežít byl z tohoto hlediska značný.

Útok z 1. září byl pro Turky dalším zklamáním. Bojová morálka obránců začala den ode dne růst, zatímco u Turků se vytrácela. Ve stejné době se sicilská flotila blížila k prostoru soustředění u ostrova Linosa. Soustředění však neproběhlo podle plánu, neboť velká bouře rozehnala lodě doslova do všech světových stran. Po uklidnění bouře se začala plavidla opět shromažďovat poblíž ostrova Favignana u Marsaly na západním sicilském pobřeží. Příkaz k vyplutí však byl odkládán vzhledem k materiálovým ztrátám a zuboženému stavu posádek trpících v naprosté většině mořskou nemocí, tudíž neschopných bojových akcí. Flotila znovu vyplula 4. září. Tentokrát dosáhla Linosy a přijala důležité La Valettovo poselství o využití zálivů Mgarr a Mellieha k vylodění. Obě místa v severní části ostrova byla známa svými písčitými břehy, daleko vhodnějšími pro vylodovací manévry než skalnaté útesy. Flotila se na cestě k Maltě rozdělila do dvou směrů. Hlavním silám velel sicilský místokrál, druhému španělský

grand don Cardona. Poblíž ostrova Gozo se zhoršilo počasí a obě části flotily ztratily navzájem kontakt. Místokrál se za těchto okolností, jak se dalo očekávat, opět obrátil k návratu na Sicílii a zakotvil u rybářské vesnice Pozzalo na jižním cípu sicilského pobřeží. Don Cardona pokračoval v kursu na Maltu. Podle všech pravidel válečného umění měl být na tomto místě napaden tureckou flotilou. Tu však nebylo nikde vidět. Kapitáni tureckých lodí si vzhledem k nepříznivému počasí dopřávali dobré pohody v zátiší Marsamuscetta.

Zatím v hlavní části křesťanské flotily vypukly nepokoje. Rytíři veřejně prohlásili místokrále za zbabělce, který se vyhýbá boji. Situace byla pro Dona Garcíu osobně neudržitelná, a tak mu nezbylo nic jiného než se vydat k Maltě potřetí. Jeho počínání však i nadále rozhořčovalo posádky lodí, stejně jako pozdější historiky. Neřídil se La Valettovými pokyny, ale nasměroval svou flotilu k západnímu pobřeží, přímo před zraky tureckých velitelů, jejichž plavidla vyplouvala z Marsasirocca. Zdá se, že usiloval spíše o další důvod k návratu na Sicílii než o vylodění spojené s bojem u maltského pobřeží.

Teprve navečer 6. září se obě části křesťanské flotily spojily. Loďstvo pak proplulo zálivem Gozo a zamířilo k zátocě Mellieha na severovýchodě. Den 7. září byl ustanoven dnem „D“ a jednotlivé oddíly se začaly bez překážek a odporu Turků vylodovat. Pohled na přeplněné čluny a vojáky brodící se vodou s výstrojí nad hlavou si dokážeme vybavit ještě dnes.

Mustafa paša i La Valette se o novém vývoji situace dověděli téměř současně. První z nich byl zprávou šokován, druhý nadšen. Obojí je snadno pochopitelné. Velmistr ovšem předpokládal, že po tolika slibech bude invazní síla daleko mohutnější, než ve skutečnosti byla. Připomeňme si, že původně se hovořilo o 16 000 mužích. Ve skutečnosti připlula k Maltě asi polovina tohoto kontingentu. Ti největší optimisté uvádějí 8 až 12 000. Nebýt výrazného poklesu bojového ducha a morálky tureckých vojsk, nebylo by vylodění tak klidné a nový poměr sil by o vítězství křesťanů nerozhodl.

Aby poněkud snížil možné riziko, uchýlil se velmistr k válečné lsti. Z kasemat pod pevností San Angelo nechal propustit jednoho muslimského zajatce jako akt křesťanského milosrdenství. Nechal ho předtím ovšem informovat o tom, že se u břehů Malty vylodilo 16 000 křesťanů, takže je zcela zbytečné, aby se Turci dále namáhali v obléhání. Nešlo ani příliš

o to, zda Mustafa paša podsunuté dezinformaci uvěří. Podstatné bylo, že pověst přenesená zajatcem začala kolovat za tureckou linií. Propaganda dosáhla svého cíle. Demoralizace tureckých sil vyvrcholila. I Mustafa paša se cítil deprimován. Blížila se prohra. Mohutná flotila admirála Pialiho, které v tom čase nebylo rovno v celém Středomoří, početně třikrát silnější než křesťanské loďstvo, nebyla schopna zabránit vylodění osmadvaceti plavidel ze Sicílie.

Po vylodění všech oddílů se Don García rychle obrátil k bezpečným břehů Sicílie s výmluvným tvrzením, že zde čeká ještě dalších 4000 mužů na jeho odhodlané velení. Aby svému časnému odplutí dodal trochu většího lesku, dal své flotile defilovat před řádovými pevnostmi a z každé lodi vypálil tři dělové rány na pozdrav. Posádky pevností byly zachváceny nezřízenou radostí.

Zatím La Valette netrpělivě čekal na kontakt s velením invazních jednotek. Za noci slyšel hluk přemísťujících se tureckých baterií a oddílů. Z posil se však nikdo neobjevil. La Valettu netěšil odsun nepřátelských baterií, předpokládal totiž, že se jich v příhodném okamžiku sám zmocní a posílí jimi vlastní palebnou sílu. Turci však za sebou zanechali pouze obléhací věž a několik těžkých děl, která pro jejich váhu již nebylo možné přemístit.

Turci kvapně vyklíželi pozice a odváželi většinu materiálu. Jen světla pochodní označovala směr jejich transportů. Zatím se velitel invazních jednotek Ascanio de la Corna radil se svým zástupcem Alvarezem de Sandé o dalším postupu. Vlastně šlo jen o to, zda okamžitě zaútočit, či zaujmout výhodně postavení a s ofenzívní operací ještě vyčkat. Nakonec zvítězil střízlivější Corna a křesťané s nedočkavostí vyčkávali příchod nového dne. Nazítří 8. září se začali Turci nalodovat. Po několika měsících obléhání měli obránci konečně možnost opustit hradby pevností a pohybovat se volněji po okolí. Domorodí obyvatelé prohlíželi především turecké ležení, aby případně zabavili všechno užitečné, co by se na onom místě našlo. Řádové jezdeckto vyrazilo směrem k nepřátelské základně v Marse a k sciberskému výběžku na San Elmu. Zde opět vztyčili vlajku sv. Jana Křtitele a vyslali k velmistrovi posla s žádostí o baterii lehkých děl, jejichž palba měla Turky pobídnout k většímu spěchu. Toho bylo skutečně dosaženo, neboť nepřítel pod palbou zdvojnásobil své úsilí. Koráby

turecké flotily byly ovšem již zbaveny původní pýchy a značně pošramoceny na vzhledu špatnou údržbou.

Uvedený den 8. září je významným církevním svátkem – dnem Narození Panny Marie. Z konventního kostela sv. Vavřince v Birgu se ozýval radostný hlas zvonů zvoucích ke slavnému Te Deum. Ve chvílích, kdy obránci s vděčností děkovali Bohu a Panně Marii za záchranu, seznal Mustafa paša pravý stav věcí. Hrozivá síla křesťanské pomoci v podobě 16 000 ozbrojených mužů se rázem smrškla na polovinu. Strach před sultánovým hněvem byl tak silný, že s osmi tisíci muži by si Mustafa paša troufl ještě poradit. Nová iniciativa tureckého velitele však vedla k dalšímu konfliktu s Pialim.

Nakonec se shodli na změně plánu: admirál vyvede své lodi z Marsamuscetta, kde již nebylo bezpečno, do zátoky sv. Pavla. Mustafovy oddíly se začaly znovu vylodovat. Velmistr změnu situace okamžitě zaregistroval. Nebude-li mít Corna se svými jednotkami úspěch, další posily ze Sicílie již neuvidí. Napětí začalo opět stoupat. Hlídky podávaly zprávy o postupu tureckého předvoje ke křesťanským pozicím u Naxxaru. Ascanio de la Corna nechtěl opustit své výhodné pozice, ale současně měl potíže s udržením projevů bojové nálady na uměřené hladině. Zvláště Řádové jezdeckto hořelo touhou po pomstě za ztráty u Elma. Bez rozkazu zasadilo ostruhy svým koním a jako lavina se řítilo z naxxarských strání proti tureckému předvoji. Strhnout se nechaly též oddíly de Sandého a Cornovy. Bylo jim jasné, že je lépe spontánní útok podpořit než vydat rozkaz k návratu. K ofenzivě se z boku připojila též posádka z Mdiny a milice Maltanů.

Mustafa pašu štěstí definitivně opustilo. Příkaz k novému vylodění nebyl nejlepším taktickým počinem. Vojáci, kteří se na chvíli ocitli v bezpečí, byli znovu přinuceni k boji, a ten již předem pokládali za marný. Turecký předvoj byl nápoem Řádové jízdy rozehán. Elitní jednotky janičářů se však vzchopily, podařilo se jim obsadit nedalekou obrannou věž a kolem ní se znovu seskupit. Mustafa paša osvědčil znovu svou osobní odvalu, když pod ním byl na velitelském stanovišti dvakrát zastřelen kůň. Po odražení útoku převzal velení gardy. Když první skupiny prchajících Turků dorazily k zálivu sv. Pavla, sešikoval Mustafa paša svou gardu u Saliny. Pronásledovatelé zrušili jednotnou formaci a rozptýlili se do hloučků, neboť pěchota a mnozí jezdci, kteří

ztratili koně, nebyli schopni držet tempo postupu s jezdecktvem.

Mustafově gardě se na čas podařilo pronásledování zastavit. Alžírský místokrál pak rozmístil své střelce na pahorcích kolem zálivu, aby tak kryl nalodování. Křesťanům se ale podařilo obnovit útok a hnát Turky do vody, kde byli bez milosti masakrováni. Téhož večera dne 8. září Velké obléhání skončilo.

Jednotlivé části turecké flotily se na volném moři pospojovaly a v mírném severozápadním větru se lodě vydaly na cestu směrem k Istanbulu.

Turci za sebou zanechali na Maltě zkázu a tisíce mrtvol svých druhů. Jejich ztráty jsou v historických spisech uváděny velice rozdílně, ale nejčastěji se píše o třiceti tisících padlých. Jen v zálivu po posledním boji jich bylo napočítáno na tři tisíce.

Nastal čas sčítat ztráty na straně Řádu. Nebyly malé: dvě stě padesát Řádových rytířů padlo v boji a všichni zbývající byli nadsmrti poznamenáni zraněními, invaliditou či útrapami obléhání. Z pomocných španělských oddílů a z maltézskeho obyvatelstva bylo napočítáno 7 000 mrtvých. Z původních 9 000 bojeschopných mužů na počátku obléhání zůstalo pouhých 600 mužů schopných vládnout zbraní. Sicilský místokrál pozoroval ústup Turků z bezpečného bastionu v Syrakusách. Bylo mu jasné, že Řád se stal vítězem, a proto si tentokrát neváhal na Maltu pospíšit. K jejím břehům doplul již 14. září s posilou 4 000 mužů, která už byla naprosto zbytečná. Z dějinného horizontu se jeho postava vytrácí krátce po obležení. Upadl u krále v nemilost a byl zbaven své funkce. Poslední dny dožil v Neapoli a zemřel v zapomnění.

Velmistr La Valette se mezitím stal legendou. Při lovu se sokolem v červnu 1568 byl stížen srdečním záchvatem a po několikátýdenním přežívání zemřel 21. srpna. K poslednímu spánku byl uložen ve Vallettě v kapli zasvěcené sv. Panně. Později byly jeho ostatky přeneseny do vallettské katedrály, kde leží dodnes. Jeho náhrobní deska nese nápis: „Zde leží La Valette, jenž si zasloužil svou čest. Byl postrachem Afriky a Asie, štítem Evropy, odkud svými posvěcenými zbraněmi vypudil barbary. Je prvním, kdo byl pohřben v tomto milovaném městě, které založil.“

Po velkém obležení

Odražením sveřepého tureckého útoku na ostrov Maltu zazářil Řád naposledy na vrtkavém nebi válečné slávy a stal se rázem středem přízně mocných a inspirací pro uměleckou tvořivost vzrušivější části křesťanského lidu. Jednasedmdesátiletý velmistr Valette, který v zoufalém odhodlání vytrvat do úplného konce utržil v boji vážné zranění na noze, se stal příkladem hrdinství a byl adorován téměř jako archanděl Michael. Španělský král Filip II. mu v obdivu a nadšení věnoval skvostný meč s bohatě zdobeným jílcem z ryzího zlata osazeným diamanty. Toledská čepel nesla nápis: PLUS QUAM VALOR VALET VALETTE. Tento meč, který byl spíše šperkem než zbraní, se stal symbolem bojové slávy řádu a byl až do roku 1798 uložen v pokladnici katedrály sv. Jana Křtitele spolu s ostatními řádovými relikviemi. V uvedeném roce byl při obsazení Malty Francouzi odvezen do Paříže jako suvenýr pro novou vycházející hvězdu světové moci, císaře Napoleona.

Pozoruhodným se stalo ocenění papeže Pia IV., který nabídl velmistrovi kardinálský klobouk. V oné době byl právě tento purpurový módní doplněk hojně vyhledávaný a řadou ambiciózních osob neobyčejně ceněný. Tím zajímavější je skutečnost, že velmistr poctu moudře odmítl, neboť by se tím dostal do větší závislosti na papežském stolci.

Město Birgu s pevností San Angelo, které tak hrdinně odolávalo tureckému náporu, dostalo čestný název Citta Vittoriosa čili Město Vítězné a den 8. září, kdy Turci z Malty odpluli, se stal místním svátkem, slaveným každoročně až po naše dny.

Naproti tomu sultán Sulejman se nad výsledkem expedice příliš neradoval. Jakkoli tendenční křesťanské prameny popisují různé variace a projevy jeho vzteku, je jasné, že nakonec moudře usoudil: všeho dočasu. Měl pravdu. Chystal se k dalšímu útoku na Maltu, odvrácenému nakonec požárem Istanbulu a mohutnou explozí v jeho zbrojnici, která zničila či vážně poškodila větší část připravované invazní flotily. Útok na západ byl na několik let odložen.

Řád využil přestávky v úmorných bojových operacích, aby zachránil a zvelebil, co jen bylo možné. Nemá cenu zapírat, že jeho sídlo bylo obležením a několikaměsíčním bojem téměř zničeno. Zejména dělostřelecká palba invazních jednotek ukázala, že pobřeží skýtá každému takovému útoku snadný cíl, proti němuž nebude obrana snadná. Proto se velmistr rozhodl vystavět hlavní město ostrova a současně jeho nejmohutnější pevnost přímo ve skále s maximálním využitím místních přírodních zdrojů.

Dne 28. března 1566 položil La Valette základní kámen k velkolepému dílu, které dodnes nese jeho jméno. Jestliže jsme vzpomněli místní zdroje, na něž velmistr ve svém budovalenském díle spoléhal, je nutné současně uvést, čeho se při jeho realizaci nedostávalo: peněz a lidí. Řešení situace by bylo možné za určitých okolností označit za geniální. Jako výraz vděku za to, že se Malta nechala v zastoupení jiných křesťanských států téměř zničit, přijal velmistr štědré finanční dary od králů Francie a Španělska, jakož i od papeže. Nešlo o spekulativní peníze ani o půjčky, ale o velkorysé částky v tvrdé měně. K tomu nutno připočíst odvod celoročních příjmů všech řádových komend ve prospěch Malty a posléze ono geniální opatření hodné mnohých současných ministrů financí. Údajně ke krytí mezd stavebním dělníkům nechal velmistr razit bezcenné měděné mince se svým znakem a mírně cynickou devizou: *Non aes, sed fides* (Nikoliv kov, ale víra), s tím, že je nechá nahradit stříbrem, jakmile se majetkové poměry Řádu zlepší. Není nad to prostému lidu něco slíbit. Ke stavebním dělníkům nutno připomenout, že naprostá většina z nich pracovala zadarmo, bez nároků na mzdu, neboť šlo o turecké či tzv. barbarské otroky, kteří dostávali stejně jako galejníci na Řádových veslicích pravidelně pouze bití.

Jak se stalo v Řádu téměř tradicí, ti nejschopnější z velmistrů neumírali v boji či na následky zranění utržených v bojích, leč na vyčerpání z vnitřních konfliktů a intrik s mocnějšími, především papežským dvorem. Podobný osud stihl i La Valettu. Když se tvrdě vyrovnal s nekázní a poklesem mravnosti uvnitř Řádu, nepřežil neomalenost papeže Pia V., který s naprostou samozřejmostí rozdával Řádový majetek a hodnosti svým milcům, aniž si třeba jen formálně vyžádal velmistrův souhlas. Uprostřed těchto intrik La Valette v srpnu 1568 umírá. Velkoryse započaté dílo čekalo na jeho následo-

vníka, Frà. Pietra del Monte (1568–1572). Za jeho vlády byl dokončen velmistrovský palác a konvent v hlavním městě, takže La Valletta se stala skutečným reprezentativním sídlem Řádu a jeho vlády.

Tehdy se Řád aktivně účastnil jedné ze svých posledních velkých bitev na moři, a to bitvy u Lepanta.

Lepanto

Sulejman Magnificus byl posledním velikým vládcem osmanské říše. Je nutné dodat, že posledním v řadě velikých sultánů. Na jeho příkladě se ukázalo, že i velká moc je vlastně komickou záležitostí. Pod nátlakem intrikující manželky nechal zavraždit svého neobyčejně nadaného syna Mustafu z předcházejícího manželství a uvolnil tak cestu k moci imbecilnímu individuu, které zplodil se svou poslední překrásnou, mladou, žárlivou a mocichtivou ženou. Po Sulejmanově smrti v roce 1566 se sultánem stal Selim II. Tento opilec byl loutkou v rukách své matky, generálů, eunuchů a hašteřivého dvora. Ti ho přiměli k pokračování invaze na západ.

Místo duchovně impotentního Selima se řízení zahraniční politiky a expanze ujal velkovezír Mehmed paša Sokolovič. Příčinou jeho pokračujícího agresivního postupu na západ byla hospodářská situace osmanské říše. Ta totiž měla na rozdíl od Evropy nesrovnatelně menší příjmy ze zahraničí a neovládala prakticky žádné kolonie. Byla odkázána jen na vlastní zdroje. Rozpor se stále prohluboval a byl příčinou převahy Evropy nad osmanskou říší. Nebyl to Řád na Maltě, ale především bližší Kypr, který Osmany silně znepokojoval. Ten byl totiž v rukou Benátčanů a stal se pro Turky stálou hrozbou. Proto se pustili do války se Svatou ligou, v níž hráli maltští rytíři spolu s Benátkami, papežem a Španělskem významnou roli. Než se ale dohodli na společném postupu, Turci zaútočili na Kypr a navzdory statečné obraně benátského velitele Antonia Bragadina jej roku 1571 dobyli. Důstojníci byli sťati, vojáci prodáni do otroctví, hrdinný Bragadino byl nelidsky mučen: uřezali mu uši a nos, takto zohavený byl převážen kolem celé flotily, poté zaživa stažen z kůže. Tu vycpali slámou a poslali darem Selimovi Opilci do Istambulu. Tento hrůzný čin konečně Svatou ligu postavil na nohy.

Ke své velké lítosti se mohl Řád účastnit nadcházející bitvy u Lepanta pouze třemi galérami. Příčinou toho byla následující událost: Řádový admirál Saint-Clement byl na své výpravě se čtyřmi galérami napaden na volném moři alžírským korzá-

rem Ochialim. V boji ztratil tři galéry a se čtvrtou se mu podařilo jen s největší námahou uprchnout. Pro Řád to byla potupa. Jakmile se Saint-Clement objevil na Maltě, byl postaven před soud pro zbabělost, zbaven hodnosti a příslušenství k Řádu. K potrestání byl pak předán civilním úřadům, neboť Řádu nepříslušelo vynést rozsudek smrti nad bývalým spoluhratrem. Saint-Clement byl uškrten, jeho tělo zašito do pytle a vhozeno do moře. Tak Řád demonstroval na případu svého bezectného admirála rozsah světské moci. Nepočetná a elitní duchovně-vojenská organizace nad ostatní vynikala statečností svých příslušníků. Ztráta této prestiže by pro Řád znamenala současně i jeho zánik.

Křesťanskému loďstvu u Lepanta velel Don Juan de Austria, nemanželský syn císaře Karla V. Pod jeho velením se nacházela španělská středomořská flotila, eskadra papežského státu, tři Řádové galéry a dvě eskadry námořních republik Benátek a Janova. Celkem se podařilo shromáždit 6 galeas, 212 galér a 24 dopravních lodí. Nejvíce se na síle flotily podílely Benátky: 6 galeas, 107 galér a 2 dopravní lodě. Benátky měly také největší zájem na kontrole nad Egejským mořem a Levantou. Vedla je k tomu jejich obchodní expanze a touha ovládnout námořní cesty na východ. Benátky také trpce nesly ztrátu své velké základny na Kypru, bez níž své zájmy ve Středomoří nemohly uhájit. Měly tedy k omezení turecké moci pádné důvody. Řád byl ve shodě se svým posláním naproti tomu ochoten utkat se s Turky všude tam, kde to bylo jen trochu možné. Také Španělé čelili osmanské expanzi, která ohrožovala nejen jejich vnější zájmy, ale i územní celistvost. Všichni společně toužili po rozhodujícím vítězství, které by je konečně zbavilo setrvalé turecké hrozby ve Středomoří. S tím by souviselo také omezení činnosti pirátů ze severoafrického pobřeží, které Turci přímo i nepřímo podporovali.

Dne 16. září 1571 vplula křesťanská flotila do Jónského moře a směřovala k ostrovu Korfu. K velké bitvě mezi Východem a Západem však došlo až teprve 7. října. Rozhořela se v úzkém Patraském zálivu, přímo proti malému přístavu Lepanto. Turecká flotila se šikovala k bitvě v síle 250 galér a několika desítek plachetnic a menších veslic. V námořní bitvě u Lepanta se naposledy zaskvěly v plném lesku veslařské galéry, jejichž sláva pohasínala. Osvědčily se ve stovkách

námořních bitev mezi Řeky, Peršany, Kartaginci a Římany v průběhu více než jednoho tisíciletí.

Turci byli k bitvě sešikováni tak obratně, že křesťanskou flotilu bylo nutné přeskupit. Nástup Turků byl tedy úspěšný, záhy však iniciativa přešla na stranu křesťanů. Podařilo se jim rozrazit nepřátelskou sestavu uprostřed a loďstvo rozdělit na dvě části. Vlajková loď Ali paši byla zahákována. Boj na její palubě trval se střídavým štěstím déle než hodinu. S Boží pomocí zde bylo nakonec zajato pět set Turků včetně Ali paši. Na stožár turecké vlajkové lodi vylétla admirálská vlajka Juana de Austria. Vypukl jásot a ze všech stran se ozýval křik vítězů. Na palubě španělské lodi Marquesa se v té chvíli nacházel jako voják později světově proslulý autor Dona Quijota Miguel de Cervantes Saavedra. Byl dvakrát raněn do prsou střelami z muškety a poté i na levé ruce. Jak o tom sám později poznamenal: „Aby tím pravá došla tím větší cti.“ Třem Řádovým galérám byla poskytnuta čest samostatného útoku proti okraji pravého křídla, kde se střetly s alžírským vicekrálem El Louk Alim.

Navzdory značné alžírské převaze bojovali Řádoví rytíři jako lvi. Důkaz o tom přináší i osud Geronima Ramireze, rytíře ze Zaragozy, který byl v boji probit tolika šípy, že připomínal sv. Šebestiána. Bojoval nadále s takovou odvahou a vytrvalostí, že se k němu Turci neodvažovali přiblížit až do chvíle, kdy bylo nepochybně jasné, že je mrtev. V kritickém okamžiku byla jedna z Řádových galér zahákována, odpor na ní zlomen a začala být odvlékána z bojiště. Teprve nový útok přinutil alžírského místokrále, aby její palubu opustil. Na palubě byli nalezeni tři žijící rytíři, dva v bezvědomí, a tělo převora s pěti šípy v těle. Kolem nich ležely hromady rytířů a ozbrojenců spolu s třemi sty Turky. Na sklonku dne začínalo být zřejmé, že se blíží další velké křesťanské vítězství. Jedině alžírskému místokráli se podařilo probojovat si cestu z obklíčení a uniknout. Turecké ztráty byly ohromné: 50 lodí bylo spáleno nebo obsazeno, 20 000 mužů bylo zabito či vzato do zajetí. Na straně křesťanů bylo 8 000 mrtvých a 16 000 zraněných. Díky vítězství bylo také 10 000 mužů vysvobozeno od vesel tureckých galér.

Bitva u Lepanta byla právem oslavována po celé Evropě. Vedle vítězství na Maltě signalizovala zřetelné oslabení turecké expanze. Na druhé straně však tato operace ukázala těž-

kosti a nepřekonatelný nedostatek dobré vůle při spolupráci křesťanů. Don Juan de Austria a velitel benátské eskadry Marcantonio Colonna se shodli jedině na tom, že taková spolupráce mezi křesťany se skoro rovná zázraku.

Původní nadšení a přesvědčení o konci tureckých výbojů zmařilo o tři roky později turecké znovuobsazení Tuniska. Invazi řídil proslulý El Louk Alim, velící flotile 150 úplně nových lodí. Síla osmanské říše byla dosud značná a její zdroje nebyly zdaleka vyčerpány.

Význam účasti Řádových galér v bitvě u Lepanta je nepopiratelný. Právě jejich odvážné hájení pravého křídla sestavy umožnilo Donu Juanovi de Austria rozrazit tureckou flotilu v jejím středu.

Význam bitvy ovšem nespočíval v definitivním ovládnutí Středozemního moře. Nová iniciativa Turků v Tunisu jasně ukázala, že policejné-bezpečnostní akce řádové flotily budou ve Středomoří potřebné daleko více než kdy předtím. Tuto roli Řád také obětavě plnil, což Evropa nikdy zcela nedocenila.

Na vrcholu slávy

Velmistr Jean l'Évêque de la Cassière (1572–1581) byl sice uznáván jako osobně statečný válečník a skvělý vojevůdce, ale současně proslul jako neústupný, arogantní muž a mizerný diplomat. Příznačným rysem jeho vladařského počínání bylo naprosté přezírání všech detailů maltské ostrovní politiky. Dopustil se mnoha urážek domácího obyvatelstva především svým povýšeneckým postojem a ponižováním maltského biskupa, který byl na ostrově volen a byl součástí místní reprezentace a její „politické tváře“. Velmistr nedokázal ani na chvíli zapomenout na to, že jeho postavení v Řádu mu poskytuje hodnost římského kardinála a z toho titulu také s biskupem okázale jednal. Osobně ho pokládal za podřadného kněze a odmítal s ním spolupracovat. Vrcholem jeho impertinence byla stížnost na biskupa přímo u papežského dvora v Římě.

Papež využil příležitosti, jak do poněkud nepřehledných poměrů na Maltě osobně zasáhnout. K La Cassieremu vyslal velkého inkvizitora, který podléhal jeho výsadní pravomoci. Tím ovšem zkomplikoval místní poměry, neboť křehkou polaritu změnil v naprosto neudržitelnou trialitu. Propukající mocensko-prestižní soupeření mezi jednotlivými stranami nepřineslo žádný prospěch ostrovu, Řádu ani církvi. Bylo po všech stránkách nešťastným činem plynoucím z neznalosti místních poměrů a charakterových kvalit aktérů tamní scény. Konflikty mezi uvedenými stranami vedly až ke spiknutí některých členů Řádu proti velmistrovi a k hrozbě intervence ze strany Benátské republiky. Papeži se horko těžko podařilo celý problém urovnat obnovením autority velmistra a potvrzením všech jeho pravomocí.

Naproti tomu skutečně úctyhodnou a významnou událostí toho času bylo vybudování katedrály sv. Jana Křtitele ve Vallettě. Jde o jeden z nejskvělejších architektonických klenotů Řádu.

Křišťálově čistá pověst Řádu z doby Velkého obležení nezůstala v pozdějších dobách bez poskvrny. Podle původních ustanovení obsažených v Reguli Raymunda de Puy se měli

rytíři stranit žen všude tam, kde by s nimi mohli přijít do styku. Nesměli být od nich ošetřováni ani v případě zranění a nemoci. Tato ustanovení ztratila během času svou váhu. Nevelká vzdálenost Malty od evropského kontinentu měla jistě vliv na snadný přenos životního stylu šlechty 17. a 18. století i na ostrov. Byl ovšem na hony vzdálen středověkému asketickému ideálu, který dosud naplňoval Řádové regule. Opilství, sex, hazardní hry a souboje se stávaly obvyklou náplní volného času evropské šlechtické mládeže, a tak není divu, že jejich návyky převzala i jistá část Řádového rytířstva. Všichni byli vždy ochotni bojovat za víru a církev Kristovu, odříkavý mnišský život však byl pro ně stále méně a méně přijatelný.

Na ostrově Rhodu, zeměpisně i komunikačně poměrně izolovaném, by bylo zajisté možné udržet ještě po nějaký čas jakousi anachronickou komunitu, na Maltě však tato možnost nebyla. I když Řádové předpisy do jisté míry tolerovaly tělesné potřeby, přísně a otevřeně stíhaly nemorální chování. Přehled o situaci si můžeme vytvořit například z nařízení generální kapituly, citovaného podle Portmanovy Historie: „Dáváme tímto na vědomí, že žádnému členovi našeho bratrstva, ať již jakékoli hodnosti či jakéhokoli obročí, není dovoleno udržovat si lehké ženy či udržovat s nimi styk, ať již v jejich domově či mimo něj. Jestliže někdo z členů Řádu odloží svou čest a pověst a nebude dbát toho pravidla, má být jako zneuctěný třikrát varován od svého představeného, aby se svými hříchy přestal. Pokud tak neučiní, nakazujeme, aby za čtyřicet dní po prvním varování, pokud byl komandérem již v hodnosti degradován a pokud je obyčejným rytířem, pozbyl veškerou senioritu v Řádu. Kdyby někdo z Řádu byl té drzosti a adoptoval dítě zrozené ze svého nemanželského styku a pokusil se mu dát své rodové jméno, nařizujeme, aby byl zbaven hodností a obročí, jakož i veškeré společenské cti. Totéž se týká všech, kteří mají spojení s lehkými ženštinami.“

Také pohlavní choroby se na Maltě vyskytly, a to zdaleka nikoliv jen mezi domácím obyvatelstvem. Odborně se mezi nimi příliš nerozlišovalo, obecně byly mezi rytířstvem nazývány „francouzskou nemocí“. Rytíři francouzského jazyka je ovšem nazývali „nemocí italskou“.

Za Velkého obležení byly na Maltě tři nemocnice, vlastně špitály. Nejmenší z nich v hlavním městě Mdině, druhý, asi

stejné velikosti a významu, se nacházel při italském domě v Birgu a hlavní (Sacra Infirmaria) za kastilskými hradbami města Birgu, přímo proti pevnině. Při napadení této pozice Turky se nemocnice ocitla v jejich rukou a jen díky osobnímu zásahu La Valetty se jí podařilo vyprostit. Velmistr po boji špitál sám navštívil, ukazoval otevřenou ránu na noze a vyzval zraněné a nemocné, aby podle svých možností pomohli znovu při obraně. Všichni nemocní, kteří se udrželi na nohou, opustili špitál, dokonce i slepí žádali, aby byli znovu přiděleni k výrobě střeliva. Nemocnice se vyprázdnila a všichni se znovu připravovali k obraně. Na příkladu Velkého obležení je možné dokumentovat význam nemocniční péče Řádu. Turecká armáda byla denně decimována infekčními chorobami. Turci umístili svou polní nemocnici poblíž Marsy a mimoto udržovali pravidelné spojení s Tripolisem, kam odváželi všechny své vážně raněné a nemocné, kterým nebylo možné pomoci v polních podmínkách. Řádovým bratřím se infekční onemocnění vyhnula. Úspěch Řádové sanitní služby tkvěl především v kázni, pečlivě dodržované čistotě a v hygienických opatřeních. Po vybudování města Valletty byla hlavní nemocnice Sacra Infirmaria postavena poblíž San Elma, na jeho jižním úpatí, nedaleko pobřeží, aby se usnadnilo vyloďování pacientů.

Zcela odlišná od nemocniční praxe na pevnině byla zdravotnická služba na moři. Žádná z Řádových galér či plachetnic neopustila domovský přístav bez lékaře chirurga a jeho asistenta na palubě. Řád kladl i na svých plavidlech důraz na zachovávání hygieny. Jak bylo ovšem možné tato pravidla udržovat na galéře dlouhé 38 metrů s posádkou více než 500 mužů, to je předmětem dohadů. Posádka se obvykle skládala ze 30 až 35 rytířů, 300 veslařů a 200 vojáků, dále z lékaře, lodivoda, řemeslníků atd.

Lidé trpící nakažlivou či pohlavní nemocí nesměli vstoupit na paluby Řádových lodí. V praxi se ovšem přenosu infekčních chorob zabránit nedalo. Navzdory přísným opatřením se přenosné choroby šířily i na galérách. I když byli galejníci ostříhání dohola, sužovalo je množství parazitů, blech, vší a much. Jak byla galéra krásná na pohled se svou okázalou vlajkovou výzdobou a zářícími pestrými barvami, tak musela být odpudivou pro toho, kdo vstoupil na její palubu. Nesnesitelný zápach se z ní šířil do vzdálenosti několika desítek

metrů. Teprve když v konstrukci lodí zvítězily plachty nad vesly, bylo velitelům i posádkám dopřáno zakusit lidštější podmínky. Na palubách galér žili synové předních evropských šlechtických rodů v podmínkách, na něž by si ve stejné době na pevnině stěžoval i nejposlednější sedlák.

Rozsah Řádové zdravotnické činnosti nebyl omezen jen na ostrov Maltu, ale zahrnoval počátky činnosti mezinárodní. Když v lednu roku 1693 postihlo sicilské město Augustu zemětřesení a způsobilo značné škody i na Maltě samé, vyslal Řád pět galér s humanitární pomocí na Sicílii. To mělo pro lidi bez přístřeší a domovů velký význam. Podobně roku 1783, kdy přístav Reggio di Calabria spolu s Mesinou na Sicílii byly zničeny zemětřesením. Tehdy Řád vyslal na pomoc celou svou flotilu. Protokoly dokládají, že z nemocnice Sacra Infermeria ve Vallettě byli do postižených oblastí vysláni nejlepší chirurgové spolu s dvaceti bednami léčiv, velký počet stanů pro lidi bez přístřeší a polní nemocnice s dvěma sty lůžky. Tato skutečnost ukazuje též na bohatství a blahobyt Malty pod vládou Řádu.

Ne vždy se Řád setkal se vděkem a uznáním. Neapolský král Ferdinand IV. z bourbonské dynastie, jeden z nejneschopnějších panovníků Sicílie, zahanben rychlostí a účinností maltské pomoci, poslal velmistru Rohanovi rozhořčený list, v němž protestoval proti vměšování se do záležitostí jeho království. V odpovědi mu velmistr sdělil, že Řád pomáhá křesťanům všude tam, kde pomoci potřebují.

Složitá hra

Jakmile ustaly boje o holé přežití Řádu a snížila se frekvence námořních výprav – karavan, vzrostlo vnitřní napětí, jakož i konflikty navenek, zejména s papežskou stolicí a inkvizičními úřady. Rozpory nabývaly nezřídka až komických forem, ačkoliv byly míněny, zvláště v případě kompetencí, smrtelně vážně. Mocenská konkurence ve Středomoří sílila, dosavadní protiturecké spolky a aliance se z pragmatických důvodů rozpadaly. Manévrovací prostor Řádové flotily se stále zmenšoval. Staronoví vládcové Středomoří, jako například Benátská republika, si již od přelomu 17. a 18. století nepřáli jakoukoli námořní aktivitu Řádu v Adriatickém či Jónském moři. Je ovšem pravda, že křesťanské státy Evropy vítaly do určité míry zápal, s nímž Řád vykonával – z nedostatku jiných činností – policejní službu ve vodách kolem Sicílie, zvláště pokud tak činil na vlastní náklady. V té době již Evropa opět finanční potíže maltézskeho řádu ignorovala a také mimo ostrov se jeho majetek viditelně ztenčoval, jakkoliv světská knížata a později i byrokratičtí povýšenci všeho druhu stáli o Řádové dekorace, aby tím vylepšili svoji společenskou vážnost.

La Vallette byla ve své době nejsilnější námořní pevností v jižním Středomoří a opravdovou velmocenskou základnou. Dokud byly politické zájmy francouzského království a maltézskeho řádu totožné, proudil z tanních řádových statků na Maltu pravidelný tok peněz. Jakmile však revoluční konvent v Paříži roku 1792 statky zabral, působení Řádu na území Francie potlačil a šlechticům přikázal, aby se Řádu zřekli, byl ve své původní podobě definitivně odsouzen k zániku.

Do neslavného konce však zbývalo ještě šest dramatických let. Velmistr Frà. Emmanuel de Rohan-Polduc (1775–1797) se snažil ze všech svých kavalírských sil upevnit vnitřní poměry v Řádu, jakož i nalézt nové spojence, místo těch tradičních, kteří jeden po druhém selhávali. Vzhledem ke strategické poloze Malty byl o ostrov živý zájem a o přízeň Řádu se vehementně ucházel nápadník, který vzbuzoval ve Vallettě obdiv i obavy zároveň. Bylo to v té době mocné Rusko. Námluvy

mezi ruskou říší a drobným středomořským ostrovem Maltou však byly staršího data.

Již v roce 1698 vyslal car Petr I. bojara Borise Šeremětěva na Maltu k jednání o spojenecké alianci proti Turkům. Velmistr Frà. Ramon Perellos y Roccaful (1697–1720) přijal ruského vyslance sice vlídně, ale k ničemu konkrétnímu se nezavázal. Nicméně kontakt mezi těmito vzdálenými zeměmi byl navázán a zůstal zachován i pro budoucnost, takže Řád získal určité zásluhy při budování ruského loďstva. I za tohoto přispění vznikla Petrova námořní pýcha. Zvláštní situace nastala, když došlo k prvnímu dělení Polska. Velká část nejlepších řádových statků se náhle ocitla v lůně ruské říše. Jak už tomu v podobných případech bývá, naznačil Petrohrad Vallettě, a to zcela nepokrytě a pragmaticky, že pokud snad očekává z těchto statků jakýsi pravidelný příjem, bude přímo závislý na kvalitě protislužeb, prokázaných ruskému impériu. Kateřina II. pokračovala v politické hře a vábení Malty do svého pevného náručí. Velmistrovi Frà. Manoelovi Pinto de Fonseca (1741–1773) poslala svůj skvostný portrét v životní velikosti, který je možné dodnes vidět ve velmistrovském paláci. Za jeho vlády zesílila výměna námořních expertů v obou směrech, a to ve prospěch Ruska. Do exotické říše na východě byli k užitku carevny a jejího loďstva vysláni dva námořní odborníci, hrabata Sagramosa a Litta, kteří pak působili v Petrohradě. Velmistr splnil též další carevnino přání a přijal ke studijní stáži v La Vallettě postupně několik skupin důstojníků ruského námořnictva. Dále bylo ruským lodím povoleno občas kotvit v bezpečných maltézských přístavech, což bylo ze strategického hlediska neobyčejně významné.

Je známým faktem, a mohly se o tom přesvědčit i naše generace ve 20. století, že každý projev velkorysosti a ústupků je z ruské strany přijímán zpravidla jako projev slabosti a vede ke stupňování požadavků, což se stalo i v případě Malty. Carevna se snažila prostřednictvím svého agenta hraběte Cavalcalby vykonávat na velmistra nátlak, aby otevřel ruské flotile maltské přístavy bez omezení a tím z ostrova učinil stálou námořní základnu této velmoci. Velmistr carevnino neomalené naléhání nerudně odmítl.

Expedice carské flotily ve Středomoří byly zpočátku přílehlými křesťanskými státy přijímány vstřícně. O Rusko projevovaly zájem jako o cosi exotického a navíc i jako o možného

spojence v boji proti Turkům a Arabům. Tento druh obcování však nabyl kuriózní podoby v okamžiku, kdy do Mesinského zálivu vplula ruská válečná eskadra maskovaná za obchodní loďstvo a její posádky prováděly skrytě i naprosto otevřeně měření hloubky, mapování a strategický průzkum. Taková drzost vzbudila nejprve všeobecný údiv, poté rozhořčení, které vyvrcholilo vykázáním podivné návštěvy od sicilských břehů.

Pozornost a působení Rusů byly zaměřeny především na kruhy tradičně nespokojené s Řádovou vládou, jako byla například ostrovní šlechta či rivalové rytířů v osobách maltského biskupa, kněžstva a inkvizičních úřadů. Pracovalo se naprosto stejnými metodami, jaké používá i současná špionáž. Vedle konspirace a intrik prováděli ruští agenti pochopitelně i přímou propagandu prostřednictvím velkorysých slibů, podle toho, kdo si co přál, nejčastěji však v tom duchu, že Petrohrad hodlá učinit z ostrova perlu Středomoří, jakmile na opevnění zavlaže standarta se svatoondřejským křížem.

Přímý i nepřímý vliv ruských agentů bylo možné vystopovat též v tragikomickém a groteskním případě tzv. „kněžské revolty“ za vlády velmistra Francisca Ximenese de Texada (1773–1775). Důvod k ní byl veskrze banální. Velmistr nechal totiž na ostrov dovézt králíky, aby zde rozhojnil místní faunu, která se skládala větším dílem pouze z krys. Aby jim dopřál poklidné reprodukce, vydal přísný zákaz jejich lovu. Učinil však pouze jedinou výjimku, a to v případě maltského biskupa, jehož si chtěl poněkud naklonit. Tomu dovolil lovit králíky pro potřebu jeho kuchyně. Jak se dalo očekávat, výjimka byla pragmaticky pochopena ve prospěch všeho kněžstva, takže celibátní muži v sutanách začali honit a střílet nebohé králíky, kde se jen dalo. To vyvolalo dva nepříznivé jevy: králíci nestačili svou přirozenou aktivitou nahrazovat úbytky padlých druhů a co bylo daleko dramatictější, Řádoví rytíři začali projevovat krajní roztrpčení nad tím, že byli z atraktivního povyražení i ze zpestření své chudobné tabule nehorázně vyloučeni. Velmistr tedy vydal přísný zákaz lovu králíků pro všechny. Vzdemutá hladina vášní však neopadla a rytířstvo se rozhořčilo tou měrou, že se pokusilo o palácový převrat. Ten byl ovšem potlačen a jeho přímým důsledkem bylo několik trestů smrti.

Když se ruský vliv neprosadil skrze nebohé králíky, pokou-

šeli se agenti Petrohradu o subtilnější cestu tajné diplomacie. Od roku 1770 se datuje zahájení tajných rozhovorů s Královstvím obojí Sicílie. Probíhaly v Neapoli mezi ruskými agenty a královnou Marií Karolínou, o níž bylo známo, jak vysoké jsou její ambice ve smyslu politických intrik. Cílem jednání bylo učinit z Valletty společnou námořní základnu, z níž by profitovali pochopitelně především Rusové. Obsah těchto tajných jednání se stal záhy veřejným tajemstvím, takže Rusové neuspěli ani v krycím manévru slibů námořní pomoci při znovudobytí ostrova Rhodu ve prospěch Řádu. Velmistr Ximénez se stal velice obezřetným a nedal se oklamat.

S ohledem na velmocenské cíle a vlastní imperiální politiku potřebovalo Rusko nevyhnutelně námořní základnu ve Středomoří. Tato usilovná snaha vedla po marných pokusech s Maltou ke snaze získat alespoň rybářský přístav Arzew v Oranském zálivu, v těsné blízkosti Mers-el-Kébiru. Oranský záliv náležel ovšem do tradiční sféry vlivu Španělska, které se ruskou aktivitou cítilo velice znepokojeno.

Poté, co Rusko zvítězilo roku 1774 nad Turky a zjednálo si nadvládu nad Černým mořem, stejně jako svobodný průjezd úžinami do Středoziemního moře, stalo se opravdovou velmocí. Ostatními mocnostmi, jichž bylo v oné době poněkud příliš, nebylo Rusko dlouho přijímáno jako rovnocenný partner, čímž se stupňovala jeho nervozita i odhodlání prosadit se. Kateřininu zásadu a úsilí „stanout pevnou nohou ve Středoziemním moři“ přijal za svou též její syn, car Pavel I. (1796–1801). Proslul svým militaristickým životním stylem, uspořádaným podle vzoru pruských kasáren, pročež byl mnoha soudobými zednářskými intelektuály prohlašován za slaboduchého. Navzdory této „slaboduchosti“ se o jeho přízeň ucházelo často podlézavým způsobem nemálo veleduchů a evropských potentátů, včetně představených maltézských rytířů. Pavlovo působení v hodnosti velmistra je jednou z nejpozoruhodnějších epizod moderních Řádových dějin. Navzdory veškerým pozdějším tendencím záležitost bagatelizovat si nikdo netroufá zpochybnit skutečnost, že Pavel velmistrem v letech 1798 až 1801 skutečně byl. Otázkou zůstává pozadí a okolnosti, za nichž se tak stalo. Po pravdě řečeno, nejsou ani dnes úplně jasné a mají nepochybně širší souvislosti. Od roku 1792 totiž Anglie s podporou Rakouska usilovala o větší angažovanost Ruska proti Francii. Aby Anglie vyšla

vstříc ruským imperiálním snahám ve Středomoří, navrhla Pavlovi zmocnit se ostrova Korsiky. Rusko by zde mohlo zachytit hlavní úder francouzských sil na jih. Podobnou roli hrála i Malta. Napoleon však tyto strategické hry zmařil rychlým tažením do Egypta a obsazením ostrova.

V lednu roku 1797 byla mezi velmistrovým zplnomocněncem a carem Pavlem uzavřena smlouva o zřízení výnosného velkopřevorství ruského, jež car obdařil velkým množstvím pozemků a statků. Řádovým velvyslancem u dvora v Petrohradě se stal komtur hrabě z Litty, o němž jsme se již zmínili v souvislosti s činností Řádových námořních expertů působících v Rusku. Velvyslanec předal carovi vedle uctivého dopisu velmistra též skvostný dar, jímž byl zlatý Řádový velkokříž, který nosil La Valette. Podobné Řádové dekorace byly předány též vysokým činitelům petrohradského dvora. Další z velmistrových zplnomocněnců, řádový rytíř hrabě Raczinski, předal carovi listinu, jíž byl žádán, aby přijal titul „protektora Řádu“. Pavel pochopitelně všechny tyto pocty přijal a měl z nich upřímnou radost.

Když velmistr Ferdinand von Hommpesch (1797–1799) Maltu za potupných okolností opustil a přenechal ji napospas vojskům revoluční Francie, zvoliv sám dobrovolně vyhnanství, nastal v řádu rozkol. Část rytířů z Polska a Ruska se shromáždila v Petrohradě a vyzvala ostatní, aby se zřekli velmistra Hommpesche. Než došla vyjádření velkopřevorství, povolali polští a ruští rytíři cara Pavla velmistrem. Stalo se tak již na sklonku roku 1797. Tento akt vyvolal rozporuplné reakce. Některá velkopřevorství nového velmistra uznala, učinil tak nakonec i papež, jiná se volbě kategoricky vzepřela, mezi nimi roku 1799 též české velkopřevorství. Kurfířt falcko-bavorský dokonce Řád na svém území zrušil, aby se tím vyhnul případným konfliktům. Car pojal novou hodnost neobyčejně vážně. Nejprve se nechal na velkém plátně portrétovat v životní velikosti jako velmistr maltského řádu s La Valettovým velkokřížem na hrudi a pak začal snovat velkorysé plány s tím, že z Řádu učiní nejslavnější mezinárodní vojenskou organizaci světa.

Není pochyb o tom, že kdyby měl víc času, byl by svůj záměr uskutečnil. Pochopitelně, že nejdůležitější roli by v onom novém Řádu hrálo Rusko a sám Pavel. Projekt, který spolu se svými rádci vypracoval, však nepřipomínal nic jiné-

ho než noblesní zednářskou lóži. Tou už maltézský Řád vzhledem ke své skladbě a směřování v oné době vlastně byl. Jestliže ne *de iure*, tedy určitě *de facto*. Řád měl být integrujícím svazkem celé evropské šlechty bez ohledu na náboženské vyznání, uznávajícím autoritu ruského cara jako velmistra, s cílem zachování rovnováhy a míru v Evropě. Důstojenství a hodnosti v Řádu by nebyly závislé na původu či vyznání, ale jen na duchovní úrovni. Rytíři měli být rozděleni na kategorie námořníků, pozemních válečníků, politiků a učenců. Do Řádu měli být připuštěni pouze křesťané. Rytíři v kategorii učenců by nebyli povinni vykazovat šlechtický původ, ale byli by šlechtě rovnocenní.

Car přijal novou roli opravdu za svou a nezůstalo pouze u projektů. Byla ustanovena nejvyšší Řádová rada, vlastně vláda, a ve válečném přístavu Kronštadt se chystala flotila pro expedici na Maltu. S jistou dávkou škodolibosti jmenoval Pavel generálním guvernérem Malty švédského přeběhlíka v ruských službách hraběte Sprengtportena. Tím své sousedy, kteří nechovali nijak valné sympatie ke katolickému Řádu, citelně popíchl.

Dne 4. září 1800 se však v předstihu zmocnili ostrova Angličané, jejichž zpravodajská služba velmi dobře věděla, v jakém stavu je úroveň ruských příprav. Ačkoliv Albion ještě chvíli s ruským medvědem koketoval, ponechal si přeci jenom posléze tučné sousto pro sebe a vytvořil z Malty jednu z největších námořních a vojenských základen na světě. Ztrátou Malty nastal definitivní úpadek Řádu, který se jevil i navzdory občasnému oživení nezadržitelným. K duchovnímu úpadku přispělo též zednářství, které pronikalo i katolickou církví. Takzvaným osvícenectvím vyvolalo množství trvalých změn, jež lze v církvi a Řádu pozorovat podnes.

Velmistr Rohan-Polduc, zednář vysokého svěcení, byl podle líčení vznešených návštěvníků Malty příjemný kavalír. Dbal o svůj zevnějšek a byl vždy pečlivě upravený. V bílé napudrované paruce a ve vybraném hedvábném obleku připomínal spíše rokokového dandyho než církevní kníže. S oblibou četl vědecké spisy, zvláště z oblasti práva a ekonomie. Statuty a zákoník nesoucí jeho jméno patří k nejpropracovanějším v celé historii Řádu. Jeho přičiněním byla z Řádového zákoníku vypuštěna nařízení o mučení a odstraněna obvyklá výzdoba hradeb tvořená useknutými hlavami odsouzenců. Jeho

vláda je vrcholem osvícenecké módy a vlivu zednářstva v Řádu.

Zásluhou francouzských řádových rytířů byla v samotné Vallettě založena iluminátská zednářská lóže roku 1792, ačkoliv mnozí členové Řádu byli tajnými zednáři již řadu let. Navzdory papežskému zákazu zednářství, v té době již vlastně formálnímu, se členy zmíněné lóže stalo čtyřicet rytířů, tedy naprostá většina bratří usedlých na Maltě. Vnější formy katolicismu byly ovšem stejně jako dnes přísně zachovávány, rovněž tak aristokratická výjimečnost a vyvolenost v poslání. Velmistři se ovšem postupně stávali spíše suverénními panovníky než představiteli aristokratické republiky. Moc konventu zcela ustoupila do pozadí. Snaha po zdůraznění vnějšího lesku a vážnosti našla svůj výraz v obohacení Řádového znaku královskou korunou, kterou zavedl velmistr Frà. Pinto. Nebyl to jen výraz heraldického snobství. Podobně jako jeho současníci si i Pinto liboval v ražbě pamětních medailí k oslavě a zvěčnění svých „velkolepých činů“, jako bylo například vysazení morušového keře a podobně. Z věroučného hlediska byl Frà. Pinto de Fonseca téměř ekumenik, což ostatně odpovídalo jeho zednářské orientaci. V tichosti navázal spojení s protestantskou odnoží johanitů ve velkopřevství Brandenburg. V duchu zednářského zájmu o hermetické vědy a alchymii pozval do Valletty proslulého zednářského dobrodruha a šarlatána hraběte Cagliostra. Ten měl pro svého lóžového spolubratra v hodnosti velmistra Maltézských rytířů naplnit pokladnice novým zlatem a jeho samého omladit elixírem života. O přebytku zlata se nedochovaly žádné spolehlivé zprávy, Fonseca se však dožil 92 let.

Velmistr Vilhena si ve Vallettě liboval v provozování divadelních her a oper, v nichž i profesní rytíři vystupovali na scéně a nejmladší a nejpůvabnější novicové hráli ženské role. Tak se například roku 1783 provozovala v Teatro Manoel La ballerina amante od Cimarosy. Duch velkých činů se z Řádu vytratil. Navzdory tomu, že velké činy zůstaly téměř zapomenuty, jsou velmistři Fonseca a Vilhena na Maltě populární dodnes. Svědčí o tom jejich dřevěné sochy, nošené při každém církevním procesí.

Tradice velela nastupujícím velmistrům, aby se na počátku svého panování uvedli nějakým darem ku prospěchu města a země. Snad právě z tohoto zvyku vzešla i pravidelná prezi-

dentská amnestie, která v případě těžkých zločinců nemusí být požehnáním pro město ani zemi. Nejčastěji se ovšem stávalo, že se celé generace velmistřů ruinovaly při stavbě pevnostních hradeb v očekávání další turecké invaze. Byly ovšem i výjimky, které v řadě případů přispěly ke zkrášlení města a ke zpříjemnění života. Zbožný La Cassiere začal budovat katedrálu sv. Jana, Wignacourt financoval stavbu akvaduktu, Verdale daroval svůj palác jako velmistrovskou letní residenci. Uměnímilovný Perellos objednal množství nádherných gobelínů a na vlastní náklad nechal zbudovat velkou řádovou galériu, naproti tomu Cotoner zcela propadl budování hradeb a naspů. Rohan-Polduc jako první z velmistřů veřejně zval do svého paláce půvabné dámy, pro něž pořádal rozličná povyražení.

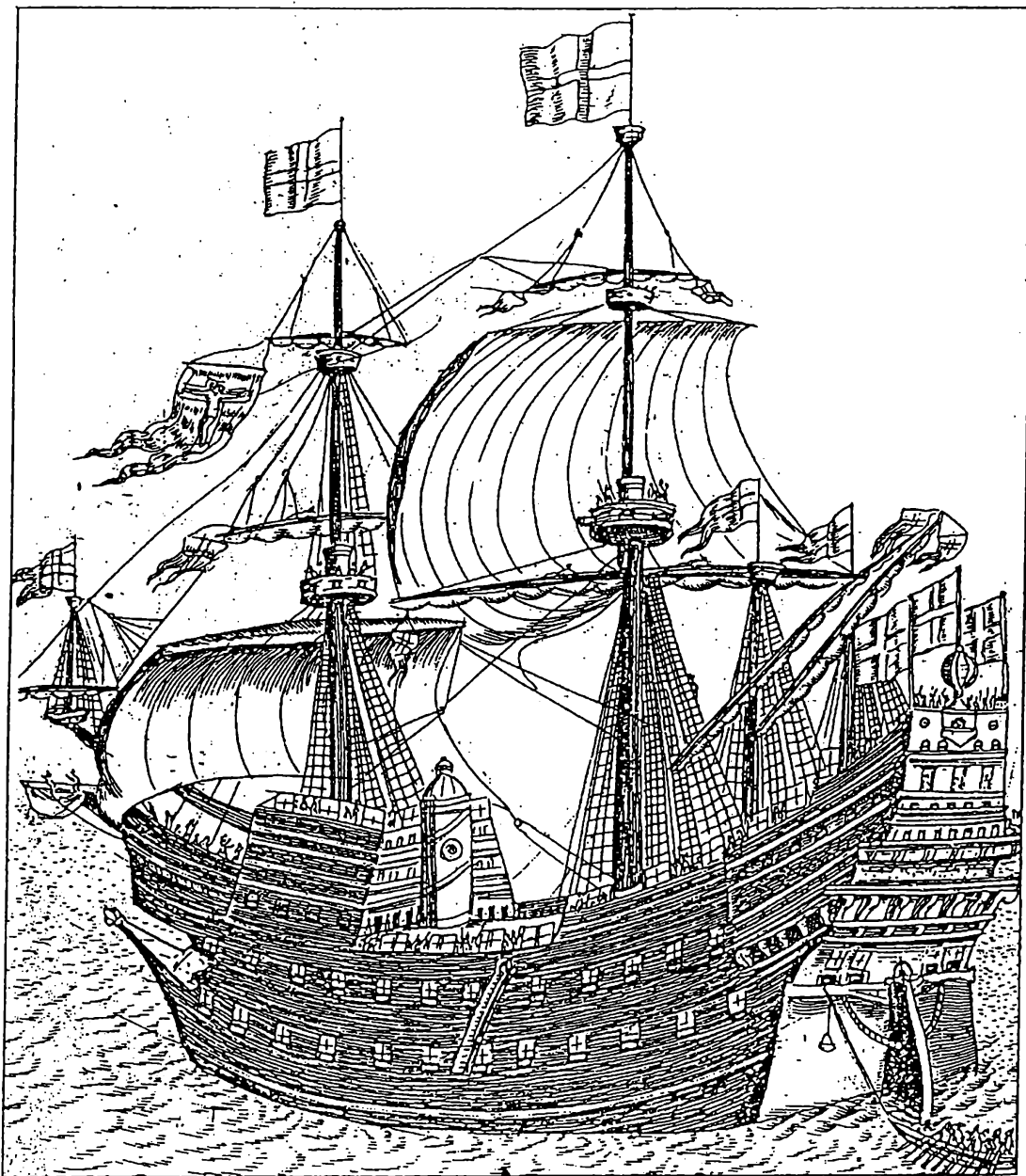
Francouzi nepřinesli ostrovu nic kromě bídy a barbarství, pomineme-li již vzpomenuté osvícenství. Anglická nadvláda se pak postarala o přiměřenou kopii svatopavelské katedrály, která je dodnes jednou z vallettských dominant. Dále postavili nové vězení, dnes poničenou operu a konečně pomník královny Viktorie tyčící se před místní knihovnou. Je jisté, že většina těchto „architektonických skvostů“ nebyla pro Maltu potřebná (chrám zasvěcený anglikánské církvi – na ostrově s více než 98 % katolického obyvatelstva), nýbrž že byla výrazem imperiální přítomnosti Albionu.

V letech, kdy velmoci mezi sebou soupeřily o řádové území bez ohledu na prospěch Řádu, došlo ke dvěma zajímavým epizodám. Car Pavel I. (který svou hodnost a funkci velmistra bral vážně a s nadšením) nabídl koncem 18. století Řádu, aby se usadil v Rusku. Rytíře to však nenadchlo. Nešlo jen o rozdílné vyznání, příčiny byly jistě i jiné. Proto si v tom čase zvolili za provizorní sídlo Catanii na Sicílii, aby zde vyčkali lepších časů.

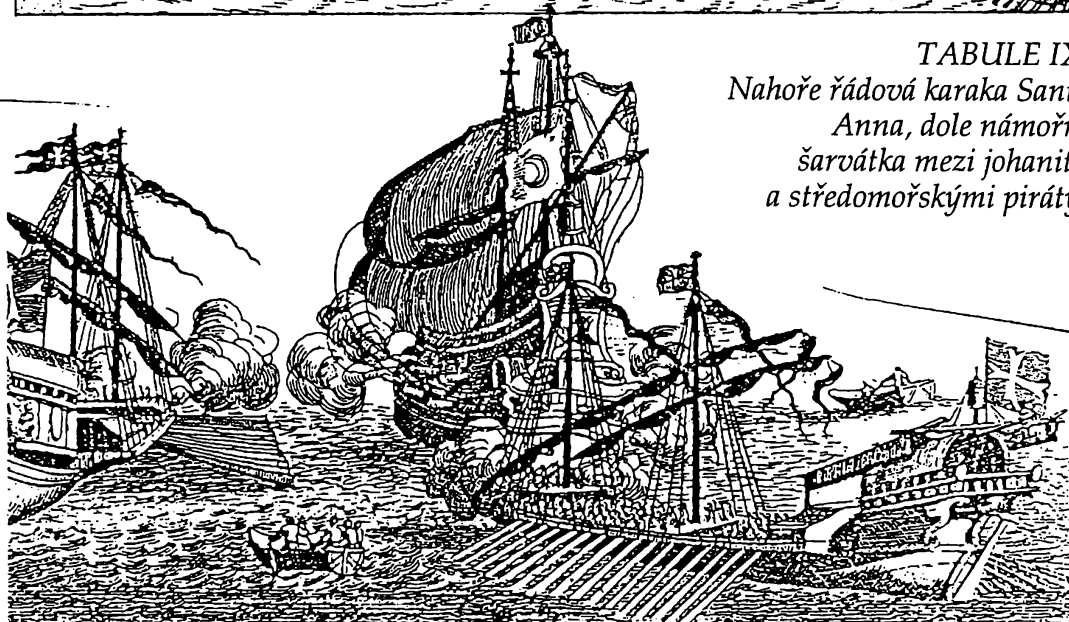
Přešlo několik let a na scéně se objevil švédský král Gustav IV. Adolf (1792—1809), panovník, který chtěl Řádu doopravdy pomoci. Roku 1807 nabídl Řádu, aby se usadil na ostrově Gotlandu u pobřeží Švédska. Jeho motivací byla nenávisť vůči francouzskému císaři a snaha pomoci jeho obětem, mezi které počítal i Řád. Kromě toho by tak býval uspěl i tam, kde se to nepodařilo ruskému sousedu, totiž přivést známou mezinárodní organizaci pod záštitu své země. Proč zrovna Gotland? Asi proto, že jako ostrov mohl vzdáleně připomínat

Maltu. Rytíři byli zvyklí moři a plavbě, a proto se zde mohli cítit doma. Kde na Gotlandu mělo být jejich sídlo, o tom se nemluví. Existují dohady o tom, že jim byl nabídnut starý hrad v ruinách, jménem Visborg, nalézající se v jihozápadním cípu města Visby, který původně patřil Řádu německých rytířů. Přestože se o nabídce švédského krále nějakou dobu diskutovalo, nevyslal Řád na Gotland ani delegaci k případnému posouzení. Neví se, na čem plán ztroskotal, ale zdá se, že rytíři nebyli spokojeni s nabízenými lokalitami, a kromě toho žádali povolení k volnému šíření své víry – s protestantismem gotlandského obyvatelstva by se asi nikdy neshodli. Rytířům však nechybělo jen území, chyběl by jim zde i nepřítel. Zůstali proto v Itálii, v Catanii, ve Ferrare a od roku 1834 v Římě.

Ostatně i sám švédský král přišel o trůn, potuloval se Evropou pod jménem plukovník Gustavsson a zemřel v bídě a opuštění ve švýcarském San Gallenu; tak skončilo „švédské dobrodružství“, nereálné patrně od svého počátku.

TABULE IX.
Nahoře řádová karaka Santa
Anna, dole námořní
šarvátka mezi johanity
a středomořskými piráty.

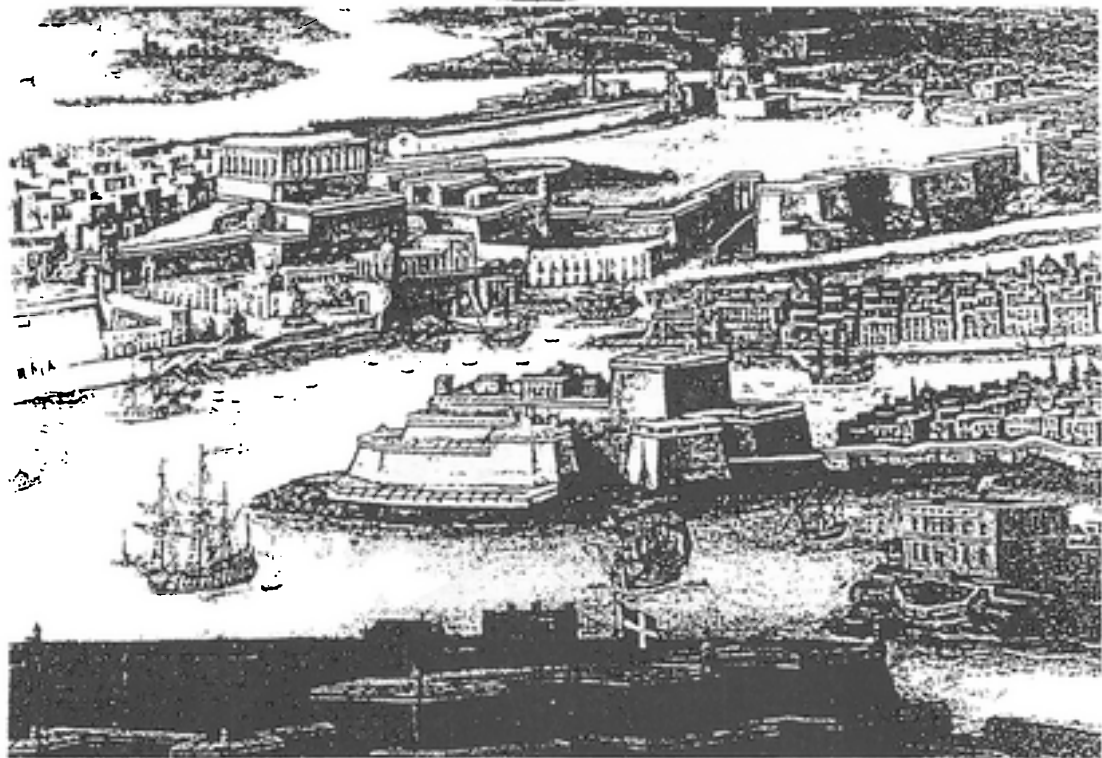
TABULE X. a XI.

Vlevo: Obléhání San Elma.

Vpravo nahoře: Portrét a znak velmistra la Valetty.

Vpravo dole: Opravená pevnost San Angelo na Maltě.

IV.

Na Via Condotti

Odchod z La Valletty

Osudovou zkouškou Řádu byla nepochybně francouzská okupace Malty v roce 1798. Vliv francouzských rytířů sehrál v této smutné kapitole zajisté rozhodující roli. Svůj podíl na vydání ostrova bez účinného ozbrojeného odporu mělo též napětí mezi Řádem a domácím obyvatelstvem, vyvolaném nikoliv bez účinné podpory zvenčí.

Po dvacetidenní plavbě z Toulonu se francouzská flotila dne 9. června 1798 konečně přiblížila k maltským břehům. Její přítomnost vystupňovala nepokoje na ostrově. Obě skutečnosti vystavily velmistra i Řádovou kapitolu velkému tlaku. Napoleon takticky stroze požádal velmistra o doplnění zásob pitné vody, což bylo sice na těchto místech neobvyklé, ale mělo nepochybně umožnit nerušené vylodění dostatečně silného výsadku, který by zajistil předmostí pro řádnou invazi. Po velmistrově odmítnutí následovalo vylodění násilné. Setkalo se se znatelným odporem pouze na ostrově Gozo. Kapitlace Řádu byla podepsána jeho zástupci 12. června.

Movitý Řádový majetek byl poté z větší části rozchvácen. Nešlo jen o válečnou kořist na zbraních, střelivu a jiných zásobách, ale také o umělecké předměty a jiné cennosti, s nimiž se můžeme dodnes setkat v pařížských uměleckých sbírkách.

Velmistr Hompesch byl nucen opustit s nevelkým doprovodem Maltu a odebrat se do vyhnanství. Napoleon odplul z ostrova o dva dny později dne 19. června a zanechal zde posádku pěchoty v síle několika set mužů.

Stejně jako francouzská okupace Malty bylo rovněž obsazení ostrova anglickými jednotkami pod Nelsonovým velením 4. září 1800 pro Řád značně traumatizující záležitostí. Je sice pravda, že po ruském intermezzu, jehož průběh jsme sledovali, se mírovou smlouvou mezi Francií, Anglií, Španělskem a Nizozemím, podepsanou v Amiensu dne 27. března 1802, objevila jakási naděje na vrácení Maltského souostroví Řádu, avšak i ta posléze pohasla. Na přání syna zavražděného velmistra Alexandra a krále neapolského byl dne 9. února 1803 papežem jmenován nový velmistr. Stal se jím Frà. Giovanni

Battista Tommasi. Muž zajisté duchaplný a moudrý, ale ne dostatečně politicky či finančně vlivný, aby mohl na dalších osudech Řádu něco významného změnit. Z Ruska byly do jeho rukou vráceny některé části Řádového pokladu a archiv. Je příznačné, že ony nejcennější relikvie se cestou z Ruska údajně ztratily. S ohledem na nereálné naděje, že by snad Malta mohla být po skončení napoleonských válek vrácena Řádu, byl řádový konvent ustanoven co nejbližší ostrovu, tedy v Mesině a později v Catanii na Sicílii.

Vítězné mocnosti protinapoleonské koalice daly pochopitelně přednost svým reálným zájmům, takže Pařížské úmluvy z roku 1814 uznaly Velkou Británii za vládkyni nad Maltou a Vídeňský kongres z následujícího roku uznal status quo. Řád byl zbaven svého podstatného majetku a tím vlastně též zřetelnějšího vlivu na průběh politických, ale i církevních záležitostí. V augustiniánském klášteře a nedalekém paláci v Catanii přežívaly zbytky stárnoucího rytířstva a řádového úřednictva, uzavřené do kruhu svých vlastních správních a hospodářských záležitostí. Velmistr sice na sklonku svého života pomýšlel v romantizující touze na přeložení sídla Řádu na ostrov Korfu, ale zůstalo jen u snu, neboť k jeho realizaci chyběly naprosto prozaické předpoklady, jakými se v 19. století staly především peníze a moc. Poslední Řádový velmistr zemřel na Sicílii dne 13. června 1805.

Po jeho smrti nastaly trapné tahanice, kdekdo se sám prohlášoval velmistrem Řádu, ale takové počínání nemělo praktického smyslu. Papežská stolice sama nahlédla nedůstojnost a bezpředmětnost takového počínání a s ohledem na nepatrný počet přežívajících rytířů rozhodla roku 1805 o tom, že velmistr nemá být nadále volen, ale že bude jmenován pouze místodržící. Podstatnější Řádová činnost byla udržována v několika tradičních velkopřevorstvích, mezi jinými také v českém. Formální úřad Řádových náměstků čili místodržících papežové svěřovali příslušníkům italské šlechty, kteří většinou již zaujíмали významná postavení u papežského stolce. Zmíněný úřad se stal více méně ozdobou a odměnou za prokázané služby. Proto bylo také oficiální sídlo Řádu přeneseno roku 1826 ze Sicílie do Říma, do paláce v ulici Via Condotti. Zde sídlí svrchovaná Řádová vláda do dnešních dní.

Ve snaze dodat některým aktivitám většího lesku, ale též z upřímných pohnutek mít větší účast na charitativním dění

Maltézský řád dnes

Suverénní řád Maltézských rytířů je možné pokládat za nejmenší stát na světě. Není však nejmenším. Rozloha řádového exteritoriálního území činí 12 000 m², zatímco například rozloha Vatikánu činí 440 000 m². Velmistrovský palác na Via Condotti v Římě, sídlo řádové vlády a velmistra, má plochu 2 000 m². Zbytek řádového území zahrnuje aventinskou vilu, řádová velvyslanectví u Vatikánu a Italské republiky. Řád má své oficiální pozorovatele při OSN a UNESCO, jakož i v řadě dalších mezinárodních organizací (Červený kříž). Navzdory tradiční zásadě, podle níž řád vybudoval v zemi působení nejprve nemocnici a teprve poté diplomatické zastoupení, bylo nutné čas od času postupovat opačně. I tak spravuje řád v současnosti dvanáct nemocnic, jedenadvacet poliklinik, jedenadvacet lékáren a celkový počet ošetřených pacientů se pohybuje kolem půl milionu ročně. Výdaje řádu na tuto činnost dosáhly v roce 1995 jedné miliardy dolarů.

Z celkového počtu řádových rytířů je v charitativní oblasti činných pouze 25% osob. Neaktivnější jsou filipínské a západoaamerické asociace, na třetím a čtvrtém místě pak Německo a Belgie s 50% aktivních členů. Řád je podporován 900 000 donátory, z nichž více než polovina pochází z Německa, zbytek pak z Francie.

Dobrovolnické služby řádu (například známá *Malteser Hilfe* v Německu) představují 50 000 osob. Početně největší organizace jsou německé se 40 000 osobami, dále je to Írsko se 4 000 členů. Německé podpřevorství spravuje kolem 900 ambulancí a 200 pojízdných kuchyní. V České republice je při zdejším velkopřevorství zřízena Česká maltézská pomoc, která má celkem 286 dobrovolníků (1996), a Švédská mise s 98 členy, poskytující Českému velkopřevorství materiální podporu zásilkami potřebného vybavení.

„Občanů“ maltézského řádu je celkem 10 500. Ovšem zdaleka ne všichni rytíři mají výsadu prokazovat se řádovým pasem. Údaj o počtu vydávaných pasů není veřejně přístup-

ný. Je pouze známo, že asi 300 rytířů žádá každým rokem řádovou vládu o naturalizaci.

Řádový stát je volitelnou monarchií, v jejímž čele stojí kníže velmistr, který užívá též duchovní hodnosti kardinála Svaté církve římsko-katolické. Úředním jazykem řádu je italština. Vláda sestává z deseti osob a je volena generální kapitulou na dobu pěti let. Je pozoruhodné, že členy stávající řádové vlády jsou dva Češi, a to hrabě Norbert Kinský ve funkci sekretáře pro vnitřní záležitosti (vlastně ministr vnitra) a hrabě Karel Paar jako člen Nejvyšší rady. Řád jako organizace řeholní či mnišská se řídí benediktinskou regulí a je řízen celibátními rytíři-řeholníky. Ti pak po slavnostních slibech již nepoužívají světských titulů, například hraběte, nýbrž jen prefixu Frà (Frater), a to před svým jménem. Nynější hlavou řádového státu je Frà Andrew Bertie z rodu skotských hrabat z Lindsay.

Organizačně je řád rozdělen do územních celků, z nichž nejvýznamnější jsou velkopřevorství. Těch je pouze šest: římské, lombardské, neapolské, české, rakouské a anglické. České velkopřevorství se těší zvláštní prestiži, neboť patří k nejstarším založeným a mimo to se může pochlubit nepřerušenou historickou kontinuitou. Dokonce i takové silné a bohaté řádové organizace, které se nacházejí v Německu, Irsku a ve Španělsku, mají status pouhých subpriorátů (podpřevorství). Novodobé řádové organizace, vznikající převážně v tomto století, se nazývají národní asociace a po celém světě jich pracuje celkem jedenačtyřicet.

Řád vystupuje navenek jako neutrální stát. Od roku 1877 disponuje sice i vlastní armádou, která podléhá italskému vrchnímu velení, ale přímých bojových operací se neúčastní. Mobilizační jádro této armády tvoří 16 mužů – z toho 7 důstojníků, 7 poddůstojníků a pouze dva vojíni. K této základní jednotce je přičleněno asi 200 dobrovolníků, mezi nimi především mnoho vojenských lékařů. Jednotka je vybavena pro poskytování první pomoci a disponuje nemocničním vlakem, který je v neustálé pohotovosti. Tři další vlaky mohou být ke stejnému účelu vyčleněny v případě potřeby italskou armádou. Je tedy zřejmé, že jde o vojenskou jednotku s taktickým použitím za přírodních katastrof, při válečných konfliktech a podobně, kdy je potřeba včasné odborné lékařské a nemocniční pomoci.

Mimo „ozbrojených sil“ disponuje řád také vlastním soud-

nictvím, jehož historické základy sahají až k počátkům řádu. Soudy první instance složené obvykle z předsedy a dvou soudců řeší spory mezi rytíři. Proti jejich výrokům je možné odvolat se k apelačnímu soudu ve složení z předsedy a pěti soudců.

Státním svátkem je den 24. června, což je svátek sv. Jana Křtitele, patrona řádu.

Kromě znaku užívá každý suverénní stát i vlajku. Řád v tomto případě používá dva symboly. Červený prapor s osmicípým bílým křížem a vlajku téže barvy s bílým latinským křížem, jaké vlály na stožárech válečných řádových plavidel ve Středomoří. Tuto vlajku lze lehce zaměnit za dánskou. Nad řádovou ambasádou v La Vallettě vlají oba dva prapory, a tak jsem se před budovou u vchodu setkal s několika zmatenými dánskými turisty, kteří se dožadovali vstupu na své domnělé exteritoriální území.

Řád si tradičně zachovává i svou vlastní měnu, která se skládá ze scudo, tari a grani. Jeden scudo má hodnotu 1 francouzského franku a 66 centimů, což je přibližně 8,50 Kč. Scudo se dělí na 12 tari či 240 grani. Scudo je možné přeložit jako tolar, pro tari nenacházím ekvivalent a grani znamená zrno. Dříve se této měny běžně používalo na Rhodu a na Maltě, dnes je předmětem sběratelského zájmu numismatiků.

Právem uznané státní suverenity vydává Řád rovněž vlastní poštovní známky, což je poměrně málo známá skutečnost. Dne 20. května 1966 vydal velmistr Frà Angelo de Mojana di Cologna na základě doporučení své vlády rozhodnutí o založení poštovního úřadu. Atraktivní řádové známky s historickými motivy se okamžitě po emisi staly vyhledávaným artiklem filatelistů na celém světě. Nejsou jen symboly státní suverenity, ale také uznávanou poštovní ceninou s praktickým použitím v listovním oběhu. Řád v tomto smyslu uzavřel smlouvu se třiceti státy světa. I když je řád oficiálně zastoupen také v Praze, poštovní smlouva s Českou republikou zatím ještě uzavřena nebyla. Zásilky s těmito známkami mohou být vypravovány pouze z poštovního úřadu na Via Condotti a pouze do smluvních zemí. Jinak lze odsud do České republiky frankovat známkami italskými, vatikánskými či sanmarinskými. Řádové známky mají jmenné hodnoty udávané v řádové měně. Katalog firmy Bolaffi (Bolaffi sassone blu) z Turina uvádí několik těchto známek. Pro Čechy je

zvláště pozoruhodná známka z roku 1986 s vyobrazením Pražského Jezulátka z chrámu Panny Marie Vítězné v Karmelitské ulici. Pokus zakoupit v Římě první série řádových známek znamená značné nároky na čas a finance. Řekl bych, že jde o série pro běžného sběratele nedostupné.

Na sklonku každého roku vydává řád reprezentativní ročenku tištěnou na křídovém papíře Rivista Internazionale v rozsahu 150 stran. Text je italský a anglický. Publikace je určena jen členům řádu a na knižním trhu se prakticky nevyskytuje. Do roku 1996 bylo publikováno již 28 těchto ročenek. Mimo to vycházejí též noviny Letterta informativa či Newsletter, které od roku 1990 vycházejí třikrát ročně. Jejich prostřednictvím informuje sekretariát pro komunikace o činnosti řádu. Poslední oficiální tiskovinou byl donedávna vycházející Bulletin Officiel, v němž byly jednou ročně publikovány informace o nově přijatých členech a o různých postupech v udělených hodnostech. Tato tiskovina byla obdobou stálého vatikánského periodika Acta Apostolicae Sedis.

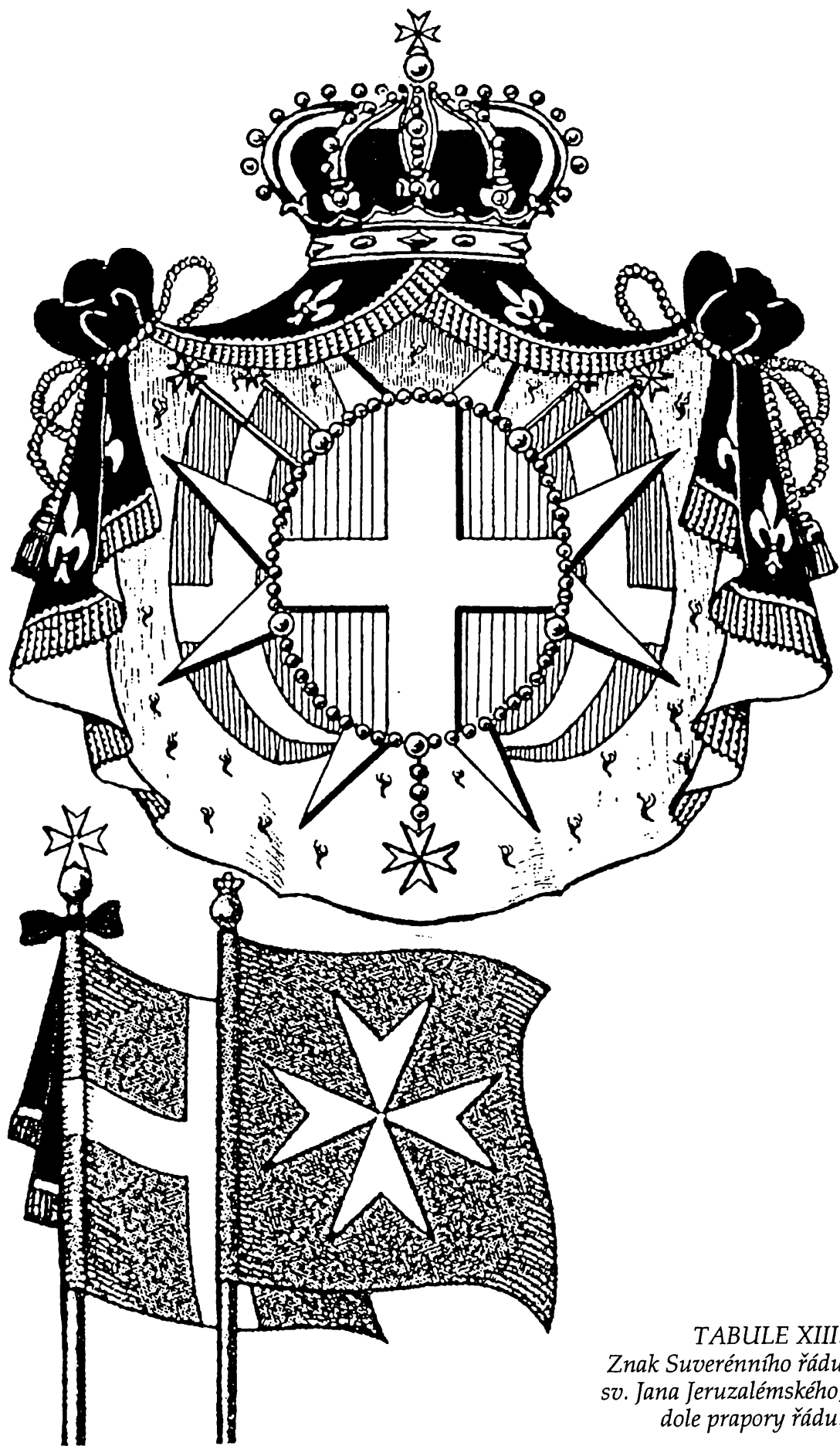
Ztráta Malty otevřela Řádu vstup do nové etapy jeho dějin. Projevilo se to zejména po roce 1840. Dnešní velmistr o ztrátě Malty soudí, že byla vlastně pro řád přínosem, neboť světská moc přináší s sebou starost o obyvatelstvo a území. Nyní, kdy řád není vázán jinými tíživými povinnostmi, může se věnovat svému nejvlastnějšímu poslání: službě nemocným a chudým. Dne 1. června 1991 uzavřel řád s republikou Malta smlouvu o předání slavné pevnosti San Angelo na levém břehu zálivu Grand Harbour k užívání řádu. Nákladem 400 miliónů Kč zde bude do roku 2000 vybudováno duchovní středisko. V době mého pobytu na Maltě v roce 1994 se na místě již pilně pracovalo.

Palác na Via Condotti se nachází v těsné blízkosti proslulých Španělských schodů a byl řádu darován v 17. století jistým italským velmožem. Palác na Aventinu s půvabnou zahradou dostal řád roku 1312 od papeže Klementa V. po konfiskaci templářského majetku. Od té doby je zde vedle reprezentačních a konferenčních sálů umístěno též sídlo velkopřevorství římského.

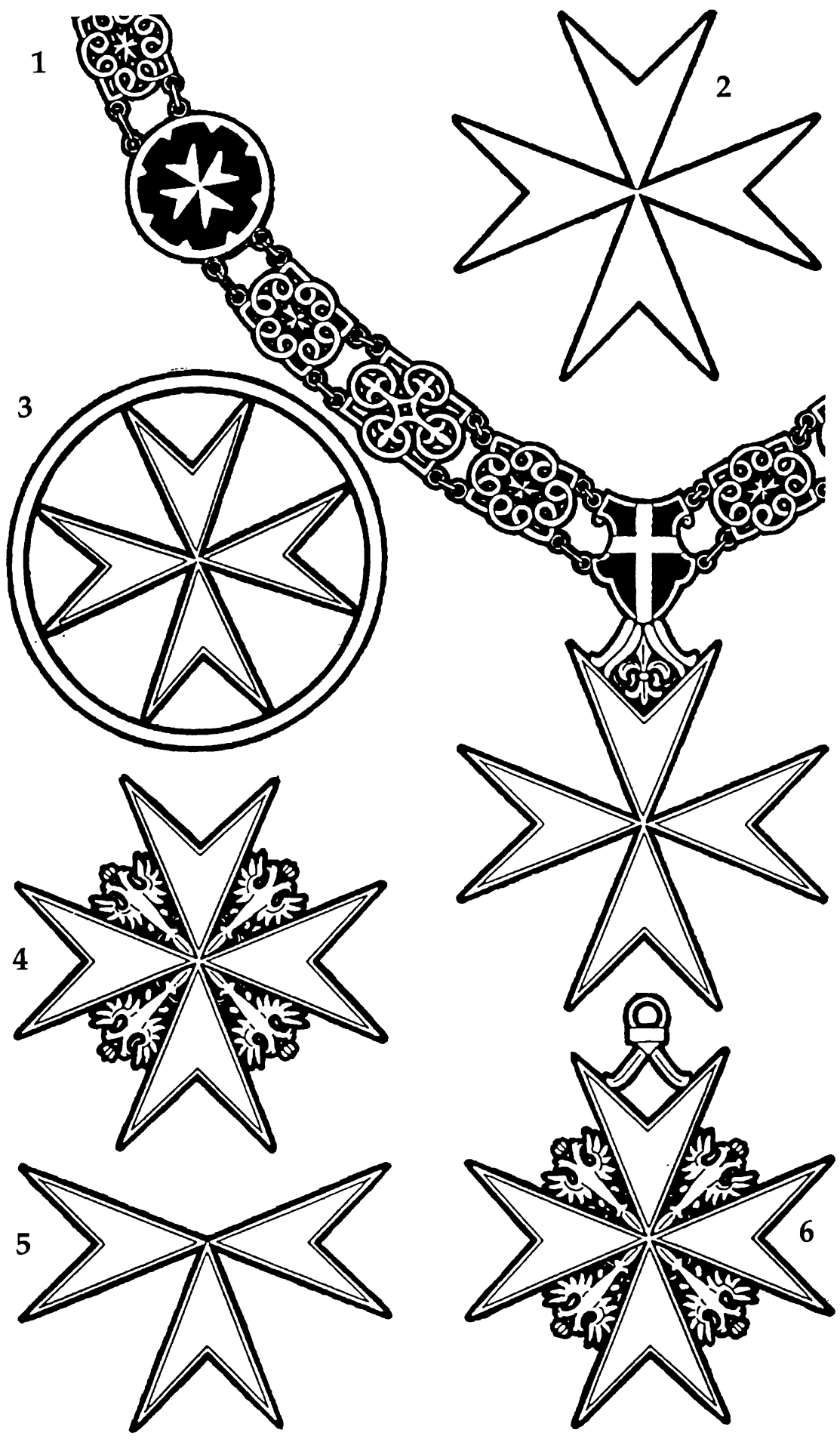
Řád je jediným nadnárodním státem světa, sdružujícím ve svých řadách příslušníky bezmála všech národností a ras. Stát se maltézským rytířem nebylo snadnou záležitostí v minulosti a není jí ani nyní. V minulosti bylo členství v řádu vyhraze-

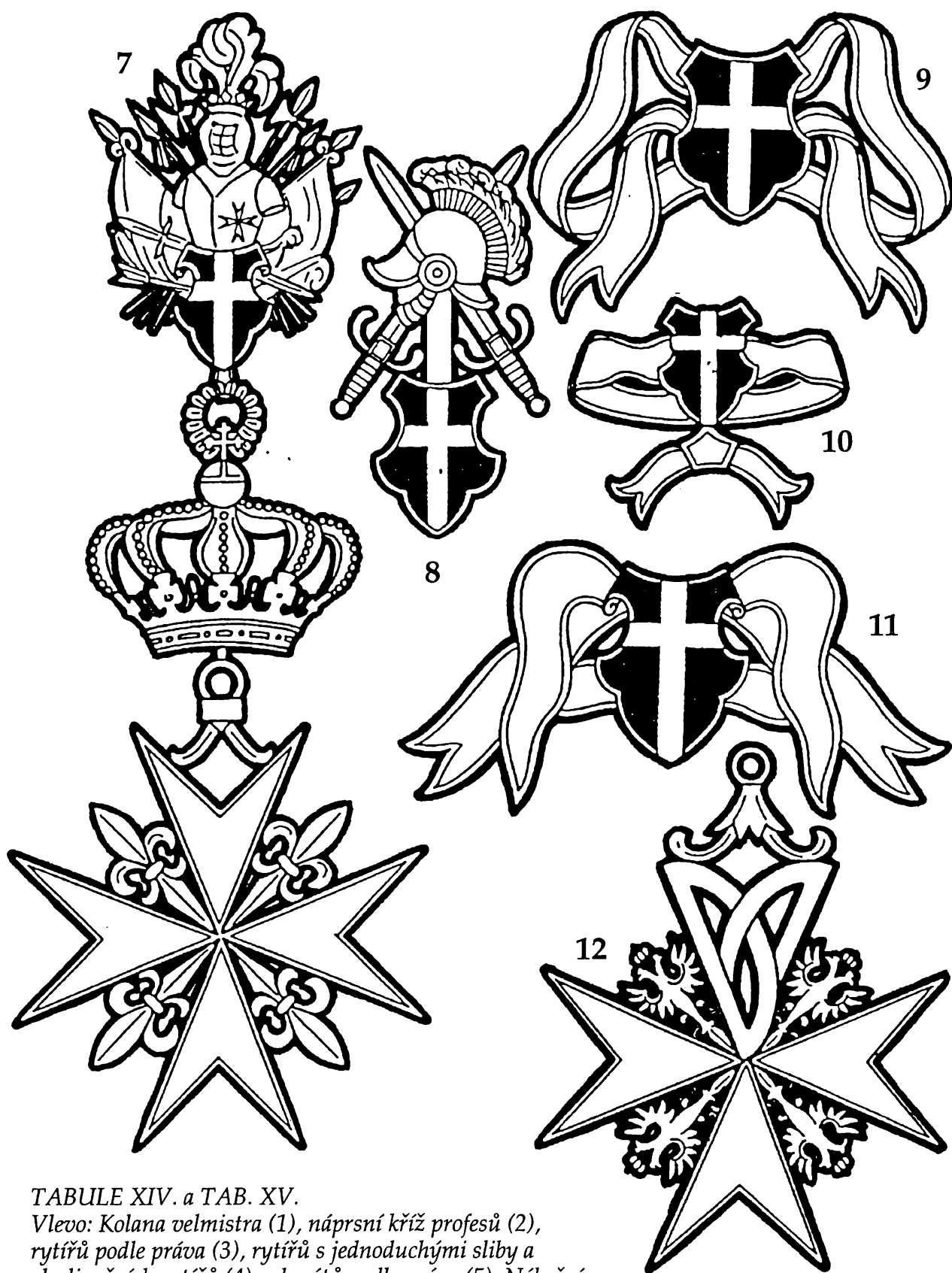
no pouze příslušníkům šlechty, kteří museli před svým přijetím prokazovat svůj urozený původ často mnoho generací nazpět. Teprve v novověku začal řád přijímat i neurozené. Jedním z takových členů byl například slavný malíř Caravaggio. Do kategorie magistrálních rytířů, osob buď s nedostatečným počtem šlechtických předků či občanského původu, jsou povyšovány jen významné a zasloužilé osobnosti. Snad nejvíce je tato kategorie příslušníků řádu zastoupena v USA.

Přijatý rytíř se může honosit tzv. osobním šlechtictvím, podobně jako je tomu případě dekorovaných rytířů řádu Britského impéria, kteří jsou zpravidla titulováni Sire. Nakonec je třeba dodat, že není možné si podat žádost o členství v řádu, ale uchazeč musí být řádem k takovému kroku vyzván.

TABULE XIII.
Znak Suverénního řádu
sv. Jana Jeruzalémského,
dole prapory řádu.

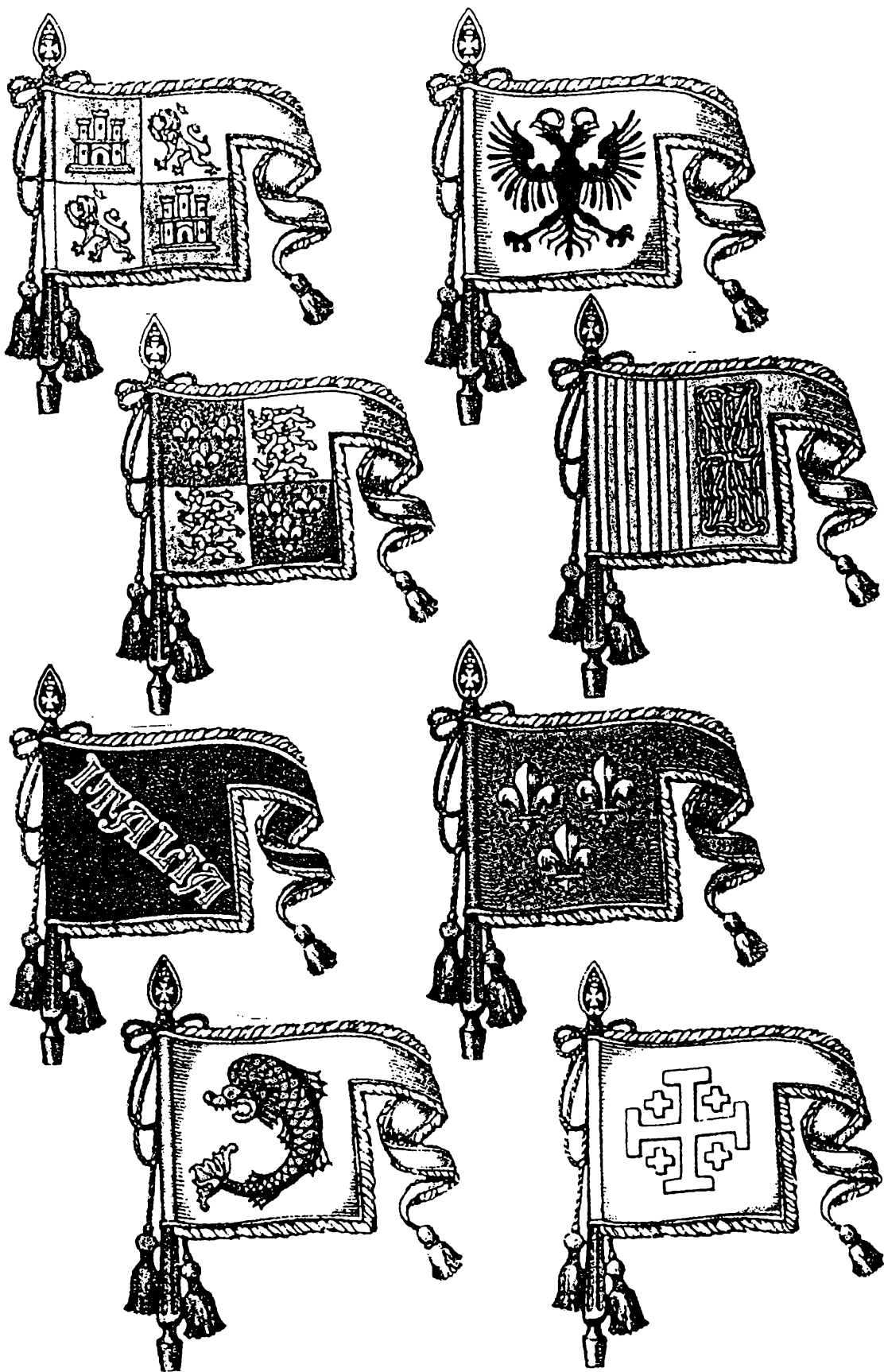

TABULE XIV. a TAB. XV.

Vlevo: Kolana velmistra (1), náprsní kříž profesů (2), rytířů podle práva (3), rytířů s jednoduchými sliby a obedičních rytířů (4) a donátů podle práva (5). Nákrční kříž pro dekorace českých, rakouských a slezských rytířů (6).

Vpravo: Nákrční dekorace profesních, obedičních a čestných rytířů (7), trofej rytířů z milosti (8), jeruzalémské dekorace magistrálních rytířů a duchovních (9), jeruzalémská dekorace pro dámy (10), jeruzalémská dekorace pro donáty podle práva (11) a jejich nákrční kříž (12).

TABULE XVI.

Prapory osmi tradičních řádových jazyků (odshora zleva doprava): kastilského, německého, anglického, aragonského, italského, francouzského, auvergnského a provensálského.

Dodatky

Organizační struktura Řádu

Dnes je Suverénní vojenský a špitální řád sv. Jana Jeruzalémského z Rhodu a Malty, zkráceně zvaný Suverénní řád Maltézských rytířů (S.M.R.O. = Sovrano Militaire Ordine di Malta) uznáván jako svrchovaný stát.

V čele Řádu stojí Jeho Výsost kníže a velmistr, vládu tvoří velký komtur, velkokancléř, špitálník a pokladník, čtyři rádci a dva zastupující rádci. Kancléřství řádu řídí velkokancléř s poradcem pro zvláštní záležitosti a tři sekretáři pro cizí a vnitřní záležitosti a pro komunikace. Dalšími hodnostáři jsou ceremoniář, správce pro poštovní a úvěrové záležitosti a *avocat d'état*. Peněžní záležitosti spravuje finanční komora řízená prezidentem (předsedou) se čtyřmi členy rady a jedním náhradníkem, o právní záležitosti pečuje Právní rada, složená z předsedy, místopředsedy, generálního sekretáře a čtyř členů. Dalšími úřady jsou soudní tribunály, apelační a soudní, které mají své předsedy, soudce a sekretáře. Dalšími spolupracovníky vlády jsou skupina konzultantů, poradci pro heraldiku, historik, konzervátor a archivář, správce vládní rezidence, kardinál patron jako reprezentant u Svatého stolce, prelát Řádu a farář magistrálního kostela.

Řád je rozdělen na velkopřevorství, podpřevorství a národní asociace, řízené vlastními hodnostáři.

Římské velkopřevorství má velkopřevora, kancléře, finančního správce, hlavního kaplana a delegáta pro komunikace a delegáty pro Řím a pro Florencii a florentského delegáta pro komunikace.

Lombardsko-benátské velkopřevorství má velkopřevora, kancléře, finančního správce, hlavního kaplana, ceremoniáře, delegáta pro komunikace a delegáty pro Benátky, Furlansko, Janov, Veronu, Jižní Emilii (v Modeně), Turín, Lombardii, Bolognu s delegátem pro komunikace v Ceseně a delegáta pro Sardinii.

Neapolské a Sicilské velkopřevorství má velkopřevora, kancléře, finančního správce, hlavního kaplana a delegáty pro

Neapol, Tropen, Mesinu, Pulii a Lukanii (v Andrii), Kalábrii, západní a východní Sicílii a Syrakusy.

České velkopřevorství má velkopřevora, prokurátora (velkopřevorova zástupce), kancléře, správce financí, převora, hlavního kaplana a delegáta pro komunikace.

Rakouské velkopřevorství má velkopřevora, místokancléře, správce financí, špitálního, zástupce obedičních rytířů, delegáta pro komunikace a delegáty pro Vídeň a Dolní Rakousy, Burgenland, Korutany, Horní Rakousy, Salzburg, Štýrsko a Tyroly s Vorarlbergem.

Anglické velkopřevorství má velkopřevora, zástupce velkopřevora, kancléře, správce financí, dva poradce, zástupce obedičních rytířů a hlavního kaplana.

Německé podpřevorství u sv. Michaela (existující od roku 1961) řídí regent se svým zástupcem a třemi poradci, dále má delegáta s třemi poradci a kaplanem u sv. Klimenta a delegáta s třemi členy rady a kaplanem u sv. Hedviky, hlavního kaplana a delegáta pro komunikace.

Irské podpřevorství (existující od roku 1972) u sv. Olivera Planketta řídí regent se svým zástupcem, kancléř, pokladník, tři členové rady, hlavní kaplan a delegát pro komunikace.

Podpřevorství u sv. Jiří a Jakuba (existující od roku 1990) v Madridu řídí regent se zástupcem, kancléř, špitálník, tři členové rady a delegát pro komunikace.

Dalšími organizačními články Řádu jsou národní asociace.

Německou asociaci (založenou v letech 1859/1867) řídí prezident se dvěma viceprezidenty, pokladník, osm členů rady, kancléř, špitálník, kaplan a delegát pro komunikace.

Argentinská asociace (existující od roku 1951) má prezidenta a viceprezidenta, kancléře a vicekancléře, špitálního a vicešpitálního, pokladníka a jeho zástupce, čtyři členy rady, hlavního kaplana, kaplana a delegáta pro komunikace.

Australská asociace (existující od roku 1974) má prezidenta a dva viceprezidenty, kancléře, pokladníka, špitálního, deset členů rady, ceremoniáře, kaplana a delegáta pro komunikace.

Belgickou asociaci (existující od roku 1930) řídí prezident s koadjutorem, kancléřem, špitálním, pokladníkem, šesti členy rady a delegátem pro komunikace.

Brazílská asociace v Rio de Janeiru (existující od roku 1957) má v čele prezidenta, kancléře, vicekancléře, špitálního,

dva sekretáře, dva pokladníky, ceremoniáře, historického a právního konzultanta, šest členů rady a delegáta pro komunikace.

Brazilská delegace v Sao Paulu pro střední Brazílii (existující od roku 1957) má prezidenta, dva viceprezidenty, dva sekretáře, dva pokladníky, asistenta pro sociální otázky, právního a historického konzultanta, ceremoniáře, kaplana, pět členů rady a delegáta pro komunikace.

Brazilskou asociaci pro severní Brazílii (existující od roku 1984) řídí prezident, viceprezident, dva sekretáři, dva pokladníci, ceremoniář, koadjutor, tři členové rady, zastupující poradce a kaplana.

Britská asociace (existující od roku 1875) je řízena prezidentem, viceprezidentem, kancléřem, špitálníkem, pokladníkem, delegátem pro Skotsko, jedenácti členy rady, vicekancléřem, hlavním sekretářem a delegátem pro komunikace.

Kanadská asociace (existující od roku 1952) má v čele prezidenta, kancléře, pokladníka, špitálníka, ceremoniáře, historika, hlavního kaplana, regionální viceprezidenty pro atlantické provincie, Québec, Montreal, Ottawa, Toronto a Ouest, patnáct členů rady a delegáta pro komunikace.

Chilská asociace (existující od roku 1977) je spravována prezidentem a viceprezidentem, kancléřem a sekretářem, pokladníkem, špitálníkem, třemi členy rady, třemi kaplany a delegátem pro komunikace.

Kolumbijská asociace (existující od roku 1957) má ve vedení prezidenta, kancléře, špitálníka, pokladníka, ceremoniáře, šest členů rady a delegáta pro komunikace.

Kubánská asociace (existující od roku 1952) je v exilu. V jejím čelem jsou prezident, první viceprezident a zároveň kancléř, druhý viceprezident, špitálník, vicekancléř, pokladník, jeho zástupce, hlavní kaplan, kaplan a delegát pro komunikace, hodnostáři i členové žijící ve Španělsku a Spojených státech amerických.

Dominikánská asociace (existující od roku 1994) v Dominikánské republice je řízena prezidentem, dvěma viceprezidenty, kancléřem, vicekancléřem, pokladníkem, jeho zástupcem, špitálníkem a jeho zástupcem, dvěma členy rady, hlavním kaplanem a kaplanem, delegátem pro komunikace a jeho zástupcem.

Salvadorská asociace (existující od roku 1958) má v čele

prezidenta, viceprezidenta, sekretáře, pokladníka, šest členů rady, kaplana a delegáta pro komunikace.

Ekvádorská asociace (existující od roku 1970) je vedena prezidentem, viceprezidentem, kancléřem, pokladníkem, dvěma členy rady, dvěma kaplany a delegátem pro komunikace.

Španělská asociace (existující od roku 1886) má prezidenta, viceprezidenta, kancléře, herolda, pokladníka, špitálního, právního poradce, historického poradce, ceremoniáře, zástupce herolda, zástupce pokladníka, zástupce špitálního, zástupce právního poradce, druhého ceremoniáře, čtyři členy rady, kaplana, delegáta pro komunikace a jeho zástupce.

Americká asociace (existující od roku 1926) pro východní část Spojených států amerických (se sídlem v New Yorku) má v čele prezidenta, viceprezidenta a zároveň výkonného ředitele, druhého viceprezidenta, kancléře, sekretáře, pokladníka, historika, špitálního, dvacet sedm členů rady, dva kaplany a delegáta pro komunikace.

Asociace Spojených států amerických (existující od roku 1953) pro západ USA (se sídlem v San Franciscu) má ve vládě prezidenta, kancléře, dva viceprezidenty, špitálního, pokladníka, sekretáře, jedenáct členů rady, hlavního kaplana a dva kaplany a delegáta pro komunikace.

Federální asociace pro Spojené státy americké (existující od roku 1974) se sídlem ve Washingtonu, D.C., má prezidenta, viceprezidenta, kancléře, špitálního, pokladníka, historika, výkonného ředitele, osmnáct členů rady, dva kaplany a delegáta pro komunikace.

Francouzská asociace (existující od roku 1891) je vedena prezidentem, dvěma viceprezidenty, generálním sekretářem, generálním pokladníkem, kancléřem, vicekancléřem, devíti členy rady, hlavním kaplanem a delegátem pro komunikace.

Guatemalská asociace (existující od roku 1976) má v čele prezidenta, viceprezidenta, kancléře, pokladníka, čtyři členy rady, kaplana a delegáta pro komunikace.

Švýcarská asociace (existující od roku 1961) má prezidenta, prezidenta delegace pro italskou část Švýcarska, který je zároveň prvním viceprezidentem, prezidenta delegace pro německou část Švýcarska, který je zároveň druhým viceprezidentem, prezidenta delegace pro francouzskou část Švýcarska, který je zároveň třetím viceprezidentem, kancléře, pokladníka, dva delegáty italského Švýcarska, almužníka italské dele-

gace, dva delegáty a almužníka francouzské delegace a dva delegáty a almužníka německé švýcarské delegace. Dále vládu doplňuje předseda a dva členové průkazní komise, předseda a dva členové disciplinární komise, komandant pro špitální služby, ceremoniář a delegát pro komunikace.

Honduraská asociace (existující od roku 1994) je řízena prezidentem, kancléřem, pokladníkem a třemi členy rady.

Maďarská asociace (existující od roku 1928) má v čele prezidenta, viceprezidenta, generálního sekretáře, pokladníka, špitálního, deset členů rady a delegáta pro komunikace.

Irská asociace (existující od roku 1934) je vedena prezidentem, dvěma viceprezidenty, kancléřem, pokladníkem, špitálním, šesti členy rady, ředitelem ambulancí, hlavním kaplanem a delegátem pro komunikace.

Asociace italských rytířů (existující od roku 1877) má ve své vládě prezidenta, viceprezidenta, čtyři poradce, z nich jednoho ve funkci špitálního a jednoho ve funkci pokladníka, tři zástupce, reprezentanta u řádové vlády, předsedu a dva zástupce rozpočtové komise, hlavního kaplana a delegáta pro komunikace.

Libanonská asociace (existující od roku 1981) je vedena prezidentem, kancléřem, pokladníkem a třemi členy rady.

Maltská asociace (existující od roku 1964) má vládu složenou z prezidenta, viceprezidenta, kancléře, pokladníka, špitálního, čtyř členů rady, kaplana a delegáta pro komunikace.

Mexická asociace (existující od roku 1952) je řízena prezidentem, viceprezidentem, kancléřem, čestným pokladníkem, pokladníkem a jeho zástupcem, sekretářem a jeho zástupcem, čtyřmi členy rady, hlavním kaplanem a dvěma kaplany.

Asociace Monte Carla (existující od roku 1974) má prezidenta, viceprezidenta, kancléře, který je zároveň sekretářem, pokladníka, dva členy rady a delegáta pro komunikace.

Nikaragujská asociace (existující od roku 1954) má v čele magistrálního komisaře.

Nizozemská asociace (existující od roku 1911) je vedena prezidentem, koadjutorem, kancléřem, špitálním, pokladníkem, dvěma členy rady, dvěma kaplany a delegátem pro komunikace.

Peruánská asociace (existující od roku 1951) má ve vládě prezidenta, viceprezidenta, kancléře, pokladníka jako zástup-

ce ceremoniáře, čtyři členy rady, kaplana a delegáta pro komunikace.

Filipínská asociace (existující od roku 1957) má prezidenta, viceprezidenta, kancléře, pokladníka, pět členů rady, spirituála a delegáta pro komunikace.

Polská asociace (existující od roku 1920) zčásti ještě ve světě a zčásti ve vlasti je vedena prezidentem, dvěma viceprezidenty (druhý sídlí v Krakově), kancléřem, špitálníkem, pokladníkem, třemi členy rady, dvěma komisaři pro písemnosti a dvěma jejich zástupci, dvěma revizory a dvěma jejich zástupci a delegátem pro komunikace.

Portugalská asociace (existující od roku 1899) má v čele prezidenta, viceprezidenta, kancléře, který je zároveň sekretářem, pokladníka, špitálníka, pět členů rady, kaplana, předsedu sboru dobrovolných spolupracovníků a delegáta pro komunikace.

Rumunská asociace (existující od roku 1962) členů Maltského řádu v exilu má prezidenta, viceprezidenta, generálního sekretáře, který je zároveň špitálníkem, pokladníka, čtyři členy rady, kaplana a delegáta pro komunikace.

Skandinávská asociace (existující od roku 1959) má vládu složenou z prezidenta, kancléře, pokladníka, tří členů rady a kaplana.

Uruguayská asociace (existující od roku 1968) je vedena prezidentem, koadjutorem, kancléřem, pokladníkem, špitálníkem, zástupcem kancléře, třemi členy rady a delegátem pro komunikace.

Venezuelská asociace (existující od roku 1957) má v čele prezidenta, viceprezidenta, pokladníka, kancléře a tři členy rady.

Národní výbor rytířů Maltského řádu v Senegalu vede prezident, dva členové rady, dva kaplani a delegát pro komunikace.

Své diplomatické zástupce má Suverénní maltský řád v těchto zemích: Albánie, Argentina, Benin, Bolívie, Brazílie, Bulharsko, Burkina Faso, Čad, Česká republika, Dominikánská republika, Egypt, El Salvador, Ecuador, Etiopie, Filipíny, Gabun, Guatemala, Guinea, Haiti, Honduras, Chile, Chorvatsko, Itálie, Kambodža, Kamerun, Kolumbie, Komorské souostroví, Kostarika, Kuba, Libanon, Libérie, Lichtenštejnsko,

Litva, Madagaskar, Maďarsko, Mali, Malta, Maroko, Mauretánie, Niger, Nikaragua, Ostrov sv. Mořice, Panama, Paraguay, Peru, Pobřeží slonoviny, Polsko, Portugalsko, Rakousko, Rumunsko, San Marino, Senegal, Seychelské ostrovy, Slovenská republika, Slovinsko, Somálsko, Střední Afrika, Súdán, Španělsko, Thajsko, Togo, Uruguay, Vatikán, Venezuela, Zair. Zvláštní povahu má zatím zastoupení v Rusku.

Zvláštní reprezentaci a zastoupení má Řád v Německu, Belgii, Evropském společenství, u Rady Evropy, ve Francii, u Institutu International de Droit Humanitaire, Institut International Pour L'Unification du Droit Prive, Monaku, Organizaci střeadoamerických států, OSN, Středisku OSN v Ženevě, UNESCO, F.A.O., Vídni, Švýcarsku, Comite internationale de medicine et de pharmacie militaires.

Řada států má také u Řádu svého diplomatického představitele (často tuto funkci zastává zástupce příslušného státu u Svatého stolce). Jedná se o zástupce těchto států:

Albánie, Argentina, Benin, Bolívie, Brazílie, Bulharsko, Burkina Faso, Čad, Česká republika, Dominikánská republika, Egypt, El Salvador, Ecuador, Etiopie, Filipíny, Gabun, Guatemala, Guinea, Haiti, Honduras, Chile, Chorvatsko, Itálie, Kambodža, Kamerun, Kolumbie, Komorské souostroví, Kongo, Kostarika, Kuba, Libanon, Libérie, Lichtenštejnsko, Litva, Madagaskar, Maďarsko, Mali, Malta, Maroko, Mauretánie, Niger, Nikaragua, Ostrov sv. Mořice, Panama, Paraguay, Peru, Pobřeží slonoviny, Polsko, Portugalsko, Rakousko, Rumunsko, San Marino, Senegal, Seychelské ostrovy, Slovenská republika, Slovinsko, Somálsko, Střední Afrika, Súdán, Španělsko, Thajsko, Togo, Uruguay, Venezuela, Zair. Zvláštní charakter má zastoupení Ruska.

V řadě zemí má Řád pomocné organizace, které konají ambulanční, sociální a humanitární činnost. Ve Spolkové republice Německa je to Malteser-Hilfsdienst (MHD) s odborem Malteser-Hilfsdienst/Auslandsdienst, Malteser Werke a Malteser Schwesternschaft, v Rakousku Malteser Hospitaldienst Austria (MHDA), v Belgii Malte assistance, v Chile Voluntarias de la orden de Malta, v Chorvatsku Hrvatska malteska služba, ve Španělsku Fundación hospitalaria de la orden de Malta en España (FHOME), ve Spojených státech

amerických Tri-State Auxiliary of the Sovereign Military Order of Malta, ve Francii Association des oeuvres hospitaliers Francaises de l'orde de Malte (O.H.F.O.M.) s jednotlivými organizacemi Centre de collecte et tri de medicaments des O.H.F.O.M., Ecole d'ambulanciers des O.H.F.O.M., Maltespoir a fondation des oeuvres hospitalieres Francaises de l'ordre de Malte. Ve Velké Británii je to Order of Malta Volunteers, v Maďarsku Magyar Máltai szeretetszolgalat (MMSZ), v Irsku Order of Malta Ambulance Corps, v Itálii Corpo italiano di soccorso del sovrano militare ordine di Malta (CISOM), Centro nazionale raccolta medicinali, Centre de diagnostic et de therapie clinique, v Lotyšsku Maltas palidzibas dienests (MPD), v Litvě Maltos ordino pagalbos tarnyba (MOPT), v Lucembursku Secouristes de la croix de Malte, na Maltě Friends of the Order, Volunteers of the Order (V.O.T.O.), St. John's Foundation for Gozo a Malta Cross Corps (M.C.C.), v Mexiku Fundación de apoyo social I.A.P. et Asociacion para ayuda de ancianos I.A.P., v Paraguayi Servicio de emergencia Malta (SEMA), na Filipínách Auxiliary Corps of the Philippine Association, v Polsku Fundacja sw. Jana Jerozolimskiego – pomoc maltańska, v Portugalsku Corpo voluntario da ordem de Malta, v České republice Česká maltézská pomoc (Lázeňská 2, 118 00 Praha 1), v Jihoafrické republice Brotherhood of Blessed Gérard, v Rumunsku Serviciul de ajutor Maltez in Romania (S.A.M.R.), ve Švýcarsku Malteser-Hospitaldienst Schweiz (MHDS) a ve Vatikánu Poste de premier secours.

Členové Řádu a jejich dekorace

Hlavou Řádu je Jeho Výsost kníže velmistr (Sua Altezza Eminentissima il Principe e Gran Maestro). Jeho řádovou dekorací je bílý osmihrotý kříž zavěšený na červeně smaltovaném štítku s bílým heroltským křížem, který je středovým článkem řádové kolany, složené ze sedmi okrouhlých červeně smaltovaných článků ozdobených bílými osmihrotými křížky a zlatým trnovým lemem, proložených trojicemi zlacených ornamentálních článků, spojených řetízkovými oky. Na hrudi nosí kníže velmistr kříž profesních rytířů – bíle smaltovaný osmihrotý takzvaný maltský kříž. Roseta je stejná jako okrouhlé články kolany.

1. První třída. Je tvořena z profesních členů, tedy z těch, kteří skládají sliby čistoty, chudoby a poslušnosti jako ostatní řeholníci. Mohou jimi být buď rytíři, kteří mají šestnáct šlechtických předků nebo Řádoví duchovní, tedy rytíři podle práva (Cavalieri di Giustizia) nebo konventní kaplani (Cappellani Conventuali).

1.1 *Ctihodný baili, rytíř velkokříže podle práva, profes se slavnými sliby (Venerando Bali Cavaliere di Gran Croce di Giustizia Professo di Voti Solenni)*. Slavnostné sliby jsou věčné, na doživotí, předcházejí je sliby jednoduché, dočasné. Zvláštní dekorací těchto rytířů je černá velkostuha zakončená vlevo dole velkou rosetou s maltským křížem, na krku nosí velkokříž složený z maltského kříže, mezi jehož rameny jsou zlaté lilie (v Čechách, Rakousku a Slezsku jsou lilie nahrazeny zlatými císařskými orly). Kříž je zavěšen pod korunou, která je převýšena trofejí. Trofej tvoří řádový štít převýšený kyrysem a turnajským helmem s korunkou a třemi pštrosími pery, vše je podloženo kopími, prapory, mečem a lukem. Pod trofejí je provlečena černá nákrční stuha lemovaná dvěma trnovými korunami ze zlatého dracounu. Na pravé straně hrudi nosí profesní kříž. Jejich rosetu tvoří maltský křížek obklopený zlatou trnovou korunou. Stužka je černá, s maltským křížkem uprostřed, lemovaná na okrajích napříč vyšitou trnovou korunou. Miniatura je složena z křížku s liliemi, koruny, tro-

feje a stužky s vyšitými trnovými korunami jako na nákrční stuže.

1.2 *Komtur podle práva, profes se slavnými sliby (Commendatore di Giustizia Professo di Voti Solenni).*

Nosí nákrční dekoraci z kříže s liliemi, koruny a trofeje, jejichž stuha je černá. Na levé straně hrudi nosí kříž profesů, rosetou je samotný maltský křížek, stužka je ozdobena podobným křížkem a miniaturu tvoří zmenšenina nákrční dekorace.

1.3 *Rytíř podle práva, profes se slavnými sliby (Cavaliere di Giustizia Professo di Voti Solenni).* Jeho dekorace jsou stejné jako u komturů.

1.4 *Rytíř podle práva, profes s jednoduchými sliby (Cavalieri di Giustizia Professo di Voti Semplici).* Nosí dekorace stejné jako rytíři a komturové, jen jejich náprsní profesní kříž je vložen do tenkého zlatého kroužku.

1.5 *Rytíř podle práva, novic (Cavaliere ammesso al Noviziato).* Noviciát je zkušební doba, než je žadatel splňující všechny požadavky připuštěn k jednoduchým, dočasným slibům. Novic nosí dekorace stejné jako profesní rytíři s jednoduchými sliby.

1.6 *Konventní kaplan s velkokřížem, profes s věčnými sliby (Capellano Gran Croce Conventuale Professo di Voti Religiosi Solenni).* Jeho dekoraci tvoří kříž s liliemi zavěšený pod korunou, převýšenou takzvanou jeruzalémskou dekorací (červeně smaltovaný štít s bílým heroltským křížem, podložený zlatou, do mašle uvázanou stuhou). Dekorace je zavěšena na černé nákrční stuže, lemované zlatou pilovitou linkou mezi rovnými linkami. Rosetou je bílý zlatě lemovaný křížek, podobný je i na černé stužce, příčně lemované podobně jako nákrční stuha. Miniatura má podobu zmenšené nákrční dekorace a její stužka je zdobena jako nákrční stuha.

1.7 *Konventní kaplan, profes s věčnými sliby (Cappellano conventuale Professo di Voti religiosi Solenni).* Jeho nákrční dekorace je stejná jako u velkokříže, jen stuha je pouze černá, bez zdobení, stejně jako stužka a miniatura (v Čechách mají kněží stuhu červenou).

1.8 *Konventní kaplan s jednoduchými sliby (Cappellano Conventuale Professo di voti religiosi Semplici).* Nosí stejné dekorace jako kaplani s věčnými sliby, jen jejich roseta je tvořena malým křížkem v černém kroužku.

2. Druhá třída. Je složena z obedienních rytířů, kteří musejí mít šlechtické předky a skládají slib podobný slibu terciářů u jiných církevních řádů a donátů podle práva. Mají předpoklady potřebné pro rytíře podle práva, ale zatím se jimi nestali.

2.1 *Baili obedienní velkokřížník (Bali Cavaliere di Gran Croce di Obbedienza)*. Nosí černou velkostuhu zprava doleva, zakončenou mašlí, na níž je pod korunou zavěšen kříž s liliemi. Kolem krku nosí stejnou dekoraci jako baili velkokřížník profes, jeho připínací kříž na hrud' má mezi rameny lilie, stejně jako křížek na stužce, jinak shodné se stužkou bailiva velkokříže profesního, stejně jako miniatura. Jeho roseta má v černém zlatě lemovaném prstenci rovněž křížek s liliemi.

2.2 *Obedienní rytíř velkokříže (Cavaliere di Gran Croce di Obbedienza)*. Má stejné dekorace jako baili, jen nenosí černou velkostuhu.

2.3 *Obedienní rytíř (Cavaliere di Obbedienza)*. Klenot nákrční dekorace jako u předchozích nosí na černé stuze, připínací kříž na hrud' má rovněž shodný, stužka i roseta jsou černé s malým křížkem s liliemi, miniatura představující klenot nákrční dekorace je zavěšena na černé stužce.

2.4 *Donát podle práva (Donato di Giustizia)*. Kříž jeho nákrční dekorace má horní rameno nesmaltované, ornamentálně prolamované, ostatní tři jsou bílá. Kříž je zavěšen pod korunou převýšenou jeruzalémskou dekorací na černé stuze. Kříž na hrud' má jen tři ramena (bez horního), podobný je na červené rosetě a stužce, rovněž na miniatuře, která je zmenšeninou nákrční dekorace.

3. Třetí třída. Je rozdělena na skupiny:

- a) Rytíři a dámy – čestní a devoční.
- b) Čestní konventní kaplani
- c) Rytíři a dámy z milosti a devoční
- d) Magistrální kaplani
- e) Rytíři a dámy magistrální
- f) Devoční donáti

3a.1 *Baili rytíř velkokříže čestný a devoční s profesním křížem (Bali Cavaliere di Gran Croce di Onore e Devozione con Croce di Professione „ad honorem“)*. Černou velkostuhu a miniaturu má jako obedienní baili rytíř velkokříže, ostatní jako baili rytíř velkokříže profes.

3a.2 *Baili rytíř velkokříže čestný a devoční (Bali Cavaliere di Gran Croce di Onore e Devozione)*. Černou velkostuhu, nákrční dekoraci a miniaturu má jako obedienní baili rytíř velkokříže, rosetu a miniaturu má podobné, jen křížek na nich je převýšen korunou. Nenosí připínací kříž.

3a.3 *Rytíř velkokříže čestný a devoční. (Cavaliere di Gran Croce di Onore e Devozione)*. Má shodné dekorace jako předchozí, mimo černou velkostuhu.

3a.4 *Čestný a devoční rytíř, titulární patronátní komtur (Cavaliere di Onore e Devozione, titolare di Commenda di Giuspatronato Familiare)*. Kříž s liliemi zavěšen pod korunou a trofejí na černé nákrční stuze. Černá stužka i okrouhlá černá roseta jsou ozdobeny křížkem s liliemi převýšeným korunou, miniatura nákrční dekorace je zavěšena na černé stuze.

3a.5 *Čestný a devoční rytíř (Cavaliere di Onore e Devozione)*. Nosí stejné dekorace jako předchozí.

3a.6 *Dáma velkokříže čestná a devoční (Dama di Gran Croce di Onore e Devozione)*. Nosí černou velkostuhu (poněkud užší než rytíři) se stejným klenotem jako rytíři, na levé straně hrudi nosí maltský kříž s liliemi mezi rameny, zavěšený pod korunou a jeruzalémskou dekorací, vše je zavěšeno na mašli z černé stuhy s trnovými korunami ze zlatého dracounu po okrajích. Miniaturou této dekorace je jejich zmenšenina.

3a.7 *Dáma čestná a devoční (Dama di Onore e Devozione)*. Nosí kříž s liliemi pod korunou a jeruzalémskou dekorací na černé mašli. Miniatura je zmenšeninou dekorace.

3a.8 *Baili rytíř velkokříže čestný a devoční, kardinál Svaté římské církve*. Klenot jeho nákrční dekorace, stužka, roseta i miniatura jsou stejné jako u rytířů velkokříže této kategorie, jen jejich stuha s vyšitými trnovými korunami je širší.

3b.1 *Čestný konventní kaplan velkokřížník (Cappellano Gran Croce Conventuale „ad honorem“)*. Nosí stejné dekorace jako profesní kaplan velkokřížník, jen křížek na jejich stužce je převýšen korunou stejně jako na černé, zlatě lemované rosetě.

3b.2 *Čestný konventní kaplan (Cappellano Conventuale „ad honorem“)*. Nákrční dekoraci a miniaturu mají shodnou s profesními kaplany, jen na stužce a černé rosetě je převýšen korunou.

3c.1 *Rytíř velkokříže z milosti a devoční s velkostuhou (Cavaliere di Gran Croce di Grazia e Devozione con Fascia)*. Nosí maltský kříž s liliemi převýšeným korunou zavěšen na černé velkostuze

s bílým pruhem uprostřed zprava doleva. Na krku má shodný kříž pod korunou, převýšený modifikovanou trofejí, která je složena z antické přilby podložené dvěma zkříženými meči. Jejich nákrční stuha je stejná jako u profesních kaplanů velkokřížníků. Podobné, jen s bílým pruhem ve středu, jsou i stužka, miniatura a roseta.

3c.2 Rytíř velkokříže z milosti a devoční (*Cavaliere di Gran Croce di Grazia e Devozione*). Jejich dekorace je podobná jako u předchozích, jen nemají velkostuhu a jejich roseta, stužka i miniatura nemají bílý pruh.

3c.3 Rytíř z milosti a devoční (*Cavaliere di Grazia e Devozione*). Klenot jejich nákrční dekorace, podobný jako u předchozích, je zavěšen na černé stuze, miniatura je zmenšeninou nákrční dekorace, roseta i stužka jsou ozdobeny křížkem s liliemi převýšeným korunou.

3c.4 Dáma velkokříže z milosti a devoční (*Dama di Gran Croce di Grazia e Devozione*). Kříž s liliemi je převýšen korunou a ta červeně smaltovaným štítkem s bílým heroltským křížem, vše zavěšeno na mašli s vyšitými lemy jako u profesních kaplanů velkokřížníků, miniatura je zmenšeninou této dekorace.

3c.5 Dáma čestná a devoční (*Dama di Grazia e Devozione*). Dekorace i miniatura podobné jako u předchozích, jen stuha je bez výšivky.

3d.1 Magistrální kaplan (*Cappellano Magistrale*). Jejich dekoraci tvoří kříž s liliemi převýšeným korunou, zavěšenou na černé, do trojúhelníku složené stuze k připnutí na levou stranu hrudi. Miniatura je zmenšeninou této dekorace, roseta i stužka jsou ozdobeny křížkem bez lilií mezi rameny, převýšeným korunou.

3e.1 Magistrální rytíř velkokříže s velkostuhou (*Cavaliere di Gran Croce di Grazia Magistrale con Fascia*). Jeho dekorace je podobná jako u rytířů velkokříže čestných a devočních s velkostuhou, jen místo trofeje mají jeruzalémskou dekoraci a pruh na jejich velkostuze, stužce, rosetě a stužce miniatury je červený a křížek na stužce a rosetě nemá lilie mezi rameny.

3e.2 Magistrální rytíř velkokříže (*Cavaliere di Gran Croce di Grazia Magistrale*). Nosí obdobné dekorace jako rytíři velkokřížníci z milosti a devoční, jen místo trofeje mají jeruzalémskou dekoraci a křížek na stužce a rosetě nemá lilie mezi rameny.

3e.3 Magistrální rytíř (*Cavaliere di Grazia Magistrale*). Kříž s liliemi pod korunou a jeruzalémskou dekorací nosí na černé

nákrční stuže. Miniatura je zmenšeninou této dekorace, roseta i stužka jsou ozdobeny křížkem s korunou.

3e.4 Magistrální dáma velkokříže (Dama di Gran Croce di Grazia Magistrale). Nosí podobnou dekoraci jako čestné a devoční dámy velkokříže, jen bez červeného štítku.

3e.5 Magistrální dáma (Dama di Grazia Magistrale). Nosí podobnou dekoraci jako čestné a devoční dámy, jen bez červeného štítku.

3f.1 Devoční donát první třídy (Donato di Devozione di Prima Classe). Na krku nosí stejnou dekoraci jako donát podle práva, i miniatura je shodná, jen křížek na rosetě a stužce má lilie mezi rameny, je převýšen korunou a jeho horní rameno není smaltované.

3f.2 Devoční donát druhé třídy (Donato di Devozione di Seconda Classe). Nosí kříž jako předchozí, ale převýšený pouze korunou zavěšenou na stuže složené do trojúhelníku. Miniatura je zmenšeninou této dekorace, křížek na rosetě a stužce je jen prostý s nesmaltovaným horním ramenem.

3f.3 Devoční donát třetí třídy (Donato di Devozione di Terza Classe). Jejich dekorace je podobná jako u předchozích, jen na náprsní dekoraci a miniatuře chybí koruna.

Seznam velmistrů Řádu sv. Jana

V Jeruzalémě

1. bl. Frà. Gérard, zakladatel	+ 3. září 1120
2. bl. Frà. Raymond de Puy	1120 – 1158/60
3. Frà. Auger de Balben	1158/60 – 1162/63
4. Frà. Arnaud de Comps	1162/63
5. Frà. Gilbert d'Assailly	1163 – 1169/70
6. Frà. Gaston de Murols	c. 1170 – c. 1172
7. Frà. Joubert	c. 1172 – 1177
8. Frà. Roger des Moulins	1177 – 1187
9. Frà. Ermengard d'Asp	1188 – c. 1190

V Margatu

10. Frà. Garnier de Naplous	1189/90 – 1192
11. Frà. Geoffroy de Donjon	1193 – 1202
12. Frà. Alphonso de Portugal	1202 – 1206

V Akkonu

13. Frà. Godfroy Le Rat	1206 – 1207
14. Frà. Garin de Montaigu	1207 – 1227/28
15. Frà. Bertrand de Thessy	1228 – c. 1231
16. Frà. Guérin	c. 1231 – 1236
17. Frà. Bertrand de Comps	1236 – 1239/40
18. Frà. Pierre de Vieille-Bride	1239/49 – 1242
19. Frà. Guillaume de Chateauneuf	1242 – 1258
20. Frà. Hugues de Revel	1258 – 1277
21. Frà. Nicolas de Lorgne	1277/78 – 1284

V Akkonu a na Kypru

22. Frà. Jean de Villiers	1284/85 – 1293/94

Na Kypru

23. Frà. Odon de Pins	1294 – 1296
24. Frà. Guillaume de Villaret	1296 – 1305

Na Kypru a Rhodu

25. Frà. Foulques de Villaret 1305 – 1319

Na Rhodu

26. Frà. Héliion de Villeneuve 1319 – 1346

27. Frà. Dieudonné de Gozon 1346 – 1353

28. Frà. Pierre de Corneillan 1353 – 1355

29. Frà. Roger de Pins 1355 – 1365

30. Frà. Raymond Bérenger 1365 – 1374

31. Frà. Robert de Juilliac 1374 – 1376

32. Frà. Juan Fernandez de Heredia 1376 – 1396

V Itálii

33. Frà. Riccardo Caracciolo 1396

Na Rhodu

34. Frà. Philibert de Naillac 1396 – 1421

35. Frà. Antoine Fluvian de la Rivière 1421 – 1437

36. Frà. Jean de Lastic 1437 – 1454

37. Frà. Jacques de Milly 1454 – 1461

38. Frà. Pierre Raimond Zacosta 1461 – 1467

39. Frà. Giovanni Battista Orsini 1467 – 1476

40. Frà. Pierre d'Aubusson, kardinál 1476 – 1503

41. Frà. Amaury d'Amboise 1503 – 1512

42. Frà. Guy de Blanchefort 1512 – 1513

43. Frà. Fabrice del Carretto 1513 – 1521

Na Rhodu a Maltě

44. Frà. Philippe Villiers de l'Isle-Adam 1521 – 1534

Na Maltě

45. Frà. Pietro del Ponte 1534 – 1535

46. Frà. Didier de Saint-Jaille 1535 – 1536

47. Frà. Juan de Homedes 1536 – 1553

48. Frà. Claude de la Sengle 1553 – 1557

49. Frà. Jean Parisot de la Valette 1557 – 1568

50. Frà. Pietro del Monte 1568 – 1572

51. Frà. Jean l'Eveque de la Cassière 1572 – 1581

52. Frà. Hugues Loubenx de Verdala, kardinál 1581 – 1595

53. Frà. Martin Garzez 1595 – 1601

54. Frà. Alof de Wignacourt 1601 – 1622

55. Frà. Luiz Mandez de Vasconcellos	1622 – 1623
56. Frà. Antoine de Paule	1623 – 1636
57. Frà. Jean de Lascaris-Castellar	1636 – 1657
58. Frà. Martin de Redin	1657 – 1660
59. Frà. Annet de Clermont – Gessant	1660
60. Frà. Raphael Cotoner	1660 – 1663
61. Frà. Nicolas Cotoner	1663 – 1680
62. Frà. Gregorio Carafa	1680 – 1690
63. Frà. Adrien de Wignacourt	1690 – 1697
64. Frà. Ramon Perellos y Roccaful	1697 – 1720
65. Frà. Marc Antonio Zondadari	1720 – 1722
66. Frà. Antonio Manoel de Vilhena	1722 – 1736
67. Frà. Ramon Despulg	1736 – 1741
68. Frà. Manoel Pinto de Fonseca	1741 – 1773
69. Frà. Francisco Ximenes de Texada	1773 – 1775
70. Frà. Emmanuel de Rohan-Polduc	1775 – 1797
71. Frà. Ferdinand von Hompesch	1797 – 1799

Ve Sv. Petrohradu

72. (de facto) Pavel I., ruský car	1798 – 1801
------------------------------------	-------------

V Mesině a Katánii

73. Frà. Giovanni Battista Tommasi	1803 – 1805
------------------------------------	-------------

V Římě na Via Condotti

Frà. Innico Maria Guevara-Suardo*	1805 – 1814
Frà. Andrea Di Giovanni*	1814 – 1821
Frà. Antonio Busca*	1821 – 1834
Frà. Carlo Candida*	1834 – 1845
Frà. Filippo di Colloredo-Mels*	1845 – 1864
Frà. Alesasandro Borgia*	1865 – 1871
Frà. Giovanni Battista Ceschi a Santa Croce*	1871 – 1879
74. Frà. Giovanni Battista Ceschi a Santa Croce	1879 – 1905
75. Frà. Galeazzo von Thun und Hohenstein	1905 – 1931
76. Frà. Ludovico Chigi della Rovere Albani	1931 – 1951
Frà. Antonio Hercolani Fava Simonnety (ad interim)*	1951 – 1955
Frà. Ernesto Paternó Castello di Carcaci*	1955 – 1962
77. Frà. Angelo de Mojana di Colona	1962 – 1988
78. Frà. Andrew Bertie	1988

* Místodržitelé úřadu velmistra

Seznam velkopřevorů Českého velkopřevorství

1. Bernard	1183 – 1186
2. Martin	1186 – 1194
3. Meinhard	1194 – 1234
4. Hugo	1234 – 1238
5. Mladota	1238 – 1245
6. Petr ze Strážnice	1245 – 1252
7. Klement	1252 – 1255
8. Jindřich z Fürstenbergu	1255 – 1273
9. Jindřich z Bocksbergu	1273 – 1278
10. Hermann z Brunshornu	1278 – 1284
11. Hermann z Hohenlohe	1284 – 1287
12. Berengar z Loufu	1287 – 1290
13. Gottfried z Klingenfelsu	1290 – 1293
14. Hermann z Hohenlohe	1293 – 1298
15. Jindřich z Kinhuže	1298 – 1301
16. Helfrich z Rudigkheimu	1301 – 1313
17. Berthold z Hennebergu	1313 – 1324
18. Michael z Týnce	1325 – 1335
19. Havel z Lemberka	1338 – 1365
20. Jan ze Zvířetic a Vartenberka	1367 – 1372
21. Šimon vévoda Těšínský	1373 – 1391
22. Markold z Vrutic	1391 – 1397
23. Heřman ze Zvířetic a Vartenberka	1398 – 1401
24. Jindřich z Hradce	1401 – 1420
25. Ruprecht vévoda Slezský	1423 – 1432
26. Václav z Michalovic	1434 – 1451
27. Jošt z Rožmberka	1451 – 1467
28. Jan ze Švamberka	1467 – 1511
29. Jan z Rožmberka	1511 – 1532
30. Jan z Vartenberka	1534 – 1542
31. Zbyněk Berka z Dubé a Lipé	1543 – 1554
32. Václav Zajíc z Hasenburka	1555 – 1578
33. Kryštof z Vartenberka	1578 – 1590

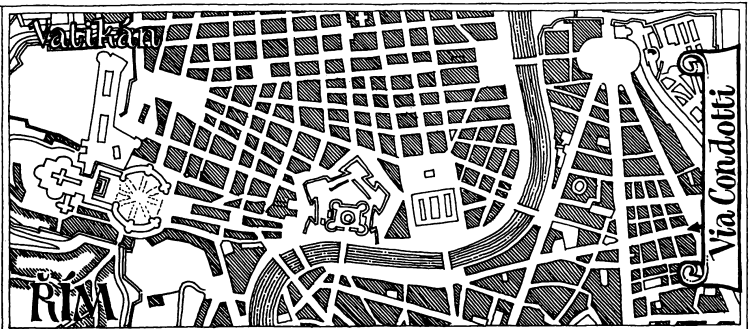
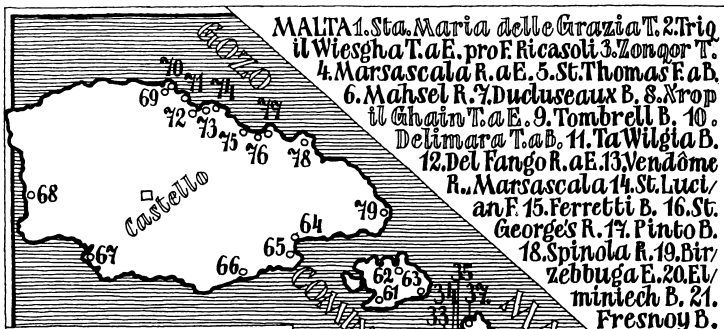
34. Matouš Děpold z Lobkowicz	1591 – 1621
35. Jindřich z Logau	1621 – 1625
36. Rudolf von Paaru	1626
37. Vilém Zdeněk Wratislav z Mitrowicz	1626 – 1637
38. Rudolf von Colloredo-Wallsee	1637 – 1657
39. Vilém Leopold von Reinstein-Tattenbach	1658 – 1661
40. Adam Vilém Wratislav z Mitrowicz	1661 – 1666
41. František Šebestián Wratislav z Mitrowicz	1667 – 1675
42. Ferdinand Ludvík Libštejnský z Kolowrat	1676 – 1701
43. František Zikmund von Thun und Hohenstein	1702
44. Wolfgang Sebastian von Poetting	1703 – 1710
45. Jan Václav Wratislav z Mitrowicz	1711 – 1712
46. Ferdinand Leopold Dubský z Třebomyslic	1714 – 1721
47. Karel Leopold z Herbersteinu	1721 – 1726
48. Gundakar Poppo z Dietrichsteinu	1726 – 1737
49. František Antonín von Königsegg-Rothenfels	1738 – 1744
50. Václav Jáchym Čejka z Olbramovic	1745 – 1754
51. Emanuel Václav Krakowský z Kolowrat	1754 – 1769
52. Michael Ferdinand z Althanu	1769 – 1789
53. Josef Maria z Colloredo-Wallsee	1791 – 1818
54. Vincenc Libštejnský z Kolowrat	1819 – 1824
55. Karl von Neipperg	1826 – 1835
56. Karl von Morzin	1835 – 1846
57. Franz von Khevenhüller-Metsch	1847 – 1867
58. František Xaver Krakowský z Kolowrat	1867 – 1873
59. Othenio Lichnowský z Werdenbergu	1874 – 1887
60. Quido von Thun und Hohenstein	1887 – 1904
61. Heinrich von Liechtenstein	1904 – 1914
62. Rudolf von Hardegg	1914 – 1927
63. Karl von Ludwigstorff	1927 – 1938
64. Karel kardinál Kašpar	1938 – 1941
Karel kníže Schwarzenberg, regent	1941 – 1981
65. Karel z Paaru	1981 – 1988
66. Cyril Toumanoff	1988 – 1995
Jindřich Schlick	1995

Použitá literatura:

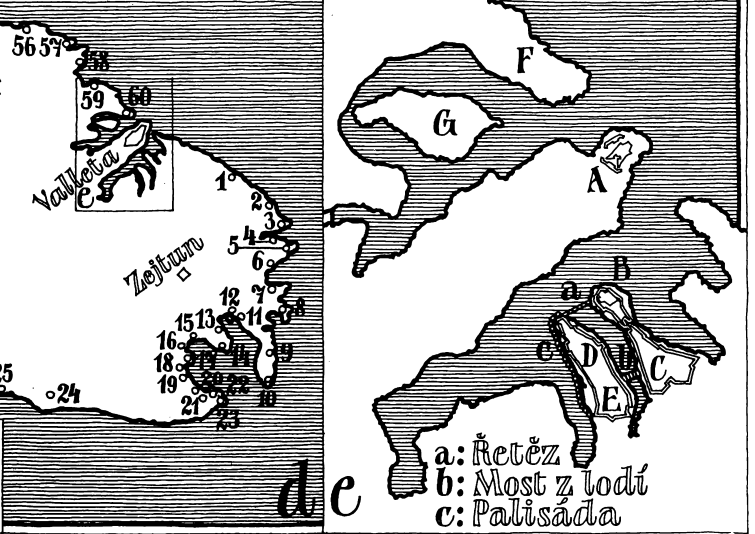
- Annuaire S.M.O.M., Roma, Via Condotti 1995
 Balbi de Correggio, Francisko: Caballeros de Malta, Barcelona 1568
 Bradford Ernle: The Knights of the Order, New York 1988
 Bradford Ernle: The Great Siege, Malta 1565, London 1961
 Brantome de, Pierre B.: Euvres du Seigneur de Brantome, Paris 1740
 Falkenstein, Karl: Geschichte der Johanniterordens, Leipzig 1867
 Fisher, H.A.K.: History of Europe, London 1936
 Fontanus, J. (Jacob Fonteyn): De Bello Rhodio, Rome 1524
 Gautier, L.: Chivalry, London 1565
 Galea Michael: The German Knights in Malta, Malta 1986
 Gierts Bo: Riddarna pa Rhodos, Boras 1972
 Gontard, F.: The Popes, London 1964
 Hammer, J. von.: Geschichte des Osmanischen Reiches, Paris 1841
 Hardman, J.: History of Malta during the French and British occupations 1798–1815, London 1909
 Hume, Edgar E.: Medical work of the Knights Hospitaliers of St. John of Jerusalem, Baltimore 1940
 Ludikar, A. Č.: O Řádu maltánském, se zvláštním zřetelem na Čechy, Klatovy 1878
 Maurois, André: Malta a řád sv. Jana Jeruzalémského (překlad Frà. V. Pícha), O.M., Praha 1948
 Numers, Lorenz von: Havets karavaner, Stockholm 1988
 – Paschan i onád, Stockholm 1981
 – Lansarna vid Jordan, Stockholm 1964
 Pantaleone, E.: Militaris Ordinis Johannitarum Rhodiorum aut Melitensium Equitum, Basel 1581
 Review of Activities, S.M.O. M. Roma, Via Condotti 1990
 Riddarvapnen från Sonnenburg, Statens historiska Museum, Borgholm 1991
 Runciman, S.: The Fall of Constantinople, Cambridge, 1965
 Seward Desmond: The Monks of War, London 1972
 Stada, Antonio: Sovrano Militare Ordine Ospedalicro di San Giovanni di Gerusoleme detto di Rodi detto di Malta, Brescia 1882
 Vella, A.P.: The Tribunal of the Inquisition, Malta 1964
 Vertot, Abbe de: History of the Knights of Malta, London 1729
 Waldstein-Wartenberg, Bethold: Die Vasallen Christi, Wien 1988
 Wienand Adam: Der Johanniterorden, der Malteserorden, Köln 1988

Jiří Pořízka
ŘÁD MALTÉZSKÝCH RYTÍŘŮ
Z Palestiny na Via Condotti
Přebal, výběr ilustrací a předsádky Zdirad J. K. Čech
Odpovědný redaktor Leonid Křížek
Odborná redakce Josef Dolejší
Jazykový redaktor Viktor Janiš
Sazba Michal Špatz
Vydalo nakladatelství Elka Press
ve spolupráci s nakladatelstvím Knižní klub, Praha
jako 8. svazek edice Militaria
Praha 1997, vydání první

ISBN 80-901694-8-1 (Elka Press, Praha)
ISBN 80-7176-582-1 (Knižní klub, Praha)

A: San Elmo B: San Angelo C: Birgu D: Senglea
 E: San Michael
 F: Tigné
 G: Manueliiv ostrov

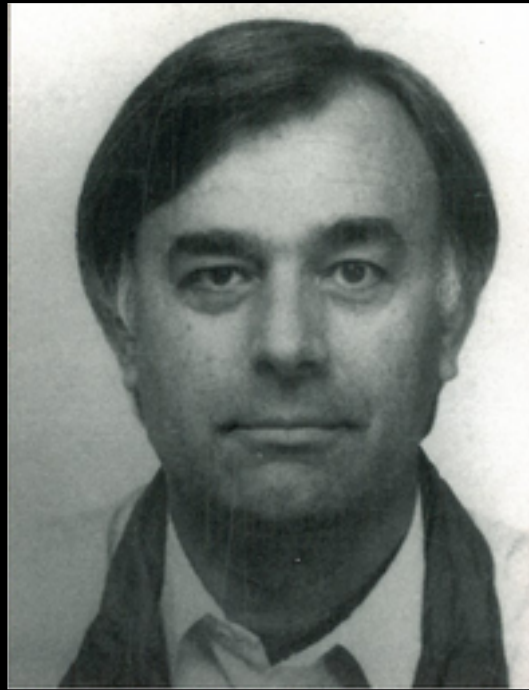
Jiří Pořízka

ŘÁD MALTÉZSKÝCH RYTÍŘŮ

Z Palestiny na Via Condotti

Suverénní maltézský rytířský řád je nejstarším, nejvznešenějším a nejdéle existujícím rytířským řádem křesťanské Evropy. Vznikl roku 1048 a dnes má zastoupení v desítkách zemí po celém světě. Od roku 1156 působí johanité (maltézští rytíři) též v Českých zemích a jejich činnost u nás je s výjimkou útlumu v letech 1948–1989 souvislá. Mimořádně dramatická historie Řádu začíná na pozadí křížových výprav při špitále sv. Jana v Jeruzalémě, kde si jeho zakladatelé vytkli za cíl „pečovat o naše pány — nemocné a chudé“. Vojenská moc špitálních rytířů sv. Jana, jak byli původně nazýváni, se rozvinula v druhé polovině 12. století v souvislosti s pokračujícím zápasem proti islámu a se ztrátou Jeruzaléma v roce 1187. Rytíři přežili své vyhnání z Jeruzaléma, přestěhovali se do Acru a po jeho pádu v roce 1291 se usadili na ostrově Rhodos (1309).

Autor knihy se na rozdíl od jiných historiků Řádu nesoustředil na období křížových výprav, dostatečně již popsané, ale na méně známé epizody z historie johanitů. Po vylíčení nejstarší historie Řádu popisuje barvitě dvojí obranu Rhodu, po více než dvě stě let hradby západních křesťanů proti islámské invazi. Obrana Rhodu v roce 1480 a zvláště v roce 1522, kdy johanité bojovali bez pomoci Evropanů sami proti přesile, tvoří slavné kapitoly v dějinách Řádu. Po statečném boji byli nuceni Rhodos opustit. Ustoupili do Mesiny a pak roku 1530 na ostrov Maltu, kterou jim jako léno svěřil císař Karel V. Zde se odehrála třetí slavná válečná epizoda z dějin Řádu. Turecký sultán Sulejman začal svou vládu dobytím Rhodu a chtěl ji skončit pokořením Malty. Avšak statečný velmistr la Valette se svými rytíři ostrov po mnohaměsíčním heroickém úsilí ubránili. Celkový obraz dějin Řádu je doplněn dalšími událostmi, počínaje vyhnáním Řádu z Malty Napoleonem I., přes období úpadku až do současného oživení původní role Řádu: pomoci nemocným, trpícím a potřebným.

Jiří Pořízka

Autor této knihy se narodil v Prostějově roku 1940. V roce 1968 emigroval do Švédska, kde žije dosud. Studoval literaturu a historii na Lundské univerzitě a ergonomii na vysoké škole zdravotnické tamtéž. Od roku 1987 je ředitelem okresního oddělení ergonomie při Lundské univerzitní nemocnici. Je vedoucím charitativní organizace Švédská mise, která od roku 1991 spolupracuje s Řádem maltézských rytířů, jehož je autor také členem. Je nositelem čestných vyznamenání a diplomů: Komtur za zásluhy maltézského řádu, komtur švédského řádu Pro Patria, diplomu polského ministerstva zdravotnictví za charitativní pomoc a uznání českého ministerstva zdravotnictví za přednáškovou činnost.

Historické práci se Jiří Pořízka věnuje soustavně po řadu let. Napsal řadu článků z lékařské historie, z filozofie a etiky. První jeho kniha – Maltézští rytíři – vyšla v roce 1991 v Brně. Autor shromažďuje a zpracovává řádové památky, dokumenty a písemnosti. Od roku 1989 je v aktivním styku s představiteli Českého velkopřevorství; s řadou z nich se stýkal již před touto dobou. K jeho řádovým bratřím patří i grafický úpravce této knihy, Zdirad J. K. Čech.

Militaria

ISBN 80-901694-8-1 (Elka Press)

ISBN 80-7176-582-1 (Knižní klub)

*Velmistr Frà Jean Parisot
de la Valette (1494-1568)*

Původní dílo českého autora, člena Řádu maltézských rytířů, popisuje tři nejdramatičtější epizody z dějin tohoto nejstaršího rytířského řádu. Poté, co Řád musel odejít z Palestiny, kde byl založen v dobách prvních křížových výprav, usídlil se nejprve na Kypru a potom na ostrově Rhodu. V době svého největšího rozmachu, v 16. století, museli rytíři v čele s velmistrem la Valettou po dvakrát bránit toto své území proti mohutné turecké invazi. Řád stál tehdy vlastně na hranicích křesťanského světa osamocen v boji proti mohutnému přívalu militantního islámu. Z Rhodu byli rytíři nakonec nuceni se ctí ustoupit. Od císaře Karla V. dostali lénem ostrov Maltu. Zde je čekala třetí dějinná zkouška. Velmistř la Valette učinil z Malty nedobytnou pevnost a proti Turkům ji v heroickém zápase ubránil.